

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΕΤΟΣ ΙΒ' — ΤΟΜΟΣ 23^{ος} — ΤΕΥΧΟΣ 274

Ἀθῆναι, 15 Μαΐου 1938

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

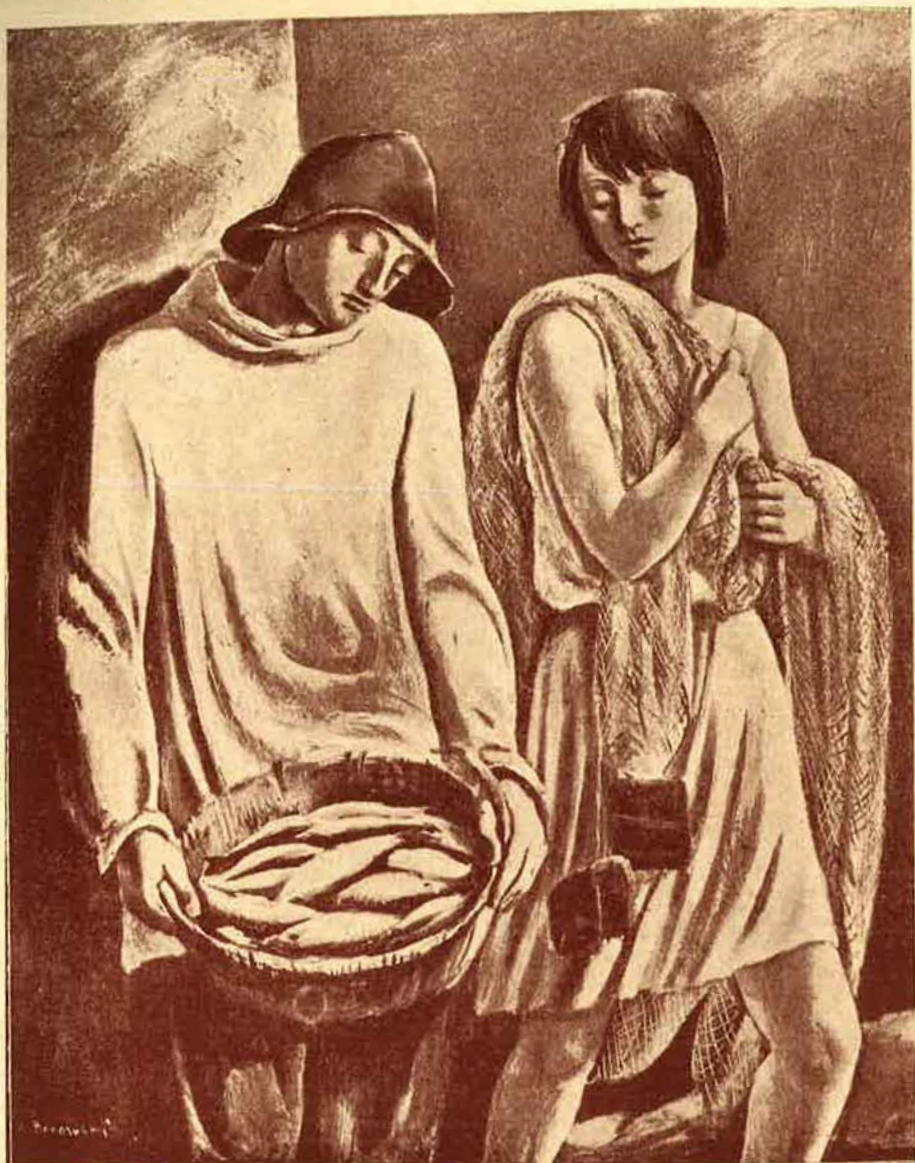
Γ. Σ. ΔΟΥΡΑΣ	Καρπός (ποίημα).
ΣΠΥΡΟΣ ΜΕΛΑΣ	Ἀπὸ τὴν Ζωὴν καὶ ἀπὸ τὴν Τέχνην: Περί... μύτης
ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ Ν. ΒΟΥΤΥΡΑΣ	Στὸ πέρασμα τοῦ ρυακιοῦ (διήγημα).
LEOPARDI (μετάφρ. Θ. ΜΑΚΡΗ)	Στὸ εἰγγάρι (ποίημα).
ΣΩΤΗΡΗΣ ΣΚΙΠΗΣ	Ὁ Ἀνρί Φάμπρ, ραψωδὸς τῶν ἐντόμων.
ΚΩΣΤΗΣ ΑΛΕΞ. ΛΑΖΑΝΑΣ	Γαλήνη (ποίημα).
ΑΘΗΝΑ ΤΑΡΣΟΥΛΗ	Ταξιδεύοντας στὸ Βορρᾶ.
ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ ΔΡΟΥΣΙΩΤΗΣ	Ἀφιέρωμα (ποίημα).
Κ. Η. ΜΠΙΡΗΣ	Τὸ σχέδιο τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὸ ὑπόμνημα Κλεάνθους καὶ Σάουμπερτ.
ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΣΤΕΡΙΑΔΗΣ	Ἀγωνία (διήγημα).
ΜΗΤΣΟΣ ΚΑΡΑΜΠΙΝΗΣ	Ξεκίνημα (ποίημα).
GOETHE (μετάφρ. ΔΗΜ. Ι. ΛΑΜΨΑ)	Φάουστ — Β' μέρος (συνέχεια).
EDGAR POE (μετάφραση καὶ βοηθητικὸ σημεῖωμα ΚΩΣΤΑ [ΠΑΠΑΔΑΚΗ]): Τὰ Σήμαντρα (ποίημα).	
Σ. ΜΑΡΑΝΤΟΣ	Εἶχα ἕν' ἀδέρφι... (ποίημα).
Μ. ΚΑΡΑΓΑΤΣΗΣ	Γιούγκερμαν (μυθιστόρημα, συνέχεια).
ΓΙΑΝ. ΑΗΔΟΝΟΠΟΥΛΟΣ	Ὁ καλαμένιος αὐλός (ποίημα).

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^{ΙΑ} Α. Ε.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ»

42 — ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ — 42

W. BOROWSKI

ΨΑΡΑΔΕΣ

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΕΤΟΣ ΙΒ' — 1938
ΤΟΜΟΣ ΒΙΚΟΣΤΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΑΘΗΝΑΙ, 15 ΜΑΪΟΥ 1938

ΤΕΥΧΟΣ 274

ΚΑΡΠΟΣ

« Ἡ γῆ θέλει δώσει τὸν καρπὸν αὐτῆς ».
ΨΑΛΜΩΔΟΣ

Τὸ κάρπισμα τῆς γῆς τὸ περιμένω
σάν εὐδοκήσουν οἱ οὐρανοί·
τῇ σταλαχτῇ σὰ δώσουνε βροχούλα,
(πρώϊμο κι' ὄψιμο θέλουν νεράκι
τ' ἀγνὰ σπλάχνα τῆς γῆς)
τῆς σπορᾶς εὐλογία, κάθε ρίζας
θροφή, τῶν βλαστῶν θεῖο ξεδίψασμα.
Τὸ κάρπισμα τῆς γῆς τὸ περιμένω
σάν εὐλογήσουν οἱ οὐρανοί !
Τῆς βροχῆς εὐλογία καὶ τοῦ ἡλίου
νὰ μεστώσῃ τὸ στάχυ, τὸ σῦκο
νὰ μελώσῃ, γλυκὰ νὰ φλογίσῃ
τῆς ἀμπέλου τὸν ἅγιον καρπὸ·
τοῦ χρυσοῦ χινοπώρου νὰ φέρῃ
κάθε ὁπώρα χρυσή, καρτερῶ !

Θερισμέ, σὲ προσμένουν οἱ αἰῶνες
καὶ θωρῶ τ' ὄραμά σου· εἶσαι μπρός,
θερισμοῦ θησαυρός !
Χρυσοθάλασσα γίναν οἱ κάμποι —
χρυσὰ στάχυα, χρυσὰ τὰ δρεπάνια —
κ' εἶναι λόφοι χρυσοὶ οἱ θημωνιές !
Βαριοκίνητα ἀμάξια, ἀπ' τὸ θεῖο
ξεχειλίζουν τὸ γέννημα· ἀχτίδες
φορτωμένα, κυλᾶνε, λαμπρά·
κ' οἱ βαθιὲς ἀγκαλιὲς ξεχειλίζουν
ἀχτιδένια χαρά !

Νά κι' ὁ ρόδινος τρύγος, τραγοῦδι
 φέρνει ὀλόχαρο ἐντός μου,
 στὶς κρυφές ἀκοές !
 Τρύγου ἐμπρός μου πρωτόφαντο θάμα,
 κάθε κλήμα πολύκαρπο θάμα,
 τὸ σταφύλι ἀναγάλλια στὰ μάτια,
 — μελαψό, κεχριμπάρι, ροδάτο —
 καὶ τὸ νέο τὸ κρασί στὶς καρδιές !
 Τὴν ὀλόδροση ρόγα γευτῆτε,
 φίλοι, ὦ φίλοι, νέοι κι' ἄντρες καὶ γέροι·
 στὸ χορὸ τὰ παιδιὰ κ' οἱ κοπέλλες !
 Εἶναι οὐράνιος ὁ τρύγος αὐτὸς —
 εὐλογεῖ μέ χαρὰ ὁ οὐρανός !

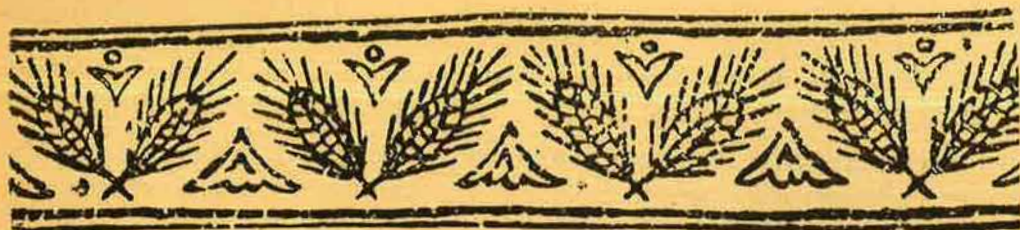
"Ἄν καὶ γύρω μου ἐρήμωση μαύρη,
 χαλασμένες τοῦ κόσμου οἱ σοδεῖες,
 τῆς ἀκρίδας, τοῦ βρούχου, τῆς κάμπιας
 ζωντανὸ τὸ βασίλειο,
 ἂν καὶ γύρω, τῆς χάλαζας νά την
 ἡ μεγάλη φτορὰ καὶ ἡ ἀκράτη,
 κι' ὅλο πέφτεις, κατάρας βροχή,
 καὶ κατάρα εἶν' ὁ κόπος τοῦ ἀνθρώπου,
 μὰ βαθιά μου, πῶς λάμπεις,
 τῆς αἰώνιας σοδειᾶς παντοχὴ !

Δόξα βλέπω στὰ οὐράνια καὶ δόξα
 στήν ἀπέραντη γῆ.
 Παραδείσου εἶν' ἡ γῆ περιβόλι
 καὶ γιομάτη καρποῦς ἀγκαλιὰ —
 θεῖα τῆς στέλνουν τὰ οὐράνια, φιλιὰ !

Δικαιοσύνη βλασταίνει καὶ εἰρήνη,
 κ' εἶναι ἀγάπης ὁ νέος σου καρπός,
 μάννα γῆ, καθὼς πάνω σου κλίνει
 στοργικὰ ὁ οὐρανός !

"Ἄν καὶ γύρω μου ἐρήμωση μαύρη
 καὶ κατάρας με ζώνουν καιροί,
 μὰ, ὦ κάρπισμα τῆς γῆς, σὲ περιμένω,
 (μέσα μου ὄραμα ζῆς καὶ τραγοῦδι)
 γιατί πίστεψα ἐσᾶς, οὐρανοί !

Γ. Σ. ΔΟΥΡΑΣ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΖΩΗΝ ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗΝ

ΠΕΡΙ... ΜΥΤΗΣ

Ποιά είναι η πρώτη πράξη των ανθρώπων, όταν έρχονται στον κόσμο; "Όλοι, νομίζω, κάνουμε ακριβώς αυτό που διαπράττει ο ήρωας του χιουμοριστικού διηγήματος του "Εδγαρ Πόου: Πιάνουμε τη μύτη μας. Είναι η πρώτη κίνηση όλων των βρεφών. Τὰ καύμένα! Νὰ ἤξεραν ὅτι ἀπ' αὐτὴν τὴν προεξοχὴ κρέμονται οἱ νόμοι κι' οἱ προφητείες, καὶ προπάντων ἡ τύχη τους! Χύθηκαν ἑκατομμύρια τόννοι μελάνι γιὰ τὰ μάτια. Τὰ ζωγράφισαν, τ' ἀνάλυσαν, τὰ ὕμνησαν, σὰν τὸ τελειότερο μέσο πὺ διαθέτει ἡ ἔκφραση. Τὰ εἶπαν καθρέφτη τῆς ψυχῆς. Τὰ ἴδια γίνηκαν μὲ τὸ στόμα. Λουλουῖδια, καρavnί, κοράλλια, συντέφια, ὅλος ὁ κόσμος ἔχει ἐπιστρατευθῇ, γιὰ τὶς ἀνεξάντλητες παρομοιώσεις τῶν ποιητῶν. Αἱγοὶ σκέφτηκαν ὅτι μιὰ μύτη, κακὰ οἰκονομημένη, ἀναποδογυρίζει ὅλη τὴν ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ προσώπου κι' ἐκμηδενίζει τὰ ὠραιότερα μάτια καὶ τὸ τελειότερο στόμα.

Κι' αὐτὰ μονάχα; Ἡ μύτη τρῶει καμμιὰ φορὰ κι' αὐτὸ τὸ πνεῦμα, ὅπως ἔφαγε τὸ πνεῦμα τοῦ Συρανὸ δὲ Μπερζεράκ. Τὸ σκέπασε μὲ τὴν πελώρια σκιά της. Τὸ ἀμαύρωσε. "Όταν παρυσιαζότανε τὸ φοβερὸ ἐκεῖνο ἀκρωτήριο, τὸ πνεῦμα τοῦ λαμπροῦ Γασκῶνου εἶχε κιόλας νικηθῇ. Ἐπρεπε ὁ δυστυχὴς ν' ἀγωνισθῇ μὲ δύναμη κι' ἐπιμονὴ γιὰ νὰ τὸ σώσῃ ἀπὸ τὸ γελοῖο. Καί, τὶς περισσότερες φορές, τὸ πνεῦμα δὲν ἔφτανε. Ἐπρεπε νὰ τραβήξῃ καὶ τὸ σπαθί.

"Απ' ὅλους τοὺς μεγάλους ἄνδρες ὁ

Σωκράτης μονάχα κατάφερε νὰ σώσῃ μέχρι τέλους τὴ μύτη του. Ἦπιε ὅμως τὸ κώνειο, πὺ ἴσως δὲ θὰ τοῦ τὸ ἐπέβαλαν οἱ δικαστὲς ἂν δὲν εἶχε στή μέση τοῦ προσώπου του τὸ γνωστὸ δύσμορφο κόνδυλο. Γιατὶ ἓνα ὠραῖο πρόσωπο — καθὼς λέει κάπου ὁ Σταντάλ — εἶναι ἀνοιχτὴ συστατικὴ ἐπιστολὴ πρὸς ὅλο τὸν κόσμο. Βρίσκει ὅλες τὶς πόρτες ἀνοιχτὲς κι' ὅλες τὶς καρδιὲς ἐπεικεῖς.

Ἀλλὰ τί ἄλλο εἶναι, λοιπόν, τὸ πρόσωπο ἀπὸ τὴ μύτη; Αὐτὸ τὸ ξέρουν πολὺ καλὰ ὅλοι οἱ διάσημοι ἀπατεῶνες, διαρρηκτες, λωποδύτες, κακοποιοὶ κάθε εἴδους, πὺ ἔχουν ἀνάγκη ν' ἀλλάζουν φυσιογνωμία. Ξέρουν ὅτι ἀρκεῖ νὰ βάλουν ἀπὸ ἓνα ρεβιθάκι στὸ κάθε ρουθοῦνι γιὰ νὰ γίνουν ἀγνώριστοι. Ἐχουν κάμει παρατηρήσεις, οἱ ἄνθρωποι. Καὶ εἶδαν ὅτι φτάνει ἡ παραμικρὴ μεταβολὴ τῶν γραμμῶν τῆς μύτης γιὰ ν' ἀλλάξῃ τὸ πρόσωπο. Δὲ λέω παραδοξολογίες. Ρωτῆστε ὁποιοδήποτε ἔμπειρον ἀστυνομικὸ, συμβουλευθῆτε ὁποιοδήποτε σχετικὸ ἐγχειρίδιο: Τὰ ρεβιθάκια εἶναι τὸ ἀρχαιότερο τέχνασμα τῶν μεταμορφωτῶν.

Ἀπὸ τοὺς παλιοὺς συγγραφεῖς, ὁ Ἀριστοτέλης εἶχε παρατηρήσει πρῶτος αὐτὴ τὴν παντοδυναμία τῆς μύτης πᾶνω στὴν ἔκφραση τοῦ προσώπου. Τὴ μεταχειρίζεται πολλὲς φορές γιὰ παρομοίωση, γιὰ νὰ κάμῃ αἰσθητὲς σπουδαιότατες ἀλήθειες. "Όταν μιλῇ ἄξafνα γιὰ πολιτεία, καὶ συμβουλεύει νὰ μὴ γίνεταὶ ὑπερβολή, οὔτε κατάχρηση,

σὲ καμμιά ἀρχή, ὅσοδήποτε ἀγαθή, καταφεύγει καὶ πάλι στὴ μύτη. Ὅπως, λέει, ὅσο μεγαλώνετε ἢ μικραίνετε μιὰ μύτη, τόσο μεταβάλλετε τὴν ἔκφραση τοῦ προσώπου, μέχρις ὅτου, τέλος, ἂν τὸ παρακάμετε, φθάνετε ν' ἀφαιρέσετε ἀπὸ τὴ μορφή κάθε τι τὸ ἀνθρώπινο, ἔτσι ἀκριβῶς ἀφαιρεῖτε κι' ἀπὸ τὴν πολιτεία κάθε ἀνθρώπινο χαρακτηῖρα μὲ τὴν ὑπερβολή καὶ τὴν κατάχρηση. Ἀπὸ τοὺς νεώτερους φιλοσόφους τὴ μύτη ἐτίμησε μὲ τὴν προσοχή του ὁ Πασκάλ. Ξέρετε τὴν περίφημη σκέψη του γιὰ τὴ μύτη τῆς Κλεοπάτρας. Ἄν εἶχε σχῆμα διαφορετικό, ἡ ἱστορία τοῦ κόσμου θὰ ἦταν ἄλλη.

Ὡστόσο, δὲν ἔχω σκοπὸ νὰ γράψω ἐγχειρίδιο μυτολογίας ἢ ἱστορία τῆς μύτης διὰ μέσου τῶν αἰώνων. Δὲ βρίσκομαι στὸ ὕψος τοῦ θέματος. Θὰ χρειάζοταν ἓνας σοφὸς μὲ μύτη ἀνεκδιήγητη, ποὺ παίρνοντας αὐτὴ τὴ δυσάρεστη λεπτομέρεια γιὰ ἀνεπανόρθωτη συμφορὰ τῆς ἀνθρωπότητος, θὰ κλεινόταν στὸ σπουδαστήριό του γιὰ νὰ βγῇ μετὰ τριάντα χρόνια, μὲ σαράντα τόμους, ποὺ γιὰ νὰ τοὺς διαβάσουμε δὲ θὰ μᾶς ἔφτανε ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ. Ὁ Ἰδανικὸς αὐτὸς συγγραφέας δὲ θὰ ξεχάσῃ νὰ χρησιμοποιήσει καὶ τ' ἀπομνημονεύματα τῆς ὥραιας ἐκείνης τρελλῆς, τῆς Λουίζας τῆς Σαξωνίας, ὅπου θὰ ἰδῇ πῶς ἀκριβῶς ἓνας μυταρᾶς, ὁ Φερδινάνδος τῆς Βουλγαρίας, γλύτωσε χάρη στὴ μύτη του ἀπ' αὐτὸ ποῦπαθε ὁ ἄντρας τῆς, ἀπ' ὅ,τι παθαίνουν ὅλοι οἱ ἄντρες, ὅταν στίς γυναῖκες ἀρέσουν τὰ κορόμηλα.

Κάνουμε, λοιπόν, λαμπρὰ νὰ πιάσουμε τὴ μύτη μας μόλις ἀρχίσουμε νὰ κουνᾶμε τὰ χέρια μας. Ἀλλὰ χρειάζεται μεγάλη προσοχή. Πρέπει νὰ τὴ χαιδεύουμε μετὰ φόβου Θεοῦ. Εἶναι

τὸ κλειδί τῶν πεπρωμένων μας. Ἐκεῖ εἶναι κρυμμένο τὸ μυστικὸ τῆς ζωῆς μας. Εἶναι ἡ φυσιολογία μας, ἡ ἑξωτερικὴ παράστασή μας, ὁ ἔρωτάς μας, ὁ γάμος μας, ἡ σταδιοδρομία μας, ἡ ἐπιτυχία μας, ἡ περιουσία μας. Στὸν περίπατο, στὸ θέατρο, στὸ ζαχαροπλαστεῖο, προσέχετε τίς μύτες. Δὲν εἶναι μονάχα τὸ εὐρύτατο πεδίο τῆς φυσιολογικῆς παρατηρήσεως, ὅπου διαβάζετε καθαρὰ τὴν κτηνωδία, τὴν κουταμάρα, τὴ φιληδονία, τὴν αἰσθηματικότητα, τὴν προπέτεια, τὴν ἀναίδεια, τὸν κονισμό, τὴν ὑπεροψία, τὴν τρυφερότητα, τὴν τιμιότητα ἢ τὸ ἀρπακτικό. Ἐπάνω τῆς εἶναι γραμμένες καὶ οἱ κοσμικὲς καὶ κοινωνικὲς τύχες τῶν κατόχων. Ἐκεῖ βλέπει κανεὶς ἀπὸ πόσο λίγο μπορεῖ νὰ καταστραφῇ ἓνα πλάσμα τοῦ καλοῦ Θεοῦ ἢ νὰ προκόψῃ. Σ' ἓνα ἀπὸ τὰ μοναδικὰ τοῦ ἄρθρου, ὁ Ἑρρίκος Χάινε ἀναφέρει κάποιον Ἰσπανό, πολιτικὸ ἐξόριστο στὸ Παρίσι, ποῦ παίρνει τρακόσια φράγκα ἐπιχορήγησὴ ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν Γκιζώ. Εἶχε ὅμως, ὁ ἀτυχῆς, μιὰ μύτη ἀφάνταστη καὶ μιὰ μανία ταμπάκου ἀπεριόριστη. Γιὰ νὰ ζήσει, ἔπρεπε νὰ κόψῃ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο: ἢ τὴ μύτη του ἢ τὸν ταμπάκο — πράγματα ἐντελῶς ἀδύνατα καὶ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο. Παρουσιάστηκε, νομίζω, στὸν πρόεδρο τῆς κυβερνήσεως γιὰ μιὰ μικρὴ αὐξηση.

— Ἀδύνατον! Εἶναι ἀρκετά.

— Τί λέτε, κύριε πρόεδρε! Προσέχετε καλὰ αὐτὴ τὴ μύτη. Εἶναι δυνατόν νὰ γεμίσῃ μὲ τρακόσια φράγκα ταμπάκο;

Ἀλλὰ ποιὸς νὰ τ' ἀκούσῃ αὐτά. Μὲ μιὰ μύτη σὰν τὴ δική του, ἔπρεπε νὰ ξέρῃ ὅτι ἦταν πάρα πολὺ νὰ γυρεύῃ περισσότερα!

ΣΠΥΡΟΣ ΜΕΛΑΣ

ΣΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΤΟΥ ΡΥΑΚΙΟΥ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Θάχαν περάσει δυό μήνες απ' τὸ ἐπίσημο ἄγγελμα τῶν ἀρραβώνων, καὶ θὰ περνοῦσαν ἀκόμα ἄλλοι δυό γιὰ νὰ γίνουν οἱ γάμοι. "Ἐπρεπε νὰ γνωριστοῦν καλὰ. "Ἐτσι τὸθελε ἡ μάνα της. Γιὰ τὸν πατέρα της; Οὔτε λόγος γινόταν διόλου. Μὰ πῶς νὰ γίνει λόγος, πού αὐτὸς ἦτανε μόνο γιὰ νὰ κάνει ἀκόμα χρήματα καὶ νὰ πλουτίζει περισσότερο τὸ σπίτι του, τὴν οἰκογένεια του; "Ἦταν μάνα καὶ τρεῖς κόρες...

Τὸν πατέρα ὁ Δάλης τὸν εἶχε στὶς μικρὲς τάξεις τοῦ Γυμνασίου καθηγητῆ. "Ἐπειτα τὸν ἔχασε, γιατί εἶχε γίνει, ἀπὸ καθηγητῆς τῶν μαθηματικῶν, ἔμπορος.

Παιδί ἔμπόρου, μεγαλεμπόρου, εἶχε γίνεи δάσκαλος γιατί τὸθελε ὁ πατέρας του. Καὶ ἦταν καὶ μοναχογιός. "Ο πατέρας του ἔακολουθοῦσε τὴ δουλιὰ του ὡς τὰ βαθιὰ γεράματά του, καὶ ὡς εἶχε παραπλουτίσει.

— "Ἄν τὴν ἀφήσω, ἔλεγε, θὰ πάω καλιά μου. Αὐτὴ μοῦ δίνει ζωή!...

Μιά μέρα ὅμως πέθανε ξαφνικά. Κι' ὁ γιός του, ἂν καὶ ἦταν περασμένος στὰ χρόνια πιά, σὰ νὰ περιμενε τὸ θάνατο τοῦ πατέρα του, παρατήθηκε ἀπὸ καθηγητῆς κ' ἔγινε ἔμπορος.

"Ολο ὅμως τὸ σχολεῖο, ὅλοι οἱ μαθητὲς λυπήθηκαν γι' αὐτό. "Ἦταν τόσο καλός, καλὸς πού ἔβγαине ἀπ' τὰ ὅρια!...

Ποτέ του δὲ μάλωνε μαθητῆ, ὅτι τρέλα κι' ἂν ἔκανε. Τὸν συμβούλευε μόνο, καὶ γελούσε κάποτε μὲ τίς ἀπαντήσεις του. "Ὅταν σήκωνε μαθητὴ γιὰ νὰ λύσει ἕνα πρόβλημα, καὶ δὲ μπορούσε, θὰ κατέβαινε ἀπ' τὴν ἔδρα του καὶ θὰ τόλυνε αὐτός.

Καὶ ὅταν ἔλυνε τὸ πρόβλημα, ὁ κόσμος νὰ χαλοῦσε μέσ' στὴν τάξη, αὐτὸς ἐκεῖ, στὸν πίνακα, θὰ ἔακολουθοῦσε τὴ δουλιὰ του. Καὶ τίς περισσότερες φορές ἔκλεινε τὸν κατάλογο, χωρὶς νὰ βάλει βαθμὸ κακὸ στὸ μαθητὴ πού δὲν ἤξερε. Μὰ καὶ ἂν ἔβαζε, δὲ θάβαζε κακὸ βαθμὸ.

"Ὅλοι οἱ μαθητὲς τὸν ἀγαποῦσαν. Μὰ καὶ δὲ μπορούσαν νὰ μὴ τὸν ἀγαποῦν, ἀφοῦ τὰ προβλήματα πού τοὺς ἔβαζε, αὐτὸς τάλυνε!

"Ὁ Δάλης εἶχε χρόνια νὰ τὸν δεῖ, σχεδὸν ἀπὸ τότε, καὶ τὸν εἶδε μιά μέρα γιὰ πεθερό. Καὶ ἦταν ὁ ἴδιος καὶ πιὸ πολὺ κα-

λός, μαλακός, χωρὶς θόρυβο μέσ' στὸ σπῆτι, νὰ μιλᾷ σιγὰ σὰ νὰ φοβόταν κάποιον ἀφέντη, κυρίαρχο.

Καὶ ὁ κυρίαρχος ὑπῆρχε. "Ἦταν ἡ γυναίκα του. Περήφανη αὐτὴ, μὲ μάτια ὅπου ὁ Δάλης ζητοῦσε κάποτε νὰ βρεῖ λίγη καλωσύνη καὶ δὲν εὑρίσκε, μὲ γέλιο πού τοῦ φαινόταν ψεύτικο. Καὶ γελούσε συχνά.

Θάταν ὅμως ὠραία γυναίκα, ὅταν ἦταν νέα. Κι' ἀκόμα κρατιόταν καλὰ. "Ἡ Ντίνα, ἡ ἀρραβωνιαστικιά τοῦ Δάλη, τῆς ἔμοιαζε. Ψηλὴ κι' αὐτὴ, καὶ μὲ τὰ ἴδια περήφανα μάτια, κάτι μάτια μαῦρα, μαῦρα, πού φαίνονταν νὰ φλογίζονται κάποτε. Τὸ πρόσωπο λευκὸ καὶ μαῦρα ἀφθονα μαλλιά. Καὶ ἡ Φωφώ, ἡ δεῦτερη, ἔμοιαζε τῆς Ντίνας, ὑστεροῦσε ὅμως στὴ λάμψη ἐκείνης. "Ἡ τρίτη ὅμως ἦταν ὀλωσδιόλου ἄλλη. Μέτριου ἀναστήματος, καστανή, μὲ γαλανὰ μάτια. Ταπεινὴ, ντροπαλὴ, χωρὶς ν' ἀκούγεται μέσα στὸ πολυθόρυβο σπῆτι...

"Ἡ Ντίνα εἶχε ἀρέσει τοῦ Δάλη ὑπερβολικά. "Ὅταν, μάλιστα, τὴν ἔβλεπε περήφανη νὰ περνᾷ χωρὶς νὰ κοιτάζει κανέναν, ἢ ὅταν ἔπεφτε ἡ ματιὰ της στοὺς γύρω νέους, γέρους, πού τὴν κοιτάζαν μὲ θαυμασμό, νὰ τοὺς βλέπει σὰ δούλους ἀσχημούς, σὰν ὀντάρια πού δὲν ἀξίζαν οὔτε ματιὰ, ἂ, τότε πάθαινε ἀπὸ ἐπιθυμία νὰ σφίξει ἐκεῖνο τὸ ὑπερήφανο πλάσμα στὴν ἀγκαλιά του...

"Ἦταν ὄνειρο νὰ τὴν ἀποχτήσει. "Ἡ τύχη ὅμως τὸν βόηθησε. Μιά ξαδέρφη τοῦ πρώην δασκάλου του, πού τῆς εἶχε κάνει τὸ σχέδιο τοῦ σπιτιοῦ της, μῆκε στὴ μέση, καὶ τ' ὄνειρο ἔγινε πραγματικότητα.

Καὶ ἦταν εὐτυχισμένος τώρα. Μὰ μὲ τὸν καιρὸ πού περνοῦσε, ὅσο νὰ γνωριστοῦν καλὰ καὶ νὰ γίνει ὁ γάμος, πολλὰ ἔβγαιναν, φανερώνονταν, πού τὸν δυσάρεστοῦσαν.

"Ἦταν κι' αὐτὴ δεσποτικὴ, ὅτι ἔλεγε ἔπρεπε νὰ γίνει! Οἱ ἄλλοι, σιωπῇ. Καὶ μὲ τὴ μάνα της καὶ τὴ δεῦτερη ἀδερφή της τὰ χαλοῦσε κάθε τόσο. Μόνο μὲ τὴν τρίτη, τὴν "Ἑλλη. Μὰ αὐτὴ δὲ μιλοῦσε, ὑποχωροῦσε.

Στις υπηρέτριες φερόταν άπότομα, δέν κρυβόταν πιά. Μέ βάρβαρο τρόπο τούς μιλούσε. Κι' αúτá τόν πλήγωναν, τόν πλήγωναν βαθιά.

Μά σά νά μñν τοú έφταναν αúτá, είδε ξαφνικά τñ Ντίνα όλωσδιόλου άλλαγμένη! Νά μιλά, νά γελά τώρα μέ νέους, όταν ήταν ή μέρα πού δέχονταν, καί νά μñν έχει πιά τόσο τó περήφανο εκείνο ύφος της. Κι' αúτòν σά νά τόν λησμονούσε, λησμονούσε ότì ήταν άρραβωνιασμένη! Καί μόλις τόν πλησίαζε!

Μιά, δυό, τρείς, έξη φορές είχε γίνει αúτό, καί σέ σπítια πού πήγαιναν, όχι μόνο στό δικό της.

Ό Δάλης δέν μπόρεσε πιά, έγινε έξωφρενών, καί τάπε στήν ξαδέρφη τοú πατέρα της, σέ κείνη πού είχε μεσιτέψει γιά νά πάρει τñ Ντίνα.

— "Α, ναί, τοú είπε αúτñ, άμα τ' άκουσε, έπρεπε νά σοú πώ αúτό πού έμαθα, αλλά τό λησμόνησα. Γιά νά προσέχεις. Γιά άκουσε: "Η μάνα της τñ συμβουλεύει νά τά κάνει αúτá. Τό ξέρω, τάκουσα. Τό κάνουν γιά νά δοúνε μñν είσαι ζηλιάρης, μñ θυμώνεις όταν βλέπεις τñ γυναίκα σου νά μιλά μέ θάρρος μέ άλλους άντρες. Μñν τñς πεις τίποτα, γιά τό Θεό!... Θά τά χαλάσετε.

Ό Δάλης έκανε ύπομονή. "Ήταν δοκιμή. "Έκρυψε τñ ζήλεια του καί περίμενε νάρθει ή ώρα πού θά τñν έκανε δική του, καί τότε, τό πίστευε, θά τñν έκανε νά μñν άκούει καμμιά συμβουλή τñς μάνας της.

Άλλά συνέβηκε κάτι άλλο άκόμα, πού δέ μπορούσε νάταν δοκιμή. Αúτό θάταν, ίσα-ίσα, έξω άπ' τό πρόγραμμα τών δοκιμών ή τών δοκιμασιών.

Είχανε πάει σέ κάποιο σπítι φιλικό. "Η Ντίνα τά ίδια, σέ λιγώτερη δόση όμως.

Αúτός καθόταν κοντά στήν πεθερά του μ' ένα σωρό ήλικιωμένες γυναίκες. Πέρα λίγο οί νέες μέ τούς νέους. "Η τρίτη κόρη τñς κυρίας Λαμούρης έλειπε. Μ' αúτñ σχεδόν δέν πήγαινε σέ άπογευματιές ή έσπεριδες. "Ισώς καί νά μñ τñν έπαιρναν.

Οί ήλικιωμένες κυρίες μιλούσαν γιά γάμους. Καί μιά άπ' αúτές θυμήθηκε καί άνέφερε δυό εúτυχισμένους γάμους, πού έκαναν κορίτσια τών Άθηνών μέ ξένους. Τis είχαν πάρει ξένοι τιτλοúχοι καί πλούσιοι.

— Τñν ήξερα, έκανε ή μέλλουσα πεθερά τοú Δάλη, αúτñν πού πήρε τό λóρδο. Νοστιμούλα!... "Α, είναι τυχερά! "Εμένα τά κορίτσια μου δέν έχουν τύχη... Νά, νά, γιά δέτε κεί... τέτοια κολώνα!...

Γύρισαν όλες καί κοίταξαν τñν κόρη της, τñ Ντίνα, άφοú τά μάτια τους πέρσαν άπ' αúτòν πρòτα. Καί πάλι καθώς τά γύρισαν, πάλι τόν είδαν.

Κι' αúτός είχε γυρίσει νά δεί, σάν παγωμένος. Καί είδε, καί σά νά τóπε άπό μέσα

του, ή μόνο του νάγινε, πώς άληθινά τñς έπρεπε ένας τέτοιος...

Σά νάλαμπε ή όμορφιά της τοú φάνηκε. Κι' αúτός έμεινε άπό κείνη τñ στιγμή σά μαραμένος. "Η μικρή χαρά του, ή έλπίδα του είχε παραθεί μέ τά λόγια κείνα, σά λουλούδια πού τούς ρίχνουν ζεματισμένο νερό στά φύλλα τους.

"Ενα χάσμα όμως, άπ' τñν ώρα εκείνη, αίστάνθηκε νά γίνεται, καί νά τούς χωρίζει...

"Ο καιρός τοú γάμου πλησίαζε. "Ο Δάλης, στενοχωρημένος, δυσारेστημένος, άφινε νά τόν σέρνει ή μοίρα, χωρίς νά προβάλλει άντίσταση καμμιά. Μά καί τόθελε καί δέν τόθελε.

Μιά βραδιά, είχαν συμφωνήσει νά πάνε στόν κινηματογράφο. Αúτός, άν καί είχε σχέδια νά κάνει μιάς μεγάλης οικοδομής, τάφησε καί πήγε νά πάρει τñ μάνα καί τις δυό κόρες καί νά πάνε νά δοúνε μιά νέα ταινία.

"Αλλά, όταν έφτασε στό σπítι, δέ βρήκε παρά τñν "Ελλη καί τόν πατέρα της.

— Δυστυχώς, τοú είπε ή "Ελλη, έφυγαν νωρίς. Δέ μπόρουσε ή Ντίνα νά περιμένει ντυμένη...

— Μά ήρθα νωρίς, τñ διέκοψε αúτός βγάζοντας τό ρολόί του. "Ενα τέταρτο άπ' τñν ώρα πού μοú είπαν, πρίν!...

— Ναί, έχετε δίκιο, μά έφυγαν πολύ νωρίς! Είπαν νά πάνε καί άπ' τñς κυρίας Σαράμη, πού ήρθε ό γιός της άπ' τό έξωτερικό, κι' έπειτα θά πήγαιναν στόν κινηματογράφο... "Εκεί νά τούς περιμένετε...

— "Ε, παιδί μου, είπε καί ό πατέρας της, έτσι είναι οί γυναίκες!... "Υπομονή!...

— "Οχι, έκανε ζωηρά ή τρίτη κόρη του, κατά τις γυναίκες! Δέν είν' όλες έτσι!...

"Ο Δάλης τñν κοίταξε, καί σά νά τñν έβλεπε πρώτη φορά τοú φάνηκε. Είχε αλλάξει. Τά μάτια της έλαμπαν καί τά μάγουλά της είχαν πορφυρωθεί.

— Καλά, καλά, έκανε γρήγορα ό πατέρας της σά νάτρεχε νά διορθώσει κάτι πούχε χαλάσει, δέν είναι όλες, δέν είναι...

"Ο Δάλης έφυγε γρήγορα γιά νά πάει στόν κινηματογράφο. Μέ τό αυτοκίνητο πούχε πάει, έφτασε πρίν σβύσει τό τέταρτο. Καί περίμενε.

"Η ώρα, οί ώρες περνούσαν, άλλ' αúτές δέ φαίνονταν. Αναγκάστηκε νά φύγει.

— "Εχει γούστο, είπε μέ θυμό, νάναι κι' αúτό μέσ' τό πρόγραμμα τών δοκιμασιών!...

Καί πήγε πάλι στό σπítι τñς μέλλουσας πεθεράς του.

Τώρα βρήκε μόνη τñν "Ελλη. Στήν τραπεζαρία, ό πατέρας της διάβαζε έφημερίδα.

— Τί συμβαίνει, γιατί ήρθες; τόν ρώτησε ή "Ελλη.

Τής είπε.

— «Α, ἔκανε κείνη, γιὰ κοίτα! Θὰ μείνανε στῆς κυρίας Σαράμη! Θάπιασαν ἐκεῖ ὀμιλία καὶ τὰ λησιμόνησαν ὅλα!... Τί κάκο!... Δὲ λογαριάζουν τίποτα! Εἶναι καὶ κείνος ἕνας φλύαρος...»

— Ποιός;

— «Ὁ γιός της, αὐτὸς ποὺ ἦρθε ἀπ' τὸ ἐξωτερικό, ἕνας μαντράχαλος... Ἡ Ντίνα ὅμως φταίει... Καὶ νὰ τῆς ἔλεγε ἡ μητέρα, ἔπρεπε νὰ τὴν ξεσηκώσει!»

«Ὁ Δάλης τὴν κοίταξε, τὴν κοίταξε καλά. Ξαφνικά ὅμως σούφρωσε τὰ φρύδια του, χαιρέτησε κ' ἔκανε νὰ φύγει.

— Πάω, πάω, δεσποινίς, τῆς εἶπε.

Δὲν εἶπε τ' ὄνομά της.

— Μὰ σταθῆτε, ποῦ πάτε, σταθῆτε!...

— «Ὅχι, ὄχι, τῆς εἶπε αὐτός. Ἀφήστε με.

Καὶ τὴν κοίταξε παρακλητικά.

Αὐτὴ χαμήλωσε τὰ μάτια:

— Καλά, καλά, εἶπε σιγά. Πηγαίνετε...»

Τὸν γνώρισε ὁ Δάλης αὐτὸν τὸ Σαράμη. Τὸν εἶδε τὴν ἄλλη βραδιὰ στὸ σπῆτι τῆς πεθερᾶς του. Μὰ περισσότερο φαινόταν νάναι αὐτός ἀρραβωνιαστικός τῆς Ντίνας, παρὰ ὁ Δάλης. Δὲν ξεκολλοῦσε ἀπὸ κοντά της. Μὰ κι' αὐτὴ ἔτρεχε ὅπου αὐτὸς πῆγαινε.

— Μιά δοκιμασία εἶναι κι' αὐτή! εἶπε.

«Ἦτανε δύσκολη ἡ θέση του. Πολλοὶ καὶ πολλὲς ἔριχναν ματιὲς σ' αὐτόν. Τοῦ ἐρχόταν νὰ φύγει.

Ἀλλὰ νὰ ἡ Ἑλλη πῆγε κοντά του:

— Αὐτὴ τοῦ εἶπε σιγά γιὰ τὴν ἀδερφή της, δὲν εἶναι καλά, καθὼς φαίνεται. Τρελάθηκε! Θὰ στενοχωριέσαι, καὶ μένε. Μὰ τί μπορῶ νὰ σοῦ κάνω ἐγώ!... Λυποῦμαι, τὸ πιστεύεις, λυποῦμαι πολὺ!...

— «Ὅχι, τῆς ἀπάντησε κι' αὐτός σιγά, δὲ λυποῦμαι. Ἀπὸ τώρα δὲ λυποῦμαι. Καλύτερα...»

— Τὸ λές ἀληθινά;

— Μπορῶ νὰ τὸ ὀρκιστῶ!

Εἶδε πολλῶν τὰ μάτια νὰ τοὺς κοιτάζουν, καὶ ἡ ματιὰ τῆς μάνας της πῆγε σ' αὐτοὺς γιὰ μιὰ στιγμή.

Ἀλλ' ἡ Ἑλλη πῆρε ἕνα κάθισμα καὶ κάθησε κοντά του.

— Γιὰ νὰ σοῦ πῶ, τοῦ εἶπε, αὔριο θὰ πᾶμε ἐκδρομὴ. Θάρρεις;

— Μὰ πῶς, ἐμένα...

— Πρέπει νάρθεις!... Θάρρεις;... Ναί;

— Ναί!

— Θὰ φύγουμε στὶς ἔντεκα, πρὶν ἀπὸ τὶς ἔντεκα πρέπει νάσαι ἐδῶ! Ἔτσι;...

— Ναί, θάμαι, ἔκανε κείνος χαμογελώντας.

Τοῦ εἶχε ξανάρθει τὸ χαμόγελο.

— «Α, γιὰ νὰ σοῦ πῶ καὶ κάτι νὰ διασκεδάσεις!... Τὸν βλέπεις ἐκεῖνον ἐκεῖ τὸ βλάκα μὲ τὴν κόκκινη γραβάτα; Εἶναι φίλος τοῦ Σαράμη, ἦταν κι' αὐτὸς στὸ ἐξωτερικό... Αὐτὸς ρίχτηκε στὴ Φωφῶ καὶ τῆς πουλοῦσε αἰσθήματα. Νά, καὶ τώρα πᾶει κοντά της... Τῆς ἔλεγε, τῆς ἔλεγε...»

«... τὴν ἄρπαξε στὴν ἀγκαλιά του.» (σελ. 657).

— Τὴν ἤξερε ἀπὸ πρὶν;

— «Ὅχι, τώρα, ἀπόψε...»

— Μωρὲ τόλμη! Μὰ καλὰ κάνουν!...

Ἐγὼ εἶμαι τὸ ἀντίθετο! Δειλός, δειλός...

— «Ὅσο εἶμαι τολμηρὴ ἐγώ...»

— Μπά! Εἶσαι τολμηρὴ;...

— Πολύ...

— Μιά δοκιμασία ἦταν αὐτά, ἔλεγε ὁ Δάλης, πηγαίνοντας στὸ σπῆτι τοῦ πρώην δασκάλου, ἢ σὰ νὰ θέλουν νὰ συνηθίσω στὴν ἀτιμία;... Καλὰ ὅμως, καλὰ...

Καὶ στὸ νοῦ του πάλι, τοῦ ἦρθαν τὰ λό-

για μιᾶς γεροντοκόρης, μακρινῆς συγγένισσάς του, ποῦ τοῦ εἶπε ὅταν ἔμαθε τοὺς ἀρραβῶνες του:

— Εἶναι καλὴ οἰκογένεια καὶ πλούσια πολὺ. Καλὰ ἔπесες. Τώρα, γιὰ τὴ μάνα λέγανε μιὰ φορὰ πολλὰ. *Ήταν πολὺ ζωηρὴ...

Στὸ σπίτι τοὺς βρῆκε ὄλους ἑτοιμοὺς.

— "Α, νὰ καὶ ὁ Τάκης! εἶπε ἡ πεθερὰ του.

Αὐτὸς εὐχαριστήθηκε.

Εἶδε ὅμως τὸν Σαράμη νὰ κινεῖται μέσ' στὸ σπίτι σὰ νάταν δικό του. Καὶ πειράχτηκε.

Καὶ ἦταν ψηλὸς αὐτός, μὲ χοντροὺς ὤμους. Καὶ ὁ φίλος του στὴ μέση Δέ φοροῦσε ὅμως τὴν κόκκινη γραβάτα του, ἀλλὰ μιὰ πράσινη. *Ίσως ἐπειδὴ θὰ πήγαινε στὴν ἐξοχὴ...

*Ἐμεινε σὲ λίγο μόνος, γιὰτὶ ἐνῶ στὴν ἀρχὴ τὸν εἶχαν πλησιάζει κορίτσια καὶ νέοι, ἔπειτα τὸν ἀφῆσαν. *Ἡ Ντίνα πάλι, μόλις στάθηκε λίγες στιγμὲς κοντά του, κ' ἔφυγε σὰ νὰ βιαζόταν νὰ προφτάσει κάτι.

Τοῦ εἶχε πεί ὅμως:

— Θαυμάζω πῶς τὸ μυρίστηκες καὶ ἤρθες! Γιατὶ ἔπειτα θυμηθήκαμε ὅτι δὲ στὸ εἶπαμε. Μήπως στῆπε ἡ *Ἑλλη;...

— *Ὁχι, ὄχι... *Ἐτσι ἤρθα, ἔτσι μοῦρθε!

Αὐτὴ ἔφυγε ἀπὸ κοντά του καὶ τὴν εἶδε νὰ διευθύνεται στὸ Σαράμη.

Σούφρωσε τὰ φρύδια. Μάτια ἀρκετὰ τὸν κοίταξαν. Καὶ θὰ μετανοοῦσε ποὺ πήγε, ἂν δὲ φαινόταν κάτι, κάποια μορφή.

*Ήταν ἡ *Ἑλλη μὲ φόρεμα γιὰ ἐκδρομῆς. Εἶδε τὰ μάτια της νὰ λάμπουν, νὰ πετοῦν ἀκτίνες μόλις τὸν εἶδε...

Μ' ἓνα αὐτοκίνητο μεγάλο ἐπιβατικὸ ἔφτασαν ἔξω σχεδὸν ἀπ' τὴν πόλη. Κι' ἔπειτα, ὅταν κατέβηκαν, ἐβάδιζαν κι' ἔφτασαν σὲ μιὰ ἀκροθαλασσιὰ ποῦχε καὶ πυκνὰ πεῦκα.

*Ὁ καιρὸς ἦταν καλός. *Ὁ ἥλιος ἔκαιε λίγο... *Ὁ οὐρανὸς καθαρός. Σὲ μιὰν ἄκρη τοῦ ὅμως σὰν πολυκέφαλα ἄσπρα τέρατα ἐπρόβαλλαν σύννεφα...

*Ἐφαγαν στὴν ἀκρογιαλιὰ καὶ κάτω ἀπ' τὰ πεῦκα. Καὶ ἦταν ὅλοι κορίτσια καὶ νέοι. Οἱ παντρεμμένες καὶ ἡλικιωμένες δὲν εἶχαν πάει.

Καὶ σὰ νάχε ἡ κάθε μιὰ τὸ δικό της κοντά. Κανένας δὲν ἔμενε παραπονεμένος. *Ἡ Ντίνα κοντὰ στὸ Σαράμη.

*Ἀν καὶ κάτι τὸν ἔσερνε νὰ πάει, εἶχε μετανιώσει πολὺ ὁ Δάλης ποὺ πήγε. Αὐτὸ ὅμως στὴν ἀρχή. Στὴν ἀρχὴ ντρεπόταν. *Ἀλλ' ἔμαθε ἔπειτα ἀπ' τὴν *Ἑλλη, πῶς πολλοί, ἢ ὅλοι, τὴν εἶχαν ρωτήσῃ μὴ τάχε ἡ ἀδελφὴ της χαλάσει μὲ τὸν ἀρραβωνιαστικὸ της. Καὶ ἡ *Ἑλλη τοὺς ἀπαντοῦσε ὅτι

κάτι τέτοιο συνέβαινε. Αὐτὸ τὸν ἠσύχασε τὸ Δάλη.

*Ὁ ἥλιος ξαφνικὰ χάθηκε, μιὰ σκιά ἔπесε. Τότε εἶδαν πῶς σύννεφα εἶχαν σκεπάσει τὸν οὐρανό.

— Πωπώ! εἶπαν πολλοί. Θύελλα ἐτοιμάζεται!

Σηκώθηκαν νὰ φύγουν. Οἱ νέοι ἔδωσαν τὰ χέρια στὰ κορίτσια. *Ὁ Δάλης ὅμως δὲν τόλμησε νὰ τὸ κάνει, νὰ δώσει τὸ χέρι στὴν *Ἑλλη. Μὰ αὐτὴ τὸν ἄρπαξε ἀπ' τὸ μπράτσο:

— *Ἐλα, ἔλα, πᾶμε!

Καὶ τοῦ τῶσφισε.

— Εἶναι τολμηρὴ! σκέφτηκε αὐτός.

*Ὁ δρόμος τώρα ἦταν ἀνηφορικός. Τὸν περνοῦσαν ὅμως γρήγορα καὶ μὲ γέλια. Μόνον αὐτὸς καὶ ἡ *Ἑλλη δὲ γελοῦσαν, μὰ οὔτε μιλοῦσαν.

Μιὰ ἀστραπὴ ἔλαμψε, ἔπειτα ἄλλη, καὶ βροντὴ δυνατὴ ἔπειτα. *Ἀλλη ἀστραπὴ καὶ βροντὴ, καὶ σταγόνες ἀρχισαν νὰ πέφτουν ἀραιές, ἀλλὰ μεγάλες.

*Ἀρχισαν νὰ τρέχουν μὲ φωνές καὶ γέλια...

— *Ἐκεῖ, ἐκεῖ! φώναζε κάποιος, δείχνοντας μιὰ οἰκοδομὴ μισοτελειωμένη.

Καὶ σ' αὐτὴ ἐμπήκανε. *Ήταν καιρὸς, γιὰτὶ ἡ βροχὴ δυνάμωσε μὲ μιᾶς, σὰ νάχαν σκιστεῖ τὰ μαῦρα σύννεφα, κι' ἔπεφτε τὸ νερὸ ποταμὸς κάτω...

*Ἐμειναν κλεισμένοι ἀρκετὴ ὥρα ἐκεῖ.

*Ἀλλὰ καὶ πάλι ὁ ἥλιος ἔλαμψε, σὰ γέλιο ἀγαπητῶν ματιῶν δακρυσμένων μέσα στὰ βρεμμένα καὶ γεμάτα σταγόνες φύλλα τῶν δέντρων...

Βγήκαν ἔξω. *Ὁ Δάλης πέρασε ἀπὸ κοντὰ ἀπ' τὴ Ντίνα χωρὶς νὰ τῆς μιλήσῃ, μὰ κι' αὐτὴ ἔκανε τὸ ἴδιο.

Πηγαίνανε πάλι δυὸ-δυὸ. *Ὁ Σαράμης ἦταν πιὸ εὐθυμὸς καὶ φώναζε τρέχοντας μὲ τὴ Ντίνα:

— *Ἐμπρὸς τώρα, γκαλόπ-γκαλόπ...

Κι' ὅλοι ἔκαναν ὅπως αὐτὸς μὲ τὴ Ντίνα. Καὶ ὁ Δάλης μὲ τὴν *Ἑλλη ἀναγκάστηκαν νὰ κάνουν τὸ ἴδιο, γιὰ νὰ μὴ μείνουν πίσω.

Κ' ἔτσι, ἄλλοτε πηδώντας καὶ ἄλλοτε ἀργά, γιὰ νὰ ξεκουραστοῦν, βρέθηκαν ἐμπρὸς σὲ πλατυὰ νερά.

*Ήταν ἓνας ξεροπόταμος ποῦχε κατεβάσει νερὰ πολλὰ, καὶ μάλιστα σὲ κείνο τὸ μέρος ἀπλώνονταν πολὺ.

— Τώρα; ρώτησαν πολλοί.

— Τί τώρα! τοὺς ἀπάντησε ὁ Σαράμης. Τώρα βγάλτε τὰ παπούτσια σας καὶ πάρετε ἐπ' ὧμου τὶς ντάμες σας!

Καὶ κάθισε πρώτος κάτω στὰ γλυμμένα

ἀπ' τὰ νερά λιθάρια, καὶ ἄρχισε νὰ βγά-
ζει τὰ παπούτσιά του.

— Όλοι οἱ ἄλλοι τὸν μιμήθηκαν μὲ φωνές
καὶ γέλια. Μόνο ὁ Δάλης ἔμενε.

— Ἐσύ; τὸν ρώτησε ἡ Ἑλλη.

— Ναί, νάί...

Αὐτὴ τὸν κοίταξε μὲ χαμόγελο.

Καὶ σὲ λίγο ὅλοι ἦταν ἔτοιμοι.

— Ἐμπρός! φώναξε ὁ Σαράμης. Τίς ντά-
μες σας ἐπ' ὧμου!... Καὶ μὲ προσοχή.

Γέλια, φωνές ἔγιναν.

— Ἐλα, εἶπε στὸ Δάλη ἡ Ἑλλη πλησιά-
ζοντάς τον.

Αὐτὸς ἔσκυψε καὶ τὴν ἄρπαξε στὴν ἀγ-
καλιά του.

— Ἐνα σῶμα παχουλὸ, τρυφερό. Μὰ δὲν
εἶχε κόκκαλα;...

Οἱ ἄλλοι μὲ τὰ φορτία τους προχωροῦ-
σαν μέσ' τὰ νερά. Προχώρησε ἀργά κι' αὐ-
τός, σφίγγοντάς τὴν στὴν ἀγκαλιά του.

Καὶ εἶχε φτάσει μὲ τὸ πολῦτιμο φορτίο

του στὴ μέση τῶν νερῶν, ὅταν λόγια θερμὰ
ἀγάπης τοῦ ἦρθαν κι' ἄρχισε νὰ τῆς τὰ
λέει.

— Πές μου, πές μου, τῆς εἶπε στὸ τέλος,
μπορῶ νὰ ἐλπίζω;

Καὶ εἶχε σταματήσει.

— Μὰ δὲν τὸ κατάλαβες, δὲν τὸ κατάλα-
βες; τὴν ἄκουσε νὰ τοῦ λέει. Καὶ πολὺ μά-
λιστὰ!

* * *

— Ὑστερ' ἀπὸ λίγον καιρὸ, ὁ Δάλης, ποὺ
διηγόταν αὐτὰ σὲ κάποιον συγγενῇ του
ποῦχε ἔρθει ἀπὸ μακριὰ, ἔλεγε καὶ πῶς
πῆρε τὴ γυναῖκα του:

— Κλεφτήκαμε τὴν ἄλλη μέρα!... Ὁ πα-
τέρας τῆς γρήγορα τὸ δέχτηκε. Ἡ μάνα
ἄργησε. Ὁ Σαράμης ὅμως πῆρε τὴ Ντίνα,
καὶ κεῖνος μὲ τὸν κόκκινο καὶ πράσινο
λαιμοδαίτη, ὁ Πίττης, τὴ Φωφώ...

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ Ν. ΒΟΥΤΥΡΑΣ

LEOPARDI

ΣΤΟ ΦΕΓΓΑΡΙ

Μόλις, χαριτωμένο μου φεγγάρι, κλείνει χρόνος
ποῦ ἐδῶ, θυμοῦμαι, ἐρχόμουν ἀπάνω στὴν ἴδια ράχη
μὲ πονεμένη τὴν ψυχὴ νὰ σ' ἀγναντέψω πάλι.
Κ' ἐκρέμοσσαν ἀνέρα στ' ἀντικρινὸ τὸ δάσος,
ὅπως καὶ τώρα ποῦ ἱλαρὰ φωτᾷς το ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη.
Τρεμουλιαστ' ὅμως καὶ θαμπὸ μὲς τὸ πικρὸ τὸ κλάμμα
ποῦ ἀνάβρασε στὰ ματόκλαδα, τὸ πρόσωπό σου τότες
ἐφάνταζε στὰ μάτια μου, γιατί βασανισμένη
ἦταν καὶ τότε ἡ ζήση μου, καὶ τώρα δὲν ἀλλάζει.
— ὦ σύ, ἀγαπημένο μου φεγγάρι, ὅμως μ' ἀρέσει
νὰ ξαναζῶ καὶ νὰ μετρῶ τοῦ πόνου μου τίς ὥρες.
Πόσο ξανάρχεται γλυκὰ στῆς νιότης μας τὰ χρόνια
ὅταν ἀκόμη μακρυνὸν ἔχει ἡ ἐλπίδα δρόμο
κ' ἡ μνήμη μόλις σύντομο, τῶν περασμένων ὅλων
ἡ θύμησις, κι' ἂν ὅλ' αὐτὰ λυπητερὰ διαβῆκαν
κι' ἂν ἴσως μέσα μας κρυφὸς ἀκόμη βόσκει ὁ πόνος.

Μεταφρ. Θ. ΜΑΚΡΗΣ

Ο ΑΝΡΙ ΦΑΜΠΡ

ΡΑΨΩΔΟΣ ΤΩΝ ΕΝΤΟΜΩΝ

Με την εύκαιρία μιὰς ἑορτῆς πού εἶχε γίνει γιὰ τὸν Ἀνρί Φάμπρ, ἐν ὧσ' ἐξοῦσε ἀκόμα ὁ μέγας αὐτὸς ἐντομολόγος, ὅλοι οἱ γνωστοὶ διανοούμενοι τῆς Εὐρώπης εἶχαν φιλοτιμηθῇ, ποῖος πρῶτος νὰ τοῦ τολῖσει ἀληθινούς ὕμνους. Ὁ Ρωμαῖν Ρολλάν λ.χ. ἔλεγε πῶς « ἡ φλογερὴ ὑπομονὴ τῶν μεγαλοφυῶν τοῦ παρατηρήσεων τὸν ἐμάγευεν ὅσο κι' ἓνα φιλολογικὸν ἀριστοῦργημα ». Ὁ Μωρίς Μαίτερλιγκ, πού ἡ γνώμη του, λόγῳ τῆς ἰδιότητάς του ὡς συγγραφέως ἐντομολογικῶν βιβλίων, ἔχει γιὰ μᾶς περισσότερον κύρος, ἐβεβαίωνε πῶς ὁ Ἀνρί Φάμπρ εἶναι μιὰ « ἀπὸ τῆς ὑψηλότερης καὶ λαμπρότερης δόξης πού ἔχει νὰ ἐπιδείξει ὁ σημερινὸς πολιτισμένος κόσμος, ἕνας ἀπὸ τοὺς σοφώτερους νατουραλιστὲς κι' ὁ θαυμασιώτερος ποιητὴς μετὰ τὴν πραγματικὴν ἔννοια τῆς λέξεως ». Ὁ Ἐδμόνδ Ροστάν ἐτόνιζε πῶς οἱ « Ἐντομολογικὲς Ἀναμνήσεις » τοῦ Φάμπρ ἀπὸ πολλὸν καιρὸ τὸν ἔμπασαν « μέσα στὴ σφαῖρα τῆς γοητείας του, τῆς σοφίας του καὶ τῆς μεγαλοφυΐας του. Τοῦ εἶμαι ὀφειλέτης γιὰ ἀπειρες θεσπέσιες ὥρες. Ὁ μέγας αὐτὸς σοφὸς στοχάζεται ὡς φιλόσοφος, βλέπει ὡς καλλιτέχνης κι' αἰσθάνεται ὡς ποιητῆς ». Ὁ Ζὸρζ Λεκρό τέλος παρατηροῦσε πῶς οἱ « Ἐντομολογικὲς Ἀναμνήσεις » μᾶς ἀποκαλύπτουν θαυμάσιες κρυμμένες ἐνέργειες καὶ σὲ ὑπάρξεις κατώτερες ἀκόμα, ὅπως εἶναι τὰ ἔντομα. Τὸ ἀσύγκριτο αὐτὸ ἔργο μᾶς ζυπνάει τὸν πῶθο τῆς γνώσεως καὶ τὸ πάθος τῆς μαθησεως καὶ μᾶς κάνει νὰ δοκιμάζουμε τῆς ἴδιας χαρὸς καὶ τῆς ἴδιας βαθύτατης συγκινήσεως πού μᾶς χαρίζει ἡ ὁμορφιά. Οἱ « Ἐντομολογικὲς Ἀναμνήσεις » εἶναι μιὰ Βίβλος τῆς Φύσεως.

Ἡ ζωὴ τοῦ Ἀνρί Φάμπρ εἶναι ἓνα ὁλόκληρο ποίημα. Χωριτόπουλο τῆς μεσημβρινῆς Γαλλίας, μᾶς τὸ περιγράφουν, παιδί ἀκόμη, νὰ τρέχει ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ σπάρτα καὶ τὰ ρεῖκια. « Τὰ πρῶτα μου διανοητικὰ φέγγη, διηγεῖται ὁ ἴδιος, ἀνάτειλαν στὴ μοναξιά. Τὸ μάτι μου πάντοτε ξάγρυπνο ἐπῆγαινε στὰ ἔντομα. »

Ἡ χώρα τῶν τζίτζικιδν ἄλλωστε, ὅπως συνήθως ὀνομάζουν τὴν Προβηγκία, νομίζει κανεὶς πῶς ἔγινε γιὰ τοὺς ἐντομολό-

γους καὶ τοὺς ποιητὰς. Ὁ Προβηγκιανὸς δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ ἐκδράμει πρὸς συνάντησιν τῆς φύσεως ἢ φύση, ντυμένη πάντοτε μετὰ γιορτινὰ καὶ τὰ πιὸ πλούσια τῆς φορέματα, εἶναι κάτω ἀπὸ τὰ παράθυρά του καὶ τὸν περιμένει ἔμπρὸς στὴ θύρα του. Τὰ σπάρτα καὶ τὰ ρεῖκια, ντυμένη πάντοτε μετὰ ἑπάνω ὁ Φάμπρ, ἡ λεβάντα, ὁ δυόσμος, τὸ θυμάρι, τὸ δενδρολίβανο καὶ ὅλα τὰ φυτὰ αὐτά, γιὰ τὰ ὁποῖα ἔχουν μιὰ ἐκδηλῆ προτίμησιν τὰ ἔντομα, δὲ φυτρώνουν μόνον ψηλὰ στοὺς λόφους καὶ τὰ βουνά, ἀλλὰ καὶ μέσα στοὺς περαιοχισμένους κήπους. Δὲν εἶναι παράξενο λοιπὸν πῶς ὁ κορυφαῖος τῶν ἐντομολόγων ὑπῆρξε Προβηγκιανός.

« Ὁ Ἀνρί Φάμπρ, ὅπως λένε τὰ λεξικά, γεννήθηκε τὸ 1823 καὶ πέθανε τὸ 1915. Οἱ περισσότεροι τῶν προγόνων τοῦ ἦταν ἀγράμματοι χωρικοί. Αὐτὸς ὅμως εἶχε τὴν τύχη νὰ περάσει τὰ πρῶτα χρόνια τῆς ζωῆς του στὸ ἐξοχικὸ σπίτι τῆς γιαιγιάς του, κι' ἔτσι βρῆκε τὸν καιρὸ ν' ἀναπτύξει ἐλεύθερα τὴν ἀγάπην πού φώλιαζε στὴν ψυχὴ του γιὰ τὴ Φύσιν, τῆς ποιητικῆς του διαθέσεως καὶ τῆς θαυμασίας τοῦ παρατηρητικότητος, πού τὸν ὡδήγησαν σιγά-σιγά στὶς μεγαλοφυΐες τοῦ ἀνακαλύψει.

» Τὰ πρῶτα μαθήματα τὰ ἄκουσε, σὲ ἡλικία ἑπτὰ ἐτῶν, ἀπὸ τὰ θρανία τοῦ σχολείου τοῦ Σαῖν-Λεόν. Σὲ ἡλικία δέκα ἐτῶν μῆνυκε στὸ κολλέγιο τοῦ Ροντέζ κι' ἐφοίτησε τέσσερα χρόνια, ὑπηρετώντας τῆς Κυριακῆς τὸν ἱερεὶ στὶς λειτουργίες τοῦ παρεκκλησίου τοῦ κολλεγίου. Ἐπειτα ἀκολούθησε τὴν οἰκογένειά του στὴν Τουλούζη κι' ἐβγάλε τὴν πέμπτη τάξιν στὴν ἱερατικὴ σχολὴ τοῦ Ἑσκούλ. Ὑστερα οἱ περιπέτειες τῆς οἰκογενείας του τὸν ἔφεραν στὸ Μομπελιέ ὅπου, γιὰ νὰ βγάλει τὸ ψωμί του, ἀναγκάσθηκε νὰ ἐργάζεται πότε ὡς ἐργατὴς ἐπιστρώσεως ὁδῶν, πότε ὡς πλανόδιος πωλητὴς ἐσπεροειδῶν καὶ πότε κάνοντας ὅποια ἄλλη μικροεργασία πού τύχαινε. Κι' ὅμως, μέσα ἀπὸ τῆς φοβερῆς αὐτῆς περιπέτειας καὶ τῆς στερήσεως, κατάρθωσε νὰ λάβει μέρος σ' ἓνα διαγωνισμὸ ὑποτροφίας τοῦ διδασκαλείου τῆς δημοτικῆς ἐκπαίδευσεως τῆς Ἀβινιὸν καὶ νὰ ρθεῖ πρῶτος. Ἀφ

πὸ τὸ διδασκαλεῖο αὐτὸ ἐβγήκε μετὰ δύο χρόνια ἐφοδιασμένος μὲ ἀνώτερο πτυχίο, καὶ διορίστηκε σὲ ἡλικία δεκαεπταετίας ἐπὶ δάσκαλος στὸ πρωτοβάθμιο σχολεῖο, τὸ προσαρτημένο στὸ Κολλέγιο τοῦ Καρπαντρά. «Εἶται στὶς ὥρες τὶς ἐλεύθερες μελετοῦσε μόνος του τὴν ἑλληνικὴ καὶ λατινικὴ γλῶσσα, τὴν χημεία, τὴν φυσικὴ, τὴν ἀλγεβρά, μαζὶ μὲ τὴν ζωολογία, τὴν φυτολογία καὶ τὴν ὁρυκτολογία. Ἀπὸ τότε εἶχε ἀρχίσει νὰ καταρτίζει καὶ τὶς θαυμασιὰς συλλογὰς τοῦ τῶν φυτῶν καὶ τῶν ὁρυκτῶν.»

Μετὰ τὸ γάμο του, γιὰ νὰ βελτιώσει τὴν οἰκονομικὴν του κατάστασιν, ἀναγκάστηκε νὰ δεχθῇ θέσιν καθηγητῆ τῶν μαθηματικῶν τοῦ Αἰακίου τῆς Κορσικῆς.

Ἀλλὰ ὁ νοῦς του εἶταν πάντοτε στὰ ἔντομα καὶ τὰ φυτὰ. Τοῦ εἶταν ἀδύνατο νὰ σκεφθῇ ἄλλο πρᾶγμα. Ἐνὸμιζε κανεὶς πῶς εἶταν μέλος τῆς οἰκογενείας των καὶ πῶς κακὴ μοῖρα τὸν ἐχώρισεν ἀπ’ αὐτά. Τίποτε δὲ μπορούσε νὰ διασκεδάσῃ τὸν κρυφὸ του πόνο, καὶ γινόταν ἀπὸ μέρα σὲ μέρα πρὶν μελαγχολικὸς καὶ πρὶν νευρικός. Ἐνοσταλοῦσε τὸ χωριὸν του, ὅχι γιὰ τοὺς συγγενεῖς του, ὅχι γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, ὅχι γιὰ τὴν γλῶσσάν του, ὅχι γιὰ τὸ περιβάλλον του, ἀλλὰ ἀποκλειστικὰ καὶ μόνον γιὰ τὰ ἔντομα καὶ τὰ φυτὰ του. Τοῦ εἶταν ἀδύνατο ν’ ἀντῆξει περισσότερο. Κι’ ἔνα ὥραϊο πρῶτ’ ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του, μῆκε στὸ πρῶτο πλοῖο ποῦ τοῦ ἔτυχε κι’ ἐπέστρεψε στὸ σπιτάκι του τοῦ Σερινιάν τῆς Προβηγκίας, ὅπου ἀφιερώθηκε ὁλοκληρωτικὰ στὴ μελέτῃ τῶν ἐντόμων, ποῦ καρποὶ τῆς, εἶναι τὰ θαυμασιὰ ἔργα του, ποῦ ἀποκαλύπτουν ἡθικὰ καὶ ἔθιμα τῶν ἐντόμων ἐντελῶς ἄγνωστα ὡς τότε στὴν ἐπιστήμην.

Ἀλλὰ ἄς δοῦμε τί εἶναι τελοσπάντων τὸ Σερινιάν, τὸ κατάχλωρο αὐτὸ ἐρμητήρι τοῦ μεγάλου ἐντομολόγου.

Δὲν ἀποτελεῖται παρὰ ἀπὸ καμμιὰ ἑκατοστὴ χαμηλόστεγα σπιτάκια ποῦ μοιάζουν σὰ νὰ σκαρφαλώνουν πρὸς τ’ ἀνηφόρια ἐνὸς λόφου. Ἐνὰς δρομάκιος καὶ μερικὰ καφενεδάκια, μιὰ πλατεῖτσα ὅπου οἱ κάτοικοι παίζουν τὶς μάλες, — τὸ κλασικὸ παιχνίδι ὁλων τῶν Προβηγκιανῶν, — ἄθρονος ἥλιος, τζιτζίκισ κι’ ἀπέραντη μοναξιά.

Νά, μὲ λίγα λόγια, τὸ Σερινιάν. Ἡ μεσημβρινὴ Γαλλία εἶναι κατεσπαρμένη μὲ χιλιάδες ἀπὸ τέτοια χωριουδάκια. Ὅμως κανένας δὲν τὰ ξέρει. Κανένας δὲν παῖει σ’ αὐτά, ἐξὸν ἀπὸ τὰ παιδιὰ τῶν ἄλλων γειτονικῶν χωριῶν. Τὸ Σερινιάν εἶναι γνωστὸ στὰ τέσσερα ἄκρα τοῦ κόσμου. Ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν κι’ ἀπὸ τὴν Δύση ξεκινᾶνε καὶ τὸ ἐπισκέπτονται σάν πρᾶσκυντές. Γιὰ νὰ ἰδοῦνε τί; Ἐνα σπῖτι στὴν ἐσοδοῦ τοῦ χωριοῦ. Γιὰ νὰ ἰδοῦνε ἐπίσης, γύρω ἀπὸ τὸ σπῖτι, ἕνα κῆπο περιτριγυρισμένο ἀπὸ ψηλοὺς τοίχους, ἢ καλύτερα ἕνα μικρὸ παρ-

θένο δάσος, φορτωμένο ἀπὸ δέντρα κι’ ἀπὸ χαμόδεντρα, ἀπὸ φυτὰ κι’ ἀπὸ λουλούδια, μὲ κάποια μονοπατάκια στενούλικά καὶ χαριτωμένα ἀνάμεσα, ποῦ ἐξασφαλίζουν τὴν κυκλοφορίαν μέσα σ’ αὐτὸν τὸν ὀνειρεμένο Λαβύρινθο. Ἐδῶ, τὰ μάτια τὰ συνηθισμένα νὰ βλέπουν κήπους σχεδιασμένους ἀπὸ τὰ πρὶν καὶ φροντισμένους, δὲ θὰ ἱκανοποιηθοῦν. Κι’ ὅμως ὁ κῆπος αὐτὸς εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς πνευματικὰς βίγλες ὅλου τοῦ κόσμου. Μιὰ σκέψη τὸν κατοικεῖ καὶ σήμερα ἀκόμα. Ἡ σκέψη ἐνὸς ἐρμητή ποῦ ἐπὶ τριάντα ὁλόκληρα χρόνια στάθηκε ὁ ἀποκαλυπτὴς τῶν πρὶν καταπληκτικῶν μυστικῶν τῆς φύσεως.

Κοιτάζοντας κανεὶς τὸν κῆπο αὐτό, μὲ τὴν μακάριαν ὄψιν του, ποῦ εὐωδιάζει ἀπὸ ποίησιν κι’ ἀγαθωσύνη, λέει μέσα του: «Νὰ μιὰ ἰδανικὴ γωνία γαλινῶν εἰδωλλῶν». Κι’ ὅμως αὐτοῦ ζεῖ τὸ ἔντομο μὲ τὸ ἱερατικὸ ὄνομα: Μάντισσα θρησκευτικὴ. Ἀλλὰ τὸ γεμὰτο εὐλάβεια ὕφος τῆς δὲν ξεγελάει παρὰ ἑμᾶς. Γιατί ὅταν, ἀπὸ λαδικὸ ὑποκρισάρικο ποῦ εἶναι, μεταβάλλεται ξαφνικὰ σὲ βουβὸ διαβολικὸ τέρας κι’ ὀρθῶνεται ἔμπρὸς στὸ τριζονάκι ποῦ ξεπέφτει στὸ δρόμο τῆς, τὸ κακόμοιρο αὐτό, πρὶν καλὰ πληροφορημένο ἀπὸ μᾶς, ξέρει τί τὸ περιμένει καὶ, παρὰ τοῦ ἀπὸ τὸ φόβο του, ἀφίνει νὰ πέσουν ἀπάνω του τὰ κοφτερά πριόνια τῶν ποδιῶν τοῦ δημίου του. Ἐτσι, κι’ ὅταν στὶς καλοκαιριάτικες νυχτιές, ποῦ τὸ ζαλιστικὸ τραγοῦδι τῆς κρυμμένης ζωῆς ἀνεβαίνει μέσ’ ἀπ’ τὸ σωρὸ τῶν χορταριῶν, αἱματηρὲς σκηνὲς ξετυλίγονται ὁλόγυρα. Αἱματηρὲς σκηνὲς ποῦ ἡ φρίκη τους θὰ προοῖσε καὶ τὸν ἴδιο τὸν Σαίξπηρ. Ὅλ’ αὐτὰ τ’ ἀνύποπτα γιὰ μᾶς, ὁ Φάμπρ τὰ ὑποπτεύθηκε καὶ, ὑπομονητικὸς παρατηρητῆς, μὲ τὸ κιὰλ στὸ χέρι, ἀψηφώντας τὶς ὥρες καὶ τὸ γοργοκύλισμά τους, τὰ εἶδε καὶ μᾶς τὰ φανέρωσε.

Ἀπὸ τὸν κῆπο μπαίνουμε στὸ λαμπορατόριο. Ὅλα ἐκεῖ βρίσκονται ὅπως τὴ μέρα ποῦ ἐργάστηκε γιὰ τελευταία φορά. Ἐπ’ ἀνω στὸ μεγάλο καρυδένιο τραπέζι ποῦ ἀγόρασε σάν παντρεύτηκε, εἶναι ἀραδιασμένα τὰ ἐργαλεῖα του. Ἀπ’ ὅλα, μόνον τὸ μικροσκοπικὸν μορεῖ νὰ ὀνομαστεῖ ἐπιστημονικὸ ἐργαλεῖο. Γιατί τὰ ἄλλα: βάζα γλυκῶν, κουτιά τενεκεδένια σαρδελλῶν, πῆλινα φλυτζάνια, καὶ παρόμοια τιποτένια ἀντικείμενα, κάνουν νὰ μοιάζῃ τὸ τραπέζι αὐτὸ μὲ μέρος ἀπορριμμάτων. Κι’ ὅμως, τὸ σεβασμὸ καὶ τὴ συγκίνηση ποῦ ἐμπνέουν στὸν ἐπισκέπτη δὲ θὰ τὴν ἐνέπνεε κι’ ἡ πρὶν πολὺτιμη ἐγκατάστασις. Γιατί μ’ αὐτὰ τὰ φτωχὰ μέσα ὁ Φάμπρ κατάρθωσε νὰ ξεκλειδώσῃ τὴ θύραν τῆς ἀνεπίγνωτης ζωῆς καὶ ν’ ἀντικρῶσῃ τὰ ὑστατα μυστικὰ τῆς.

Λίγο πρὶν πέρα εἶναι τὸ τραπέζακι ποῦ χρῆσιμευε γιὰ γραφεῖο του. Ἐπάνω σ’ αὐτὸ ἔγραψε τ’ ἀθάνατα ἀριστουργήματά του. Ἡ μελάνη ἔχει στεγνώσῃ στὸ φτωχικὸ

καλαμάρι του, και τὸ τετράδιό του εἶν' ἀνοιχτὸ στὴν τελευταία σελίδα πού σταμάτησε τὸ γράψιμό του γιὰ νὰ κλείσει τὰ μᾶτια του γιὰ πάντα.

Τὸν φαντάζεται κανεὶς σκυμμένον ἐπάνω ἀπὸ ἕνα μπουκάλι νὰ παρατηρεῖ τις μυστικὲς πράξεις τῶν εντόμων του ἢ ἐπάνω ἀπὸ τὴ λευκὴ σελίδα τοῦ τετραδίου του νὰ τὴ γεμίζει μὲ περιγραφὰς τῆς ζωῆς των, ἀποκαλύπτοντας ὅλο τὸ χρῶμα κι' ὅλη τὴ χάρι, μαζὶ μὲ ὅλη τὴ σκληρότητα καὶ τὴ δολιότητα πού περιέχει ὁ μυστηριώδης κόσμος τῶν εντόμων.

Τὰ πρῶτα βιβλία τοῦ 'Ανρί Φάμπρ ἐκίνησαν τὴν προσοχὴ τοῦ τότε Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας Ντουρουὶ, πού τὸν ἐκάλεσε στὸ Παρίσι, τοῦ ἀπένευσε τὸ παράσημο τῆς Λεγεώνας τῆς Τιμῆς καὶ τὸν παρουσίασε στὸν Αὐτοκράτορα τῆς Γαλλίας. Ὁ Φάμπρ διηγήθηκε κατόπι τὴν ἐπισκεψή του στὰ 'Ανάκτορα ὡς ἐξῆς:

«Οἱ θαλαμηπόλοι ἐμοίσκειν μὲ σκαρβαίους. Στὴ θέσθ τοῦ ἐλύτρου φοροῦσαν μεγάλα φράκα χρώματος καφὲ μὲ γάλα, κλεισμένα στὴ μέση τῆς πλάτης μὲ καρφίτσες.»

'Αλλὰ ὁ Φάμπρ ἐπέσπευσε τὴν ἐπιστροφὴ του στὸ χωριό του, ὅπου οἱ φίλοι του — ἔντομα καὶ λουλούδια — τὸν ἐπερίμεναν. Τὸ Παρίσι δὲν τοῦ ἐξάσκησε καμμίαν γοητεία, ὅπως συνέβη καὶ μ' ἕναν ἄλλο μεγάλο Προβηγκιανὸ, τὸν Φρειδερίκο Μιστράλ, τὸν ποιητὴ τῆς «Μιρέγιας» καὶ τῶν «Χρυσῶν Νησιῶν».

Μόλις ἐπέστρεψε στὸ χωριό του, ρίχτηκε πάλι μὲ τὰ μούτρα στὶς παρατηρήσεις του. 'Επὶ ὧρες ὁλόκληρες, πεσμένοι στὰ χορτάρια, παρακολουθοῦσε τὰ παιγνίδια τῶν γρύλλων καὶ τις κινήσεις τῶν μερυγκιδῶν. Καὶ ὅταν ἔφτανε ὁ χειμῶνας, μετακομιζότανε στὸ λαμπαροτόριό του, πού τὸ ἀποτελοῦσε ἕνα μεγάλο κοινὸ τραπέζι. Γιατί οἱ ἐπίσημοι Γάλλοι μοιάζουν σ' αὐτὸ μὲ τοὺς δικούς μας. 'Ενθουσιάζονται κάποτε καὶ ἐπιδαφιέουν περὶ τῆς τιμῆς τοῦ ἐκλεκτοῦ των. 'Αλλὰ ποτὲ δὲν τοὺς ἐνισχύουν ὀλίκως στὸ ἔργο τους, καὶ ἀφήνουν ἔτσι νὰ μαραίνεται ὁ ζῆλος τους.

Τὸ βράδυ, ὁ Φάμπρ τακτοποιοῦσε τις παρατηρήσεις πού εἶχε κάμει ὅλη τὴν ἡμέρα καὶ συνέγραφε τὰ θαυμάσια βιβλία του, πού ἀποτελοῦν τὴ σύνοψη μιᾶς νέας ἐπιστήμης· μιᾶς ἐπιστήμης πού οἱ ἄνθρωποι, πρὶν ἀπ' αὐτόν, δὲν εἶχαν κἄν ὑποθεθεῖ. Ὁ Φάμπρ εἶχε συνείδηση τοῦ ἔργου του, ὅταν ἐπολεμοῦσε τοὺς ἐντομολόγους τῆς παλαιᾶς σχολῆς:

«Ξεκοιλιάζετε τὰ ἔντομα, τοὺς ἔλεγε, ἐνῶ ἐγὼ τὰ μελετῶ ζωντανά. Τὰ καθιστᾶτε ἀντικείμενα φρίκης καὶ ἀποτροπιασμοῦ,

ἐνῶ ἐγὼ κάνω νὰ τ' ἀγαπήσει ὁλος ὁ κόσμος. 'Εργάζεστε μέσα σ' ἐργαστήρια βασιανιστηρίων καὶ διαμελισμῶν, ἐνῶ ἐγὼ παρατηρῶ κάτω ἀπ' τὸ γαλανὸ οὐρανὸ, μὲ συνοδεία τὸ τραγοῦδι τῶν τζίτζικιδῶν. Καὶ τὰ μελετῶ στὶς ὑψηλότερες ἐκδηλώσεις τους. Διευρύνετε τὸ θάνατο, ἐνῶ ἐγὼ διευρύνω τὴ ζωή.»

Σὲ ἄλλους πάλι σχολαστικούς, πού κατηγοροῦσαν τὸ ὕψος τῶν ἔργων του ὡς μὴ ἐπιστημονικὸ, ἔλεγε:

«Κάτω ἡ ἀκαδημαϊκὴ ξηρότης! Κάτω τὸ ὕψος τὸ ἐπίσημο καὶ τὸ ψυχρὸ! 'Εκεῖνοι πού φοβοῦνται ὅτι μιὰ σελίδα πού διαβάζεται χωρὶς κόπο δὲν εἶναι πάντοτε ἡ ἐκφραση τῆς ἀλήθειας, μοῦ φαίνονται ἀστεῖοι. Κατὰ τὴ γνώμη τους, βαθὺς εἶναι μόνος ἐκεῖνος πού εἶναι σκοτεινός. 'Ε, λοιπόν, ἐλάτε, ἀγαπητὰ μου ἔντομα, γιὰ νὰ μὲ ὑπερασπίσετε. Πέστε σ' αὐτοὺς μὲ ποιά οἰκειότητα ζοῦμε μετὰξὺ μας, μὲ τί ὑπομονὴ σὰς παρατηρῶ, μὲ τί προσοχὴ ταξινομῶ κάθε σας πράξη.»

Καὶ βέβαια, τὸ ὕψος τοῦ Φάμπρ, τὸ τόσο οἰκεῖο, τὸ τόσο αὐθόρμητο, τὸ τόσο πηγαῖο, εἶταν ἐντελῶς ἀσυνήθιστο ὡς τότε στὴ γλώσσα τῆς ἐπιστήμης κ' οἱ ἐπιστήμονες ἐπίστεψαν—ἡ καλύτερα ἔκαναν ὅτι πιστεύουν—πὼς ὁ Προβηγκιανὸς αὐτὸς τοὺς προδίδει, πὼς δίνει «τὰ ἱερὰ τοῖς κυσὶ», πὼς φανερώνει σὲ ὅλους τὸ μυστικὸ τους, πὼς προσφέρει σ' ὅλο τὸν κόσμον, σ' ὅλους τοὺς βεβήλους τὸ κλειδί τῆς σοφίας τους. Καὶ γιὰ νὰ τὸν ἐξοντώσουν ὡς ἐπικίνδυνον, ἔφτασαν νὰ πουν πὼς δὲν εἶναι παρὰ ἕνας κοινὸς ἐκλαϊκευτὴς τῆς ἐπιστήμης. Δυστυχῶς, ὁ λόγος τους εἶχε πιάσει γιὰ πολὺν καιρὸ, ὅπως πιάνει κάθε συκοφαντία, προερχομένη μάλιστα ἀπὸ ἀνθρώπους μὲ τίλους πανεπιστημιακοὺς κι' ἀκαδημαϊκοὺς. 'Ενῶ ὁ φτωχὸς Φάμπρ εἶχε περιφρονήσει ὅλους τοὺς τίτλους, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ μείνει ἐλεύθερος, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ ζήσει ἴσα-ἴσα ἐκεῖ πού τὸν καλοῦσε ἡ ἐπιστήμη του: Στὸν ἀνοιχτὸν ὁρίζοντα.

Τοῦ ἔκαναν κακὸ, γιὰτὶ ἐμπόδισαν γιὰ χρόνια τὴν ἐπιβολὴν τοῦ ὡς μεγαλοφυοῦς ἐπιστήμονος, ὅπως πράγματι εἶταν, ὡς ἐπιστήμονος πού ἐχάρισε στὴν ἀνθρωπότητα ἕναν καινούργιον, ἕναν ἀγνωστὸν κόσμον, ἀργοπόρησαν τὴν ἐκδήλωσή του καὶ μᾶς ἐστέρησαν πληθὺς ἄλλες παρατηρήσεις, πού δὲν ἐπρόφτασε νὰ μᾶς φανερώσει.

'Αλλὰ ποῖο εἶναι ἐπιτέλους αὐτὸ τὸ προδοτικὸ γιὰ τὴν ἐπιστὴμὴ ὕψος τοῦ Φάμπρ πού εἶχεν ἀναστατώσει τοὺς τιτλοῦχους; Εἶναι ἡ ποίηση καὶ τὸ πνεῦμα. Ὁ Φάμπρ εἶταν ποιητής, γιὰτὶ ἀγαποῦσε τὰ ἔντομα καὶ τὰ λουλούδια μὲ μιὰν ἀγάπην πλατιά καὶ συγκινημένη. Ἡ ἐντομολογία δὲν εἶταν γι' αὐτόν, ὅπως γιὰ τοὺς ἄλλους, βιοποριστικὸν ἐπάγγελμα, ἀλλὰ θρησκεία. Εἶταν τέλος ἕνας κόσμος ἀπέραντος, πού ἡ ὁμορφία του τὸν εἶχε μαγέψει. Καὶ εἰ-

ταν πνευματώδης γιατί απλούστατα, όπως θα έλεγε κι’ ο κ. Λαπαλίζ, δεν είχαν κουτός.

Τόσο τον απασχολούσε η έπιστήμη του και τόσο είχαν άφοσιωμένοι στην ιδέα της, ώστε δεν υπήρχε σχεδόν γι’ αυτόν τίποτ’ άλλο. ‘Η χήρα του Ρουμανίγ, του ιδρυτή της Προβηγκιανής ποιήσεως και δασκάλου του Μιστράλ, διηγείται το έξης χαριτωμένο έπάνω σ’ αυτό:

«Το βράδυ των γάμων του, ο Φάμπρ έξηφανίσθη έξάφνα και η νύφη τον περίμενε στο νυφικό δωμάτιο με εύλογη ανησυχία. ‘Ετρεξαν λοιπόν να τον αναζητήσουν. Και τον εύρηκαν που νομίζετε; Καθισμένον στην όχη του ποταμού, απασχολημένο με την πτήση μιάς λιμπελούας».

* *

Με τον Φάμπρ, στο πείσμα των συντακτών των λεξικών που είχαν ξεφλήσει μαζί του, λέγοντας απλώς πώς δεν είναι παρά ένας έκλαϊκευτής, η έντομολογία έγινεν η έπιστήμη του ζωντανού εντόμου και όχι, όπως είχαν πριν, του νεκρού. Οι πατέρες μας έβλεπαν τη μέλισσα να πετά στα λουλούδια, και πατούσαν το μερμήγκι χωρίς να υπόπτευνται πώς τα εργατικά αυτά ζωΐδια είναι άξια όλης μας της προσοχής κι’ όλης της αγάπης μας. Σήμερα, η κοινωνική οργάνωση των μελισσών και των μερμηγκιών μάς είναι γνωστή. Βιβλία όπως «‘Η ζωή των μελισσών» του Μαίτερλιγκ έγιναν λαϊκά.

Πόσες φυσικές ιδιότητες δεν ανακαλύπτει κανείς με την παρατήρηση στα έντομα! ‘Η άράχνη λ.χ. δεν είναι μόνο μιά ασύγκριτη ύφαντρια της δαντέλας, αλλά είναι και πραγματική καλλιτέχνισσα. Λατρεύει τη μουσική.

Για να δείξω πόσο έλκυστικός είναι ο Φάμπρ και πόσο μάς κάνει να ενδιαφερόμαστε για τους μικροσκοπικούς του ήρωες και τις μικροσκοπικές του ήρωΐδες, δίνω στην τύχη μερικές γραμμές του, από την αρχή της μελέτης του για τις «‘Αράχνες», στο ωραίο του βιβλίο «Τά θαύματα του ενστίκτου στα έντομα».

«‘Ο Μισελέ μάς διηγείται πώς, μαθητευόμενος τυπογράφος στο βάθος ενός υπογείου, έδημιούργησε σχέσεις φιλικές με μίαν άράχνη. Σε κάποια ώρισμένη ώρα, μιά άχτιδα του ήλιου έμπαινε από το φεγγίτη του θλιμμένου τυπογραφείου κι’ εφώτιζε τη μικρή κάσσα του στοιχειοθέτη. ‘Η γειτόνισσά του με τα όχτώ πόδια τότε κατέβαινε άπ’ τον άργαλειό της κι’ έρχόταν στην άκρη της μικρής κάσσας για να πάρει το μερίδιό της της χαράς του φωτός. ‘Ο μικρός τυπογράφος δεν την ένοχλούσε καθόλου. Δεχόταν σά φίλος την έπισκέπτριά του. ‘Η έπίσκεψή της του γινόταν διασκέδαση μέσα στην άτελεύτητη στενοχώρια του. ‘Όταν μάς λείπει η συναναστροφή του ανθρώπου, καταφεύγουμε στη

συναναστροφή του εντόμου, χωρίς συνήθως να χάνουμε τίποτε γι’ αυτό.

«‘Εγώ δεν έχω τη δυστυχία — εύχαριστώ το Θεό — να πέρνω τις ώρες μου στο υπόγειο. ‘Η μοναξιά μου είναι χαρούμενη από φώς και πρασινάδα. Παρευρίσκομαι, κάθε ώρα και κάθε στιγμή, στη γιορτή των κάμπων, στα κονσέρτα των πουλιών, στα τραγούδια των γρύλλων, κι’ ώστόσο, περισσότερο κι’ άπ’ το μικρό τυπογράφο, έπικοινωνώ στενά πάντοτε με την ‘Αράχνη. ‘Επιτρέπω την παρουσία της στο εργαστήρι μου: της δίνω θέση ανάμεσα από τά βιβλία μου: την τοποθετώ στον ήλιο, στην άκρη του παραθυριού μου, της κάνω συχνές έπισκέψεις έξω, στην έξοχή, της υποβάλλω ένα σωρό έρωτήσεις, στις όποιες κάποτε μου άπαντά.»

‘Αλλά εδώ, όπως παρατηρεί κανείς, η καθιερωμένη έπιστήμη, η έπιστήμη που ξέραμε ως τά τώρα, η έπιστήμη όπως μάς την είχαν σερβίρει στα σχολία, με τη στρουφή της γλώσσα, το στεγνό της ύφος και την πεζολογία της, πηγαίνει περίπατο. ‘Εδώ την πρώτη θέση την πέρνει η ποίηση. Γύρω από το αντικείμενο του θέματος προς το όποιο γυρεύει να τραβήξει την προσοχή μας ο ‘Ανρί Φάμπρ, συναθροίζεται ένας άπεραντος μαγευτικός κόσμος. ‘Η άράχνη γίνεται η πρωταγωνίστρια ενός λειτουργικού Μυστηρίου, που τους δεύτερους ρόλους του τους υποδύονται τά πουλιά κι’ οί γρύλλοι, τά λουλούδια και τά φυτά. Κι’ έμεις, θεαταί, ανοίγουμε όσο μπορούμε τά μάτια μας και τεντώνουμε όσο μπορούμε τ’ ατίτια μας, για ν’ απολάψουμε τά χρώματα των λουλουδιών και για ν’ άφουγκραστούμε τά τραγούδια των πουλιών που τά συνοδεύουν οί γρύλλοι με τις καστανιέτες των. Κι’ έτσι γλυκά, κι’ έτσι ωραία διατεθειμένοι, δεχόμαστε εύχαρίστως να κουράσουμε λιγάκι τη διάνοιά μας, να συγκεντρώσουμε όσο μπορούμε την προσοχή μας και να παρακολουθήσουμε, για να ρουφήξουμε, κάθε έπιστημονική παρατήρηση που μάς προσφέρει ο έμπνευσμένος αυτός έπιστήμων, ο μεγάλος ραψωδός των εντόμων.

Τραγούδια σάν το παραπάνω—γιατί άδυνατώ να το ονομάσω διαφορετικά—είναι κατεσπαρμένα σε όλα τά θεσπέσια βιβλία του ‘Ανρί Φάμπρ. Και πολλά άπ’ αυτά μοιάζουν με τά ωραιότερα μέρη των ύμνων και των ψαλμών των ποιητών της Βίβλου. ‘Η αγάπη του ή άνυστερόβουλη κ’ η τόσο άδολη προς τά έντομα, δεν του δίνει μόνο φτερά μεγάλου λυρικού για να τραγουδήσει έπάνω σ’ όλες τις χορδές της λύρας του, αλλά του δίνει και τη σοφία του άληθινού σοφού για ν’ άγναντέψει τον κόσμο από το ύψος του, όπως θά τον άγναντεψεν ο Νώε από το όρος ‘Αραράτ.

«‘Υστερ’ από έναν ή δυο αιώνες, έρωτά κάπου με το άπροσποίητο και το κορβεν-

τιαστό ύφος του, ποιοί θά ξέρουν, έξω από μερικούς έμβριθείς, τίποτε γιά τά γεγονότα—τά πολιτικά ή τά κοινωνικά—πού μάς άπασχολούν όλους σήμερα; Οί άνθρωποι τότε θάχουν άλλες φροντίδες και θά νοιώθουν άλλες χαρές.

»Ας βυθιστούμε πιό βάθειά στη θάλασσα του μέλλοντος. Ή μέρα είνai κοντά μας—τό καθετί μάς τό λέει—πού, άπό πρόοδο σέ πρόοδο, ό άνθρωπος, χτυπημένος άπό τόν υπερβολικό του ζήλο γιά ό,τι όνομάζει ό ίδιος πολιτισμό, θά πέσει. Με τη μάνiα πού τόν έπίασε νά παριστάνει τό Θεό, δέ μπορεί νά έλπίζει νά κερδίσει ούτε κι' αúτῃ τήν ήσυχη μακροβιότητα του ζώου. Κ' ένώ αυτός είνai προορισμένος νά έξαφανιστεί γιά πάντα, τό βατραχάκι θά έξακολουθεί νά ψάλλει τή λιτανεία του, με τή συνοδεία του Γρύλλου και του Βαλμά.

»Αúτá τραγουδοΰσαν και πρίν άπό μάς στόν Πλανήτη μας κι' αúτá θά τραγουδοΰν κ' ύστερ' άπό μάς, έξυμνώντας τήν άμετακίνητη, τήν πύρινη δόξα του "Ηλιου.»

Δέ θά ισχυρισθώ, βέβαια, πώς κάθε έπιστήμων όφείλει νά είνai ποιητής. Αυτό δυστυχώς δέν έξαρτάται άπό τόν ίδιο. Άπό τόν ίδιο όμως έξαρτάται νά πλησιάσει πρós τήν ποίηση,ζώντας κοντά στην ποίηση, ζώντας πάντα με τήν ποίηση. Γιατί ποίηση δέν είνai άλλο άπό τήν πλήξη και τό θάνατο.

Μήπως τό ίδιο δέ γίνεται και στην καθαυτό λογοτεχνική περιοχή; Οί λογοτέχνες πού δέ ζούν, κατηγοροΰν τούς λογοτέχνες πού ζούν. Οί άνθρωποι τών βιβλιοθηκών, πού περνούν όλη τή ζωή τους σκυμένοι επάνω άπό τόν κονιορτό τών βιβλίων, προσπαθώντας με ξένες ιδέες νά ξυπνήσουν τήν άποκοιμισμένη, τή στείρα τους φαντασία, κατηγοροΰν τούς αληθινούς δημιουργούς πού ζούν πάντα κοντά στη φύση, ζητώντας ως άντάλλαγμα τής αγά-

πης των νά τούς άποκαλύψει όσο τό δυνατόν περισσότερα μυστικά τής.

Κ' οί πρώτοι τότε, γιά νά δικαιολογήσουν τή στειρότητά τους, κατηγοροΰν τούς δεύτερους ως αúθόρμητους, χωρίς νά ξέρουν πώς μ' αúτό τούς πλέκουν τό καλύτερο έγκώμιο, χωρίς νά ύποπτεύονται πώς αúθορμητισμός σημαίνει τό ήμισυ τής δημιουργίας.

Τά ίδια μέσα μεταχειρίστηκαν οί έντομολόγοι τών λαμπορατορίων γιά νά βγάλουν άπό τή μέση τόν Άνρι Φάμπρ, πού έρχόταν νά διακηρύξει πώς ή έντομολογία είνai έπιστήμη του ύπαίθρου και πώς τά έντομα είνai κομμάτια τής Ιδίας τής ζωής, είνai εκφράσεις τής Ιδίας τής γής, είνai φωνές τής Ιδίας τής φύσεως.

»Αν όμως τά έργα του Φάμπρ έγιναν εφιάλτες τών όλίγων εκείνων νεκρών, δέν άργησαν νά γίνουν ή χαρά όλων τών ζωντανών ανθρώπων. Τά γαλλικά σχολικά βιβλία είνai γεμάτα με άποσπάσματα τους, και τά παιδιά τά μαθαίνουν, όχι σάν κάποια άλλα μαθήματά τους, γιά νά τά ξεχάσουν, αλλά γιά νά τά θυμούνται σ' όλη τους τή ζωή και γιά νά τά εφαρμόζουν στην πράξη, με τήν πρώτη εύκαιρία πού θά βροΰν.

Γι' αúτό και τό σπιτάκι του έντομολόγου, πού δέν υπάρχει πιά στη ζωή, έγινε λαμπορατόριο τών πιό περίεργων μελετών. Έκεί στόν κήπο του, τόν γεμάτο άπό εύωδιασμένα φυτά, έμπρός στό μεγάλο τραπέζι του, γύρω άπ' τό όποίο έσυρε τόσες φορές τά βήματά του, διαιωνίζεται ή διδασκαλία του.

Και οί άνθρωποι διδάσκονται πώς τίποτε άπ' ό,τι ζή και κινείται στη ζωή δέν πρέπει νά τούς είνai αδιάφορο, και πώς ή αθάνατη φύση και σ' αúτές ακόμα τίς πιό μικροσκοπικές τής έκδηλώσεις, είνai αξία τής μελέτης και του θαυμασμού μας.

ΣΩΤΗΡΗΣ ΣΚΙΠΗΣ

ΝΕΟΙ ΠΟΙΗΤΑΙ

ΓΑΛΗΝΗ

Τό αγιόκλημα λιγοθυμά στο φτάσιμο του δειλινού,
και γλυκοχάϊδευτο περνά τ' άγέρι άπό κοντά του . . .

"Όλα βουβά, μηδє φωνή ανθρώπινου καΰμοϋ,

λєς και τά σκέπασε σιγή κάποιου δμορφου θανάτου

ΚΩΣΤΗΣ ΑΛΕΞ. ΛΑΖΑΝΑΣ

Ρουμάνος βοσκός

Βουλγάρα

Βούλγαρος

Πολωνός

ΤΑΞΙΔΕΥΟΝΤΑΣ ΣΤΟ ΒΟΡΡΑ

Ίούλιο μήνα, ή μεσημβρινή Εύρώπη ψήνεται από τὸ καλοκαιριάτικο λιопύρι. Μά ἐμεῖς, πού ξεκινᾶμε ἀπὸ τὸ βόρειο λιμάνι τοῦ Ἀμβούργου γιὰ ν' ἀνεβούμε ἀκόμα βορειότερα, νὰ διασχίσουμε, περνώντας πάνω κι' ἀπὸ τὴν Ἑλγολάνδη, τὴ Βόρειο Θάλασσα, γιὰ νὰ γνωρίσουμε λίγ' ἀπ' τὰ κυριώτερα νορβηγικὰ φιόρ, τυλιγμένοι στὰ χοντρά μας πανωφόρια, νομίζουμε ὅτι βρίσκομαστε στὴν καρδιά τοῦ χειμῶνα.

Μόλις τέλειωσε τὸ πανευρωπαϊκὸ συνέδριο γιὰ τὴν ψυχαγωγία τῶν ἐργατῶν, πού ὀργάνωσε, ὅπως καὶ τὸν προηγούμενο χρόνο, ἡ Γερμανία στὴν πανάρχαια πόλη τοῦ Ἀμβούργου. Θέλοντας νὰ περιποιηθῇ ἀκόμα περισσότερο τοὺς προσκαλεσμένους της, τοὺς χάρισε τὴν πιὸ ἀπροσδόκητη εὐτυχία. Ἐνα ταξίδι στὴ Νορβηγία. Ἀπὸ εἰκοσιπέντε εὐρωπαϊκὰ κράτη ἀντιπρόσωποι, πολιτικοί, καθηγηταί, καλλιτέχνες, ἀνθρωποὶ τῶν γραμμάτων κι' ἄλλοι πού πρωτοστατοῦν σὲ ἀνθρωπιστικὰ στὸν τόπο τοὺς ἔργα, ἀκολουθοῦμενοι ἀπὸ χορευτικὲς ὁμάδες νέων μὲ τίς ἐθνικὲς φορεσιές τους, κάτω ἀπὸ ψιλὴ βροχή, κατεβαίνουν ἀπὸ τὰ ψηλὰ μурάγια τοῦ λιμανιοῦ γιὰ νὰ ἐπιβιβαστοῦν στὴν «Oceana», ἕνα πελώριο θαλαμηγὸ μὲ δυὸ πανώψηλα φουγάρα, πού κάνουν μὲ τὸν καπνὸ τους πυκνότερη τὴν ὁμίχλη τοῦ λιμανιοῦ.

Εἶναι σχεδὸν σούρουπο ὅαν ξεκινᾶμε, κι' εἶναι ἀκόμα ξημέρωμα τὴν ὥρα πού, βλέποντας ἀπ' τὸ παραθυράκι τῆς καμπίνας, μόλις βγαίνουμε ἀπ' τὸ πλατὺ κανάλι τοῦ Ἑλμπα γιὰ ν' ἀνοιχτοῦμε στὸ πέλαγος. Γιατ' εἶναι τόσο μακρὸ αὐτὸ τὸ γεμᾶτο ναυπηγεῖα κανάλι τοῦ μεγάλου ποταμοῦ,

πού χρειάζονται πολλὲς ὥρες νὰ τὸ περάσουν τὰ βαπόρια.

Τώρα ὅλο κι' ἀνεβαίνουμε. Δεξιὰ μας ἡ Δανία, κι' ἀριστερὰ ἡ Ἀγγλία. Μὰ δὲ βλέπουμε στεριά πουθενά. Ἐνα γκριζογάλανο χάος ἀπὸ παντοῦ μᾶς κυκλώνει. Κοιτάζουμε τὸ χάρτη, ρωτοῦμε. Πότε θ' ἀντικρύσουμε γῆ; Ὑστερ' ἀπὸ δυὸ νύχτες καὶ μιὰ μιση μέρα, μᾶς ἀπαντοῦν. Τὰ κύματα ἀπὸ τὸν Ἀτλαντικὸ καλπάζουν στὸ γκριζὸ πέλαγος κι' οἱ γλάροι ὀργιάζουν στὸ ἀνεμοφουρτούνιασμα γύρω ἀπὸ τὴν «Oceana». Στὸ βούισμα τοῦ νεροῦ πού σπάει τοὺς ἀφρούς του ἀπάνω στὸ καράβι μας, ἀνακατεύονται τὰ στριγγὰ κρωξίματα τῶν goelands, τῶν γκριζῶν πουλιῶν πού ζοῦν στὶς βόρειες θάλασσες. Ὅσοι δὲ ζαλίζονται, ξαπλωμένοι στὶς μακριὲς πολυθρόνες τῶν καταστρωμάτων καὶ σκεπασμένοι μὲ βαρεῖες κουβέρτες, δέχονται μὲ χαρούμενα ξεφωνητὰ τίς ψεγάδες τῶν ἀφρῶν καὶ χαίρονται τὴν τρικυμία πού κλείνει μέσα τῆς κατὶ ἀπ' τοὺς συμβολισμοὺς τῆς φουσκαμένης καὶ ἀναταραγμένης ἀπὸ νοσταλγίες καὶ πόθους παγκόσμιας ψυχῆς, ὅπου ταξιδεύουν τ' ἄσπρα καράβια τῶν ἐλπίδων γιὰ νὰ φτάσουν στ' ὄνειρευτὸ νησί τῆς εὐτυχίας ἢ γιὰ νὰ καταποντισθοῦν στὰ βάθη τῶν ἀβύσσων.

Σκάγκερακ! Νά ἡ μεγάλη καὶ ἱερὴ θάλασσα. Μεγάλη γιατί ἐνώνει τὴ Βόρεια μὲ τὴ Βαλτικὴ, ἱερὴ γιατί κλείνει κάτω στοὺς βαθυγάλαζους βυθοὺς τῆς καράβια καὶ ἡρωικὰ ναυτοπούλα ἀπὸ τὰ 1916, ὅαν ἔγινε σ' αὐτὴ τὴ θέση ἡ φοβερὴ, ἀνάμεσα Γερ-

μανία κι' Ἀγγλία, κοσμοϊστορική ναυμαχία. Ἡ «Oceana» κόβει τὸ δρόμο της. Τὰ κύματα, σὰν ἀπὸ κάποια μυστική διαίσθηση, κόβουν κι' αὐτὰ τ' ὀρηκτικό τους κατακύλισμα. Ὅλοι μαζεύονται στὶς γέφυρες καὶ στὰ μεγάλα καταστρώματα, ἀπὸ τὰ πιὸ μικρὰ πληρώματα ὡς τοὺς καπετανέους, καθὼς καὶ οἱ ξένοι ἀντιπρόσωποι, γιατί ἡ στιγμή εἶναι γεμάτη ἱερότητα. Μιά ἀναμνηστική τελετή, μέσ' ἀπὸ συγκινητικούς λόγους κ' ἐμβατήρια, γίνετ' ἐκεῖ, ἀνάμεσα οὐρανὸ καὶ θάλασσα, καὶ τέλος ρίχνετ' ἕνα μεγάλο στεφάνι στὸ γαλανὸ ὕγρὸ τάφο τῶν ξανθῶν ἡμιθέων τῆς ἐπικώτερης ναυμαχίας ποὺ ἐγίνε τὰ τελευταῖα χρόνια. Οἱ

ψυχρὸ Πολωνὸ σὲ κOURDISMÉNO νευρόσπαστο, οἱ γυαλιστερὲς μπότες τοῦ Οὐγγαρέζου ἢ τοῦ Τυρολέζου οἱ κοντὲς κάλτσες δίνουν τὸν ἀρρενωπὸ τους τόνο ἀνάμεσ' ἀπὸ τὰ φτερωτὰ ποδαράκια μιᾶς καστανομάτας λιγερόκορμης Ἑλληνίδας. Ποιὰ πολιτική καὶ ποιὰ διπλωματία μποροῦσε νὰ φέρῃ σὲ τόσο πραγματική ἐπαφὴ τὰ νέα βλαστάρια τῆς Εὐρώπης, ποῦ, μεθυσμέν' ἀπ' τὴ χαρά, ἀνοίγουν ὁ ἕνας στὸν ἄλλο τὶς ψυχὲς τους κάτω ἀπ' τὴν ἐγκαρδιότητα ποὺ τοὺς ἐνώνει σὲ τοῦτες τὶς εὐτυχισμένες ὥρες;

Ξανθὰ κεφάλια τῆς πιὸ καθαρόαιμης ὑπερβόρειας ράτσας σκύβουν σὲ μιὰ βουβή

Γάλλος τοῦ Menton

Τσολιάς

Τσεχοσλοβάκα

ρὸς ὀρτενοσίεσ ταλαντεύονται ἀπάνω στὰ νερά. Κι' ὅσο τώρα τὸ πλοῖο μας ξεμακραίνει, χάνονται μέσα στὴν ἀπόσταση καὶ καταπνίγονται ἀπὸ τὰ κύματα.

Οἱ μέρες μας περνοῦν σὲ μιὰν ἀδελφική, μ' ὅλους τοὺς ξένους, ἐπαφὴ γύρω ἀπὸ κάθε λογῆς κουβέντες σοβαρὲς καὶ χαρούμενες, μὲ χοροὺς καὶ τραγούδια, ὅπου ἀκούγονται ὅλες οἱ γλῶσσες, ὅλα τὰ μουσικά μοτίβα καὶ ὅλοι οἱ ἦχοι τῶν τοπικῶν ὀργάνων ποὺ κουβαλοῦν μαζί τους οἱ εὐρωπαϊκὲς ομάδες. Τὴ μουσικὴ αὐτὴ πανδαισία ἔρχεται νὰ συμπληρώσῃ ὁ πλοῦτος τῶν κοστουμιῶν, ποὺ ἀποτελεῖ τὸ χάρμα τῶν ματιῶν μὲ τὴν πολύχρωμη ποικιλία του. Τὰ νιάτα τῆς Εὐρώπης χορεύουν ἀδελφωμένα. Τὸ πιὸ φῖνο μεταξὺ τὸ γοβάκι μιᾶς Γαλλίδας τῆς Βανδέας στριφογυρίζει σ' ἕνα γοργὸ βάλες μὲ τὴ ρουμάνικη βλαχόκαλτσα. Ἡ κρητικὴ βράκα χορεύοντας τυλίγεται μέσ' στὴν πολύπτυχη φούστα τῆς ξανθῆς Τσεχοσλοβάκας. Ὁ Βούλγαρος, παίζοντας τὴ «γκούσλα» του, μεταβάλλει τὸν

ἀλλὰ εὐγλωττὴ ἐκμυστήρευση δειλοῦ θαυμασμοῦ πλάϊ σὲ κατάμαυρα σὰν τὶς νύχτες τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῶν τροπικῶν, τὶς γεμάτες μάγια καὶ γητιεῖς. Βλέμματα ποὺ κλείνουν τρικυμισμένους ὠκεανοὺς βυθίζουνε μέσα στὸ σάλο τους ρεμβαστικές βαρκοῦλες ποὺ ξεγελάστηκαν καὶ ρίχτηκαν στὸ σαγηνευτικὸ τους πέλαγος.

Εἶναι ἡ ὥρα δαχτύμηση κι' ὁ ἥλιος μόλις κλείνει πρὸς τὴ δύση του.

Ἕνας Γάλλος τοῦ Menton, ποὺ νοσταλγεῖ τὸ φεγγάρι, τραγουδάει μὲ τὸ μαντολίνο του:

Je suis pêcheur de la lune,
je n'ai pas de fortune,
et j'adore une brune,
une enfant qui ne le sait pas !

Ἀπὸ μι' ἄλλη γωνιά τοῦ καταστρώματος φτάνουν οἱ ἦχοι τῆς Ἑλληνικῆς καντάδας:

... Ἐτίναξε τὴν ἀνθισμένη ἀμυγδαλιά...

ποὺ μᾶς ξυπνάει, ἐκεῖ μέσα στὸ ὕγρὸ χάος

Ἡπειρώτισσα

Κρητικός

Γιουγκοσάβα

Χωρική τοῦ Βάθρη

Γαλλίδα τῆς Savoie

Βαυαρός

Σέρβος

Τυρολέζος

του βορρά, εικόνες ειδυλλιακές της μακρινής πατρίδας. Κι' έπειτα ή Τυρολέζικη χορωδία μέσ' από μακρόσυρτες πολυφωνικές συμφωνίες, όπου οι διπλόηχοι λαρυγγισμοί ακούγονται όπως οι τρίλλιες της ποιμενικής φλογέρας, ξεχύνει τις μελωδίες της μέσ' από τὰ περίφημα εκείνα γιόντελ, τὰ όνομαστά βουνίσια τραγούδια, που γεμίζουν με τὸ νοσταλγικό άχό τους τις βαθύскиωτες χαράδρες τῶν πανύψηλων βουνῶν, καί μαλακώνουν με τὸ παλμικό τους σύρσιμο τὴ μεγαλόπρεπη άγριάδα τῶν τοπίων καί τῶν χειμάρρων τὸ βροντερό βούισμα.

Στις αΐθουσες, στο κάπνιστήριο, ή γερούσια τῶν συνέδρων άνοίγει μεγάλη συζήτηση γύρω από τὸ σύστημα καί τὸ σκοπὸ τῶν συνεδρίων «ὕπέρ της ψυχαγωγίας τῶν εργατῶν» ποὺ οργανῶνει από τὸ 1936 ή Γερμανία καί ποὺ έκράτησε συμπτυκνόμενο τὸ ενδιαφέρον τοῦ πολιτισμένου κόσμου.

ΟΙ μεγάλες κρατικές οργανώσεις «Kraft durch freude» («Ἡ δύναμη μέσ' άπ' τὴ χαρά») καί «Arbeit und freude» («Εργασία καί χαρά»), έριξαν τὸ μεγάλο σύνθημα. Ὁ εργάτης, ποὺ άποτελεῖ τὴν Ικμάδα τοῦ λαοῦ, έχει όλα τὰ δικαιώματα στις χαρὲς της ζωής. Αὐτὲς θά τὸν όπλίσουν γιά τὴν επιτυχία, θά τὸν ανανεώσουν, θά τὸν γεμίσουν αἰσιοδοξία καί πίστη στοὺς άλλους καί στὸν έαυτό του. Θά τοῦ σηκώσουν τὸ

βαρὺ φόρτο από τὴν καταπονεμένη ψυχὴ κι' από τὰ τσακισμένα νεῦρα, χαρίζοντάς του τὴν άπολύτρωση ποὺ λαχταράει.

ΟΙ τελευταίες άκτίνες γράφουν πυρόφλογα δαχτυλίδια καί στεφάνια στὰ παραγμένα νερά, κεντοῦν με χρυσά τέλια τὰ σκοινιά καί τὰ κατάρτια, βάφουνε κοραλένια τὰ ράμφη τῶν πουλιῶν, στολίζουν με λαμπροὺς φωτοστέφανους τὰ πιὸ ξανθὰ κεφάλια.

Μπρός μας άπέραντο τὸ πέλαγος βυθίζεται σιγά· σιγά στὰ πρῶτα θάμψη τοῦ βραδιοῦ ποὺ ἔδω πάνω βαστάει τόσο λίγο. Ὁνειρευόμαστε τὴ χώρα τοῦ Πέερ Γκύντ με τὰ μαγικά κρυστάλλινα κανάλια της, τ' άπόκοσμα εκείνα φίόρ, όπου αἶριο, μεθαύριο, σάν τὸ καράβι τοῦ παραμυθιοῦ, ή «Oceana» θά μᾶς φέρει. Ὁ νοῦς μας τώρα ζωντανεύει τὰ κατορθώματα τοῦ αγαπημένου ήρωα τοῦ «Iψεν, κι' άκούμε νά μᾶς νανουρίζει κιόλας μέσ' άπ' τοῦ «tiieg» τοὺς εὐγενικοὺς τόνους τὸ νοσταλγικό τραγούδι της Σόλβεϊγκ ποὺ ξεκινάει άπ' τις χλοερὲς νορβηγικές κοιλάδες καί σβύνει κάτω από τὴ βοή ποὺ άφήνουν στοὺς κατρακύλισμά τους οἱ πολυπλόκαμοι μεγάλοι καταρράχτες.

Ταξίδι όνειρο μέσα σ' έναν πλωτὸ παράδεισο· άδελφωσύνης πολιτισμοῦ, όπου οἱ ανθρώπινες καρδιὲς ύφαίνουν με τὴ λεπτότερη τέχνη τὸν ἱερό ἱστό μιᾶς πλατύτερης φίλιας, ἑνὸς ανθρωπιστικώτερου δεσμοῦ.

ΑΘΗΝΑ ΤΑΡΣΟΥΛΗ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

Γ. Ρ.

Δέν έχω τίποτα γιά σέ παρά τὰ δάκρυα τὰ βουβά καί τῆς ναυαγισμένης μου ζωής τὴ μάταιη πλήξη, γιά σέ ποὺ θ' ἄξιζε κανεῖς στὰ πόδια σου νά ρίξη άγκάλες τὰ τριαντάφυλλα τῆς νιότης του τὰ πιὸ άκριβά.

Δέν έχω τίποτα γιά σέ παρά τὰ δάκρυα τὰ στερνά κάποιων άσίγαστων καὺμῶν νά σοῦ χαρίσω, άνθέ μου. Εἴν' ή καρδιά μου πιά άδειανή κι' εἶναι τὰ χέρια μου κενά καί τρέμουν, — κρίνοι ωχροτάτοι στοὺς πέρασμα τ' άνέμου.

Μά ωστόσο δέξου τὸ μικρὸ τὸ δῶρο ποὺ με τυραννά καί βιάζεται νά σοῦ δοθῇ πνιγμένο από τὸ θῆρνο. Δέξου το. Κλίνει μέσα του τὰ δάκρυα μου τὰ στερνά με μιάν άγάπη ποὺ άνθισε σάν έπιτάφιο κρίνο.

ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ ΔΡΟΥΣΙΩΤΗΣ

ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

ΚΑΙ ΤΟ ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΚΛΕΑΝΘΟΥΣ ΚΑΙ ΣΑΟΥΜΠΕΡΤ

Τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1832, οἱ δύο ρυμοτόμοι τῶν νεωτέρων Ἀθηνῶν, ὁ Σταμάτιος Κλεάνθης καὶ ὁ Ἐδουάρδος Σάουμπερτ, ἐτελείωσαν τὸ σχέδιό τους καὶ τὸ ὑπέβαλαν στὴν Προσωρινὴ Κυβέρνησι μετὰ ἕνα ὑπόμνημα μεστὸ ἀπὸ φιλαθηναίη ἰδεολογία, ἐπιστημονικὴ παρατήρησι καὶ σοφὴ πολεοδομικὴ σκέψι. Οἱ δύο αὐτὲς ἐκφράσεις τῆς πρώτης πολεοδομικῆς μελέτης, σχέδιο καὶ ὑπόμνημα, δὲν υπάρχουν πιά στὰ ἐπίσημα πρωτότυπά τους. Σῶζονται ὅμως, ὅπως ἔχομε γράφει ἄλλοτε (1), μερικὰ παλιὰ ἀντίγραφα τοῦ σχεδίου, φυλαγμένα σὲ διάφορα δημόσια γραφεῖα τῶν Ἀθηνῶν, καθὼς καὶ ἕνα πρόχειρο πρωτότυπο ἢ ἀντίγραφο τοῦ ὑπομνήματος, μέσα στὰ χειρόγραφα ποὺ ἄφησε ὁ Σάουμπερτ, καὶ ποὺ βρίσκονται σήμερα στὸ Μουσεῖο τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μπρεσλάου. Τὸ κείμενο αὐτὸ εἶναι γραμμένο μετὰ μολύβι σὲ γερμανικὴ γλῶσσα μετὰ γοτθικὴ γραφὴ, διατηρεῖται δὲ σὲ καλὴ κατάστασι καὶ ἐντελὼς ἀκέραιο. Ὁ τίτλος του εἶναι «*Ergebnis des schiedens der Städte von Neu-Athen*» (2), δὲν ἔχει ὅμως οὔτε χρονολογία, οὔτε ὑπογραφή (3).

Τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ γραπτὸ αὐτὸ βρέθηκε μαζί μετὰ τὰ κατάλοιπα τοῦ Σάουμπερτ, καὶ ὅτι εἶναι γραμμένο σὲ γερμανικὴ γλῶσσα, δὲν σημαίνει ὅτι μόνος ὁ Σάουμπερτ εἶχε συντάξει τὸ ὑπόμνημα τοῦ σχεδίου (4). Πρῶτα - πρῶτα, γιατί δὲν ξέρομε ἀν εἶναι τὸ πρωτότυπο ἢ ἀν εἶναι μετὰφρασις τοῦ ἑλληνικοῦ πρωτοτύπου, καμωμένη γιὰ τὸ ἰδιωτικὸ ἀρχεῖο τοῦ Σάουμπερτ. Ἀλλὰ καὶ ἀν αὐτὸ εἶναι τὸ πρωτότυπο, εἶναι βέβαιον πῶς καὶ ὁ Κλεάνθης, τὰ πρῶτα χρόνια τουλάχιστο, μόνον στὴ γερμανικὴ γλῶσσα θὰ μπορούσε νὰ συνερ-

γάζεται μετὰ τὸ φίλο του, καὶ πῶς ὁ ἴδιος σ' αὐτὴν τὴ γλῶσσα θὰ μπορούσε νὰ διατυπώσῃ μετὰ μεγάλῃν εὐχέρεια θέματα τῆς ἐπιστήμης ποὺ τὴν ἐσπούδασε στὴ Γερμανία. Εἶναι παράλογο, ἄλλωστε, νὰ πιστέψῃ κανεὶς πῶς, ἐνῶ ὁ Κλεάνθης ἦταν ὁ πρωτεργάτης τοῦ σχεδίου τῶν Ἀθηνῶν, — γι' αὐτὸ καὶ μόνον σ' αὐτὸν ἐστράφηκε ἡ ἔχθρα τῶν Ἀθηναίων, — ὁ Σάουμπερτ θὰ ἦταν ἐκεῖνος ποὺ ἐρμήνευε τὸ σχέδιον στὸ ὑπόμνημα. Πάντως, τὸ κείμενον ποὺ ὑπέβαλαν στὴν Κυβέρνησι ἀσφαλῶς θὰ ἦταν γραμμένο στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα. Αὐτὸ μᾶς τὸ βεβαιώνουν δύο λόγοι. Πρῶτον, γιατί μόνον μετὰ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Ὁθωνος γινόντανε ἔγγραφα καὶ στὴ γερμανικὴ, καὶ δεύτερον, γιατί καὶ τὸ σχέδιον τῶν δύο ἀρχιτεκτόνων ἔχει ἐπιγραφὰς καὶ τίτλους στὴν ἑλληνικὴ, ἀντίθετα πρὸς τὰ σχέδια τῶν Βαυαρῶν ποὺ ἔγιναν κατόπι.

Ὁ φίλος συνάδελφος κ. H. Johannes εἶχε τὸ ἐνδιαφέρον νὰ ἀντιγράψῃ στὸ Μπρεσλάου τὸ πολύτιμον αὐτὸ ὑπόμνημα, καὶ εἶχε κατόπι τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ παραχωρήσῃ τὸ ἀντίγραφο μου. Προσπάθησα νὰ μὴν πᾶν χαμένο τὸ ἀπόκτημα, καὶ ἔρχομαι σήμερα νὰ φέρω στὴ δημοσιότητα μιὰ πιστὴ, ὅσο ἦταν δυνατό, μετὰφρασις τῆς ἐρμηνείας τοῦ σχεδίου Κλεάνθους καὶ Σάουμπερτ συνωδευμένη ἀπὸ μερικὰ βοηθητικὰ σχόλια.

Ρίχνοντας μιὰ γρήγορη ματιὰ σὲ ὅλο τὸ ὑπόμνημα, εὐκόλως καταλαβαίνει κανεὶς πῶς δὲν πρόκειται ἀπλῶς γιὰ ἕνα κειμήλιο προωρισμένο μόνον ἀπὸ συγκίνησι νὰ προκαλῇ, μὰ γιὰ μιὰν ἐπίσημην πηγὴ, ποὺ μᾶς παρέχει τόσες πολυτίμες πληροφορίες γιὰ τὴν κατάστασι τῆς παλιᾶς πόλεως, στίς παραμονὲς τῆς ἀναδημιουργίας τῆς, μᾶς ἐξηγεῖ μὴ ποιὲς προβλέψεις ἔσχεδίσθηκε ἡ πρώτη ρυμοτομία τῆς νέας πόλεως, καὶ μᾶς ἐκθέτει ὅλη τὴν ἐπιστημονικὴ σκέψι ποὺ ὠδήγησε τοὺς δύο ἀρχιτέκτονες στὴ χάραξι τῶν γραμμῶν τοῦ σχεδίου τους.

Ἡ μετὰφρασις ποὺ δημοσιεύομε ἔρχεται ν' ἀντικαταστήσῃ τὸ ἑλληνικὸ κείμενον ποὺ χάθηκε. Γι' αὐτὸ δὲν θελήσαμε νὰ ἀποδώσωμε μετὰ ὠραίας παραφράσεις τὴν ἔννοια

(1) Τὰ πρῶτα σχέδια τῶν Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 1933, (σ. 11).

(2) Erläuterung des Planes der Stadt Neu-Athen.

(3) Ἀπὸ ἄλλης πηγῆς ξέρομε πῶς τὸ ὑπέβαλαν στὴν 8/20 Δεκεμβρίου 1832.

(4) Ἐπιμένομε κάπως περισσότερο στὸ ζήτημα τῆς πατρότητος τῆς ἐρμηνείας, γιατί παρατηροῦμε σὲ γερμανικὰ δημοσιεύματα νὰ ἀναφέρεται μετὰ τρόπο μόνος ὁ Σάουμπερτ ὡς ἐκτελεστὴς τοῦ σχεδίου τῶν Ἀθηνῶν, καὶ νὰ ἀποφεύγεται τὸ ὄνομα τοῦ Κλεάνθους.

μόνο του κειμένου, αλλά προσπαθήσαμε να μη φύγωμε καθόλου από την κυριολεξία και την όρθη διατύπωση των τεχνικών όρων, ακόμα δέ, για να μην αλλάξουμε την αισθητική του παλαιού εγγράφου, δέ θελήσαμε να απομακρυνθούμε πολύ από το γλωσσικό ύφος της εποχής του.

«Η αγάπη προς την κοιτίδα των τεχνών και έπιστημών, προς τας 'Αθήνας, και η έλλειψις ενός καλού σχεδίου των, αισθητή εις όλους τους έπισκεπτομένους αυτάς, μάς παρεκίνησε τόν Νοέμβριον του παρελθόντος έτους εις ακριβή τοπογράφησιν της πόλεως και των πλησιέστερων περιχώρων της, διά της όποιας έπεδιώξαμεν να συνδυάσωμεν δύο σκοπούς. Προβλέποντες άφ' ενός ότι ο έπιστημονικός κόσμος της Εύρώπης θα ένδιεφέρετο διά την εργασίαν αυτήν, έφροντίσαμεν να σημειώσωμεν ακριβέστατα όλα τα άρχαία έρείπια και λείψανα, άκόμη και άπλά θεμέλια, εκ των όποιων πλείστα όσα άνευρέθησαν κατά τα τελευταίως διαρρεύσαντα έτη, να εμφανίσωμεν δέ σαφέστερα τα ύψη και βάθη, άφ' ό,τι έγένετο εις παλαιότερους χάρτας. 'Αφ' έτέρου έπιστεύομεν, ότι η Κυβέρνησις θα ήδύνατο να χρησιμοποιήσῃ την τοπογράφησιν μας, άργότερα ίσως, ως μίαν χρήσιμον προπαρασκευαστικήν εργασίαν διά το σχέδιον της άνοικοδομήσεως των 'Αθηνών εκ των έρειπίων των, άσχετως του άν η πόλις αυτή θα προωρίζετο ή όχι ως η μέλλουσα πρωτεύουσα της 'Ελλάδος. Διά τουτο εξετελέσαμεν το σχέδιον εις πολύ μεγαλύτεραν κλίμακα, παρ' ότι θα ήτο αναγκαίον διά μόνον αρχαιολογικούς σκοπούς: υπό κλίμακα 1:2000. Ένομίσαμεν ότι εξυπηρετούμεν και τους δύο σκοπούς, αναγράφοντες έπιμελώς τα όνόματα όλων των ύπαρχουσών εκκλησιών, άφου και η αρχαιολογία δύναται ένδεχομένως να συναγάγῃ συμπεράσματα εκ του όνόματος μιας εκκλησίας περί του προγενεστέρως επί της θέσεως της ύπαρχοντος κτιρίου. Τόν Μάιον αυτού του έτους μάς εξήτηθη πράγματι από την ελληνικήν κυβέρνησιν να μελετήσωμεν το σχέδιον των Νεωτέρων 'Αθηνών, έχοντες ύπ' όψιν την δόξαν και το κάλλος των 'Αρχαίων.

»Όσον και άν ήτο τιμητική ή έντολή αυτή, δέν ήχθημεν, έν τούτοις, άφόβως εις την λύσιν ένός τόσοσιν καθ' αυτό δυσχερούς προβλήματος, το όποιον άνέβαινεν άκόμη δυσχερέστερον, άφου ουτε έγνωρίζομεν άν έπρεπε να θεωρήσωμεν τας 'Αθήνας ως μέλλουσαν πρωτεύουσαν, ή άπλως ως έπαρχιακήν πόλιν, άλλ' ουτε και την έκτασιν των μέσων έγναρίζομεν, τα όποια έσκέπτετο να διαθέσῃ η κυβέρνησις εις έκαστην των περιπτώσεων τούτων κατά την οικοδομήσιν της νέας πόλεως.

»Εις αυτήν την άβεβαιότητα ένομίσαμεν

ότι βαίνομεν ασφαλέστερα άν, ακολουθούντες την κοινήν γνώμην της 'Ελλάδος και τας έν γένει προσδοκίας των 'Ελλήνων^(*), σκεφθώμεν κατά την εργασίαν μας τας 'Αθήνας ως μέλλουσας πρωτεύουσας της 'Ελλάδος και καθέδραν του βασιλέως. 'Επί της προϋποθέσεως ταύτης στηρίζεται το σχέδιον, το όποιον θα έχωμεν την τιμήν να υποβάλωμεν τώρα εις το σεβαστόν 'Υπουργείον και το όποιον άς μάς έπιτραπή να συνοδεύσωμεν με μερικάς επεξηγηματικάς παρατηρήσεις.

»Αί 'Αθήναι κείνται υπό την 53ην μοίραν μήκους και την 38ην μοίραν και 5 λεπτά πλάτους...^(*) πόδας ύψηλότερα της θαλάσσης, άπολαμβάνουσαι εύκρατον και αίθριον ουρανόν' ο άέρας των είναι καθαρός και ύγιεινός. Η σημερινή πόλις κείται κάτω από την 'Ακρόπολιν και τόν 'Αρειον Πάγον επί της βορινής των πλαγιάς και εις τους πρόποδας των λόφων αυτών, συνορεύεται προς δυσμάς με την λοφοσειράν της Πνυκός, προς ανατολάς με τόν Λυκαβηττόν και συνέχεται προς βορράν προς το εύρύ λεκανοπέδιον. 'Αριθμεί περί τούς 6.000 κατοίκους και είναι έφωδιασμένη άρκετά με νερό. Η πόλις περιβάλλεται από ένα άθλιον τείχος, το όποιον περικλείει περί τα 898 στρέμματα, από τα όποια μόλις τα 2/3 κατοικούνται, το δέ 1/3 καλλιεργείται. Οί δρόμοι είναι καμπύλοι και γωνιώδεις, το δέ πλάτος των μόλις φθάνει εις 18-20 πόδας. Το μέγιστον μέρος των σπιτιών κείται εις έρείπια, περισσότερον ίδίως της βορείας πλευράς της 'Ακρόπολεως, και τα ξανακτισμένα σπίτια είναι κατά το πλείστον καλύβια, εκτός 25 σπιτιών, τα όποια δυνατόν να στοιχίζουσιν κατά μέσον όρον 2.000 τάλληρα έκαστον. 'Υπάρχουν 115* μικράι εκκλησίαι^(*), από τας όποιας μόνον 28-30 διατηρούνται όπωσδήποτε και πρέπει να επιδιορθωθούν πάλιν, όμοίως 4 τζαμιά, τα δύο όπωσδήποτε διατηρημένα, καθώς και 2 λουτρά^(*).

(*) Είχαν ήδη άρχίσει στόν ελληνικό και στόν ξένον τύπο αι συζητήσεις για την πόλιν που έπρεπε να προτιμηθῇ ως πρωτεύουσα του νέου Κράτους. Ο Κλεάνθης και ο Σάουμπερτ, όπως και όλος ο μορφωμένος κόσμος, είχαν ταχθῇ υπέρ των 'Αθηνών.

(*) Λέπεται στο πρωτότυπο.

(†) Στο «Ευρετήριο των Μνημείων της 'Ελλάδος» (Μεσαιωνικά 'Αθηνών, τεύχος Β', υπό Α. Συγκοπούλου) αναφέρονται μόνον 91 εκκλησίες μέσα στο τείχος και σε μικρή απόστασι γύρω άπ' αυτό. Ο Μόμσεν αναφέρει 130. Τα παλιά σχέδια των 'Αθηνών μάς βοήθησαν να προσδιορίσωμε με ακρίβεια τη θέσιν και τις διαστάσεις των 125 και να άνεβασώμε τον αριθμό του συνόλου στην ίδια περιοχή σε 133. Ο Κλεάνθης και ο Σάουμπερτ έννοούν εδώ μόνον τις εκκλησίες που ήταν μέσα στο κατοικημένο μέρος της πόλεως.

(*) Τα τέσσερα τζαμιά είναι: του Ροδακίου ή της Μπένας, της Κολώνας, του Τζισταράκη ή του Κάτω Σιντριβανίου και το τζαμί του Σταροπαζάρου ή Μεγάλο Τζαμί. Τα δύο τελευταία έσώζοντο και σώζονται ακόμα. Παραλείπει τα μικρότερα τζαμιά που ήταν: του Παρθενώνος (Μεσσηνική), το Σοφιά Τζαμί, το Μικρό Τζαμί και κάποιο άλλο που ήταν

Πρὸς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς Ἀκροπόλεως ὁ Ἀρειὸς Πάγος καὶ οἱ πρὸς αὐτὸν γειτονεῦοντες λόφοι καθιστοῦν κάθε προέκτασιν τῆς σημερινῆς πόλεως ἀδύνατον. Ἐπὶ τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ βράχου τῆς Ἀκροπόλεως ὑπάρχει μία ἑκτασις ἀρκετὰ ἐπίπεδος, ἀλλὰ μὲ μεγάλην κλίσιν πρὸς τὴν ἀνυδρον κοίτην τοῦ Ἰλισσοῦ. Εἰς τοὺς ἀνατολικοὺς πρόποδας τοῦ ἰδίου ὑπάρχει μία ἐπίπεδος ἑκτασις, ἀλλὰ περιωρισμένη στενῶς πρὸς τ' ἀριστερὰ ἀπὸ τὸν Λυκαβηττόν, πρὸς τὰ δεξιὰ δὲ ἐπίσης ἀπὸ τὸν Ἰλισσὸν καὶ τὸν ὄπισθεν τούτου λόφον (ἡ παλαιὰ πόλις τοῦ Ἀδριανοῦ). Αὐτὸς εἶναι ὁ χώρος, μέσα εἰς τὸν ὁποῖον εἶχον νὰ ἀναπτυχθῶν αἱ μελέται μας.

Ἐπειδὴ λοιπὸν, μὲ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι αἱ Ἀθηναὶ προωρίζοντο διὰ πρωτεύουσαν, ἔπρεπε νὰ υπολογίσωμεν ἀριθμὸν κατοίκων τουλάχιστον 35 - 40.000 ἀτόμων καὶ νὰ προβλέψωμεν τὴν δυνατότητα μιᾶς περαιτέρω ἐπεκτάσεως τῆς πόλεως, ἡδυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν τὴν ἀναγκαίαν ἐπέκτασιν τῆς σημερινῆς πόλεως μόνον πρὸς τὴν βορεινὴν πλευρὰν, κατὰ τοιοῦτον δὲ τρόπον, ὥστε ἡ νέα πόλις νὰ ἀπλώνεται περὶ τὴν παλαιὰν ὡς ἡμισέληνος ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς δυσμᾶς. Ἡ περιοχή αὕτη συγκεντρώνει συγχρόνως πλεῖστα ἄλλα προτερήματα. Εἶναι ἀπηλλαγμένη οὐμίχλης, περισσότερο ὑγιεινὴ, ἔχει κατὰ τὸ θέρος τὸν δροσερὸν θαλάσσιον ἄνεμον (ἀμβάτης)⁽⁹⁾, εἶναι ὁμαλωτέρα παρὰ ἡ ἀρχαία πόλις τοῦ Θησέως, ἡ ὁποία κατὰ τὸ πλεῖστον ἦτο προσκολλημένη εἰς τὴν πλαγιὰν τοῦ βράχου τῆς

Ἀκροπόλεως, πλησιάζει δὲ συγχρόνως περισσότερο πρὸς τὸν Πειραιᾶ καὶ πρὸς τὸ ὠραῖον λεκανοπέδιον, τὸ ὀριζόμενον ἀπὸ τὸν ἐλαιῶνα καὶ τὴν ἐπιβλητικὴν ὄρσησιν, οὕτως ὥστε καὶ ἡ θέα τῆς περιοχῆς αὐτῆς νὰ εἶναι προτιμότερα ἀπὸ κάθε ἄλλην. Οἱ λόγοι ποὺ ἠνάγκασαν τοὺς ἀρχαίους νὰ συσπειρωθῶν γύρω ἀπὸ τὸν βράχον τῆς Ἀκροπόλεως — κατὰ μὲν τοὺς ἀπωτέρους χρόνους ἡ μεγαλυτέρα προσέγγισις πρὸς τὴν πηγὴν τῆς Καλλιρόης, μεταγενεστέρως δὲ ἡ προστασία τὴν ὁποῖαν παρείχεν εἰς αὐτοὺς ἡ Ἀκρόπολις καὶ ἡ γειτονία τῶν ἱερῶν της, χάριν τῶν ὁποίων ἐθυσίαζον οὗτοι τὰ πλεονεκτήματα κάθε ἄλλης θέσεως — ἔπαυσαν ὑφιστάμενοι. Ἡ μετὰθεσις, τέλος, τῆς πόλεως πρὸς βορρᾶν ἐπὶ τοῦ λεκανοπεδίου παρέχει ἀκόμη τὸ προτέρημα νὰ μὲν ἀνοικοδομητὸν τὸ ἔδαφος τῶν ἀρχαίων πόλεων Θησέως καὶ Ἀδριανοῦ καὶ νὰ ἀφεθῇ ἐλεύθερος χώρος δι' ἀνασκαφάς. Ἐάν ἡ τωρινὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος δὲν ἤθελεν ἐπιτρέψει νὰ γίνουν αὗται ἀμέσως, πάντως θὰ ἡδύνατο μία κατοπινὴ γενεὰ νὰ ἐπιρρίψῃ εἰς τοὺς συγχρόνους μας κατηγορίαν δι' ἑλλειψιν προβλέψεως, ἐάν δὲν ἤθελεν ληφθῇ ἐπὶ τοῦ ζητήματος αὐτοῦ ἀμεσος φροντίς. Ἰδίως θὰ ἦτο εὐκταῖον νὰ καθαρισθῇ βαθμηδὸν ἡ βορεῖα κλιτὺς τῆς Ἀκροπόλεως καὶ αἱ ἀρχαιοτήτες της ἀπὸ τὰς ἐπιχώσεις αἱ ὁποῖαι ἐπεσπαρεύθησαν ἐπὶ χιλιετηρίδας καὶ ἀνέρχονται παντοῦ ἀπὸ 8-12, εἰς πλείστα δὲ μέρη εἰς 18 καὶ πλέον πόδας.

Στὴ συνέχεια τοῦ ὑπομνήματος, ποῦ θὰ τὴ δημοσιεύσωμε. ἄλλοτε, ἐκθέτουν μὲ ποῖο τρόπο πρέπει νὰ γίνουν οἱ ἀνασκαφές γιὰ νὰ μὴν ἐξαφανισθῇ καμμιά ἐποχὴ τῶν Ἀθηνῶν καὶ γιὰ νὰ δημιουργηθῇ γύρω στὴν Ἀκρόπολιν ἕνα εὐχάριστο τοπίο, προχωροῦν δὲ κατόπιν στὴν ἀνάπτυξιν τοῦ σχεδίου τους.

ΚΩΣΤΑΣ Η. ΜΠΙΡΗΣ

λίγο βορειότερα ἀπὸ τὸ Ὡδεῖον τοῦ Ἡρώδου. Τὰ δύο λουτρά εἶναι : τοῦ Σταυροπαζάρου, δίπλα στὴ μεσημβρινὴν πλευρὰ τοῦ Μεγάλου Τζαμιῦ, καὶ ἐκεῖνο ποῦ ἦταν στὴ γωνία τῶν ὁδῶν Φιλοθέης καὶ Λυκαβητοῦ, δίπλα στὴν Εἰρηνοῦλα.

(9) Ἡ παρένθεσις μὲ τὴν ἑλληνικὴν λέξιν ὑπάρχει μέσα στὸ γερμανικὸ κείμενο.

ΑΓΩΝΙΑ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Πίσω απ' τὴ βουνοκορφή, σὲ μιὰ πτυχή τῆς γῆς, φυλαγμένη απ' τ' ἀνέμου τὸ βλαίο χτύπημα, ὕψνεται τὸ χτίριο τῆς σιωπῆς. Ἡ κυψέλη μὲ τὸ λαβωμένο μελλισσι, πού κείτεται μὲ τσακισμένα τὰ φτερά, γυρεύοντας απ' τὴν ψυχὴ τοῦ 'βουνοῦ τὸ ρυθμὸ τῆς χαμένης ζωῆς του.

Ἀπρίλης ὁ μῆνας. Καὶ νύχτα.

Τ' ἀγέρι κυλάει δροσάτο στὶς πλαγιές σὰ χάδι. Στ' ἀγγιγμά του κάνει τὰ ἔλατα ν' ἀνατριχιάζουν· παίρνει τὸ μῦρο τους, κ' ὕστερα χύνεται γρήγορο, σὰ στοχασμός, παντοῦ.

Μέσ' τὴ μικρὴ καμαρούλα, σκοτάδι.

Δυὸ ἀνάσες σμίλουν στὴ σιγαλιά κι' ἀδελφωμένες βεβηλώνουν τὴ γαλήνη...

Ἀδέρφια σὸν πόνον· ὁ ἕνας βαθυκοιμάται· ὁ ἄλλος πασκίζει, μὲ τὴ σκέψη, νὰ τρυπήσει τὸ σκοτάδι τῶν περασμένων.

Νιώθει τῆς ἀνοιξὸς τὸ τραγούδι ν' ἀντηχάει ἐντὸς του καὶ νὰ τοῦ πυρώνει τὸ αἶμα. Μ' ἀνήμπορο τὸ κορμί, κουράζει τὸ μυαλό του, γιὰ νὰ χαρεῖ.

Μὰ σὲ τετοιο κουφάρι ἄχρηστο κ' ἡ χάρὰ μολεῦται καὶ φέρνει δάκρυα.

Σπασμένη κι' ἄταχτη, ἡ ἀνάσα του μιλάει νι' αὐτὰ πού τοῦ δένουν τὸ νοῦ.

Ἀναθυμᾶται τὴν πεντάμορφη γενέθλια γῆ, μὲ τοὺς ἀφράτους κι' ἀκούραστους κάμπους· κεῖ πού ἀδελφώνει τὸ στάρι καὶ θεριεύει μέσ' τὰ λεγκρίζα καὶ τίς παπαροῦνες... Τὴ θάλασσα πού ἀπλώνεται πλανεύτρα κι' ἀφροστόλιστη στὶς γραμμένες καμπύλες τῶν ἀκρογιαλιῶν αὐτὴν πού γιομίζει τὸν τόπο εὐτυχία μὲ τὴν πλοῦσια καὶ λαχταριστὴ σοδειά της.

᾽Ω, νὰ γινόταν νὰ μπορούσε νὰ γυρίσει πίσω! Ν' ἀγκαλιάσει γυμνὸς τὸ γαλάζιον αἰθέρα κάτω απ' τὸ φῶς τ' ὀλόχρυσο τοῦ ἡλίου... Νὰ βουτήξει σὸ διάφανο κύμα καὶ νι' ἀδράξει σὸν πᾶτο τὸ βότσαλο καὶ σὸν ἀφρό τὴ σαλούφα... Νὰ κυλιστεῖ ὄρες πολλὰς σὸ ρέμμα καὶ σὸ νεφούρι, κι' ἀποσταμένος ὕστερα, νὰ κουρνιάσει στὴν ἀγκαλιά τῆς μαννούλας, πού θὰ τὸν μάλωνε κρυφογελώντας.

᾽Ω, νὰ μπορούσε νὰ γυρίσει πίσω... Βήχας τοῦ σβύνει τ' ὄραμα.

Τὸν ταραζει σύγκορμος· καὶ τοῦ γιομίζει τὸ στόμα μὲ μιὰ γεύση ὠμῆς σάρκας...

Κάποτε παύει...

Κι' ἀνεβαίνει στὰ χεῖλια, απ' τὰ παθιασμένα σωθικά, τὸ πικρὸ παράπονο.

— Τὸν καὶ μὲ μου, μὲ τὴν ἄγια σου ζωὴ τὸν πλήρωσες, βασανισμένη μανούλα...

Ἀνώφελη ἡ θυσία σου, γλυκεῖά μου... Θάρρω σὲ λίγο κοντά σου... καρτέρα με... θάρρω...

Ἔτσι λυγμολαλεῖ μέσ' τὴ νύχτα ὁ κόκος τῆς ἀνθρώπινης ἄμμου. Μένει γονατισμένος ἀπὸ τὸν πόνον, δίχως ἀντίσταση.

Τὰ σπόρια, στὴ γῇ παραχωμένα, πασκίζουν νὰ τρυπήσουν τὴ χωματένια κρούστα πού τὰ κρατᾷ δέσμια, γιὰ νὰ βγουνε σὸ φῶς.

Τὸν ἀγῶνα τους τὸν νοιώθει μέσα του. Τὸ θρόῖσμα τῆς ἀνήσυχης χρυσαλλίδας, πού βιάζεται νὰ σκίσει τὴ μεταξένια φυλακὴ της, γιὰ νὰ χυθεῖ, ψυχὴ μυριόχρωμη, στὴ χλιαρὴ μυρωμένην ἀτμόσφαιρα, τ' ἀκούει... Ἀντίλαλο ἐφιαλτικὸ καὶ καταλύτη, μεγαλωμένον σὸ ἀντηχεῖο τοῦ τυραννισμένου μυαλοῦ του.

Ἡ μολεμένη, μὰ ζωντανὴ σάρκα, τοῦ λέρωσε καὶ τὸ νοῦ.

Οἱ πόθοι, — ἄνομους τοὺς εἶπανε οἱ συνάνθρωποι, — φίδια φαρμακερά τὸν ζώνουν. Κ' ἡ ἀπόγνωση, μὲ τ' ἀβάσταχτο χέρι της, τοῦ ἀπαγορεύει τὸ ὄξυγόνο.

Οἱ μετάλλινες τρίλλιες τῶν γρύλλων, τοῦ τρυποῦν τὰ μηνίγγια... Κι' ἀπορεῖ. Καὶ κλαίει. Καὶ σέρνεται απ' τὸ σίφουνα πού ξέσπασε μέσα του, σὸ χάος πού πλανιούνται τὰ σβυσμένα λογικά. Αὐτός. Τ' ἀχυρένιο ξεσκήλι. Ὁ ἄνθρωπος...

Τὰ στεγνὰ πανιασμένα χεῖλια τοῦ κουνιούνται ἄρρυθμα.

Τὸ θολὸ τοῦ βλέμμα στηλώνεται σὸ νικητὴ τῆς νύχτας, τὸν Αὐγερινό, πού ἀπλώνει τίς πλατινένιες του ἀνταύγειες πάνω στὰ νύχτια κρέπια. Τὸν ρωτᾷ: «Γιατί;»

Κι' ἀπόκριση δὲν παίρνει.

Καὶ ξαναπέφτει στὸ μάγγανο.

Ὡρα τώρα πολλήν, εἶναι μακρὰ τοῦ ὄλα. Κ' ἡ μάννα του' καὶ τὸ χωριό' του' κ' ἡ θάλασσα, κι' ὁ κάμπος. Κι' αὐτὸ τὸ σαρὰκι ποὺ τραγανίζει τὴ σάρκα του.

Σφίγγα καὶ Σίβυλλα τὸν κυριεύει μιὰ μορφή. Ἕνα θῆλυ τοῦ εἵδους του. Στὸ διπλανό τάφο κείται κι' αὐτὴ. Κοιμάται. Καὶ τὴν ἀκούει ἀνάμεσα ἀπ' τὸ σανιδένιο φραγμὸ ποὺ τοὺς χωρίζει, νὰ ρουφάει κόμπο μὲ κόμπο τὸν ἀγέρα ποὺ πίνει κι' αὐτός.

Εἶναι κοντά του. Δίπλα του. Καὶ τόσο μακρὰ...

Τοὺς χωρίζει μιὰ νύχτα ὀλάκαιρη. Αὐτόνε. Καὶ κείνην... τὸν ἀνθὸ ποὺ τοῦ ἀρνιέται τὸ μύρο του.

Ἡ σάρκα κι' ὁ νοῦς του, ἀδελφωμένα σ' ἓνα ἄγριο ἀγκάλιασμα, παίρνουν τὸ δρόμο τὸν ξέφρενο.

Ζαρώνουν τὰ πέταλλα καὶ λιγάει τὸ μισχάρι. Λιγοθυμᾷ μιὰ στερνὴ, μυρωμένη ἀνάσα. Καὶ τὸ στόμα τὸ λαίμαργο βουτάει καὶ πνίγεται, στὸ νέκταρ τὸ πικρὸ τῆς ἄρρωστης παρθένας.

Τὸ ἄβρότατο περίγραμμα τῆς τροφαντῆς τῆς σάρκας διπλώνεται. Τὰ στήθεια τρέμουν. Φτερακᾶν τὰ ρουθούνια.

Ἄχνα μιὰ... Ἕνα τίποτα.

Κι' ὁ ἄλικος χυμὸς τῆς νιότης κυλάει ἀχνιστός, κάτω ἀπ' τὴν πίεση τοῦ δούλου κατακτητῆ.

Φριχτὴ σύσπαση αὐλακώνει τὸ φρυγμένον πρόσωπο. Κοιμάται. Κοιμήθηκε... Ὁ ἰδρωτὰς τὸν λούζει μὲ τὴν ἀρμύρα του' καὶ τὸ μουντὸ προσκέφαλο μουςκεύει...

Τῆς νύχτας οἱ τραγουδιστὲς σὼπασαν ἕνας-ἕνας. Τοὺς νανουρίζουν οἱ λαλιές τῶν πουλιῶν.

Τὸ σκοτάδι ραῖσε πρὸς τὴν ἀνατολήν κι' ἐφάνηκε ἡ αὐγὴ γελαστὴ κι' ἀσημένια. Ἡ πλάση ξυπνάει, πνιγμένη στὴ διαμαντόσκονη. Ὁ νόθος ὕπνος του δὲν ἀνθεξε στὸ φῶς. Σηκώθηκε, κι' ἀνήμερος νὰ νιώσει, μὲ θολωμένο τὸ μυαλό, στήλωσε τὴ ματιά του ἔξω ἀπ' τ' ἀνοιχτὸ παράθυρο.

Τὸ φῶς ξανάδινε σιγὰ-σιγὰ στὴ φύση, τὰ χρώματά της, ποῦχαν σβυστεῖ ἀπ' τὴ νύχτα.

Τοῦ φαίνόταν περίεργο ποὺ τὸ ξανάβλεπε τὸ φῶς. Θέλησε νὰ χαρεῖ. Μὰ ἀρκέστηκε σὲ μιὰ γκριμάτσα δίχως ἔννοια.

Τὸ νερὸ τὸν ἔφερε στὰ συγκαλά του. Ἕβαλε τὸ κεφάλι του κάτω ἀπὸ τὴ βρύση καὶ τὴν ἄφησε νὰ τρέχει, ὥσπου ἔνωσε ῥίγος. Συνήλθε.

Κοιτάχτηκε στὸν καθρέφτη καὶ τρόμα-

ξε. Ρίχτηκε σὲ μιὰ καρέκλα κατάκοπος. Ἀπ' τὸ κρεβάτι ποὺ κοιμότανε ἕνας σὺν τροφὸς τῆς φυλακῆς του, ἀκούστηκε βογγητό. Γύρισε καὶ τὸν εἶδε ν' ἀγωνίζεται ν' ἀνασάνει, μέσα ἀπ' τὸ προσκέφαλο ποῦχε βυθίσει τὰ μοῦτρα του.

Ἀδιαφόρησε... καὶ τὸν ξέχασε.

Ἀρχισε πάλι νὰ σκέπτεται.

Τὸ σανατόριο κοιμόταν ἀκόμα.

«... Ἐφάνηκε ἡ αὐγὴ γελαστὴ κι' ἀσημένια.»

Σὲ λίγο θ' ἀρχίζουν νὰ ξυπνοῦν ἕνας-ἕνας. Συλλογιζόταν.

Καὶ κεῖ, μπρὸς στὸν ἥλιο, ποῦβαφε τοὺς ὄδρατμοὺς ροδένιους, πῆρε τὴν ἀπόφασή του. Γιά τελευταία φορὰ.

Σάλεμα ἀκούστηκε ἀπὸ δίπλα. Βήχας.

Καὶ νερὸ ποὺ κελάρισε.

Τινάχτηκε ὄρθιος καὶ βγῆκε στὸ διάδρομο. Κανείς.

Σκοῦντηξε τὴν πόρτα της καὶ μπῆκε στὸ δωμάτιό της. Ξαφνιάστηκε γύρισε, τὸν εἶδε κι' ἀπόμεινε μάρμαρο. Πῆγε νὰ τοῦ μιλή-

σει. Τὴν πρόφτασε. *Ἐπесе στὰ πόδια της μ' ἀναφυλλητό...

— Λύντια... ἀγάπη... λυπήσου με... λυπήσου με... Τὸν οἶκτο σου... στὸν ζητιανεύω τὸν οἶκτο σου, Λύντια...

Μέσ' στὴ ζάλη του, βούϊξε ἡ τσακισμένη φωνή της.

— Τὸ δικό σου τὸν οἶκτο στὸν ζητάω καιρὸ τώρα... Τρελλάθηκες, δυστυχισμένη; Δὲν ἔχεις μυαλό; *Ἀφησέ με. Σεβάσου τὴν ἀρρώστεια μου... Φύγε... Φύγε ἀπὸ δῶ...

Σὰ νὰ μὴν ἀκουσε. Σπάραζε μὲ δεμένα τὰ χέρια, γύρω ἀπ' τὰ πόδια της.

*Ἡ φωνή της στάλαζε στὴν ψυχὴ του φαρμάκι. *Ὁρθώθηκε. Μπροστά του πάλι ἡ νύχτα. Καὶ τ' ὄνειρο.

Οἱ ἴδιοι δαιμόνοι καταφέρνουν σιδερένιες βαρεῖες στὸ κεφάλι του. Σβύνει. Καὶ τὰ χεῖλιά του κουνιοῦνται σὲ λόγια λατρείας.

— Φύγε... φύγε...

*Ἀπλώνει τὰ χέρια του.

— Κτῆνος.

*Ἀγάπη μου.

Μουγγρίζει.

— Κτῆνος... ἄσε με... ἄσε με... Βοήθεια...

Σπίθια μιά ξουραφιὰ ἔσκισε τὸν ἀγέρα.

— Βοήθεια... μὲ σκοτώνουν... κακοῦρ...

Τὸ παγωμένο λεπίδι ξαναχύθηκε λυσσαμένο στὴ λεία του...

Δυὸ πεταλοῦδες, παραστρατημένες ἀπ' τοῦ ἔρωτα τὴ ζάλη, μῆκαν γιὰ μιά στιγμή ἀπ' τ' ἀνοιχτὸ παράθυρο κ' ὕστερα συνέχισαν στὴ γαλανὴν ἀτμόσφαιρα τὸ τρελλὸ πέταγμα τους.

*Ἐνα πλήθος ἐκπληκτο φάνηκε στὴν πόρτα. Κι' ἀμέσως παραμέρισε μὲ φρίκη.

Σὲ μιὰν ὕστατη ζωϊκὴ προσπάθεια, τὰ πόδια τοῦ φονιᾶ κλόνισαν τὸ ἀκυβέρνητο κορμί του πρὸς τὴν ἔξοδο. Καὶ κεῖ σωριάστηκε βαρὺς, μ' ἓνα οὐρλιασμα, σὰ χτυπημένο σκυλί.

Τὸ αἷμα του ἔσμιξε μὲ τὸ δικό της, πᾶνω στὸ σκοῦρο πάτωμα.

Κ' ἡ κραυγὴ του, παρμένη ἀπ' τὸν ἀγέρα, σκορπίστηκε γύρωθε.

Στὶς πέτρες καὶ τὰ λουλούδια.

Στὶς πλαγιὲς καὶ τὰ δέντρα.

Κ' ἔσβυσε...

Τὴν ὥρα ποὺ ἡ πλάση μέθαγε ἀπὸ ἡλιαχτίδες.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΣΤΕΡΙΑΔΗΣ

ΝΕΟΙ ΠΟΙΗΤΑΙ

ΞΕΚΙΝΗΜΑ

Τράβα λοιπὸν τὸ δρόμο σου γοργά, μὲ βῆμα σταθερό, στοὺς φωτεινοὺς ὀρίζοντες π' ἀνοίγονται μπροστά σου.
*Ὁρθωσε πιὸ περήφανα τὸ νέο κορμί σου τὸ γερό καὶ μ' ἓνα μόνο τίναγμα σύντριψε τὰ δεσμά σου.

Σὲ λίγην ὥρα θὰ βρεθῇς μπροστά στὴ χώρα τῆς χαρᾶς.
*Ἀκου καὶ τὸ χαρούμενο τὸ βόμβο ποὺ σὲ φτάνει.
Εἶναι γλυκὸ προμήνυμα τῆς χώρας ποὺ τραβάς, τῆς χώρας ὅπου τὴν πικρὴ ζωὴ σου θὰ γλυκάνη.

ΜΗΤΣΟΣ Γ. ΚΑΡΑΜΠΙΝΗΣ

ΟΕΤΗΕ

ΦΑΟΥΣΤ

ΜΕΡΟΣ Β'

ΣΕ ΠΕΝΤΕ ΠΡΑΞΕΙΣ (*)

Μετάφραση: ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Ι. ΛΑΜΨΑ

ΠΡΑΞΗ ΔΕΥΤΕΡΗ (Συνέχεια)

ΣΤΟΝ ΚΑΤΩ ΠΗΝΕΙΟ

*Ο Πηνειός, τριγυρισμένος από Νερά κι' από Νύμφες.

Πηνειός

Τὸ σκοπὸ σας, βούρλα, ἀρχίστε
καὶ καλάμια ἀδερφικά,
λεύκας κλώνια κελαϊδῆστε,
ἄχ, θροῖστε, ἱτιές, γλυκά
στὰ κομμένα ὀνειράτ' μου!
Γιατὶ ἄχνό προαίσθημά μου,
κρύφιος τρόμος, ποὺ ἔλα σείνει,¹
νὰ ἡσυχάσω δὲ μὲ ἀφήνει.

Φάουστ

(πλησιάζοντας στὸ ποτάμι).

"Ἄν ἀκούη καλὰ τὸ αὐτί,
ἀπ' τῇ σκιάδα τὴν πυκνὴ,
ποὺ θαμνιά καὶ κλώνια φτιάνουν,
λόγια ἀνθρώπινα ἐδῶ φτάνουν.
Φλυαρία ὅμως νὰ εἰπῇ
καὶ τὸ κύμα μὴ δὲν ξαίρει
καὶ γλυκόλογα τὸ ἀγέρι;

Νύμφες

(στὸν Φάουστ).

"Ἄν θῆς τὸ καλὸ σου,
ξαπλώσου, κοιμήσου,
ξεκούραση νάβρη
στὴ χλόη τὸ κορμί σου,
νὰ βρῇς τὴ γαλήνη,
ποὺ φεύγει μακριὰ σου.
Κι' ἐμεῖς πιά θροοῦμε,
σιγὰ κελαηδοῦμε
στὰ μάγα ὀνειρά σου!

Φάουστ

Ναί, ξύπνιος εἶμαι! "Ἀχ, πάντα ἄς μέ-
οι ἀσύγκριτες αὐτὲς μορφές, [νουν
ὅπου τὰ μάτια μου τίς βαίνουν!¹
Σὲ ἔκσταση πλέχω μπρὸς σ' αὐτές!
Εἶναι ὄνειρα; Θύμησης εἶναι;
Μιά ἄλλη φορὰ — ψυχὴ μου, κρίνε —
τέτοια ἐδοκίμασες χαρὰ!²
Στὰ δασιά θάμνια, ποὺ ἀλαφριά
σειοῦνται, νερὰ γλιστροῦν γοργά,
μὰ δὲ θροοῦν, μόλις γροικιοῦνται.
Ἀπὸ παντοῦθε κεφαλάρια
σμίγουν σὲ διάφανη, καθάρια
κι' ἀνάβαθ' λουτροῦ λεκάνη.
Γυναίκεια, νιά, γερὰ κορμιά
ὁ ὕψος καθρέφτης στὴ ματιά,
ποὺ τὰ ποθεῖ, διπλά τὰ κάνει.
Λούσιμο, κοίτα, χαρωπὸ,
τώρα κολύμπι τολμηρὸ,
πάλι βουτήματα σκιαχτά,
στερνὰ κι' ἀμάχη μὲ νερά,
φωνές, κακὸ, γέλια τρελλά!
Θάπρεπε τοῦτες νὰ μέ φτάσουν
κι' ἐδῶ τὰ μάτια νὰ χορτάσουν.
Μὰ ὁ λογισμὸς μου πάει μακριὰ.
Τὴ σκιάδα ἐκεῖ τρυπάει ἡ ματιά.
Ἡ πλούσια φυλλωσιά της κλεῖ
τὴ Ρήγισσά των τὴν τρανή.³

Τί θάμα αὐτό! Ἀπ' τίς κολπωσές,
κύκνοι πανῶριοι πρὸς τίς νιές

(*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

1. Προμήνυμα τοῦ σεισμοῦ, ποὺ γίνεται στὴν ἀκό-
λουθῇ σκηνῇ.

1. "Ὅπου τὰ μάτια μου φαντάζονται πῶς τίς βλέ-
πουν.

2. Δὲς παραπάνω σελ. 535 κ.άκ.

3. Τὴ Λήδα.

τί μεγαλόπρεπα σιμώνουν !
 Τί αγάπη πούχουν και τί χάρη,
 μά και τί νάζι και καμάρι !
 Δες τὰ κεφάλια πῶς σηκώνουν !
 Μά ἕνας ἐκεῖ ! πῶς ξεχωρίζει
 στὸ νάζι, μά και στήν καρδιά !
 Ἀπὸ ὅλους μπρὸς γοργὰ ἀρμενίζει,
 ὅσο φουσκώνει τὰ φτερά !
 Ὁ ἴδιος κύμα, προχωράει
 πάνω στὸ κύμα. ² Τώρα ὁρμάει
 στὴ σκιάδα ἐκεῖ τὴν ἀγιασμένη ...
 Οἱ ἄλλοι πλέχουν σκορπισμένοι,
 ἥσυχο τάσπρο των φτερό
 κρατώντας. Μά σὲ λίγο δὲς
 ἀγῶνα ἀρχίζουνε τρανὸ !
 Πάνε νὰ βιάσσουνε τίς νιές
 τὸ χρέος των νὰ τὸ προδόσουν,
 γιὰ νὰ κοιτάξουν νὰ γλιτώσουν !

Νύμφες

Ἀδερφές, βάλτε τὸ αὐτὶ
 στὴ δασιά ἀκροποταμιά !
 Ἀτιοῦ πέταλο ἀντηχεῖ !
 Ἀχ, ἄς ἡξαιρα ἢ φτωχή,
 ποιὸς μαντάτα βιαστικά
 φέρνει τούτῃ τὴ νυχτιά !

Φάουστ

Σὰ νὰ κινιέται νοιώθω ἡ γῆ
 ἀπὸ τοῦ ἀτιοῦ του τὴν ὁρμή.
 Ματιά μου, κοίτα ἐκεῖ !
 Τὴν τύχη τὴν καλὴ
 λες κιόλας νὰ μοῦ φέρη ;
 Ὡ θάμα δίχως ταίρι !
 Νάτος ! Ἐδῶθε τριποδίζει,
 μυαλὸ και θάρρος τὸν στολίζει.
 Γυαλιστερό ἔχει κάτασπρο ἀτι.
 Λάθος δὲν κάνω, ὁ ἔακουστός,
 ναί, τῆς Φιλύρας εἶναι ὁ γυιὸς !
 Χείρωνα, στάσου ἐδῶ ! Θά σοῦειπω κάτι !

Χείρωνα

Τί τρέχει ;

Φάουστ

Κράτα λίγο τὴν ὁρμή σου !

Χείρωνα

Δὲ στέκω !

Φάουστ

Τότε πάρε με μαζί σου !

Χείρωνα

Ἀνέβα ! Ἐτσι μπορῶ νὰ σὲ ἀρωτάω :
 Γιὰ ποῦ ἔσαι ; Στὴν ὀχτιά στέκεις ἐδῶ.
 Ἄν θές, ἀπ' τὸ ποτάμι σὲ περνᾶω.

Φάουστ

(ἀνεβαίνοντας).

Ἀπ' ὅπου θέλεις ! Χάρη θὰ χρωστῶ
 αἰῶνια στὸν τρανὸ παιδαγωγό,

1. Ὁ Ζεὺς με μορφή κύκνου.
 2. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ μεγάλου κύματος παρουσιάζει
 πάλι μικρότερα κύματα καὶ με ἕνα τέτοιο μοιάζει ὁ
 κύκνος.

ἡρωϊκὰ ποὺ ἀνάθρεψε βλαστάρια,
 τοὺς Ἀργοναῦτες κι' ἄλλα παλλικάρια,
 τῆς ποίησης τὸν κόσμον πούχουν πλάσει.

Χείρωνα

Αὐτὰ ἄστα ! Ποιὸς θὰ λογαριάσῃ
 γιὰ Μέντορα κι' αὐτὴ τὴν Ἀθηνᾶ !
 Ζοῦν ὅλοι, ὅπως τοὺς ἔρθῃ, στὰ στερνά,
 χωρὶς ἡ ἀναθροφή νὰ πιάσῃ.

Φάουστ

Κρατῶ στὴν ἀγκαλιά νοῦ και κορμὶ
 γιαιτροῦ, ποὺ κάθε χόρτο ὀνοματίζει,
 τίς ρίζες κατὰ βάθος ποὺ γνωρίζει
 κι' ἀλάφρωσε τὴν πιὸ βαρειά πληγή !

Χείρωνα

Σὲ ἥρωα λαβωμένο, ἀλήθεια,
 ἔδινα ὁρμήνεια και βοήθεια,
 μά ἡ τέχνη μου ἔμεινε στερνά³
 στὴ λαχανοῦ και στὸν παπᾶ !

Φάουστ

Νά, ὁ μέγας ἄντρας στὰ σωστά,
 ποὺ στοὺς ἐπαίνους κλεῖ τὰ αὐτιά !
 Πάντα κοιτάει νὰ τοὺς ξεφύγῃ,
 σὰ νάηταν ὅμοιοι του ὄχι λίγοι.

Χείρωνα

Γιὰ κόλακας, θαρρῶ, λαοῦ
 κι' ἀρχόντων θάεξεχες παντοῦ.

Φάουστ

Κι' ὅμως θὰ μούειςαι σύμφωνος σ' αὐτό,
 τοὺς πιὸ τρανοὺς πῶς εἶχες ἀντικρῦσει,
 πῶς πόθησες τὸ κάθε εὐγενικὸ
 και δίκια σὰν ἡμίθεος ἔχεις ζήσει.⁴
 Μά ἀπ' ὅλες τῶν ἡρώων τίς μορφές
 ποιά κρίνεις σὺ γι' ἀξιώτερη, ἔλα πές !

Χείρωνα

Καθένας Ἀργοναύτης φημισμένος
 δικό του τρόπο ἀντρείας ἀκλουθοῦσε,
 μ' αὐτὸν ἔβγαине πάντα κερδισμένος
 ἐκεῖ, ποὺ μ' ἄλλον ἄλλος θὰ ἀστοχοῦσε.
 Οἱ Διδόκουροι⁵ κι' οἱ δυὸ ἦταν πάντα πρῶ-
 ὅπου ὁμορφιά ἐχρειάζονταν και νιότη. [τοῖ,
 Γοργάδα στὴν ἀπόφαση, στὴν πράξη,
 τοὺς ἄλλους ποὺ ἠμποροῦσε νὰ τοὺς σώσῃ,
 οἱ δυὸ γυιοὶ τοῦ Βοριά⁶ εἶχανε. Στὴ γνώση,
 στὴ σκέψη, στὴν ὁρμήνεια και στὴν τάξη
 ὁ Ἰάσσας ἐπρώτευσ, ποὺ χάρη
 και στὶς ὥραιες εἶχε.⁷ Ὁλο καμάρι,

1. Ποῦ οἱ πράξεις των ἐχρησίμευσαν γιὰ ὀλίκο
 στὸ ποιητικὸ οἰκοδόμημα.

2. Ποῦ στὴν Ὀδύσσεια συνοδεύει ὡς σύμβουλος
 τὸ νεαρὸ Τηλέμαχος με τὴ μορφή τοῦ πατρικοῦ τοῦ
 φίλου Μέντορα.

3. Στους μεσαιωνικοὺς χρόνους.

4. Δὲς Ἰλιάδ., 11, 832.

5. Ὁ Κάστωρ κι' ὁ Παλυδεύκης, ἀδέρφια τῆς Ἑ-
 λήνης.

6. Ὁ Ζήτης κι' ὁ Κάλαϊς, γυιοὶ τοῦ Βοριά και τῆς
 Ὠρεΐθειας, ποὺ ἐλύτρωσαν τὸν Φινέα ἀπὸ τίς Ἀρ-
 πειές.

7. Γι' αὐτὸ ἐκέρδισε και τὴν ἀγάπη τῆς Μήδειας.
 Κατὰ τὸν Ὑγίνο (Fab. 13) τὸν ἀγαποῦσε κι' αὐτὴ ἡ
 Ἥρα.

γλυκάδα, τρυφερότη, στοχασιά
 ήταν ὁ Ὁρφέας, πού ἔκρουε γλυκά
 κι' ἀσύγκριτα τὴ λύρα. Ἀητοῦ ματιὰ
 εἶχε ὁ Λυγκέας πάλι. Νύχτα ἡμέρα
 ἀνάμεσα σὲ σκόπελο καὶ ἔξρα
 κυβέρνα τὸ καράβι. Μαζὶ μ' ἄλλους
 τοὺς κίνδυνους τοὺς νοιώθεις τοὺς μεγά-

Οἱ ἄλλοι σὲ ἐπαινοῦν, σὰν καταφέρης
 δουλειά.

Φάουστ

Κι' ὁ Ἡρακλῆς; Γι' αὐτόν τί ξαίρεις;

Χείρωνας

Ἄχ, μὴ μοῦ ἀνάβεις παλιά πάθη...!
 Δὲν εἶχα ἰδεῖ ποτὲ τὸ Φοῖβο,
 μήτε τὸν Ἄρη — δὲ σὸ κρύβω —,
 ξάφνω ἡ ματιὰ μου ἐμπρὸς ἐστάθη
 σὲ κειό, πού οἱ ἀνθρώποι λέν θεικό.
 Εἶδα ἕνα Ρῆγα φυσικό,
 ποῦχεν οὐράνιες ὁμορφιές
 κι' ὑπακοή στὸν ξάδερφό του¹
 καὶ στίς πιὸ ὠραίες θηλυκιές.²
 Ἡ Γῆ δὲν πλάθει τὸν ὁμοῖό του
 κι' οὔτε ἄλλον Ἡρακλῆ ὁδηγᾷ
 στοὺς οὐρανοὺς ἢ Ἡβῆ πιά!³
 Τοῦ κάκου στίχους πλατεῦουν,
 τοῦ κάκου μάρμαρα παιδεύουν!

Φάουστ

Οἱ πλάστες, ὅσο κι' ἂν κοπιᾶσουν,
 τόσο λαμπρὸ δὲ θά τὸν φτιάσουν.
 Λὲς γιὰ τὸν πιὸ ὁμορφο τόση ὥρα.
 Μὰ γιὰ τὴν πιὸ ὁμορφη πὲς τώρα!

Χείρωνας

Γυναίκειο κάλλος δὲν ἀξίζει,
 συχνὰ εἶναι κρύα ζουγραφιά,
 μὴ ἀρέσει πλάσμα, πὺ ἀναβρῦζει
 ζουντανεῖα καὶ ζωῆς χαρά.
 Στὴν ὠρία φτάνει κι' ἡ ὁμορφιά της,
 μὰ ἑμᾶς ἡ χάρη μᾶς τραβᾷ.
 Τέτοια εἶχε ἡ Ἑλένη στὴ θωριά της,
 ὅταν τὴν πήρα μιὰ φορὰ
 στὸν ὦμο μου.

Φάουστ

Τὴν ἔχεις πάρει
 στὸν ὦμο;

Χείρωνας

Καὶ μὲ τί καμάρι!

Φάουστ

Νέα φλόγα! Μὲ ἔχει καμωμένο
 κι' ἡ θέση τούτη εὐτυχισμένο!

Χείρωνας

Ἄπ' τὰ μαλλιά μείειχε πιασμένο,
 καθὼς ἐσού.

Φάουστ

Ὁ νοῦς μου σβῆναι!
 Ὁ μόνος πόθος μου εἶναι ἡ ἐκείνη!
 Γιὰ ποῦ, ἀπὸ ποῦ τὴν εἶχες φέρει;

Χείρωνας

Θὰ σοῦ ἀπαντήσω στὴ στιγμούλα.
 Τὰ ἀδέρφια της ἀπὸ κλεφτῶν χέρι¹
 γλιτώσαν μιὰ φορὰ τὴν ἀδερφοῦλα.
 Μὰ οἱ κλέφτες, μαθημένοι νὰ νικοῦνε,
 θαρρεῦουν καὶ ξανά τοὺς κυνηγοῦνε.
 Στὴν Ἑλευσίνα οἱ βάλτοι σταματοῦνε
 τὸ βιαστικό τῶν Διόσκουρων τὸ δρόμο.
 Αὐτοὶ τσαλαβουτοῦν κι' ἐγὼ στὸν ὦμο
 τὴ φέρνω κολουμπώντας τὴν Ἑλένη
 στὴν ἔξρα. Εὐτὺς πηδάει καὶ τὴ βρεμένη
 μοῦ χάιδεψε τὴ χάλιτ καὶ μὲ πόση
 λεπτότη μὲ εὐχαρίστησε καὶ γνώση!
 Πόσο γλυκεῖά τ'αν! Τόσο δὰ παιδούλι
 καὶ νὰ γλυκάνῃ ἔμένα τὸ γερούλι!

Φάουστ

Μόλις ἑπτὰ χρονῶ!

Χείρωνας

Σὲ ἔχουν γελάσει
 οἱ φιλόλογοι σὰν τὸν ἑαυτοῦ των.²
 Ἡ μυθικὴ γυναῖκα ἔχει ἄλλη πλάση!
 Οἱ βάρδοι τὴν ταιριάζουν στὸ σκοπὸ των.
 Ποτὲς δὲν ὠριμάζει, οὔτε γερνάει,
 πάντα γλυκεῖα τὴν ὄρεξη κινεῖ,
 τὴν κλέβουν νιά, τὴ θέλουν περασμένη,
 κανεὶς τὸν ποιητὴ καιρὸς δὲ δένει.

Φάουστ

Κι' αὐτὴν κανεὶς καιρὸς ἄς μὴν τὴ δέσῃ!
 Κοντὰ της στίς Φερὲς δὲ βόηκε θέσῃ
 κι' ὁ Ἀχιλλέας ἔξω ἀπ' τὸν καιρὸ;
 Τί τύχη! Νὰ ξεφτάτῃ τὸ ριζικό
 μπρὸς στὴν ἀγάπη!³ Ὁ πόθος μου ὁ τρανός
 δὲ θά τὸ φέρῃ πάλι ἐδῶ στὸ φῶς
 τὸ αἰώνιο τοῦτο πλάσμα, τὸ θεϊκό,
 τὸ μέγα καὶ μαζὶ τί τρυφερό;
 Τὴν εἶδες τὰ παλιά; Σήμερα ἐγὼ
 τὴν εἶδα ὁλόγλυκη καὶ λυμπιστή.
 Νοῦς κι' ὑπαρξὴ μου κρέμονται ἀπ' αὐτή,
 ἂν δὲν τὴ φτάσω, ἄς χάσω τὴ ζωή!

Χείρωνας

Σὰν ἄνθρωπος θεὸ νάεισαι γητεμένος,
 μὰ ἀνάμεσα στὰ πνεύματα τρελλὸς
 μοιάζεις στ' ἀλήθεια. Μάεισαι τυχερός,
 γιατί εἶμαι ἀπ' τῆς Μαντῶς συνειθισμένος
 λίγες στιγμὲς τὸ χρόνον νὰ περνῶ.

1. Τὸν Εὐρυπύδα, πού κατὰ διαταγὴ τοῦ ἔκαμε
 τοὺς 12 ἄθλους τοῦ.

2. Καθὼς στὴν Ὀμφάλῃ, τὴ βασιλίσσα τῆς Λυδίας.
 3. Ἡ θεὰ τῆς νεότητος, πὺ πήρε γιὰ ἄντρα τῆς
 τὸν Ἡρακλῆ στὸν Ὀλυμπο.

1. Τὴν εἶχε κλέψει ὁ Θησεύς μικρούλα 10 χρονῶν,
 κατ' ἄλλους 7 χρονῶν. Τὸ σώσιμό της ἀπὸ τὸν Χεί-
 ρωνα εἶναι πλάσμα τοῦ ποιητοῦ.

2. Ὁ ποιητὴς σατυρίζει τίς σχολαστικὲς διαμάχες
 τῶν φιλολόγων, πὺ στὸν καιρὸ τοῦ ἐμαλλώνανε, ἂν
 ἡ Ἑλένη, ὅταν ἐκλέφτηκε, ἦταν ἑπτὰ ἢ δέκα χρονῶν.

3. Γιατί κι' οἱ δύο τῶν δὲν ἦσαν πιά στὴ γῆ, ζων-
 τανοί. Ὁ Πάυσανίας (3, 9, 13) τοποθετεῖ τὴν ἐνωσὴ
 τὸν στὴ νῆσο Λευκή, ἄλλοι στὴ νῆσο τῶν Μακάρων.
 Ἐδῶ ὁρίζονται οἱ Φερὲς, ὅπου κι' εὐρίσκονταν τάχα
 μιὰ εἰσοδὸ στὸν Ἄδη.

της κόρης του 'Ασκληπιού, ¹ πού στόν τρανό
δέεται τόν πατέρα φωτισμό
νά βάλῃ στῶν γιατρῶν πιά τὸ νοῦ
νά κόψουν τὴν ὁρμή τοῦ σκοτωμοῦ.
'Η μόνη ἀπ' τίς Σιβύλλες πού ἀγαπῶ!
Χωρίς γκριμάτσες κἀνεὶ τὸ καλὸ.
"Ἄν μείνης λίγο αὐτοῦ, θὰ κατορθώσῃ
μὲ ρίζες τὴν ὕγεια σου νὰ σοῦ δόσῃ.

Φάουστ

Γιατρεῖα δὲ θέλω, ὁ νοῦς μου εἶναι γερός.
'Αλλιῶς σὰν ἄλλους θάημουν ταπεινός.

Χείρωνας

Μὴ χάνῃς τὴ γιατρεῖα τέτοιας πηγῆς!
'Εφτάσαμε! Πήδα στὴ γῆς!

Φάουστ

Περνώντας τὸ ποτάμι σὲ ποιά μέρη
μὲς στῆς νυχτιάς τὴ φρικὴ μὲ ἔχεις φέρει;

Χείρωνας

Ρώμῃ κι' 'Ελλάδα ἐπιάστηκαν ἐδῶ.
'Εκεῖ "Ολυμπο θωρεῖς, αὐτοῦ Πηνειό.
'Η 'Ελλάδα χάνει ἐδῶ τὴν ὑπαρξή της.
'Ο Ρήγας φεύγει, ἐνίκησε ὁ πολίτης.
Κοίτα ψηλά! Στὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ
ὁ ἀθάνατος ναὸς ἀστράφτει αὐτοῦ! ²

Μαντῶ

(ἀπὸ μέσα τῆς σὲ ὄνειρο).

Πέταλα ἀτιοῦ γροικῶ
στὰ ἄγια τὰ σκαλοπάτια.
'Ημίθεοι εἶναι ἐδῶ.

Χείρωνας

Αὐτόειναι δὰ σωστό,
μόνο ἄνοιξε τὰ μάτια!

Μαντῶ

(ξυπνώντας).

Καλῶς τον! Μοῦεῖσαι ταχτικὸς.

1. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἦταν κόρη τοῦ μάντη Τειρεσία, ὅπως δὲ καὶ ἐδῶ, μάντισσα κι' ἱέρεια τοῦ 'Απόλλωνα.

2. Κυρίως εἰπεῖν στὴν Πύδνα, ὅπου ὁ Ρωμαῖος πολίτης Λ. Αἰμίλιος Παῦλος ἐνίκησε στὰ 168 π. Χ. τὸν τελευταῖο βασιλεῖα τῆς Μακεδονίας Περσεύα. 'Απὸ τότε διαλύθηκε ἐντελῶς τὸ κοσμοκρατορικὸ 'Ελληνικὸ βασίλειο τοῦ Μ. 'Αλεξάνδρου.

3. 'Ο ναὸς τοῦ 'Απόλλωνα στὴν κορυφὴ τοῦ 'Ολύμπου, τὸ Πόθειο.

Χείρωνας

Μὰ ἀφοῦ εἶναι ὁλόρθος ὁ ναός!

Μαντῶ

Πάντα κι' ἀκούραστος γυρνᾷς;

Χείρωνας

Μὲς στὴ γαλήνῃ ἐσὺ περνᾷς,
σὲ ἐμένα ἀρέσει νὰ γυρνῶ.

Μαντῶ

'Ασάλευτῃ εἶμαι, τὸν καιρὸ
τὸν ἔχω γύρω μου. Κι' αὐτὸς
ποιός εἶναι;

Χείρωνας

'Η ἀντάρα τῆς νυχτὸς
τούτης ἐδῶ τὸν ἔχει φέρει.
Γιὰ τὴν 'Ελένη εἶναι τρελλός,
τὴ Λένα θέλει νὰ ἀποχτήσῃ.
Μὰ ὁ δόλιος, ὅπου λές, δὲν ξαίρει,
πῶς κι' ἀπὸ ποῦ πρέπει νὰ ἀρχίσῃ.
Θέ νὰ τοῦ κἀνῇ ἡ κούρα σου καλὸ.

Μαντῶ

Κεῖόν, πού ποθεῖ τὸ ἀδύνατο, ἀγαπῶ.
(^{Ὁ Χείρωνας ἔχει κιόλας ἀπομακρυνθῇ πολὺ.})

Μαντῶ

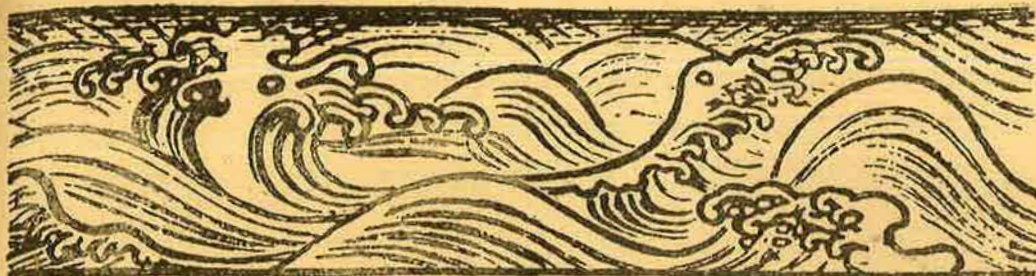
'Εμπα ἐσύ, τολμηρέ, καὶ θὰ εὐφρανθῇς!
Τὸ σκοτεινὸ αὐτὸ δρόμο θὰ διαβῇς,
νὰ βρῇς τὴν Περσεφόνη. Καρτερεῖ
στὴ ρίζα τοῦ βουνοῦ νὰ ἰδῇ ἀπ' τὴ γῇ
γλυκὸ χαίρετισμὸ ἀπαγορευμένο.
Εἶχα ἀπὸ δῶθε κάμποτε μπασμένο
καὶ τὸν 'Ορφέα! ² Κοίτα νάεισαι ἐσὺ
ἀξιώτερος! 'Εμπρός! Καρδιά! Γραμμὴ! ³

(Κατεβαίνουν.)

1. 'Απ' τὴ μητέρα τῆς Δήμητρα.
2. Σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχαία μυθολογία, ὁ 'Ορφέας ἐμπήκε στὸν 'Αδη ἀπὸ τὸ στόμιο τοῦ Ταίναρου.
3. 'Απὸ ἀνακοίνωση τοῦ παιητοῦ στὸν Eckermann (I, 290) βγαίνει, πῶς εἶχε σκοπὸ στὴν ἀρχὴ νὰ συνεχίσῃ τὴ δράση στὸν 'Αδη, σκοπὸ, πού κατόπιν τὸν παράτησε. Τὸ ὅτι ἡ παρακλήσις τοῦ Φάουστ στὸν 'Αδη ἔγινε δεκτὴ, φαίνεται στὴν τρίτῃ πράξῃ ἀπὸ τὴν ἐμφάνισις τῆς 'Ελένης, πού τὴ συναντᾷ ὁ Φάουστ γιὰ πρώτη φορὰ στὸν ἀπάνω κόσμον. Δὲς σχετικὰ καὶ Εἰσαγωγή, σελ. 15 κ.άκ.

(^{Ἀκολουθεῖ})

EDGAR ALLAN POE

ΤΑ ΣΗΜΑΝΤΡΑ

I

Τῶν ἐλκύθρων, ἄκου, τὰ σήμαντρα! Περνοῦν!
Μ' ἀσημένια σήμαντρα περνοῦν!
Πόση χαρὰ οἱ μελωδικοὶ τοὺς ἤχοι προμνηοῦν!
Γκλίν, γκλίν, γκλίν, γκλίν, γκλίν, γκλίν!
Μέσ' στὸν παγερὸ νύχτιο ἀγέρα, δές!
τὰ χρυσὰ τ' ἀστέρια, πού ψηλά ραντίζουν
τὰ οὐράνια ὡς πέρα, πῶς πεταλουδίζουν
σὰν ἀπὸ κρυστάλλινες χαρές!
Κι' ἀρμονίζουν τὸν σκοπὸν
σ' ἓνα Ρουνικὸ ρυθμόν,
μὲ τοὺς ἤχους πού σκορποῦν ἀπ' τὴ μουσικὴ πηγὴν
τῶν σημάτων, γκλίν, γκλίν, γκλίν,
μὲ τίς τρίλλιες τῶν σημάτων, γκλίν, γκλίν, γκλίν!

II

Τὰ γλυκὰ τῶν γάμων, ἄκου, σήμαντρα χτυποῦν!
Τὰ χρυσὰ τὰ σήμαντρα χτυποῦν!
Πόση εὐτυχίαν οἱ ἀρμονίες τοὺς προμνηοῦν!
Μέσα στὸν εὐωδιαστὸ νυχτερνὸν ἀγέρα, γκλάν,
γκλάν, γκλάν, γκλάν, τὴ χαρὰ τοὺς πῶς σκορπᾶν!
Ἀπ' τίς νότες τίς χρυσές,
μὲ τῆς ἀρμονίας τὴ χάρη,
πῶς πετοῦν κελαρυστὲς
μελωδίες σὲ μιὰ τρυγὸνα π' ἀκρομάζεται κυττώντας
τὸ φεγγάρι!
Ὡ, ἀπ' τὰ σήμαντρα πού ἤχῃ,
τί πλημύρες εὐφωνίας σύνηχα κυλᾶν, κυλᾶν!
Πῶς ἀπλώνονται καὶ πᾶν!
Γιὰ χαρμόσυνα μιᾶν
προμηνύματα! Κι' ὡ πῶς πέρα ὡς πέρα διαλαλοῦνε
τ' ἀναγάλιασμα πού δίνουν καθὼς πάλλονται κι' ἤχουνε!
Σήμαντρα χρυσά, γκλάν, γκλάν,
σήμαντρα χρυσά, γκλάν, γκλάν,
ρυθμικά, μελωδικά, σήμαντρα χρυσά, γκλάν, γκλάν!

III

Τῆς φωτιάς τὰ χάλκινα, ἄκου, σήμαντρα, χτυποῦν !
 Σήμαντρα ἤχερά χτυποῦν !
 Πόσο τρόμον τ' ἄρρυθμά τους τὰ χτυπήματα σκορποῦν !
 Μέσ' στ' ἀλαφιασμένο αὐτὶ
 τῆς νυχτιάς σκούζουν τρελλή
 τὴν τρομάρα τους αὐτή !
 Φρικιασμένα δὲ μιλοῦν
 μὰ παράτονα λαλοῦν !
 γκλίν, γκλάν, γκλούν !
 βουερά παρακαλώντας — ἔλεος ! ἔλεος ! — τῇ φωτιά
 στὴν παράφρονή τους πάλι μὲ τὴν ἀσπλαχνή φωτιά !
 πού πηδώντας ἀνεβαίνει,
 ἀπ' τὸν πόθο κινημένη
 καὶ τὴν ἑξαλλή της βιάση,
 τώρα δά ἢ ποτές νὰ φτάσει
 στὰ ἐπουράνια καὶ νὰ πάρει
 λαμπερή μιά θέση δίπλα στὸ χλωμόθωρο φεγγάρι !
 "ὦ, τὰ σήμαντρα, γκλίν, γκλούν,
 πόσο οἱ τρόμοι τους μιλοῦν
 τῇ στυγνῇ ἀπελπισίαν !
 Πῶς βογκᾶνε καὶ γογγύζουν καὶ βροντᾶν !
 Καὶ τί φρίκη πού σκορπᾶν
 μέσ' στ' ἀνέμου τοῦ τρεμάμενου τὰ στήθεια !
 Μὰ τ' αὐτὶ τὸ ξέρει, ἀλήθεια,
 κι' ἀπ' τὴν ἄρρυθμη φωνὴν
 τῶν σημάτων, γκλάν, γκλούν, γκλίν,
 πῶς ὁ κίνδυνος ἀπλώνει κι' ἀνεβαίνει ἢ χαμηλώνει !
 Μὰ τ' αὐτὶ καλὰ τὸ νοιώθει
 κι' ἀπ' τὸ στρίγγλισμα πού κάνουν
 κι' ἀπ' τὸ πάλεμα πού κάνουν
 πόσα ὁ κίνδυνος φριχτὰ προμηνύματα νὰ κλώθει.
 Κι' ἀπ' τὸ ζύγιασμα τὸ νοιώθουν τῆς ὀργῆς των, γκλίν, γκλάν, γκλούν,
 τοῦ θυμοῦ των, γκλίν, γκλάν, γκλούν,
 τῆς κλαγγῆς καὶ τῆς βουῆς των, γκλίν, γκλάν, γκλούν !

IV

Σιδερένια σήμαντρα, ἄκου ! Σήμαντρα χτυπᾶν !
 Σιδερένια σήμαντρα χτυπᾶν !
 Μὲ τὴ μονωδία τους πόση σκέψη ἐπίσημη ξυπνᾶν !
 Καὶ στὴ νύχτιαν ἡσυχία
 τρόμου ρίγη ἀφήνουν κρύα
 μὲ τοῦ τόνου των τὴν κρύα καὶ μελᾶγχολη ἀπειλή !
 Καθὼς ὅλοι οἱ ἄχοι πού βγάζουν
 μέσ' ἀπ' τὴ σκουριά τους μοιάζουν
 σὰν ἀνθρώπου γογγυσμοί !
 Κι' ὅλοι ἐκεῖνοι, τὸ ψηλὸ
 πού κρατοῦν καμπαναριό,
 καί, στὴν ἄκραν ἐρημία,
 κροῦν τὰ σήμαντρα, ντάν, ντάν,
 στὴ βουβὴ μονοτονία,

τῶχουν δόξα νὰ κυλᾶν
 τόσο ἀσήκωτο ἓνα βάρος στὴν ἀνθρώπινη καρδιάν !
 Ζῶου δὲν ἔχουνε μορφὴ
 κι' οὔτε ἀνθρώπινην εἰδὴ
 κι' εἶναι Ξωτικά !
 Κι' εἶν' ὁ βασιλιάς τους τώρα πού τὰ σήμαντρα χτυπᾷ
 καὶ σκορπᾷ
 ἀπ' τὰ σήμαντρα παιᾶνες θριαμβικά !
 Καὶ τὸ στήθος του φουσκώνει ἀπὸ χαρὰ !
 Καὶ χορεύοντας οὐρλιάζει
 κι' ἁρμονίζει τὸν σκοπὸν
 σ' ἓνα Ρουνικὸ ρυθμόν.
 Καὶ τὸν ἦχο συνταιριάζει
 στοὺς παιᾶνες, ντάν, ντάν, ντάν,
 τῶν σημάτων τὸς παιᾶνες, ντάν, ντάν, ντάν !
 Κι' ἁρμονίζει τὸν σκοπὸν
 σ' ἓνα Ρουνικὸ ρυθμόν,
 μετὰ τὰ σήμαντρα πού ἤχᾶν
 ντάν, ντάν, ντάν,
 λυγμικά, ντάν, ντάν, ντάν, ντάν.
 Κι' ἁρμονίζει τὸν σκοπὸν
 κρούοντας πένθιμα, ντάν, ντάν,
 ντάν, ντάν, ντάν, σὲ Ρουνικὸν καὶ χαρούμενο ρυθμόν,
 μετὰ τὸ κύλισμα τῶν ἤχων πού ἀπ' τὰ σήμαντρα πετᾶν,
 ντάν, ντάν, ντάν,
 πένθιμα κι' ἀργὰ πετᾶν,
 ντάν, ντάν, ντάν, ντάν, ντάν, ντάν,
 μετὰ τοὺς στεναγμοὺς καὶ βόγγους τῶν σημάτων, ντάν, ντάν, ντάν !

Μεταφρ. ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ

ΒΟΗΘΗΤΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ.—“Ὅταν καταπιόσθηκα μετὰ τὴν μετάφραση τῶν «Σημάτων» τοῦ Ροε, ἤξερα τίς δυσκολίες πού θὰ συναντοῦσα. Εἶναι μιά πολὺ κοινὴ ἀλήθεια, πὼς κάθε ποιητής, καὶ ἰδιαίτερα ὁ Ροε, πού τὸ ποιητικὸ τοῦ ἔργου χαρακτηρίζεται κυριώτατα ἀπὸ τὴν ὑποβλητικὴ μουσικότητα τοῦ ρυθμοῦ καὶ τοῦ στίχου, ὅταν μεταφραστῇ σὲ μιά ξένη γλῶσσα, ὅσο κι' ἂν ἡ μετάφραση εἶναι ἐπιδέξια καμωμένη, χάνει ἓνα μεγάλο μέρος — τὸ μέγιστο ἴσως — ἀπὸ τὴν ἐκφραστικὴ του ἀξία. Ἡ μόνη, ἴσως, δικαιολογία τῶν μεταφραστῶν, εἶναι ἡ ἐνδιάθετη ἐκείνῃ ἐπιθυμία, πού γίνεται πολλὰ φορὲς ἀνάγκη, ν' ἀποδώσουν στὴ γλῶσσα τους τὸ ποιητικὸ ἔργο πού διάβασαν, εἴτε γιὰ νὰ αἰστανθοῦν τὴν ἱκανοποίησιν μιᾶς ἀναδημιουργίας, εἴτε γιὰ νὰ προσφέρουν καὶ σὲ ἄλλους — μέσα στὸ πλαίσιο τῶν ἱκανοτήτων τους — τὴν χαρὰ πού δοκίμασαν ἐκεῖνοι διαβάζοντας τὸ στὴν πρωτότυπη γλῶσσα. Ἀπὸ μιά τέτοια διάθεση κινημένος, ἔκαμα τὴν μετάφραση τῶν «Σημάτων».

Σκοπὸς τοῦ σημειώματός μου τούτου

ἦταν νὰ δώσω μερικὲς ἐξηγήσεις γιὰ τὸν τρόπο πού προσπάθησα ν' ἀποδώσω στὴ γλῶσσα μας τὸ ἀριστούργημα αὐτὸ τοῦ μεγάλου Ἀμερικάνου ποιητῆ.

Τὸ ποίημα αὐτὸ εἶναι μιά πλούσια κι' ὀρμητικὴ ἀνάβρα μουσικῶν ἤχων, πού ἀποδίδουν παραστατικὰ τοὺς τόνους τῶν σημάτων πού ἔδωσαν τὴν ἐμπνευσήσιν τὸν ποιητῇ, καὶ ἐκφράζουν μουσικὰ τίς διαθέσεις πού προκαλεῖ τὸ ἡχολόγιμά τους. Καὶ σ' αὐτό, κυριώτατα, βρίσκεται ἡ δυσκολία τῆς ἀποδόσεώς του σὲ ξένη γλῶσσα.

Μεταφράζοντας τὰ «Σήμαντρα», σκέφτηκα πὼς ὁ μόνος τρόπος ἀποδόσεως τῆς μουσικῆς ἐκφραστικότητός των ἦταν νὰ μεταφράσω ὠρισμένους λέξεις μετὰ τοὺς ἰδίους τοὺς ἤχους τῶν σημάτων (γκλίν, γκλάν, ντάν κλπ.) μιά καὶ δὲ βρῆκα στὴ γλῶσσα μας ἀνάλογες μουσικὰς ἐκφράσεις.

Δὲν ξέρω ἂν ἡ καινοτομία μου αὐτὴ θὰ ἐξαφνίσει, εὐχάριστα ἢ δυσάρεστα, τὸν ἐνήμερο ἀναγνώστη. Πιστεύω ὅμως πὼς θάταν τουλάχιστο ἀστοχὸ καὶ καθόλου μουσικὸ τὸ νὰ ἐπαναλαμβάνει κανεὶς τὴν λέξη σήμαντρα ἢ καμπάνες ἢ κώδωνες (!) τρεῖς,

τέσσερις ή έφτά φορές, όπως γίνεται στο πρωτότυπο μέ την καλόχη και μονοσύλλαβη λέξη bells, πού ο ποιητής επαναλαμβάνει σκόπιμα για την έπίτευξη ενός μουσικού αποτελέσματος. Κάποτε διάβασα μια πεζή μετάφραση των «Σημάντρων» δημοσιευμένη σε συλλογή ξένων... διηγηματογράφων (!) ("Έκδοση Ζηκάκη), και είδα εκεί αυτή την κακόσχημη και κακόχη επανάληψη: «Κώδωνες, κώδωνες, κώδωνες».

Προτίμησα να μεταφράσω τη λέξη bells με τη δική μας «σήμαντρα», γιατί τη βρίσκω μουσικώτερη και περιεκτικώτερη. Φυσικά, δύσκολα θά μπορούσε κανείς να πεί

καμπάνες τὰ κουδούνια των έλκύθρων. Στην έννοια της λέξης «Σήμαντρα» νομίζω πως μπορούν να περιληφθούν όλων των ειδών οι καμπάνες, τουλάχιστον αυτές που αναφέρει ο ποιητής.

"Όσο για τὸ ρυθμό και τὸ στίχο, προσπάθησα, όσο μου ήταν δυνατό, να μην απομακρυνθώ από τη γραμμή του πρωτότυπου. Φυσικά, θάταν τὸ λιγώτερο αὐθάδεια να ισχυριστώ πως απόδωσα ὅλη τη μουσικότητά του. "Αν όμως κατώρθωσα να μεταφέρω στη γλώσσα μας κι' ένα πολλαπλοστημόριο από την έξαισία έναρμονισμένη μουσική χάρη του ποιήματος, ο κόπος μου δέν ἐπήγε χαμένος.

K. Π.

ΕΙΧΑ ΕΝ' ΑΔΕΡΦΙ...

Είχα ένα αδέρφι κάποτε ὡς εικοσιδυὸ χρονῶ παιδί
πού ὅλο μελέταε τίς νυχτιές πάνω σε κάποιο χάρτη,
σε κάποια σχεδιαγράμματα, σ' ένα παλιὸ βιβλίο λαδί,
ένα ταξίδι ἀτέλειωτο πού θάκανε τὸ Μάρτη...

Είχε τὴν ὄψη ἀνέκφραστη κι' ὅλο κλαμμένη τὴ ματιά
κι' ὅλο σιγανοσφύριζε τοὺς θλιβεροὺς σκοπούς του.
Τὰ βράδια ἐρχόταν κι' ἔλεγε χίλια δυὸ λόγια στὴν πλατεία
τὴ θάλασσα, σὰ νάτανε σε φίλους και δικούς του...

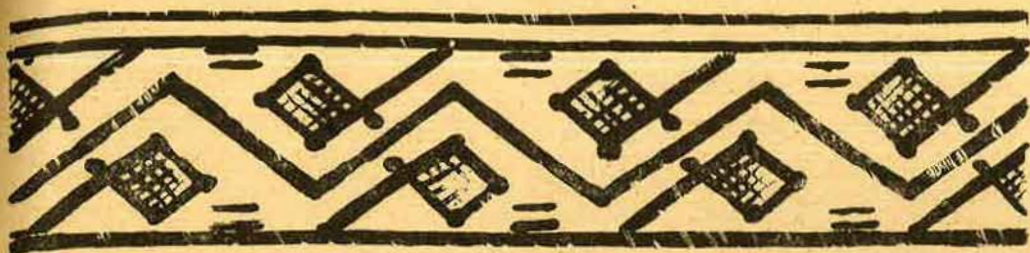
Ἀπὸ καιρὸ εἶχεν ἔτοιμη μιὰ βαθυγάλαξη στολή
κι' ἔνα πιστόλι ἐξάσφαιρο στὴν τσέπη του εἶχε ἀφήσει,
ένα καπέλλο ἐκδρομικὸ μ' ένα φτεράκι ἀπὸ πουλί... —
Μὰ πέθανε ἔνα σούρουπο στὴν ἐξοχή ἀπὸ φθίση...

Μέσ' στὰ βιβλία του βρέθηκε μιὰ εἰκόνα ἐξέθωρη, παλιά,
μιᾶς ἄγνωστης πού θύμιζε τοῦ Ραφαέλου ἀγία,
πού εἶχε ἔνα πέπλο ἀτλάζινο ριγμένο πίσω στὰ μαλλιά
καὶ τὴ γλυκεῖα τὴν ὄψη της ἀχνή σὰ νοσταλγία...

Σ' ἔνα συρτάρι ἐφύλαγε κάποιον μπλὲ γράμμα σφραγιστὸ —
πού ἴσως καὶ νὰ μὴ τὸ κλείνει ἂν δέν ἦταν πρὸς μιὰ φίλη:
«Πρὸς τὴν κυρία Stanley Rone πού ἄπειρα τὴν εὐχαριστῶ
γιὰ ὅ,τι γιὰ μένα ἔκανε, κι' ὁ θεὸς ἂς τῆς τὸ στείλει...»

Εἶχα ἔνα αδέρφι κάποτε ὡς εικοσιδυὸ χρονῶ παιδί
μ' εὐγενικά αἰσθήματα κι' ἐκζητημένους τρόπους,
πού ὅλημερίς μελέταγε σ' ἔνα παλιὸ βιβλίο λαδί,
σε κάποια σχεδιαγράμματα, τοὺς τροπικοὺς τοὺς τόπους...

Σ. ΜΑΡΑΝΤΟΣ

Μ. ΚΑΡΑΓΑΤΣΗ

ΓΙΟΥΓΚΕΡΜΑΝ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ (*)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΤΡΙΤΟ (Συνέχεια)

Είχε γίνει λίγο « αίσθητικός », τώρα τελευταία. Ήταν η έπιρροή των νέων σχέσεών του. « Όλοι οι νεαροί εμπορεύονται του Πειραιά που του έκαναν παρέα, είχαν, βλέπετε, κι' αίσθητική καλλιέργεια. Σου μιλούσαν για Μπαλζάκ, Ντεκομπρά, Ράσκιν και Ντελύ. Δεν τους έπιανες πουθενά στα ανώτερα ζητήματα. Έτσι, κατάντησε κι' αυτός κάπως σνόμπ. Έβαλε λίγο διανοητικό και κουρασμένο χρώμα στους κυνισμούς του. Κι' έγινε irrésistible!

Στό Θησείο, είχε πάρει την απόφασή του. Θά τ'άχαλαγε όπωσδήποτε με τη Μαρίκα. Βαρέθηκε τις διπλωματίες της, τις ύπουλες γλυκάδες της και τις υπολογισμένες ζηλοτυπίες της. Πιο πολύ βαρέθηκε τον ήλιθιο σύζυγό της. Νά τον έχεις όλη μέρα πλάϊ σου, νά σου θυμίζει απ' το πρωί ως το βράδυ πώς του χαϊδεύεις τη γυναίκα... Τί μαρτύριο!

Μά μετά το Μοναστηράκι, τον χτύπησαν οι ύγρασιες της σήραγγας, κι' έπεσε η ενεργητικότητά του. Δέ βαρύνει! Τρέχα γύρευε ιστορίες! Θά θύμωνε αυτή. Θά τούκανε φασαρίες. Θά τον συκοφαντούσε στον άλλον αγαπητικό της, τον κ. Διευθυντή. Και τό ραμολιμένο, τό σερνε απ' τη μύτη η κυρία Μαρίκα. Ήθελε σκέψη τό πράμα...

Ο αθηναϊκός αέρας του ξανάδωσε άμεση μνησία. Παίδεψε τό ράφτι μιά ώρα με παρατηρήσεις και διορθώσεις. Ή αλήθεια όμως είναι πώς η κουστουμιά γινότανε μεγαλύτερο. Στόν ποικαμισά, ρίχτηκε μ' έμβριθεια στο δειγματολόγιο. Τι θά φορεθούν φέτος; Μονόχρωμα ή ριγέ; Ύστερ' από πολλές σκέψεις, έκανε την παραγγελία του, και ανέβηκε πρὸς τό Σύνταγμα τρισευχαριστημένος. Ώραία βραδιά. Δροσερό καλοκαιράκι. Κρατούσαν οι βοριάδες, τὰ θηλυκά ξεγυμνώθηκαν. Εύχαριστιέται τό μάτι του ανθρώπου. Καιρό είχε νά κάνει άπι-

στία της κυρίας Μαρίκας. Ώς δυό βδομάδες. Τό βράδυ, στό καμπαρέ, θά βούταγε μιά τσεχσλοβάκα.

Φτάνοντας μπρὸς στοῦ Ἐλευθερουδάκη, έριξε μιά ματιά στις βιτρίνες. Πραγματικά, είχε παραμελήσει όλότελα τη λογοτεχνία. Ἀκουσε πὸς οι « Τρεῖς Σωματοφύλακες » ήταν άριστούργημα. Νά πάρει την απόφαση; Νά τό αγοράσει;

Ἐξαφνα, έμεινε κόκαλο. Στή μέση της βιτρίνας ήταν στημένη μιά φωτογραφία τοῦ Μιχάλη Καραμανοῦ. Καί γύρω-γύρω, βιβλία με κίτρινο έξώφυλλο: « Μιχάλη Καραμανοῦ: Ἑσσεις καί Ἀντιθέσεις. Μυθιστόρημα. »

Τ' είναι πάλι αυτό; Ὁ Μιχάλης γράφει μυθιστορήματα; Καί νά μὴν τοῦ πεί τίποτα, ποτέ! Δέν υπάρχει άμφιβολία. Αὐτός είναι. Τόν κυττοῦσε απ' τη φωτογραφία ὅπως καί στό γραφεῖο. Μὲ τό ἴδιο σαρκαστικό κι' αὔπινο μάτι.

Δέ δίστασε διόλου. Ἀγόρασε τις « Ἑσσεις κι' Ἀντιθέσεις », πλήρως τό πενήντα-ρι, καί τράβηξε κατὰ τό Ζάππειο, με τό βιβλίο στην άμασχάλη. Μά τό Θεό, ήταν λιγάκι σαστισμένος. Ἐνα τέτοιο πράμα δέν τό φαντάστηκε ποτέ. Ὁ Καραμανὸς λογοτέχνης! Νά βγάλει όλόκληρο βιβλίο! Ήταν κατιτί, αυτό. Ἐνας ἄνθρωπος πού γράφει βιβλία, ξεχωρίζει απ' τὸν ἄλλο κόσμο. Αὐτή ήταν ἡ γνώμη αὐτοῦνοῦ, τοῦ Γιούγκερμαν, πού δέ διάβασε ποτέ του τίποτα.

Στό Ζάππειο δέν ήταν ακόμα κανείς απ' τοὺς γνωστούς. Κάθισε λοιπὸν στο ὑπόστεγο της « Ἀίγλης » καί χάρηκε ἕνα ὁμορφο ἡλιοβασίλεμα. Τέτοια ρωμαντικά πράματα δέν τὰ κυττοῦσε ἄλλοτε. Μά τώρα τελευταία, ήταν ἡ κυρία Μαρίκα πού λιγωνόταν μπρὸς στοὺς μενεξέδες τοῦ Ὑμηττοῦ, στὰ γιοῦλια τοῦ Φαλήρου, στις θύμησης τοῦ δειλινοῦ, ἀπαγγέλλοντας στίχους τοῦ Παλαμά, τοῦ Μαβίλη καί τοῦ Πορφύρα. Ἐτσι, γίνηκε κι' αὐτός εὐαίσθη-

(*) Συνέχεια ἀπὸ τό προηγούμενο.

τος περί τὰ τοιαῦτα, νά μὴ λέει ὁ κόσμος πὼς ἦταν ἓνα ὄρθιο γουρουῖνι, δίχως ψυχική ἀντίληψη.

Πρῶτος ἔφτασε ὁ Τέλης μὲ τὴ δεσποινίδα Λουλοῦ. Ἡ δεσποινὶς Λουλοῦ εἶχε δεκαοchoτὴ Μήδες, ὁμορφιά, τσαχπίνικη καὶ λογοτεχνικούς ὑστερισμούς. Ἦταν, βλέπετε, δευτεροετῆς φοιτήτρια τῆς Φιλοσοφίας. Μοντέρνο κορίτσι, γεμάτο ἀνησυχίες κι' ὀρέξεις, ἔβρισκε μιά κάποια γενικώτερη ἱκανοποίηση στὴν ἀγκαλιά τοῦ πειραιώτη ἔμπορα, ποῦ ἴσως αὐτὸς νὰ μὴν εἶχε ἀνησυχίες, μὰ ἀρκετὸ παρὰ, κατευναστικό τῶν δικῶν τῆς ἀνησυχιῶν.

Ὁ Γιούγκερμαν δὲν παράλειψε νὰ τοὺς πεῖ τὸ μεγάλο νέο.

— Δέ φανταζόμουν ποτέ πὼς ὁ Μιχάλης ἔγραφε βιβλία! Ὁ Μιχάλης, ὁ ὑφιστάμενός μου! Ὁ φίλος μου! Δέ μοῦ εἶπε τίποτα ποτέ!

Ἡ δεσποινὶς Λουλοῦ τινάχτηκε πάνω στὴν καρέκλα.

— Πῶς; Ὁ Καραμάνος εἶναι φίλος σας; Τὸν γνωρίζετε;

— Ἄν τὸν γνωρίζω! Πέντε χρόνια τώρα διαλεύουμε πλαί·πλαί, στὸ ἴδιο γραφεῖο!

— Καὶ δὲν ξέρατε πὼς εἶναι ἓνας ὑπερροχος ποιητής; Μὰ ὁ πηγαῖος λυρισμός του, ἡ σύνθετη γνώση τῆς γύρω ζωῆς κι' ἡ καταπελτική φιλοσοφία του, γεμάτη σαρκαστικό μισανθρωπισμό, τοῦ δίνουν μιά ἀπ' τὶς πρῶτες θέσεις τῶν γράμματά μας! Γιά πέστε μου. Εἶναι νός;

— Ὡς τριαντατεσσάρων χρόνων...

— Θά πάει μπροστά! Πολὺ μπροστά! Θά τοὺς ξεπεράσει ὅλους τοὺς γέρο·πομπιέδες. Ἀκούστε με! Ἐγώ, ἡ Λουλοῦ σὰς τὸ λέω!

Ἀφοῦ τῷλεγε ἡ Λουλοῦ, δὲν ὤηρχε λόγος ν' ἀμφιβάλλουν. Ὁ Τέλης κι' ὁ Ρομπέρ Κοέν — ποῦ εἶχε φτάσει στὸ ἀναμεταξύ — ἐδήλωσαν πὼς αὐριο θά πῆγαιναν στὸ γραφεῖο τοῦ Βάσια νὰ γνωρίσουν τὴν κρυμένη αὐτὴ μεγαλοφυΐα. Κι' ἡ κουβέντα πῆρε ἄλλο δρόμο.

Ἐφαγαν στὴν «Αἶγλη». Κι' ὅπως εἶχαν σκοπὸ, πῆγαν κατόπι στὸ «Φολί ντ' Ἐτέ». Γίνηκε ἀρκετὸ κέφι, γιατί ὁ Ρομπέρ, ποῦ εἶχε πιᾶσει μιά γερὴ δουλειὰ μὲ καλαμπόκια, κερνοῦσε σαμπάνια γιὰ τὰ χαϊρλουδία. Φωνάξαν καὶ δυὸ καλλιτέχνιδες στὸ τραπέζι. Δυὸ οὐγγαρέζες. Δυστυχῶς, στὸ κέντρο δὲν εἶχε πρόχειρες τσεχοσλοβάκες γιὰ νὰ γίνει τὸ χατίρι τοῦ Γιούγκερμαν. Καὶ κατὰ τὶς τρεῖς, διαλύθηκαν γιὰ ὕπνο, ἀρκετὰ κεφάτοι ὅλοι τους.

— Κύριε Βάσια, ἐτραύλισε ἡ Λουλοῦ. Μὴν ξεχάσετε, τὴν ἄλλη φορὰ ποῦ θὰ ρθῆτε, νὰ φέρετε καὶ τὸν Καραμάνο!

Ἀλήθεια, εἶχε ξεχάσει τὴν ὑπόθεση τοῦ Καραμάνου, ὑποσχέθηκε τὰ πάντα στὴ Λουλοῦ γιὰ νὰ τὴν ξεφορτωθεῖ, καὶ μῆκε βιαστικά σ' ἓνα ταξί.

— Στὴν Καστέλα ἀπ' τὴ Λεωφόρο Συγροῦ...

Βρῆκε τὸ σπῆτι τοῦ δροσεροῦ, γεμάτο ἀπὸ τὸ νυχτερινὸ ἀεράκι τῆς θάλασσας. Κι' ἔνα ματωμένο μισοφέγγαρο κρεμόταν πάνω ἀπὸ τὸν ὕμνητό. Δέ νύσταζε διόλου. Κυριακή, αὐριο. Εἶχε ὅλο τὸν καιρὸ νὰ κοιμηθεῖ ὅσο θέλει. Ξαπλώθηκε στὸ κρεβάτι κι' ἄνοιξε τὸ βιβλίο τοῦ Καραμάνου. Τὸ πρῶτο βιβλίο ποῦ διάβαζε ὑστερ' ἀπὸ πολλὰ χρόνια.

Ὅταν τὸ τέλειωσε, ὁ ἥλιος ἦταν κιόλας ψηλά. Ἐμεινε κεῖ, στὸ κρεβάτι, ἀκίνητος, μὲ τὰ μάτια μακρὰ, στηλωμένα σὲ καινούργιες ἀλλιώτικες σκέψεις. Ἡ ἀποκάλυψη ἦταν γι' αὐτὸν μεγάλη καὶ διπλή. Μεγάλη γιὰ τὸν ἄγνωστό του διανοητικό καὶ ψυχικό κόσμο ποῦ πέρασε μπροστά του στὶς διακόσιες σελίδες τῶν «Θέσεων καὶ Ἀντιθέσεων». Διπλή, γιατί δέ φανταζόταν πὼς ὁ λιγομίλητος ἄνθρωπος ποῦ ζοῦσε ἀπλοϊκὰ στὸ πλαῖνό του τραπέζι, μποροῦσε νὰ κλίνει μέσα του τόσα πράματα. Τόσα παράξενα καὶ μεγάλα πράματα.

Κοιμήθηκε τὴ μισὴ Κυριακή, μέσα σὲ δεινὰ πρωτοφανῆ κι' ἀνήσυχα. Καὶ ξύπνησε κάπως ταραγμένος, βουτηγμένος σ' ἓνα διανοητικό πυρετό. Οἱ εἰκόνες τοῦ βιβλίου χορεύαν διαρκῶς μπρὸς τὰ μάτια του. Σὲ μιά προοπτικὴ ζωῆς δυνατὴ καὶ πρωτόγνωρη.

Τὸ βράδυ ἐδείπνησε στοὺς Σταβάδους. Μὰ προτίμησε νὰ μὴ μιλήσει διόλου γιὰ τὸ «μεγάλο ζήτημα». Τί μποροῦσαν νὰ καταλάβουν αὐτοί; Ὁ Ἀντώνης, ὁ ἀνθρωπάκος, κι' ἡ Μαρίκα, ἡ γυναικούλα; Ἐνοιωθε τὸν ἑαυτὸ του ἀνώτερο τους, μνημένο στὴ γνώση κάποιας ψηλότερης διάνοησης. Ὡσὰν μέσα σὲ εικοσιτέσσερις ὥρες νὰ κανε ἓνα βῆμα τεράστιο πρὸς τὰ πάνω.

Καὶ τὴ Δευτέρα τὸ πρωῒ, μῆκε στὸ γραφεῖο του μὲ κακοκρυμμένη νευρικότητα. Ὁ Σταβάδος δὲν εἶχε ἔρθει ἀκόμα. Μὰ ὁ Καραμάνος ἦταν ἐκεῖ, σκυμένος στοὺς πολυχρώμους φακέλλους τῆς ἀλληλογραφίας. Εἶχε, ὅπως πάντα, τὴν ἴδια ἀδιάφορη καὶ βασανισμένη ἔκφραση. Τὸ ἴδιο ὀξύ μὰ καὶ θολὸ ἀπ' τὴν αὐπνία μάτι.

— Μιχάλη...

Σήκωσε τὸ κεφάλι του.

— Καλημέρα, Βάσια. Πῶς πέρασες τὸ γουῆκ·ἐντι;

Ὁ Βάσιος δὲν ἀπάντησε. Μὰ τὸν κυτοῦσε μὲ ἑξανήμερη ματιά.

— Τί ἔχεις; ἀνησούχησ ὁ Καραμάνος.

— Μιχάλη, διάβασα τὸ βιβλίο σου.

— Λοιπόν;

Τὸ «λοιπόν» εἰπώθηκε σὲ τόνο ἀπερίγραπτο. Γεμάτο συμπτυκνωμένο σαρκασμό, ποῦ ξεχυνότανε πρὸς ὅλη τὴν ὑδρόγειο καὶ τὸ Σύνπαν. Μὰ καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν ἴδιο, τὸν Καραμάνο.

— Λοιπόν! Δὲν ἔχει λοιπόν! Μιχάλη... Δὲν ξέρω τί εἶσαι κατὰ βάθος... Μὰ αὐτὰ

πού διάβασα είναι άνωτερα πράματα... Κάτι μου κάναν έδώ...

Κι' έδειξε τόν στήθος του.

— Μά τόν Θεό, Μιχάλη. Σέ θαυμάζω... Δεν είσαι κοινός άνθρωπος...

Ο Καραμάνος σήκωσε τούς ώμους του μέ υπέρτατη άδιαφορία. "Ολ' αυτά δέν τόν ένοιαζαν πεντάρα. Καί θ' άπαντούσε, ίσως, σέ τόνο ανάλογο, άν εκείνη τή στιγμή δέν έμπαινε ό Σταβάδος, κόβοντας τήν άσυνήθιστη κουβέντα τών δυό άντρών.

"Ως τίς δυό τό μεσημέρι, ή δουλειά τράβηξε σφιχτά. Η Δευτέρα είναι ή πιό φορτωμένη μέρα στό έμπόριο. Έξάλλου, ή ύπηρεσία Οικονομικών Μελετών είχε πάρει μεγάλη έκταση, τά δυό τελευταία χρόνια. Οί τρεις παλιοί μοναδικοί υπάλληλοί της ήταν σήμερα προϊστάμενοι — μ' έπί κεφαλής τό Γιούγκερμαν — ενός μεγάλου Τμήματος δώδεκα υπαλλήλων. Στην εμφάνιση δέν άλλαξε τίποτα. Αυτή ήταν ή άρχή του Βάσια: Προοδεύειν Ινκόγνιτο. Οί τρεις «πρώτοι» έμειναν στην ίδια κάμαρα, στά ίδια τραπέζια, σά νά είχαν μουμιοποιηθεί σέ μία στάσιμη εργασία. Πλαί όμως, σέ μία μακρυά αΐθουσα διασκευασμένη σέ τρόπο πού νά βρίσκεται άποκλεισμένη και πολύ λίγο γνωστή στην Τράπεζα, οί δώδεκα υπάλληλοι δούλευαν έντατικά, σέ μία τεράστια εργασία δημιουργημένη άπό τό Γιούγκερμαν.

Ο Γενικός Διοικητής, πού εξέτίμησε τήν εργασία της Ύπηρεσίας Οικονομικών Μελετών, ρώτησε, μία μέρα, τόν κ. Διευθυντή Πειραιώς, τί μέρος λόγου ήταν αυτός ό Γιούγκερμαν.

— Ένας δαιμόνιος Φιλανδός, κ. Διοικητά. Όργανωτικό πνεύμα, όξεία αντίληψη, βαθύς γνώστης όλων τών έμπορικών ζητημάτων...

Ο κ. Φλωριάδης άκουσε τόν έπαινο μέ μεγάλη προσοχή, και τήν άλλη μέρα φώναξε τό Γιούγκερμαν σέ άκρόαση.

Ο Βάσιος πήγε άπόλυτα έτοιμασμένος. Είχε κανονίσει πώς θά μιλήσει και τί θά πεί. Άκουσε μέ μετριοφροσύνη τά κομπλιμέντα του κ. Διοικητή, και του έδωσε όλες τίς πληροφορίες. Κι' ό Φλωριάδης έμεινε τόσο ευχαριστημένος άπό τόν έξαιρετικό αυτό υπάλληλο, ώστε του είπε τά σχέδιά του: Πώς ύστερ' άπ' τήν έπιτυχία της Ύπηρεσίας Οικονομικών Μελετών στό Ύποκατάστημα Πειραιώς, έσκόπευε νά συστήσει παρόμοιες ύπηρεσίες σ' όλα τά μεγάλα ύποκαταστήματα, μέ Γενική Διεύθυνση στό Κεντρικό Άθηνών. Καί βέβαια, Γενικός Διευθυντής θά ήταν ό Γιούγκερμαν, ό πραγματικός δημιουργός του νέου συστήματος.

Μά ό Βάσιος είχε αντιρρήσεις, πού τίς εξέθεσε μέ παρρησία και πειστικότητα. Κάτω άπό τόν τίτλο τών «Οικονομικών Μελετών» κρυβόταν ουσιαστικά μία άντιπαθητική έμπορική κατασκοπεία. Τόσο άντι-

παθητική, πού αυτός, πέντε δλόκληρα χρόνια, προσπάθησε νά τήν κρύψει στίς πιό άπόμερες κάμαρες του Ύποκαταστήματος Πειραιώς, και κάτω άπ' τίς πιό ψεύτικες κι' άθώες μάσκες. Όπως άκριβώς στά στρατιωτικά Έπιτελεία, όπου κάτι τέτοιες ύποπτες ύπηρεσίες πέρνουν τόν έπίσημο τίτλο της «Στατιστικής». Θά ήταν λοιπόν σφάλμα νά ξαπλωθεί ή μισόκρυφη κατασκοπεία άπ' τόν Πειραιά σέ όλη τήν Έλλάδα, και στά φανερά. Πολύ πιό μεγάλο σφάλμα, ή δημιουργία Γενικής Διευθύνσεως στό Κεντρικό. Όχι. Τά πράματα θά μείνουν στην εμφάνιση όπως είναι. Μέ τή διαφορά πώς θά πάρουν κρυφή έκταση.

— Έξηγηθείτε, είπε ό κ. Διοικητής.

Κι' ό Γιούγκερμαν έξηγήθηκε. Η όργανωμένη κίόλας ύπηρεσία του Πειραιά θά γινόταν τό κέντρο της κατασκοπείας. Αυτή ή λύση δέν έβλαπτε, γιατί δε δημιουργόταν φανερά τίποτα καινούργιο, πού μπορούσε νά γεννήσει ύποψίες. Όσο για τά παρακλάδια, θά δημιουργόντανε σέ όλα τά Ύποκαταστήματα, μά μέ τόν πιό κρυφό τρόπο. Μόνον οί Διευθυντές θά είχαν γνώση, κι' αυτοί όχι καθαρή. Θά μάζευαν μόνοι τους κάθε πληροφορία, χωρίς νά ξεβρουν τίποτα οί υπάλληλοι, και θά τήν έστελναν στό Κεντρικό. Καί τό Κεντρικό θά τή μεταβίβαζε στόν Πειραιά. Κι' αντίθετα, όταν οί Έπαρχίες θέλαν πληροφορίες, θά τίς έπερναν άπ' τόν Πειραιά.

Μ' αυτό τόν τρόπο, ή Ύπηρεσία του Πειραιά θά είχε μία τυπική άπομόνωση, πού έγγυόταν τό άπόλυτο μυστικό της λειτουργίας της.

Ο κ. Φλωριάδης βρήκε τό σχέδιο του Γιούγκερμαν πολύ σωστό. Καί κανόνισε τά ζητήματα σύμφωνα μ' αυτό. Άποτέλεσμα της νέας κατάστασης ήταν, πρώτον: ότι ή Ύπηρεσία Οικονομικών Μελετών άνεξαρτοποιήθηκε άρκετά άπό τή Διεύθυνση του Ύποκαταστήματος Πειραιώς. Δεύτερον: πώς ό Γιούγκερμαν πήρε μία μεγάλη ήθική θέση στην Ιεραρχία αξιών της Τράπεζας. Καί τρίτον: πώς ό μισθός του αύξήθηκε σημαντικά. Ξεκαθάριζε δεκαπέντε χιλιάρικά τό μήνα.

Μέ τόν Διευθυντή, οί σχέσεις του ήταν πάντα καλές. Δεν ξεχνούσε πώς σ' αυτόν χρωστούσε τά πάντα. Καί άπόφευγε συστηματικά νά του μιλάει για τό μοναδικό ζήτημα πού τούς χώριζε ριζικά: Τήν ύπόθεση Σκλαβογιάννη.

Πραγματικά, ή δουλειά αυτή έπερνε έναν άσχημο δρόμο, πού ό κ. Διευθυντής δέν ήθελε νά ιδεί. Η άρχική πίστωση του ενός εκατομμυρίου είκοσιπλασιάσθηκε μέσα σέ δυό χρόνια, χωρίς νά καλλιτέρεψει ή οικονομική κατάσταση της Έταιρίας «Γόρτυς». Οί τρεις Σκλαβογιάννηδες σπαταλούσαν χωρίς μέτρο, κι' ό άνεκδιήγητος Κιτρινάκης έκλεβε μέ τήν καρδιά του. Δεν ύπήρχε στην Έπιχείρηση αυτή ούτε ούσι-

αστική διεύθυνση, ούτε στοργή, ούτε κιόλας μιά κάποια προσοχή. Γενική παραλυσία μ' ένα διονυσιασμό σπατάλης, που σύμφωνα με τη γνώμη του Γιούγκερμαν οδηγούσε στη χρεωκοπία.

"Υστερ' απ' το πρώτο έπεισόδιο ο Βάσις απόφυγε να ξαναμιλήσει στο Διευθυντή. Τόν είδε πολύ μονταρισμένο υπέρ των Σκλαβογιάννηδων. Περιμένε, λοιπόν, μιά ευκαιρία για να κάνει τη δεύτερη προειδοποίηση. Καί δεν άργησε να έρθει η ευκαιρία. Όταν τα τρία αδέρφια αγόρασαν το άχρηστο κτήμα της Ακράτας, πετώντας στο θεό του Σνομπισμού 15 εκατομμύρια, βούηξε ολόκληρος ο Πειραιάς. Ο Βάσις νόμισε πως ήταν καιρός να καταλάβει ο Διευθυντής το λάθος του. Μά τον βρήκε πεισμαμένο και τυφλό στην παράλογη έμπιστοσύνη του: «Οί Σκλαβογιάννηδες είναι γεροί. Όχι εικοσι, μά πενήντα εκατομμύρια τους δίνω χωρίς διαταγή.»

Μπρός σέ μιά τέτοια έπιμονή, ο Γιούγκερμαν υποχώρησε. Μά παιδεύε το μυαλό του να εύρει τρόπο άντιπερισπασμού. Πώς να σταματήσει το Διευθυντή στον ανόητο κατήφορό του.

Συλλογίστηκε να πάει να τὰ πει όλα τοῦ Διοικητή. Ήταν μιά λύση κι' αυτή. Μά το διάβημα δεν τοῦ ἄρεσε. Μπορούσε να παρεξηγηθεῖ. Δεν ήταν σωστός ο τρόπος. Έπρεπε να βρεί κάτι άλλο...

Μά ὡς πού να τὸ βρεί, ἄλλαξε γνώμη. Μιά σειρά διαβολικῶν συλλογισμῶν ἐβλάστησε στὸ πονηρὸ κεφάλι του. Αὐτός, μιά φορά, δὲν ἔχει εὐθύνες ὅταν θὰ ἔσκαγε ἡ μπόμπα. Έκανε τὰ πρεπούμενα ὑπηρεσία καὶ διαβήματα, πού μέιναν δίχως συνέχεια. Εἶχε βγάλει τὴν οὐρά του. "Όσο γιὰ τὶς γενικώτερες συνέπειες, εἶχε τὸ σχέδιό του. Καὶ χαμογελοῦσε ὑποπτα, κάθε φορά πού ὁ Κιτρινάκης ἔφευγε ἀπὸ τὸ Ταμείο φορτωμένος καινούργια χιλιάρικά. Ἀτέλειωτα χιλιάρικά, τροφή στὸν Καϊάδα τῆς ματαιοδοξίας τῶν τριῶν Σκλαβογιάννηδων.

Στὸν τρόπο τῆς ζωῆς του δὲν ἄλλαξε πολύ. Ἀπόφυγε πιά τὰ χτυπητὰ γλέντια, ἂν καὶ καμιά φορά τὸν ἔπιανε ἀκατανίκητη ἡ νοσταλγία τοῦ ὄργιου. Ἡ καινούργια κατάστασή του, τοῦ δημιουργοῦσε μερικές ὑποχρεώσεις στὴν ἐμφάνιση. Περιποιήθηκε τὴ γκαρνταρόμπα του, δίνοντάς της ἕνα τόνο chic discret, τύπου μπίζνεσμαν. Στὸ σπίτι τοῦ Σταβάδου — ὅπου ἦταν ἀπαράιτητος — ἔκανε ἀρκετὲς γνωριμίες, πολὺ χρήσιμες, πού ἤξερε νὰ τὶς καλλιεργεῖ. Εἶχε δημιουργήσει ἕναν κύκλο γνωστῶν, πού τὸν πλησίαζε μὲ μέτρο. "Όσο ἀκριβῶς γιὰ νὰ πάρει τὶς πληροφορίες πού ἤθελε.

"Όταν ὅμως ἡ ψυχὴ του πεθυμοῦσε παρεούλα, ὄχι γιὰ μπίζνες, μά γιὰ ἔσκασμα, τότε ὁ παλιόφιλος, ὁ Τέλης, ὁ Ρομπέρ καὶ τ' ἄλλα καλὰ παιδιὰ ἐδῶ ἦταν. Πέρναν δυό-

τρία θηλυκὰ μαζί, καὶ δρόμο γιὰ τὶς ἐξοχές. Κέφι, κρασάκι, ποδόγυρος.

Μά ὅλο καὶ λιγότευαν μὲ τὸν καιρὸ αὐτὲς οἱ δραπετεύσεις. Ἡ παλιὰ φλόγα δὲν εἶχε τὴν πρωτινὴ τῆς δύναμη. Ήταν κι' ἡ κ. Μαρίκα, πού μὲ δυσκολία τὸν ἄφινε νὰ ξεμακρύνει ἀπὸ κοντὰ της. Collage σωστό, ἐνοχλητικὸ κι' ἀποκτηνωτικὸ...

Μόλις, λοιπόν, τὸ ρολόι τοῦ τοῖχου χτύπησε δυὸ φορές, πρῶτος σηκώθηκε ὁ Σταβάδος. Ἐδήλωσε πὼς εἶναι βιαστικός, κι' ἔφυγε χώνοντας τὸν παναμὰ ὡς τὰ φρύδια. Ὁ Γιούγκερμαν ἔδωσε μερικές διαταγές σ' ἕνα νεαρὸ ὑπαλληλᾶκο, ἐνῶ ὁ Καραμάνος τακτοποιοῦσε τὰ χαρτιά του.

— Θὰ μέινεις ἀκόμα, Μιχάλη;

— "Όχι, φεύγω. Μια στιγμή νὰ πλύνω τὰ χέρια μου.

— Σέ περιμένω.

Οἱ δυὸ ἄντρες βρέθηκαν στὸν τυφλωτικὸ δρόμο τοῦ αὐγουστιάτικου Πειραιᾶ. Ἐκεῖ τὴν ἡμέρα, ἔκανε ζέστα, διπλασιασμένη ἀπὸ τὴν ἀντανάκλαση τῆς ἀσφάλτου. Πάνω ἀπ' τὴν πόλη, ἕνα σύννεφο κίτρινης σκόνης ὕψωνταν ἀπ' τὸ θερμὸ δυτικὸν ἄνεμο. Ἡ ἀντηλιά τῶν λευκῶν τοίχων τυραννοῦσε τὰ μάτια.

— Πού τρῶς; ρώτησε ὁ Βάσις.

— Ὅπουδήποτε. Λείπει στὰ λουτρά, ἡ μητέρα μου, καὶ εἰμ' ἐργένης...

— Ἀν δὲν βαρύνεσαι, ἔλα νὰ φᾶμε μαζί, στὸ σπίτι μου. Ζῶ μόνος. Οὔτε ὑπηρετρία δὲν ἔχω. Θὰ ψωνίσουμε φροῦτα, τυρί, καὶ τὰ χρειῶδη γιὰ μιά καλὴ σαλάτα. Αὐγὰ ἔχω, θὰ φτιάσω μιά ὀμελέττα ἀπὸ κεῖνες πού ἔκανα στὸν πόλεμο, στὶς ἱσμπες τῶν μουζίκων. Μοῦ μένει κι' ἕνα μπουκάλι χαλκιδείκης ρετσίνας. Κρεβάτι γιὰ νὰ ξεπλωθεῖς ἔχω. Κοιμάσαι τὸ μεσημέρι;

Ὁ Καραμάνος χαμογέλασε μὲ πικρὸ σαρκασμὸ.

— "Ω, κοιμάμαι... Ἄν κοιμόμουν τὸ μεσημέρι, πὼς θὰ κατάρθωνα νὰ κοιμηθῶ τὸ ταχτικὸ μου τρίωρο τῆς νύχτας;

— Λοιπὸν σύμφωνοι;

"Εμειναν σύμφωνοι. Γίνηκαν γρήγορα τὰ ψώνια, κι' ἕνα ταξὶ τοὺς πέταξε στὴν Καστέλα. Ὁ Καραμάνος ἐξάλλωθηκε στὴν πολυθρόνα, πλατὶ στὸ ἀνοιχτὸ παράθυρο, καὶ κυττοῦσε τὴ θάλασσα, κουρασμένος κι' ἄκεφος, ὅπως πάντα. Στὸ ἀναμεταξύ, ὁ Βάσις ντύθηκε μιὰν ἄσπρη ποδιά, κι' ἐτόιμαζε τὸ φαγητὸ μὲ τέτοια σβελέτητα καὶ κεφαίτο μπρίο, πού ὁ θλιβερός Μιχάλης καταδέχτηκε νὰ χαμογελάσει.

— Ὁρεξὴ πού τὴν ἔχεις, Βάσις, μουρμούρισε...

— Καὶ γιὰτί νὰ μὴν ἔχω; εἶπε ὁ Γιούγκερμαν τοποθετώντας συμμετρικὰ τὰ σερίβια στὸ μικρὸ τραπέζι. Νέος εἰμαι, βλάκας δὲν εἰμαι, τὸ ψωμί μου τὸ βγάζω, τὶς γυναῖκες τὶς κανονίζω. Τί μοῦ λείπει;

Ὁ Καραμάνος χαμογελοῦσε ἀπερίγραπτα.

— Έσύ, Μιχάλη, δὲν ἔχεις ποτέ κέφια ;
— Πῶς ! Ὅταν τύχει καμμιὰ φορά κι ἔχω χορτάσει ὕπνο ... Μὰ αὐτὸ γίνεται τόσο σπάνια.

Ὁ Γιούγκερμαν τὸν κύτταξε μὲ ἀπορία :
— Δὲν καταλαβαίνω. Ἐγώ, ἄμα πέσω στὸ κρεβάτι, κοιμᾶμαι ἀμέσως.

— Εἶσαι εὐτυχημένος, ἐσύ ...

Ἐφαγαν γερά. Δὲν ἄφηναν τίποτα στὰ πιάτα. Κανόνισαν τὴ μπουκάλια τῆς χαλκιδέικης, κι' ὁ Βάσις σηκώθηκε γιὰ καφέ, δηλώνοντας πῶς ὁ « μέτριος φιλό καϊμάκι » τοῦ εἶναι ἀφθαστος, καὶ προκαλεῖ ὁ λους τοὺς ταμπήδες τῆς Ἀνατολῆς σὲ διαγωνισμό, ἂν τοὺς βαστάει. Καὶ σὰ γίνηκε ὁ περίφημος αὐτὸς καφές, τὸν ἤπιαν παρέα μὲ τσιγάρο μυρωδάτο. Εἶχε φτάσει ἡ ὥρα τῶν ἐκμυστηρέσεων.

Ὁ Γιούγκερμαν πῆρε ἀπ' τὴν ἐταξέρα, τίς « Θέσεις κι' Ἀντιθέσεις », φυλλομέτρησε τίς σελίδες σιωπηλὸς καὶ συλλογισμένος, καὶ σταμάτησε σ' ἓνα σημεῖο.

— Ἡ Μοῖρα τῶν ἀνθρώπων εἶναι ὁ θάνατος. Ἡ Μοῖρα τῶν Θεῶν εἶναι ἡ Λήθη. Τὸ πρῶτο, τὸ καταλαβαίνω. Μὰ τί θέλεις νὰ πεῖς μὲ τὸ δεύτερο ;

— Εἶναι τόσο ἀπλό, αὐτὸ πού θέλω νὰ πῶ. Μὰ φαίνεται πῶς δὲ συλλογίστηκες ποτέ σου, Βάσις. Δὲν ἄφησες ποτέ τὸ μυαλό σου νὰ καλπάζει μακριά ...

Ὁ Γιούγκερμαν ἀναστήναξε.

— Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια. Σὰν ἦμουν νέος, κι' οἱ δάσκαλοι θέλαν νὰ μοῦ μάθουν ὅλ' αὐτά, ἐγὼ τοὺς κορόϊδεα. Ἀπὸ τὰ μαθήματα ἀποστήθιζα τόσο, ὅσο νὰ μὴ μ' ἀπορρίψουν. Ἀργότερα, ἔκοψα κάθε σχέση μὲ τὰ βιβλία. Δὲν εἶναι γιὰ μένα, αὐτὰ τὰ πράγματα. Κι' ἂν διάβασα τὴ φυλλάδα σου, εἶναι γιατί τὴν ἔγραψες ἐσύ. Μὰ μοῦ γέννησε ἀμέσως τέτοιες ἀπορίες, μοῦ μισάνοιξε τὴν κουρτίνα τῶσων μυстикῶν, πού ἀπὸ προχτὲς τὸ βράδυ εἶμαι ἄλλος ἄνθρωπος. Δὲν ξέρω, βρέ Μιχάλη, τί ξύπνησε μέσα μου ! Θὰ ἤθελα νὰ τὰ ἤξερα ὅλα, μονομιάς.

— Ποιὰ « ὅλα » ;

Στὴν εἰρωνικὴ ἐρώτηση τοῦ Καραμάνου, ὁ Βάσις δὲ βιάστηκε ν' ἀπαντήσει.

— Πῶς νὰ σὲ ἐξηγήσω ... Νά, ὅταν λές « ἡ Μοῖρα τῶν Θεῶν εἶναι ἡ Λήθη », μέσα σ' ἑπτὰ λόγια κλείνεις κάτι μεγάλο. Θὰ ἤθελα μὲ μιὰς νὰ νιώσω τὰ ἑπτὰ λόγια σου. Καὶ καταλαβαίνω πῶς οὔτε μὲ χίλιες λέξεις δὲ μπορεῖς νὰ μοῦ τὰ ἐξηγήσεις.

— Κι' ὅμως πέφτεις ἔξω. Αὐτὸ, τὸ δυσνόητο γιὰ σένα, δὲν εἶναι τίποτα. Μιά ἀπλή ἱστορικὴ ἀλήθεια, πού τῆς ἔδωσα μιὰ κούφια, φιλοσοφικὴ τάχα, μορφή. Μὲ δυὸ λόγια θὰ καταλάβεις. Πού εἶναι σήμερα οἱ θεοὶ τῶν πατεράδων σου, Βάνδαλε, Σκανδιναυέ ; Ποῦ εἶναι ὁ Βόταν ; Ποῦ εἶναι οἱ Βαλκυρίες του ;

— Αὐτὰ εἶναι παραμύθια τῶν παλιῶν ...

— Ἀκριβῶς. Οἱ θεοὶ ξεχνιοῦνται μέσα

σ' ἓνα παραμῦθι. Μὰ ἐκεῖνο πού θὰ ἤθελα νὰ μοῦ πεῖς — ἀφοῦ λές πῶς τὸ κατάλαβες — εἶναι τὸ ἄλλο. Γιατί ἐγώ, πού τὸ γράφω, δὲν τὸ ἔχω νιώσει καλὰ : « Ἡ Μοῖρα τῶν ἀνθρώπων εἶναι ὁ θάνατος ... ». Τί πάει νὰ πεῖ αὐτό, Βασίλη Γιούγκερμαν ;

— Πῶς ὅλοι θὰ πεθάνουμε ...

— Μὴ δίνεις ἐπιτόλαιες ἀπαντήσεις. Σκέψου καλὰ ...

Τὰ μάτια τοῦ Βάσις παίζαν ἀνήσυχια. Καὶ τέλος, καρφώθηκαν μ' ἐπιμονὴ στὰ μάτια τοῦ Καραμάνου.

— Μοῦ φαίνεται πῶς νιώθω ... Μὰ εἶναι τρομερό, αὐτό ...

— Εἶναι ὑπέροχο ...

— Μιχάλη, ἀλήθεια ; Τὸ πιστεύεις αὐτό ;

Ὁ Καραμάνος κύτταξε τὴ γαλάζια θάλασσα μὲ κούραση ὑπέρτατη.

— Σὲ τί θέλεις νὰ πιστέω ; Στὴ Ζωή ; Στὶς ἡδονές της ; Βρῆκες ἐσύ ἡδονές στὴ ζωὴ σου ;

— Βρῆκα. Καὶ πολλές μάλιστα.

— Δὲ θὰ ξανάβρεις. Ὡς τὰ σήμερα ἦσουν ἀνόητος. Μὰ ἄρχισες νὰ συλλογιέσαι. Δὲ θὰ ξανάβρεις ἡδονές ...

Σώπασαν γιὰ λίγο Μέσ' στὸ κεφάλι τοῦ Γιούγκερμαν γινόταν μιὰ τρομακτικὴ ἐργασία.

— Αὐτὰ πού λές δὲν εἶναι καθαρὰ. Μὰ σὰ νὰ νιώθω τί θέλεις νὰ πεῖς. Ἡ καλλιτέρα, τὸ αἰσθάνομαι. Εἶναι κάτι σὰν ἀπροσδιόριστὴ ἀλήθεια πού πάντα βρισκόταν μέσα μου. Μὰ κοιμόταν ...

— Θὰ ξυπνήσεις. Ἡρθε ἡ ὥρα νὰ ξυπνήσεις. Πέντε χρόνια τώρα, σὲ παρακολουθῶ μέρα μὲ τὴ μέρα. Πέντε δλόκληρα χρόνια, καθισμένος πλάι σου καὶ σιωπηλός, σὲ μελετῶ καὶ περιμένω.

— Τί περιμένεις ;

— Ἐκεῖνο πού περίμενε ὁ Ἑγγλέζος. Τὴ στιγμή πού τὸ λιοντάρι θάτρωγε τὸ θηριοδαμαστή. Ποῦ θὰ ᾤες ; Θὰ σὲ φάει καὶ σένα τὸ λιοντάρι, ἂν δὲν κόψεις τὴ μανία νὰ βάζεις τὸ κεφάλι σου μέσα στὸ στόμα του. Καὶ τότε θὰ πεῖς : Εἶχε δίκιο, ὁ Μιχάλης Καραμάνος Ἡ Μοῖρα τῶν ἀνθρώπων εἶναι ὁ θάνατος ...

Ὁ Γιούγκερμαν ἦταν ὠχρός. Μέσα του ξύπνησε μιὰ παλιὰ εἰκόνα. Κάποτε, στὸ Κίεβ, πάνω στὴν Ἐπανάσταση, μιὰ τσιγγάνα τοῦ εἶπε τὴ μοῖρα του. « Ἦταν μεθυσμένος, σ' ἓνα βρώμικο τρακτέρ, καπνισμένος καὶ μισοσκοτεινός. Ἐξω, οἱ στρατιῶτες τοῦ ντουφέκιζαν δυὸ ντουζίνες μπουλσεβίκους αἰχμαλώτους. Καὶ τὸ χρῆμα τῆς γύφτισσας τὸν κόβαν πυροβολισμοί, οὐρλιάγματα πόνου, λόξυγγες ἀγωνίας, καὶ χάχανα τῶν μπόγηδων. « Σὺ, τοῦ εἶπε ἡ γύφτισσα, θὰ γίνεις κάτι σὰ βασιλιάς σὲ κάτι πολῦτιμο. Μὰ κάλλιο νὰ μὴ γινώσκουν. Θὰ σοῦ πιεῖ τὸ αἷμα, αὐτὸ τὸ πρᾶμα, τὸ βασιλεμένο ... »

Ἔτσι καὶ τώρα. Τὰ λόγια τοῦ Καραμάνου τοῦ φάνηκαν τὸ ἴδιο προφητικά. Περίσσοτερο μάλιστα. Γιατί δὲν ἦταν βγαλμέν,

ἀπ' τὸν ἀπόκοσμο τῶν δαιμόνιων, μὰ ἀπὸ χεῖλη ἀνθρώπου μὲ ἀντίληψη ποὺ ξεμάκρυνε ὡς τὰ βάθη τῆς ζωῆς.

— Ἀμα ἦρθες ἀπ' τῆ Ρωσίας, εἶπε ὁ Καραμάνος, εἶχες φέρεи κάτι λεφτάκια. Τάχεις ἀκόμα;

— Ὅχι μόνο τάχω, μὰ τὰ τριπλασίασα μὲ διάφορα κόλλα στο Χρηματιστήριο. Κι' ἀκόμα δουλεύω.

— Θυμᾶσαι τὰ παλιά σου τὰ σχέδια;

— Ὅταν πρωτοῦρθες;

— Ποιά σχέδια; Δὲ σοὺ μίλησα ποτὲ γιὰ τίποτα!

— Δὲν ἦταν λόγος νὰ μοὺ μιλήσεις. Οὔτε τὰ ξέρω τὰ σχέδιά σου. Μὰ δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ εἶχες. Ν' ἀνοίξεις ἓνα χαρτοπαίγνιο, παραδειγματος χάριν. ἢ νὰ σκαρώσεις μιὰ μεγαλόσημη καὶ μπαταξίδικη ἐταιρία. Κάτι τέτοιο, ἔ;

Ὁ Βάσις ἔσκυψε τὸ κεφάλι, κι' ὁμολόγησε πὼς ὁ καυμὸς του ἦταν ν' ἀνοίξει πανσιόνα. Πράμα ποὺ ἔκανε τὸν Καραμάνο νὰ σκάσει στὰ γέλια.

— Ἡ φαντασία μου, τ' ὁμολογῶ, δὲν πῆγε τόσο μακριά! Λοιπόν, φίλε μου Βάσις, ἀν θέλεις νὰ σώσεις τὴν εὐτυχία σου, ἀνοίξε τὴν πανσιόνα! Εἶναι ἀκόμα καιρὸς!

Καὶ γελοῦσε μὲ μιὰ τέτοια εἰρωνεία, ποὺ ὁ ἄλλος ἔμεινε ἀμίλητος, μαζεμένος στὸν ἑαυτὸ του.

— Φύγαμε ἀπ' τὸν προορισμὸ μας, Βάσις, ἔξακολούθησε ὁ Καραμάνος. Ἐσὺ ἀπ' τὴν ἐπιχείρηση τοῦ χαμαιτυπείου καὶ γὰρ ἀπ' τὸν ὕπνο τοῦ χαμαιτυπείου. Τότε, προτὸ μὲ πιάσει ἡ λῶξα νὰ μουντζουρώω χαρτί, κάθε βράδυ κοιμόμουν στα χαμαιτυπεῖα, πλὰι στὶς δημόσιες. Καὶ κοιμόμουν. Χορταῖνα ὕπνο. Σήμερα, τίς σιχαίνουμε τίς γυναῖκες, καὶ διπλάσια τίς δημόσιες. Καὶ δὲν κοιμᾶμαι πιά. Οὔτε θὰ ξανακοιμηθῶ, ὡς τὴ στιγμή ποὺ θὰ νικηθεῖ ἐντὸς μου ὁ μικρόψυχος ἀνθρωπάκος. Καὶ θ' ἀκολουθῶ τὴ Μαίρα μου.

Ἐκλείσε τὰ κόκκινα ἀπ' τὴν ἀγρύπνια βλέφαρά του:

— Καὶ τότε, θὰ κοιμηθῶ. Θὰ χορτάσω ὕπνο. Γιὰ πάντα.

Πέρα στὸν ὁρίζοντα, ἓνα μικρὸ βαπόρι ξεμάκραινε. Ὁ Μιχάλης τέντωσε τὸ χέρι του.

— Ἴσως ἡ φυγὴ νὰ ἦταν ἡ σωτηρία. Ἡ σχετικὴ προσωρινὴ σωτηρία. Ἴσως οἱ καινούργιοι οὐρανοὶ νὰ δύναν τὸ κουράγιο στὴν ψυχὴ καὶ τὸ χέρι μας νὰ κάνουν τὴν κίνηση τοῦ λυτρωμοῦ. Μὰ, ὅπως εἶπα, ὁ μικρόψυχος ἀνθρωπάκος κοπρίζει κάθε μέρα μέσ' τὰ φυλλοκάρδια μας. Κι' ἡ μπόχα τοῦ ἀποπαιτήσιμου τοῦ μᾶς ναρκώνει εὐχάριστα μέσ' στὴν ἠθικὴ μζέρια μας. Καὶ ζοῦμε στὸ τρίτο πάτωμα τῆς Τράπεζας, κλασάροντας φίσεις μὲ πληροφορίες γιὰ ὅλους αὐτοὺς τοὺς παλιανθρώπους ποὺ λέγονται ἔμποροι καὶ βιομήχανοι. Αὐτὸς εἶναι ὁ

προορισμὸς μας, Βάσις, Φιλλανδὲ μυστικιστὴ;

Μὰ ὁ Γιούγκερμαν δὲν ἀπαντοῦσε. Μὲ μάτια στηλωμένα στὸ ἐκφραστικὸ κι' εὐκίνητο πρόσωπο τοῦ συνομιλητῆ του, ἄκουγε, καὶ τὰ λόγια τοῦ φαινότανε ὡς πρωτόγνωρη γοητευτικὴ μουσικὴ. Κάτι σὰ βάλαμο χυνὸταν ἐντὸς του, κάτι σὰ γαλήνη. Γαλήνη εὐτυχίας; Ὅχι, μὰ ἐγκαρτέρησης. Γιὰ πρώτη φορὰ αἰσθανόταν ἐντὸς του μιὰν ἀνάγκη κυρίαρχη προσφορᾶς. Θὰ ἤθελε ν' ἀνοίξει τὴν ψυχὴ του. Νὰ ξεμολογηθεῖ τῇ ζωῇ του, νὰ μεταδώσει τὸν κρυφὸ ἑαυτὸ του στὸν ἀνθρώπο αὐτὸ ποὺ ἔφερε ν' ἀναταράξει τὸ μέσα κόσμο τοῦ πλαίσιου του.

Καὶ μὲ σιγανὴ φωνὴ ἄρχισε τὴ διήγησή του. Τὰ εἶπε ὅλα. Τὴν ἱστορίαν τῶν Σωρίνεν-Γιούγκερμαν, τὴ γέννησή του, τὰ πρῶτα παιδικὰ χρόνια, τὰ ταραγμένα ἀπὸ τὴ φυγὴ τῆς μητέρας, τοὺς θανάτους τῶν δύο δασκαλίων. Καὶ τὴν ἐγκατάλειψη. Μίλησε γιὰ τὸν ἀδερφό του, τὸ Σύλβεστρο, ποὺ ἔχει νὰ μάθει νέα του πάνω ἀπὸ δέκα χρόνια. Δὲν ἔκρυψε τίς ἀμφιβολίες γιὰ τὴν πατρότητά του. Κι' ὕστερα, ἡ Σχολὴ μὲ τὴν πνιχτικὴ πειθαρχία τῆς. Τὰ γλέντια στὴν Πετρούπολη. Κι' ὁ ἄλλοπρόσαλλος γάμος του μὲ τὴν Ἀνοῦσα. Ποιὸς ξέρει ἀν ζεῖ ἡ πέθανε ἡ ὁμορφὴ τσιγγάνα μὲ τὰ δυὸ παιδιά του. Μὰ ἦταν τάχα παιδιά του; Κι' ἦταν μόνον ὁ Τουρανέβσκυ ποὺ τὴ χάιδευε, ἢ εἶχε κι' ἄλλους ἐρωμένους; Καὶ τέλος, ὁ Πόλεμος, ἡ Ἐπανάσταση. Ὁ ξεχαλινωμὸς του στὴν ἀσυνειδησία, τὴν κλειψία. Θυμήθηκε τὸν Ἐβραῖο τῆς Χερσῶνας, καὶ κιτρίνισε. Ὅχι, ἓνα τέτοιο μυστικὸ δὲν ἔπρεπε νὰ ξεφύγει ποτὲ ἀπὸ τὸ στόμα του. Ληστεία μετὰ φόνου. Αὐτὸ ἦταν, ἀκριβῶς. Καὶ τὰ χρήματα ποὺ καρποφοροῦσαν σήμερα στὸ χρημαστήριον, ἦταν ἐκεῖνα ποὺ βρῆκε στὸ πορτοφόλι τοῦ σκοτωμένου...

Μὲ μιὰ κίνηση τοῦ κεφαλιοῦ ὁ Βάσις ἔδωξε τὴν ἀσχημὴ εἰκόνα. Αὐτὸ δὲ θὰ ὅλεγε ποτὲ, σὲ κανένα. Μόνον, τώρα ποὺ τὸ θυμήθηκε, θὰ ντρεπόταν μόνος γιὰ τὸ τότε κατάντημά του, θὰ εἶχε τίς τύψεις, ὅχι γιὰ τὸ φόνον τοῦ βρωμεροῦ τσιφουτὶ τοκογλύφου, μὰ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του, σχετικὰ μὲ τὴν πράξιν του. Ἀμυδρές, βέβαια, τύψεις. Ξεχασμένα πράγματα...

Τὸ λαθρεμπόριον ναρκωτικῶν ποὺ ἔκανε στὴν Πόλη, δὲν τὸκρυψε. Δὲν ἦταν τόσο τρομερὸ αὐτό. Μόνον σιχαμάρα προκαλοῦσε. Μὰ μήπως ὑπάρχει παστρικά δουλειὰ σ' αὐτὸν τὸν παλιόκοσμον; Μήπως τώρα τί ἔκανε; Ἀρχιεπισκοπὸς δὲν ἦταν; Ὑπουργὸς κατὰσκοπος τῶν ὑποθέσεων ὅλου τοῦ κόσμου, μὲ ἀποτελέσματα νὰ τοὺς στήνει οικονομικὰ τρικλοποδιὰς ἢ Τράπεζα! Δὲ βαριεῖται...

Τέλειωσε τὴ διήγησή του μ' ἓνα σήκωμα τῶν ὠμων γεμάτο ἀδιαφορία. Ὁ Καραμάνος

νος χαμογελοῦσε, κυττώντας τὴν κάφτρα τοῦ τοιγάρου του.

— Μὲ τὴ διαφορά, Βάσια, πὼς σήμερα κάνεις τὴ βρωμοδουλειά σου μὲ τὴν πεποίθηση πὼς κάνεις δὲ μπορεῖ νὰ τὴν κατηγορήσει ἐπισημα, ἐξὸν ἀπὸ σένα. Ἐνῶ, τότε, οἱ ὑποπτες ἐπιχειρήσεις σου προκαλοῦσαν τὴν ἀγανάκτηση ὅλου τοῦ κόσμου. Μόνο σὺ τίς ἐβρίσκεις σωστές...

Ἀναστέναζε μὲ λεπτὴ εἰρωνεία:

— Ζοῦμε μέσα στὴν κοινωνικὴ πρόληψη, Βασίλη Κάρλοβιτς Γιούγκερμαν (ὅπως θάλεγε ὁ Ντοστογιέφσκυ). Καὶ πρέπει νὰ τὴ σεβόμαστε, μιά καὶ δὲν ἔχουμε τὸ κουράγιο νὰ πάρουμε τὸ δρόμο τῆς μοίρας μας. Καὶ γὰρ, ὁ Μιχάλης Καραμάνος, πού σιχαίνομαι τὰ πάντα, ὥς κι' αὐτὴ τὴ ζωὴ, σὲ βοηθᾶω στὴ βρωμερὴ κατὰσκοπεῖα σου γιὰ ἐφτά χιλιάδικα τὸ μῆνα. Τέτοιο χαμένο κορμὶ εἶμαι. Τέτοιος μικρὸς παλιάνθρωπάκος. Τέτοιος αἰσχροὺς ὑποκριτῆς. Καὶ δὲ βρέθηκ' ἓνας ἄνθρωπος, ἀπ' ὅλους αὐτοὺς πού ἀκοῦν καὶ διαβάζουν τίς μποῦρδες μου, νάρθει στὸ σπιτόνικο γραφεῖό μου καὶ νὰ μὲ φύσει κατὰμουτρα...

Εἶχε σηκωθεῖ ἀπάνω, ταραγμένος. Τὸ πρῶτο πού του κουνιόταν δολόκληρο ἀπὸ μιά ὑποδόρεῖα νευρικῆς ἐργασίας.

— Πὼς νὰ μασησεις τὴν κάνη τοῦ πιστολιού σου ὅταν ἔχεις μιά μητέρα πού σὲ ὑπεραγαπάει; Πὼς νὰ τῆς δώσεις τῆς ἔρμης τῆς γριούλας τὴν εἰκόνα τοῦ ματωμένου κουφarioῦ σου; Ὅταν ἔχει μόνο σένα στὸν κόσμο, γιὰ χαρὰ, γιὰ ἐλπίδα, γιὰ προϋπόθεση τῆς μαύρης ζωῆς τῆς; Ὅταν ξέρεις πὼς ἡ σφαῖρα πού θὰ σοῦ τσακίσει τὸ καύκαλο, θὰ σπλησθεῖ καὶ στὴν καρδιά τοῦ μάνας σου;

Πλησίωσε στὸ παράθυρο, νὰ δροσίσει τὸ φλογισμένο μέτωπό του.

— Καὶ στὸ τέλος, πρόσθεσε μὲ ὑπόκωφῃ φωνῇ, πρέπει νὰ τὴν ζήσεις τὴ δόλια τὴ γριούλα. Καὶ πὼς νὰ τὴ ζήσης; Μὲ τὰ κέρδη τῶν βιβλίων σου;

Γέλασε ἀνόμεχα, κουρασμένα, δίχως νὰ γυρίσει τὸ κεφάλι κατὰ τὸ συνομιλητὴ του. Κυττοῦσε τὸν οὐρανὸ, πού ἔπερνε βαθυγάλαζους τόνους, ὅσο ὁ ἥλιος προχωροῦσε στὸ βασίλειό. Ὁ Γιούγκερμαν καθόταν στὴν καρέκλα του μὲ τὸ μυαλό σὲ μακρυνούς συλλογισμούς. Καὶ εἶπε σιγὰ καὶ βαρεῖα, ἀρθρώνοντας τὰ λόγια.

— Ἐμένα, ὁ πατέρας μου ἦταν ἓνας ἀσελγὴς μέθυσο. Κι' ἡ μάνα μου μιά ἀσυνείδητη ἐρωτομανὴς. Δὲ μπορῶ νὰ καταλάβω τὰ αἰσθημάτά σου. Ἰσως νάχεις δίκιο...

— Ἀπ' ὅ,τι μοῦ εἶπες, φαίνεται πὼς δὲ γνώρισες ποτέ τὴ γλύκα τοῦ σπιτιοῦ. Τὴν εὐτυχισμένη αἰσθηση τοῦ αἱμάτινου δεσμοῦ. Ἀμφιβάλλω, Βάσια, ἂν ἀγαπήθηκες ποτέ. Κι' ἂν ἀγάπησες.

Ὁ Γιούγκερμαν ἀντέδρασε σ' αὐτὴ τὴν ὑπόνοια.

— Ὅχι δά! Ἰσως μέσ' στὴν οἰκογένειά μου νὰ μὴ βρῆκα κανένα τρυφερό αἶσθημα. Μὰ ἀπ' ἐξῶ...

— Εἶχες φίλους καρδιακοὺς;

Σήκωσε τοὺς ὤμους του μ' ἀδιαφορία.

— Ὡ, φίλους... Μόνο γνωριμίες... Μὰ εἶχα γυναῖκες... Πολλὲς γυναῖκες...

— Πάρα πολλὲς γιὰ νὰ προφτάσεις ν' ἀγαπήσεις ἕστω καὶ μιά. Ἡ καὶ νὰ προφτάσει νὰ σ' ἀγαπήσει.

Καὶ πρόσθεσε ὁ Καραμάνος χαμογελώντας.

— Ἐξὸν ἂν βρῆκες τὴν ἀπόλυτη ψυχικὴ ἐπαφὴ μὲ τὴν κ. Σταβάδου.

Ὁ Βάσις διαμαρτυρήθηκε.

— Πὼς σοῦ πέρασε ἡ ἰδέα πὼς τάχω μὲ τὴ Σταβάδαινα;

— Μὰ εἶσαι ἄνθρωπος, Βάσια, νὰ ξημεροβραδιάζεσαι πλάι σὲ μιά νόστιμη γυναῖκα χωρὶς νὰ τὴ βουτᾶς;

Ὁ Γιούγκερμαν δὲν ἀπάντησε. Συλλογίζοταν τὸν ἄλλο λόγο τοῦ Μιχάλη, τὸν προηγούμενο. Ἄν τὸ καλοσκεφτεῖ, εἶχε ἀγαπήσει ποτέ του; Πραγματικά; Ποιὰν ἀπ' ὅλες; Ἀπ' τίς τόσες; Καὶ ποιὰ τὸν ἀγάπησε; Ποιὰ ἐκτροχιασμένη ἠθικά καὶ σεξουαλικά παλιοβρώμα, ἀπ' ὅλες ἐκεῖνες πού πήγαιναν νὰ χαϊδολογηθοῦν μαζί του ὅπως πήγαιναν μ' ἄλλους ἑκατό;

Ἡ Μαρίκα; Δὲν εἶχε τίποτα τὸ ψυχικὰ ἰδιαίτερο ἢ σχέση τους. Ἐνα μίγμα σαρκικῶν ἑλξεων κι' ὑπολογισμῶν, πού κατάληξε σὲ μιά συνήθεια. Ἄν αὐτὴ τὴ στιγμή τοῦ λέγαν πὼς τὴν ἔκοψε τὸ τράμ, τὴ Μαρίκα, δὲ θάχυνε δάκρυ. Τὸ καταλάβαινε ἀπόλυτα. Ὅπως κι' ἡ Μαρίκα δὲ θὰ νιαζόταν διόλου ἂν τοῦ ἐρχόταν, αὐτονοῦ, νταμπλᾶς. Ὅσο γιὰ τὴν Κική, ἦταν βέβαιος πὼς τὸ βρωμάκι δὲν τὸν ἀγάπησε ποτέ. Αὐτὸς ὅμως τὸ πεθυμοῦσε. Αἰσθανόταν τὴν ἀνάγκη τοῦ ἀνθρῶπου κι' ἀγορίστικου κορμιοῦ τῆς. Μὰ πέρασαν δυὸ χρόνια, ἀπὸ τότε. Μόλις τὰ θυμόταν ὅλ' αὐτά...

Κι' ἀπ' τὸ στόμα του, ὀλωσδιόλου αὐτόματα, ἀνάβλυσε ἡ μεγάλῃ ἐρώτησι:

— Ἐσὺ, Μιχάλη, πρέπει, νάχεις ἀγαπήσει. Τί εἶναι αὐτὴ ἡ Ἀγάπη;

Εἶδε τὸ πρόσωπο τοῦ Καραμάνου νὰ πέρνει μιάν ἐκφραση σκληρῇ. Τὸ ἀριστερό του βλέφαρο νὰ μισοσκεπάζει μιά ματιὰ ἀσταλῆνία. Οἱ ἄκρες τῶν χειλῶν νὰ τραβιοῦνται σ' ἀδιόρατο σπασμό.

— Ἡ ἀγάπη; Θέλεις νὰ μάθεις τί εἶναι ἡ Ἀγάπη; Μὴ βιάζεσαι! Μιά κι' ἐφυγες ἀπ' τὰ χαλσιὰ καὶ τὰ χαμαιτυπεία σου, γιὰ νὰ γίνεις καθὼς πρέπει κύριος, θὰ τὸ μάθεις κι' αὐτό...

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Συζητήσεις στην πλώρη μιᾶς μαούνας καὶ συναντήσεις στὸν ἐξώστη ἐνὸς τράμ.

Κι' ἦρθε ὁ ἥλιος τῆς ἀνοιξης.

— Ξέρεις πὼς ἔχω πέντε σωστά χρόνια στὴν Ἑλλάδα; εἶπε ὁ Γιούγκερμαν στὸν Καραμάνο.

Εἶχαν φύγει νωρίς ἐκεῖνο τ' ἀπόγευμα ἀπ' τὸ γραφεῖο, καὶ σκότωναν τὴν ὥρα τους περπατώντας στὴν προκουμαῖα τοῦ λιμανιοῦ. Φυσοῦσε ἐν' ἀεράκι φρέσκο ποὺ ἀνατάραιζε τὴν κλειστή θαλασσινὴ λίμνη, χρωματίζοντας τὴν μὲ ψυχροὺς βαθυγάλαζους τόνους. "Οχι μόνο μὲ θερμότητα, μὰ καὶ μ' αἴσθησιν τοῦ ματιοῦ.

— Τὸ ξέρω, ἀπάντησε ὁ Καραμάνος. Γιὰ ὁποιοδήποτε ἄλλον, ὁ χρόνος αὐτὸς δὲ θὰ ἦταν ἀρκετὸς οὔτε νὰ μάθει τὰ ἑλληνικά. Μὰ ἐσὺ ἀφομοιώθηκες ὁλότελα μὲ τὸ περιγυρὸ σου. Πές μου. Θυμᾶσαι καμιά φορά πὼς εἶσαι φιλλανδός;

— Ὁ Γιούγκερμαν γελοῦσε.

— Μὰ τὸ Θεό, δὲ θυμᾶμαι τίποτα. Τὰ ξέχασα ὅλα. Κι' ἂν δέ μοῦ τὰ θύμιζε πότε - πότε κανένας λόγος ἢ γεγονὸς, θὰ πῆστευ' ἀπόλυτα πὼς εἶδα τὸ φῶς στὸ Τουρκολλίμανο!

Μπροστὰ τὸ Λιμεναρχεῖο ἦταν δεμένο ἓνα κάτασπρο γιῶτ. Χαριτωμένο σκαρί, λαμπρὸ ἀπὸ νοικοκυρεμένη περιποίηση. Οἱ δύο φίλοι κοντοστάθηκαν καὶ τὸ κυττοῦσαν μὲ κακοκρυμμένο πόθο.

— Τί λές, Βάσια; Δὲ σοῦ γεννιέται καμιά φορά ἡ προοπτικὴ τῆς φυγῆς γιὰ τίς ἀγνώστες χώρες;

— "Ὡς τὴν ὥρα, ὄχι. Κι' οὔτε θὰ τὰ συλλογίζομαι αὐτά, ἂν δέ σ' εἶχα γνωρίσει, ἀδιόρθωτε ποιητὴ! Μὰ καταλαβαίνω πὼς ἡ συντροφιά σου μ' ἐκτροχιάζει ἀπ' τὸν παραδεχόμενον ἑαυτό μου. Μοῦ ἀνοίγεις ἐπικίνδυνους ὁρίζοντες. Διαφθείρεις τὸ χαμηλὸ τοχοδιωκτισμὸ μου ποὺ ξέπεσε σὲ μικροαστισμὸ. Καὶ δὲν ἀποκλείεται νὰ μὲ πιάσει μιὰ μέρα — ὅπως ἐσένα — τὸ mal du départ. Γιατί νὰ μοῦ δώσεις τὰ ποιήματα τοῦ Tristan Corbière; Ἐκανες μιὰ κακὴ πράξη...

Τὸ χαμόγελο τοῦ Καραμάνου ἦταν ὅλο μελίσχια στοργῆς.

— Ξέρεις, ξεροκέφαλε Βάνδαλε, πὼς εἶμαι περήφανος γιὰ τὸ ἔργο μου; "Αν ἦσουν ὁ συνομιλητὴς σου, κι' ἀκουγες τὸν ἑαυτό σου πὼς μιλάει σήμερα, δὲ θ' ἀναγνώριζες τὸν ἐξυπνότατο, μὰ ἀκαλλιέργητο καὶ ἄδειο Γιούγκερμαν. Σοῦ ἔδωσα τὴν ἀνώτερη γνώση. Καὶ εὐπνησα τὴν ἀντίληψιν τῆς ψυχῆς σου. Πές μου «εὐχαριστῶ».

— "Οχι. Δὲ θὰ σοῦ πῶ ποτέ αὐτὴ τὴ λέξη. Ἀπεναντίας, θὰ σὲ καταραστῶ βαρεῖα τὴν ὥρα τοῦ θανάτου μου. Γιατί ἦταν ἐγκλημα αὐτὸ ποὺ ἔκανες. Νὰ πάρεις ἕναν

κακομοῖρη τραπεζιτικὸ ὑπάλληλο, εὐχαρίστημένο ἀπ' τὴ δουλίτσα του, τὴ ζωούλα του, τὸν ἑαυτοῦλη του, καὶ νὰ τοῦ σηκώσεις τὰ μυαλὰ μιλώντας του περὶ ἀνέμων καὶ ὁδῶν, καὶ δίνοντάς του νὰ διαβάσει βιβλία, πράμα ποὺ δὲν ἔκανε ποτέ στὴ ζωὴ του. Καὶ τί βιβλία; Τρελλά, παλαβά! Tristan Corbière, Jack London, Tolstoj, Ruskin, Knut Hamsun καὶ Bernard Shaw... Ἀφίνω τοὺς ἐγγλέζους τοῦ ἀνάλατου ρωμαντισμοῦ. Αὐτοὶ εἶναι ἀκίνδυνοι...

— Πῶς σοῦ φάνηκε τὸ βιβλίο τοῦ Céline;

— Ἀπ' τὸ Θεό νὰ τῷ βρεῖς! Τέτοια ἀναγνώσματα δὲ δίνουν οὔτε σὲ διανοούμενες δεσποινίδες! "Οχι σ' ἕναν πρῶην ἱαρχο τοῦ ρωσικοῦ τσαρικοῦ στρατοῦ!

Μιλοῦσαν μὲ συγκρατημένη διάθεση, μὲ τὴ σπάνια ἐκείνη διανοητικὴ διαύγεια ποὺ χύνεται σὰ βάλσαμο στὸν αἰσθητικὸ κόσμο τοῦ ἀνθρώπου. Ἦταν φανερὴ ἡ βιολογικὴ εὐφορία τους ποὺ τοὺς δημιουργοῦσε τὴν αἴσθηση μιᾶς γαληνεμένης εὐδαιμονίας.

Σώπασαν πάλι, καὶ ξανακύτταζαν τὸ γιῶτ. — Ὅπωςδήποτε, εἶπε ὁ Καραμάνος, δὲν εἶν' ἀνάγκη νὰ ἔχεις δηλητηριαστεί μὲ τίς ἀνησυχίες τῶν decadents γιὰ νὰ πεθυμήσεις αὐτὸ τὸ βαποράκι. Τὰ ἔνοστιχα τῆς πλεονεξίας καὶ τῆς ἡδονῆς εἶναι ἔμφυτα σὲ κάθε ἄνθρωπο.

— Δὲν εἶναι ἀπαραίτητο ὅμως νὰ πᾶν κοντὰ αὐτὰ τὰ δύο ἔνοστιχα. Ἐγὼ τουλάχιστον θὰ προτιμοῦσα αὐτὸ τὸ κακομούτσουνο φορτηγὸ ποὺ ἀκούει στὸ γελοῖο ὄνομα «Μαριογκούλα Κοντραμπασάρα».

Ὁ Καραμάνος ἀναστένανε κομικά.

— Χαμένοι οἱ κόποι μου! Νὰ παρατᾶς τὴν «Belle Hélène» — ἔτσι δὲ λέγεται τὸ γιῶτ; — γιὰ τὴ χροντρο-Μαριογκούλα! Θὰ μείνεις πάντα ἕνας κυνικὸς ἔμπορας!

— Ἀκριβῶς! Καὶ σὰν ἔμπορας, ξέρω πὼς γιὰ ν' ἀποκτήσω τὴ «Belle Hélène» πρέπει νὰ δουλέψω πρῶτα τίς μεστέρες καμπυλότητες τῆς «Μαριογκούλας»... Ἐξάλλου, ἢ «Ὠραία Ἑλένη» θὰ γίνῃ δική μου ὁπωςδήποτε...

Ὁ Καραμάνος τοῦριξε μιὰν ἐξεταστικὴ ματιά.

— Τί ἔπαθες; Μήπως πρώτη κρίση παράκρουσης μεγαλειῶν;

— "Οχι... Μὰ δὲν ξέρεις καμμιὰ φορά πὼς τὰ φέρνει ὁ διάλογος...

Ἐκείνη τὴ στιγμή, μιὰ παρέα νεαρῶν ὑπάρχειον ξεχύθηκε στὸ κατάστρωμα τῆς θαλαμηγοῦ. Ἦταν τέσσερα κορίτσια καὶ τρία ἀγόρια, ὅλα ἀνάμεσα στὰ 15 καὶ 20 χρόνια. Χαριτωμένα παιδιὰ, γεμάτα νιάτα, χαρὰ καὶ ὕγεια. Κυνηγιόνατα ἀπὸ τὴν

πλώρη στην πρύμη, μέσα σ' ένα ὄργιο πρόσχαρων φωνῶν καὶ γέλινων.

Ὁ Καραμάνος ἀναστήναξε.

— Μοῦ δίνεις τὰ χρόνια καὶ τὰ πλούτη τους;

— Τὰ χρόνια τους, ἀδύνατο. Δὲν εἶμαι Μεφιστοφελῆς. Μὰ τὰ πλούτη τους, ἴσως σοῦ τὰ δώσω μιά μέρα...

Δεύτερη ἐξεταστική ματιά τοῦ Καραμάνου.

— Βάσια, μὲ κάνεις ν' ἀνησυχῶ...

— Μιχάλη, μὴν ἀνησυχεῖς διόλου. Τάχω τετρακόσια.

Τώρα παρακολουθοῦσαν ἓνα κορίτσι, ποῦ εἶχε σκαρφαλώσει στὶς ἀνεμόσκαλες τοῦ πίσω ἀρμπουρου γιὰ νὰ γλυτώσει τὴν καταδίωξη ἑνὸς νεαροῦ. Ὁ φρέσκος ἀέρας τῆς θάλασσας ἀνέμιζε τὰ σγουρά ξανθὰ μαλλιά καὶ κολουσε τὸ φόρεμα στὸ λιγνὸ κορμί. Πάνω στὰ σκονιὰ, δυὸ φίνες γάμπες κουνιόντανε μὲ νευρική ἀνυπομονησία. Εἶχε ἓνα μουτράκι χαριτωμένο, μικρό, ντελικάτο, μὲ μάτια γαλανὰ ἐκφραστικά καὶ στόμα παραπονεμένο.

— Χαριτωμένο κορίτσι, μурμούρισε ὁ Καραμάνος.

— Ἀξίζει τὴν ἐπίσημη καθιέρωση τῆς ὁμορφιάς της. Γιατί αὐτὴ εἶναι ἡ Belle Héléne.

— Βλέπω, εἶσαι καλὰ πληροφορημένος. Ποιανοῦ εἶναι τὸ γιῶτ;

— Τῶν τριῶν Σκλαβογιάννηδων.

— Ἀ, ἄ...

Στάθηκαν ἀκόμα μιά στιγμή, καὶ τράβηξαν τὸ δρόμο τους.

— Τί πεταμένοι παράδες! εἶπε ὁ Μιχάλης. Καὶ νὰ λογαριάσεις πὼς τὰ πληρώνει ἡ Τράπεζα, ὅλ' αὐτὰ, χάρη στὸ ραμολιμένο τοῦ κ. Διευθυντοῦ.

— Mon cher, toute prodigalité profite à quelq'un' υπ, ὅπως λέν κι' οἱ γάλλοι. Μὴ βγάλεις συμπεράσματα, προτοῦ ἴδεις τὸ τέλος τῆς ἱστορίας.

— Αὐτὸ μὰς ἔλειπε! Νὰ μοῦ δίνεις ἀπὸ τώρα φιλοσοφικὲς συμβουλές! "Ὁχι. Βάσια. Δὲν ξεπέρασες ἀκόμα τὸ δάσκαλό σου!

Γέλασαν κι' οἱ δυὸ κι' ἄλλαξαν κουβέντα. Ἀρκετὰ τοὺς ἀπασχόλησε αὐτὸ τὸ θέμα. Κι' οἱ ἀνώτερες ἀντιλήψεις δὲν προσδένονται σ' ἓνα ζήτημα, μὰ ἀφήνονται σὲ μιά γενικώτερη διανοητικὴ περιπλάνηση. Αὐτὴ ἦταν ἡ ἀποψη τοῦ Καραμάνου. Κι' ὁ Γιούγκερμαν τὴν ἀκολουθοῦσε μὲ θρησκευτικὴ πίστη, σὰ νεοφώτιστος τῆς Καλλιέργειας ποῦ ἦταν.

Ἀπὸ τὴν ἡμέρα ἐκείνη τοῦ περασμένου Αὐγούστου ποῦ ἀνακάλυψε τὴ λογοτεχνικὴ

ὕποστασι τοῦ Καραμάνου, ζοῦσε σὲ μιάν ἀλλιώτικη ἀτμόσφαιρα. Ὁ παλιὸς σύνδεσμος τῶν ἑξὺ ἀντρῶν ἄλλαξε σὲ φίλια, μὲ πρῶτο ἀποτέλεσμα τὸν παραμερισμὸ τοῦ Σταβάδου. Φυσιολογικά κι' αὐτόματα, ὁ ἓνας πῆγε πρὸς τὸν ἄλλο, σὰν ὕστερ' ἀπὸ τεσσάρων χρόνων συγχρωτισμὸ στὴν ἴδια κάμαρα, ν' ἀνακάλυψαν τεράστιες ἀμοιβαῖες συμπάθειες.

Ὅπως ἄλλοτε, τὴν ὥρα τοῦ κλεισίματος τῆς Τράπεζας, ἔπιανε ὁ Σταβάδος τὸ μπράτσο τοῦ Γιούγκερμαν γιὰ τὸ συνηθισμένο περιπατάκο, τώρα ὁ Γιούγκερμαν ἀκολουθοῦσε τὸν Καραμάνο. Κι' ὁ καύμενος

«... ὁ Καραμάνος χαμογέλασε...» (σελ. 684).

ὁ Ἀντώνης ἔπερνε στωικά τὸ μοναχικὸ δρόμο τοῦ σπιτιοῦ του, ὅπου τὸν περίμενε μιά ἀνυπόφορη κυρία Μαρίκα. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποῦ τὴν παράτησε ὁ Βάσις, ἡ κ. Σταβάδου βρισκόταν διαρκῶς σὲ νευρική ὑπερδιέγερση, ποῦ ξεσποῦσε στὸν ἄτυχο σύζυγό της καὶ τὸν κ. Διευθυντῆ, ἐραστὴ ἀφοσιωμένο κι' ἀκίνδυνο.

Πραγματικά, τὸ τσάκωμα αὐτὸ ἐδημιούργησε μερικὰ ζητηματάκια. Καὶ πρῶτα-πρῶτα, ἓνα χρόνο κι' ὀξὺ κουτσομπολιὸ στὴν Τράπεζα, ὅπου ὅλος ὁ κόσμος ἦταν καλὰ πληροφορημένος γιὰ τὶς ἐπιβάσεις τῆς «Ντυμπαρὺ τοῦ Διευθυντηρίου», ὅπως κοινῶς λεγόταν ἡ Σταβάδαινα. Κανεὶς δὲν εἶχε ἀμφιβολίες πὼς ὁ Γιούγκερμαν τῆς ἔδωσε τὸ πανί της, — ὅπως ἦταν κι' ἡ ἀλήθεια. Μὰ ὑπῆρχαν διάφορες ἐκδόσεις γιὰ τὶς αἰτίες. Οἱ ρωμαντικοὶ ἔλεγαν πὼς ὁ Ἀρχικατά-

σκοπος δέν άνεχόταν νά συμβασιλεύει μέ τόν κ. Διευθυντή. Κι' έπειδή αὐτή άρνήθηκε νά ύποταχθεῖ στή θέληση τοῦ *amant de coeur*, ὁ άσπλαχνος τήν έγκατέλειψε.

Οἱ ρεαλιστές είχαν άλλη έκδοχή. Πώς από τόν καιρό πού ὁ Γιούγκερμαν απόκτησε τήν ύπηρεσιακή άνεξαρτησία του, δέν είχε πιά λόγο νά έξασφαλίζει τήν εϋνοια τοῦ κ. Διευθυντή μέ τό διάμεσο τής ω-ραίας Μαρίκας.

Μά οὔτε τό ένα οὔτε τ' άλλο ήταν σωστό. Ὁ Βάσις νιαζόταν γιά τοὺς άλλους έραστές τής Μαρίκας ὅσο καί γιά κάτι προπολεμικά χιόνια στή Φιλλανδία. Οὔτε σκέφθηκε ποτέ νά χρησιμοποιήσει τήν έπιρροή πού είχε εκείνη στόν κ. Διευθυντή. Τήν περιβούτηζε γιατί τοῦ άρεσε, τήν κράτησε δύο χρόνια γιατί έτσι τοῦκανε κέφι, καί σά βαρέθηκε, τήν έδιωξε.

Βέβαια, ἡ άδικοπαρημένη έρωτευμένη προσπάθησε νά έκδικηθεῖ τόν άπιστο έραστή, διαβάλοντάς τον στόν άφοσιωμένο « τοιοῦτον ». Κούρντιζε καθημερινά τόν κ. Διευθυντή. Καί τό συμπληθητικό ραμολιμένο, σωστό νευρόσπατο στά χέρια τής διαβολογυναίκας, έκήρυξε πόλεμο άνώδυνο ένάντια στό Γιούγκερμαν, πού έξόν άπ' τό συστεγασμό, δέν είχε καμιάν άλλη ύπηρεσιακή σχέση μέ τόν τώος Διευθυντή του.

Καί γελοῦσαν στήν Τράπεζα μέ τίς ιστορίες τών τριών άρσενικών τής κ. Μαρίκας. Ἐβρίσκαν πώς ὁ κ. Διευθυντής είχε γελοιοποιηθεῖ ὁλότελα, μέ μελλούμενο αποτέλεσμα τήν άπομάκρυνσή του άπ' τή θέση, μόλις ἡ Διοίκηση έπερνε χαμπάρι τό σκάνδαλο τών πιστώσεων Σκλαβογιάννη. Ἀποτέλεσμα τής δυσμένειας αὐτῆς θά ήταν καί τό σάρωμα τοῦ προστατευομένου του Σταβάδου, πού μόνο μπροστά στήν καταστροφή θά ξυπνοῦσε ίσως άπ' τό βαρύν ύπνο τής βλακειας του.

Μόνο μέ τό Γιούγκερμαν δέ γελοῦσαν. Αὐτόν τόν εθαύμαζαν, τόν ζήλευαν, πολλοί τόν φθονοῦσαν, γιά τήν έξυπνάδα του, τήν καταπασύνη του, τό θαυμασιο δρόμο πού έκανε μέσα σέ πέντε χρόνια.

Ἦταν κοινὸ μυστικὸ πὼς έξόν άπ' τόν τμηματάρχικὸ μισθὸ του, έπερνε καί μυστικὸ έπιμίσθιο άπό τό Κεντρικὸ. Εἶχε μαθευτεῖ πὼς ἡ γνώση τῶν οικονομικῶν ζητημάτων, συνδυασμένη μέ τήν αντίληψή του, τοῦ έπέτρεπε νά κερδοσκοπεῖ στό χρηματιστήριό μέ ασφάλεια 100%. Ἀρχισε νά γεννιέται ἡ έντύπωση πὼς « ὁ Γιούγκερμαν έχει παραδάκια ».

Πραγματικά, εἶχε φτιάσει μιὰ καλὴ περιουσιούλα, μέ βάση τις 10.000 έλβετικά καί τις οικονομίες τοῦ μισθοῦ του. Αὐτὴ τὴ στιγμή ὁ ἴδιος ὑπολόγιζε τὰ φόντα του γύρω στίς 30.000 έλβετικά, πὺ έκαναν, μέ τήν επικαταλλαγή τῆς έποχῆς, 500.000 δραχμές. Κι' ὅλο τὰ δούλευε τὰ χρήματά του, σέ τεχνικὴ σπέκουλα.

Ἡ θέση του μέσα στήν Τράπεζα στε-

ρεωνόταν μέρα μέ τήν ἡμέρα. Εἶχε πάρει ἡ ύπηρεσία του μεγάλη έκταση. Κάθε τόσο καί νέοι ὑπάλληλοι προσθέτονταν, διώχνοντας άπ' τίς πλαϊνές αἰθουσες τίς ξένες ύπηρεσίες. Ἡ δουλειά γίνθηκε μέ τόν καιρό πολυποικίλη καί πολυσύνθετη, μέ ὁλόκληρο Τμήμα Παρακολουθήσεως Ζητημάτων Ἐξωτερικοῦ, καί Τμήμα Ἐλέγχου Ἀποτελεσμάτων. Μιά δαιμονική έπινόηση τοῦ Γιούγκερμαν αὐτό τό Τμήμα. Μὲ σκοπὸ νά θυμίζει κάθε στιγμή στή Διοίκηση τό τί κέρδισε ἡ Τράπεζα χάρι στήν Ὑπηρεσία Οἰκονομικῶν Μελετῶν. Δηλαδή ένα εἶδος κατασκοπείας τῶν εργασιῶν τῆς Τράπεζας άπ' τήν ἴδια τήν Τράπεζα.

Λαμπρὸ βοηθὸ στήν προσπάθειά του εἶχε ὁ Βάσις τὸν Καραμάνο. Λαμπρὸ βοηθό, διανοητικὸ δάσκαλο, καί φίλο πολὺ αγαπητό. Ἦταν περίεργο πὼς ὁ λογοτέχνης αὐτός, ὁ γεννημένος ἀλήτης τῆς διανοητικῆς στρατοσφαίρας, έκανε τὴν έμπορικὴ δουλειά του ὅχι μέ τὴν εϋσυνειδησία ενός καλοῦ ὑπαλλήλου, μὰ μέ τὴ φωτιά ενός δραστήριου ἀνθρώπου. Καί τό περιέργο εἶναι, πὼς αὐτὴ ἡ καπατσιτά, πὺ ἄλλοτε ένθουσίαζε τό Γιούγκερμαν, τώρα τὸν άνησυχόσε.

Σάν έβλεπε τὸν Καραμάνο βουλιαγμένο σέ μιὰ στοίβα ραπόρτων, ανάμεσα σέ δύο τηλέφωνα πὺ κουδούνιζαν δαιμονισμένα, ένὼ τρεῖς « ὑποδεέστεροι » περίμεναν νά εϋδοκήσει ὁ κ. ὑποτμηματάρχης νά τοὺς κατατοπίσει σέ κάποιο μυστηριώδες ζήτημα, ὁ Βάσις κουνόσε τό κεφάλι μέ ὀδύνη. Ἐβγαζε ὅλο τὸν κόσμο άπό τό Γραφεῖο, — κι' αὐτόν τὸν Σταβάδο, — κλειδώνει τὴν πόρτα κι' αρχίζει ὁ καυγάς.

— Τρελλάθηκες, Μιχάλη; Πές μου γιά νά ξέρω! Τί θέλεις νά παραστήσεις; Τὸν εϋσυνειδητο ὑπάλληλο; Καί σπαταλᾷ τὴ φαίά σου ὁδία γιά τίς ἀνοήσιες τῆς ύπηρεσίας; Μά, ἀνοητότατε ἀνθρώπε, σέ εἶδο-ποιῶ πὼς δέ θ' άνεχθῶ ένα τέτοιο ἔγκλημα! Πάρε τό καπέλό σου καί φύγε!

— Καί πὺ νά πάω;

— Ὅπου θέλεις! Νά περπατήσεις, νά διαβάσεις, νά γράψεις! Δέν καταλαβαίνεις, ξεροκέφαλο, πὺς κάθε ὥρα πὺ περνᾷς ἔδῳ μέσα, εἶναι ἀνήθικα κλεμένη άπ' τὰ ἱσχνὰ κεφάλαια τῆς ἑλληνικῆς διανόησης;

— Βγῆκαν τώρα οἱ φιλλανδοὶ τυχοδιῶκτες νά προστατέψουν τὴν ἑλληνικὴ διανόηση! Ἐκεῖ πὺ ξέπωσε, ἡ κακομοίρα!

Ὁ Βάσις ὀρμόσε στό τραπέζι τοῦ Καραμάνου καί τοῦ ἄρπαζε τὰ χαρτιά.

— Ἀσε τίς ντιλετάντικες έξυπνάδες! Σοῦ ἀπαγορεύω! Ἀκοῦς; Ἐγώ, ὁ προϊστάμενός σου σοῦ ἀπαγορεύω νά δουλέψεις ἄλλο σήμερα. Καί σέ διατάζω νά πᾶς νά γράψεις τό μυθιστόρημά σου, πὺ καρκινωβατεῖ ἀπελπιστικά...

Καί πρόσθετε χαμογελώντας:

— Ἐξάλλου, βιάζομαι νά τό ἀπολαύσω...

«Ο Μιχάλης έπερνε ένα ύψος κουρασμένο.

— «Άσε με, Βάσια. Μου άρέσει ή δουλειά μου. Μή με πιέξεις νά κάνω ό,τι δέ θέλω νά κάνω...»

Κι' ό Γιούγκερμαν ύποχωρούσε, πέρνοντας μάρτυρα τό Θεό πώς δέ φταίει αυτός άν ό Μιχάλης καταντούσε στό Φρενοκομείο από ύπερκόπωση, με τίς άύπνιες μάλιστα πού τόν τυραννούσαν. Μά ξεχνούσε νά του γυρίσει τά χαρτιά πού άρπαξε πάνω στό θυμό του. Καί τά κρατούσε νά τά διεκπεραιώσει ό ίδιος.

Είχαν γίνει άχώριστοι. Κάθε βράδυ, μετά τη δουλειά, θά έκαναν μαζί τόν περιπάτό τους. Είτε στόν Πειραιά, είτε στην Αθήνα, όπου έμενε ό Καραμάνος. Καμιά φορά έτρωγαν κιόλας μαζί. «Όχι όμως συχνά, γιατί ό Μιχάλης μαζευόταν νωρίς στό σπίτι του. Ζούσε με τη γριά μητέρα του, καί δέν ήθελε νά την αφήνει μονάχη. Ύστερα, τό βράδυ εργαζόταν τά βιβλία του. Ήταν οι μόνοι έλεύθεροι ώρες του.

«Ο Γιούγκερμαν βρήκε μιάν εύκολονόητη γοητεία στη φίλια του Καραμάνου. Μά γιά ποιό λόγο ό ιδιότροπος διανοούμενος γίνθηκε φίλος άγαπητός του φίλανδου τυχοδιώκτη; Αυτό δέν τό ήξερε ούτ' αυτός. Είπαι, ίσως, έκείνη τά ρεύματα πού μάς τραβούν κατά τούς διάφορους ανθρώπους χωρίς καμιά δικαιολογία. Ίσως πάλι ό Μιχάλης νάβρισκε κάποια ίκανοποίηση του άφελή έγωϊσμού του, με τό νά καθοδηγεί πνευματικά έναν άνθρωπο γιά τόν όποίο έτρεφε κάποιαν εκτίμηση.

Στό άναμεταξύ, προχωρούσε ή πνευματική διαπαιδαγώγηση του Βάσια. «Ο φίλος του τόν κρατούσε με τίς κουβέντες του σ' ένα ψηλότερο διανοητικό επίπεδο. Κι' αυτός, γοητευμένος άπ' τούς καινούργιους κόσμους, έκανε άπελπισμένες προσπάθειες γιά νά σταθεί στό ύψος τών περιστάσεων.

Ήταν όμως διαβολάνθρωπος, καί τά κατάφερνε παντού. Αυτός πού έξόν άπ' την «Καθημερινή» καί τη «Βραδυή» δέ διάβαζε άλλο έντυπο, ρίχτηκε με τά μουτρα στό δυσκολοχώνευτα κείμενα πού του ύπόδειχνε ό Καραμάνος. Κι' ένοιώθε πραγματική ήδονή μελετώντας. Κάτι σά φυσική άποκάλυψη τών όσων είχε διαίστανθεί δίχως νά τά ξεκαθαρίσει.

Η άλλαγή αυτή δέν τόν έκανε νά παρατήρει δλοτέτα την παλιά του ζωή. Είχε έμφυτη την αντίθεση των ζωτικών έπαναστάσεων. Συναντούσε συχνά τίς καθιερωμένες παρέες κι' έξακολούθησε τά εύχάριστα γλεντάκια του. Θέλησε νά τραβήξει καί τόν Καραμάνο πρós αυτό τό δρόμο, μά χωρίς έπιτυχία. Άρνήθηκε άπόλυτα, με τη δικαιολογία πώς «δέ βαστάει τό ξενοτύ.»

«Όσο γιά γυναίκες, ό Βάσιος δέν είχε μόνιμη έρωμένη, μετά τόν τσακωμό της Μαρίας. Ούτε όμως κυνηγούσε όλα τά

θηλυκά, όπως άλλοτε. Οι αίσθήσεις του είχαν έρθει αυτόματα σέ κάποιο μέτρο, καί δέν τόν τυραννούσαν οι παλιές έπιτακτικές άνάγκες. Σάν εύρισκε, — καί δέ δυσκολευόταν, — πάει καλά. Μά μπορούσε νά μείνει ήσυχος καί μισό μήνα. Συνήθως περιβουτούσε εκ του προχείρου κανέν' άπ' τά θηλυκά της παρέας, πού ήταν σέ προσωπικότητες καί αριθμό έναλλάσσόμενα καί άκαθόριστα. Μά άπόφευγε συστηματικά νά μονιμοποιήσει, έστω καί προσωρινά, κάθε δεσμό. Ξανάγινε έλεύθερος σκοπευτής, μά έρασιτεχνικώτερος.

«Εκείνο τό άνοιξιάντικο άπόγεμα, άφου έθαύμασαν οι δυο φίλοι τίς δυο ώραιές Έλένες, την άψυχη καί την έμψυχη, έξακολούθησαν τό δρόμο τους κατά του Ξαβέριου. Τό μέρος αυτό του λιμανιου δέν είναι πολύ συμμαζεμένο. Μά έχει την πιό καθαρή καί τυποποιημένη μορφή «λιμανιου», με τίς μακριές σειρές τών πυκνοδεμένων τράμπς, τούς ψηλούς σωρούς της ξυλείας, καί τίς παλιές μισοερείπωμένες άποθήκες. «Ο Καραμάνος, τουλάχιστον, εύρισκε ιδιαίτερη εύχαριστηση νά περνάει αυτό τό μέρος του Πειραιά, άπ' τό Τελωνείο ως τό Περίπτερο. Καί κατάρρωσε νά μεταδώσει στό Γιούγκερμαν αυτή την αίσθητική άποψη, όχι βέβαια χωρίς μερικές δυσκολίες, δικαιολογημένες γιά ένα μυαλό έχθρικό στις φυγές της φαντασίας.

Προχώρησαν πλάι στό μουράγιο, κυττάζοντας τίς πρύμες τών ξεφορτωτών βαποριών πού ύψωνότανε έπιβλητικές αντίθετα στόν ήλιο πού βασιλευσε.

— Παρατήρησες, είπε ό Καραμάνος, τά όνόματα τών ελληνικών βαποριών; Δίχως άλλο, οι έφοπλιστές μας είναι άνθρωποι πεζότατοι, πραγματικοί κληρονόμοι τών θαλασσινών έμπόρων της Τύρου καί της Καρχηδόνας. Τό καράβι γι' αυτούς είναι βιοποριστικό έπάγγελμα, όπως τό παπουτσίδικο ή τό μακαλικό τών προγόνων τους. «Αν δέν ύπήρχε παγκόσμια συνήθεια νά όνοματίζουν τά βαπόρια, ούτε θά φανταζότανε ποτέ την έντύπωση πού κάνει ένα όμορφο όνομα σέ μιá καλοσκαρωμένη πρύμη. Θά λέγαν τό βαπόρι τους: «Τό βαπόρι μου», καί πάει λέοντας. Μά ό νόμος άπαιτεί όνομα. Κι' οι έμποράκοι μας έτίμησαν την οικογένειά τους, βγάλαν τό βαπόρι τους «Περμαθούλα» όπως θάβγαζαν τό μακαλικό τους «Η ελίκρινεια».

— Κύττα, κύττα! Νά κι' ό αντιαισθητικός «Λεμός» κι' ή χοντρή «Μόσχα» κι' ή νοικοκυρούλα «Κατερινιώ», κι' ό «Άγιος Άβακούμ» κι' ή άνεκδιήγητη «Ζωγραφία». Εύτυχως, οι ξένοι δέν καταλαβαίνουν, καί θαρούν πώς όλα τά ελληνικά όνόματα αντιπροσωπεύουν ναϊάδες καί ενάλιες θεότητες.

Κοντοστάθηκε μπροστά σέ δυό - τρία καράβια με ξένες σημαίες.

— Τώρα, κύττα τούς βορεινούς, τούς τυ-

χοδιώκτες τών ώκεανών. Γι' αὐτοὺς τὸ καράβι εἶναι καὶ θρύλος, καὶ παραμῦθι καὶ φυγή. Νά ὁ ἑγγλέζος, μὲ τὸ « Tynebridge ». Θέλει νὰ τιμῇσι τὸ γεφύρι τοῦ ποταμοῦ, ὅπου ὁ διπλανὸς συμπατριώτης του τιμᾷ τὸν ἀρχαῖκὸ πύργο τοῦ χωριοῦ του μὲ τὸ « Wulsti Castle ». Ὁ Νορβηγὸς τὸ λέει « Viking » τὸ καράβι του. Ὁλόκληρη ἐποποιεῖται. Μὰ αὐτοὺς ἐδῶ τοὺς ξεπέρασε ὁλος. Κῦττα!

Καὶ τοῦδεῖξε ἓνα μικρὸ φορτηγὸ, ἀρκετὰ παλιὸ κι' ἀπαρατήρητο.

— « Blue Shadow ». Τί ὄνομα! « Γαλάζια σκιά »! Αὐτὸ δὲν εἶναι ὄνομα! Εἶναι ποίημα τοῦ Σέλλεϋ, πίνακας τοῦ Γκαϊνσμπορω.

Προχώρησαν γιὰ λίγο σιωπηλοί. Ὁ Καραμᾶνος ἦταν βουλιαγμένος σὲ σκέψεις.

— Ἐκεῖνο πού μᾶς λείπει, σ' ἐμᾶς τοὺς ἔλληνες, εἶπε, εἶναι λίγη πρακτικότητα καὶ λίγη ποίηση στὴν καθημερινὴ ζωὴ μας. Τὰ δυὸ ἄκρ' ἀντίθετα πού γεννοῦν τὴν ἱσσορροπία. Εἴμαστε ὀλότελα πεζοὶ καὶ φαντασιόπληκτοι συνάμα. Πεζοὶ στὶς φαντασίες μας καὶ φαντασιόπληκτοι στὶς δουλειές μας.

Στὸν προλιμένα βρῆκαν ἀκοσταρισμένη μιάν ἀδεια μαοῦνα καὶ κάθισαν στὴν πλώρη της. Εἶχαν ἀπέναντι τὸ ἄδρσο καὶ μίζερο οἰκοδομικὸ σύνολο τῆς Δραπετσῶνας, λαμπρὰ φωτισμένο ἀπ' τὸν ἥλιο πού κόντευε στὸν ὀρίζοντα. Δεξιά, τὸ λιμάνι βοῦτζε στὸν ὄργασμὸ τῆς ἀναχώρησης κι' ἀριστερά, πῶς ἀπ' τὸ μῶλο, ἡ ἀναταραγμένη θάλασσα ἔστειλε ἀρμυρὲς πνοές.

— Βλέπεις, Βάσια, εἶπε ὁ Μιχάλης συνεχίζοντας τὴν παλιά συζήτηση, τὸ σπουδαῖο εἶναι νὰ βρεῖς τὴν ἱσσορροπία ἀνάμεσα σὲ πραγματικότητα καὶ φαντασία. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες μύθησαν πολὺ γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ, χωρὶς ὅμως νὰ τὸν πετύχουν. Νικοῦσε στὴν πάλῃ ἡ φαντασία. Οἱ σημερινοὶ εὐρωπαῖοι βρίσκονται σὲ χάος διανοητικῆς ἀναρχίας. Δὲ συναντᾷς παρά συνεφοπαρμένους ποιητὰς τους καὶ μονομερεῖς πεζοὺς ἀνθρωπάκους. Τὸ πλήρες, τὸ ἱσσορροπημένο ἄτομο εἶναι φαινόμενο σπάνιο. Κι' ἡ ἐπαγγελματικὴ εἰδικοποίηση θὰ δώσει τὸ στερνὸ χτύπημα στὸν τύπο τοῦ « ἀνθρωπιστῆ ». Βλέπουμε σήμερα καθιγνητὲς τῆς Νομικῆς Σχολῆς μοναδικούς νομομαθεῖς, πού δὲν ξέρουν τὴν ὑπαρξὴ τοῦ Στεντάλ. Τοὺς λές ἐσὺ μορφωμένους, αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους; Ἐγὼ νομίζω πὼς εἶναι ἐπαγγελματικὰ ἄρτιοι. Καὶ τίποτ' ἄλλο.

Ἐνα βαπόρι πέρασε. Ἐνα λάινερ τοῦ Λόυντ Τριεστίνου, μὲ τὶς γέφυρες στολισμένες κομρὸ κόσμο. Ὁ γδοῦπος τῆς προπέλας ἀντήχησε ὑπόκωφος σ' ὅλη τὴν ὑδάτινη ἔκτασι. Καθὼς διάβηκε μπροστὰ τους, ἔκρυψε μὲ τὸν ὄγκο του τὸ χαμηλωμένον ἥλιο. Κι' ἀνοίχτηκε στὸ πέλαγος ἀφήνοντας ξωπίσω του θεωρίες καστανοῦ καπνοῦ κι' ἀπειρες φθίνουσες γραμμὲς κυματάκια πού σιγολίκνισαν τὴ μαοῦνα.

— Δὲν ξέρω, ἐξακολούθησε ὁ Καραμᾶνος, ἀν' ἐσένα σὲ ἱκανοποιεῖ ἡ θέσι σου, τὸ μέλλον σου καὶ τὸ περιεχόμενό της. Ἄν ξημεροβραδύξῃσαι μὲ μόνη κρυφὴ συλλογὴ τὴν ἐξέλιξη τῆς ὑποθέσεως Σκλαβογιάννη, Ἄν εἶν' ἔτσι, θὰ σὲ ζήλευα. Εἶναι κι' αὐτὸ ἓνα εἶδος εὐτυχίας. Μὰ ἐγώ, ἀλλοίμονο, εἶμαι ὁ διαρκὴς ἀνικανοποίητος, ὁ τύπος τοῦ Ἰσπανοῦ desperado πού θάθελε νὰ ξεκινήσει γιὰ τὸ μυθικὸ Σιπάγκο, καὶ τέλος πεθαίνει ἀναποφάσιτος ἀπὸ γερατειὰ στὶς πλαγιὲς τῆς Σιέρρας, ὅπου γεννήθηκε. Μαζεύω μέσα μου τὴ γνώση καὶ τὴ σκορπῶ κατόπι σ' ἀνθρώπους μισητούς. Κάθε φορὰ πού βλέπω ἓνα βαπόρι νὰ μακραίνει, συλλογιέμαι τί θὰ μὲ περίμενε ἄραγε στὸ τέρμα τοῦ ταξιδιοῦ ἀν' ἤμουν μαρκαρισμένος. Ἴσως μιά ζούγκλα παρθένα, μὰ πάντα πιὸ ἐνδιαφέρουσα ἀπ' τὸ γυμνωμένο περίγυρό μου...

Ἄναψε ἓνα τσιγάρο καὶ κύταξε μὲ σκληρὸ μάτι τὸν ἥλιο πού βυθιζόταν.

— Κι' ὅμως, δὲ μαρκαρῶ ποτέ. Στὸ τέλος μὲ ποτίζει ὁ ἴος τοῦ ἀνηθικιστῆ σκεπτικιστῆ πού φωλιάζει μέσα μου: « Ποιὸ τὸ ὄφελος; Κι' ἅμα γνωρίσεις τὴ ζούγκλα; Γιὰ ποῦ θὰ μαρκαρεῖς νὰ ἐμπορευτεῖς τὴν καινούργια γνώσι σου; Καὶ τί θὰ κἀνεις τὸ κέρδος της; Ποιὰ μάτια θὰ θελήσει νὰ θαμπώσει ἡ κενοδοξία σου, ἐξὸν ἀπ' τὰ μάτια τῶν συμπολιτῶν σου; Φαντάζεσαι πὼς δὲ θὰ ξαναγυρίσεις στὴν ἐρεπώμενὴ Καστίλλια σου πιὸ desperado ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ; »

Ὁ Γιούγκερμαν δὲ μιλοῦσε, μὰ συλλογιζόταν. Τὰ λόγια τοῦ φίλου του εἶχαν γι' αὐτὸν μιά ξεχωριστὴ γοητεία, ὅπως δὲν ἔβρισκε στὰ πιὸ συλλογιαμένα γραφόμενά του. Ὅχι, γιατί εἶχαν τὸν αὐθορμητισμὸ τῆς ἐξομολόγησης. Μὰ εἰπωμένα ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ δημιουργοῦ τους, ἔπερναν κάτι ἀπ' τὴν προσωπικότητά του, πού δὲ μπορούσε νὰ μεταδοθεῖ στὸ χαρτί. Κάτι σὰν ὁ συγγραφέας νὰ ἔπαιζε τὸ ἴδιό του δράμα. Καὶ δὲν ἤθελε νὰ ἀσχημίζει μὲ δικές του παραβολὲς τὸ μονόλογο.

— Ἐστὼ, μουρμούρισε ὁ Μιχάλης. Θὰ μείνω στὴν αἰώνια Ἀθήνα μου, ὅπως σὺ στὸν παντοτενὴ Πειραιά σου. Καὶ θὰ σπενσάθῃς νὰ διοργανώσω μέσα στὰ στενά τείχη τῆς ζωῆς μου, ὅσο τὸ δυνατό πιὸ μεστή καὶ γαλήνια. Θὰ ἐκμεταλλευθῶ τὸν κηπάκο μου ὥς τὸ στερνὸ μῦρο τοῦ ἀζώτου του. Καὶ ἴσως νὰ μὴν πεθάνω σοφός, μὰ μονάχα φρόνιμος.

Ἐγύρισαν ἀπ' τὸν ἴδιο δρόμο καὶ μὲ τὸ ἴδιο σιγανὸ βῆμα. Μετὰ τὸ βασιλεμα, ἀπλώθηκε ἓνα φωτεινὸ δειλινὸ, ἀκολουθημένο ἀπὸ βαθυγάλαζο σούρουπο. Ὁ ἀέρας εἶχε πέσει καὶ δέσποζε στὰ πάντα ἡ γλυκειὰ ἑσπερινὴ γαλήνη. Σὰν ἀντίδραση στὸν ψυχικὸ ὄργασμό τους, ἐγύρισαν σὲ ἀπλόστερα θέματα ὁμιλίας. Κρατοῦσαν ἐκείνη τὴ στιγμὴ τὸ βάρος τῆς ζωῆς μὲ γαλήνη,

γιατί τὰ χρώματα τῆς δύσης ἦταν μοναδικά, ἡ θάλασσα μαβιά καὶ ἡσυχὴ, ὁ οὐρανὸς βαθυγάλανος κι' ὁ ἀέρας ζωηρός. Δηλαδή γιὰ σπουδαία μικροπράματα.

Ὅταν χωρίστηκαν μπροστὰ στὸ Ρολόϊ, μόλις ἔμεναν στὸν οὐρανὸ μερικά ἀντιφλεγγίσματα τῆς μέρας. Ὁ Καραμάνος τράβηξε κατὰ τὸ Σταθμό. Κι' ὁ Βάσις πώνισε σ' ἕνα μπακάλικο ὅτι τοῦ χρειαζόταν γιὰ νὰ μαγειρέψει μόνος τὸ βραδυὸ φαί του. Ἀπόψε θάτρωγε σπῖτι του. Εἶχε ν' ἀποτελειώσει τὸ « Νησί τῶν Πιγκουίνων » τοῦ Φράνς.

Ἦταν ἡ ὥρα πού τὸ τράμ τῆς Καστέλας εἶχε πολὺν κόσμο. Στριμώχτηκε στὸ σκοτεινὸ ἔμπρός ἐξώστη, ἀνάμεσα σὲ δυὸ νοικοκυράδες πού μιλοῦσαν γιὰ τὰ δουλικά τους, κι' ἕνα μικρόσωμο κοριτσάκι, ἀποτραβηγμένο στὴ γωνιά. Στὸ πεζοδρόμιο τῆς πλατείας τοῦ Θεάτρου εἶδε ἕνα τρίο πού τὸν διασκέδαζε. Οἱ Σταβάδοι σιγοπερπατοῦσαν μὲ τὸν κ. Διευθυντή. Εἶχαν ὅλοι τους ἕνα ὕψος ἀπόλυτα ἱκανοποιημένο, δηλωτικὸ τῆς τριμεροῦς εὐτυχίας τους.

Γύρισε τὸ πρόσωπό του γιὰ νὰ μὴ τὸν ἰδοῦν, οὔτε αὐτὸν οὔτε τὸ ἀκράτητο χαμόγελό του. Τὸ βαγόνι προσπέρασε. Καὶ σὰν ἔφερε τὸ κεφάλι του στὴν πρώτη θέση, ἀντίκρουσε στὸ φῶς μιᾶς βιτρίνας τὰ μάτια τῆς μικρόσωμης πλατίνης του. Ναί, τὸ ἤξερε αὐτὸ τὸ κορίτσι, τὸ εἶχε συναντήσει κάνα-δυὸ φορές στὴ στάση τοῦ Περίπτερου. Πρέπει νὰ ἦταν γειτονοπούλα του. Μὰ τί ἦταν ἐκεῖνο πού κάθε φορὰ τοῦ ἔκανε τόση ἐντύπωση; Τὰ μάτια; Ὁμορφα μάτια, πραγματικά. Μὰ τίποτ' ἄλλο. Μιά γυναῖκα χωρὶς καμιά ἐξαιρετικὴ ἔλξη.

Στὸ Πασιλιμάνι ὁ κόσμος ἀραίωσε, καὶ τώρα μποροῦσε νὰ τὴν κυττάει καλύτερα. Ἐκεῖνο πού τοῦ κινοῦσε τὸ ἐνδιαφέρον, ἦταν κάποια ἀνάμνηση. Μὰ δὲ μποροῦσε νὰ θυμηθεῖ πότε, πού καὶ σὲ ποιὲς περιστάσεις τὴν εἶχε ἀπαντήσει. Ὅσο τὴν ἔβλεπε, τόσο δυναμωε ἡ ἐντύπωση πὼς κάπου τὴ συνάντησε. Καὶ θὰ ἤθελε νὰ θυμηθεῖ τίς λεπτομέρειες. Μιά περὶερρη δύναμη κεντοῦσε τὴν περιέργειά του, ἀγνωστο καὶ σ' αὐτὸν γιατί. Ἄν ἦταν νὰ θυμηθεῖ ὅλα τὰ θηλυκὰ πού ἔτχων στὸ δρόμο του!

Βασάνισε ὅσο μπόρεσε τὸ μυαλό του. Ξεζούμισε τίς ἀναμνήσεις του δίχως ἀποτέλεσμα. Κι' ἀπὸ κει ἄρχισε νὰ συλλογιέται τὴν αἰτία τῆς περιέργειάς του. Τί τὸν ἔνιαζε, στὸ τέλος, αὐτὸ τὸ παλιοκόριτσο!

Ὡχ ἀδερφέ!

Μὲ μιὰ κίνηση τοῦ κεφαλοῦ τὰδιώξε ὅλ' αὐτὰ, κι' ἄφησε τὸ μάτι του νὰ περιπλανηθεῖ στὸ μαῦρο καὶ γυαλιστερό κρύσταλλο τοῦ στοργυλοῦ ὄρου. Εἶχε ξεχάσει καὶ τὴ μικρὴ καὶ τὴν πρόσκαιρα ξαναμένη περιέργειά του. Ὅταν, μιὰ φωνὴ τὸν ἔκανε νὰ τιναχτεῖ:

— Στὸ Περίπτερο στάση, παρακαλῶ.

Αὐτὴ τὴ φωνὴ τὴν ἤξερε. Ἀπαλή, σκεπασμένη, πολὺ ἀδύνατη, μὲ μιὰν ἐκφράση ἀνίσχυρης ἄμυνας. Μιά φωνὴ πού ἄλλοτε τοῦ εἶχ' ἐντυπωθεῖ δυνατά. Σὲ περιστάσεις ὅχι κοινές.

Καὶ μὲ μιὰς γίνηκε φῶς...

Ἡ «Κλεοπάτρα», ὅταν ἐρχόταν στὴν Ἐλλάδα φεύγοντας ἀπὸ τὴν Πόλη... Ἡ πλατίνη καμπίνα... Ἡ τρύπα στὸν τοῖχο... Ἡ παράξενη ἐρωτικὴ περιπέτεια τῶν δυὸ παιδιῶν... Αὐτὴ ἦταν. Ἡ μικρὴ ἐρωτευμένη πού ἐπαναστάτησε μπροστὰ στὴ συγκεκριμένη μορφή τοῦ ἀγνώστου τῆς Ἐρώτα.

Τὸ τράμ σταμάτησε, καὶ ἡ μικρὴ κατέβηκε. Ξωπῖσω τῆς ὁ Γιούγκερμαν. Ἐδῶ ἦταν ἡ στάση του. Θὰ κατέβαινε ὁπωσδήποτε. Εἶδε τὴ λιγνὴ σκιά ν' ἀπομακρύνεται γοργὰ πρὸς τὸ σκαλωτὸ δρόμο. Καὶ τὴν ἀκολούθησε. Δὲν ἤξερε κι' αὐτὸς γιατί. Μὰ κάτι τὸν τραβοῦσε πρὸς τὸ μηδανὸ κορμί πού σκαρφάλωνε τὰ τσιμέντινα σκαλοπάτια.

Καὶ τὴν πρόφτασε. Αὐτὴ στὴν ἀρχὴ δὲν κατάλαβε. Μὰ σὰν ἔφτασε πλατὶ τῆς, τοῦ ρίξε μιὰ τρομαγμένη ματιά καὶ τάχυνε τὸ ἀνέβασμά της. Αὐτὸς χαμογέλασε.

— Γιατί με φοβόσαστε; Εἶμαι κι' γὼ ἕνας ἄνθρωπος ὅπως οἱ τόσοι ἄλλοι... Καλοὶ καὶ κακοὶ... Ἐξάλλου, εἶμαστε παλιοὶ γνῶριμοι...

Ἡ γυναῖκα κοντοστάθηκε.

— Γνώριμοι; Δὲ σὰς θυμᾶμαι.

— Εἶναι φυσικό. Δὲ με εἶδατε ποτέ σας.

Μόνο ἐγὼ σὰς ἔχω ἰδεῖ...

— Πῶς αὐτό;

Χαμήλωσε τὰ μάτια του.

— Δὲ μπορῶ νὰ σὰς τὸ πῶ... Μὰ ὅλ' αὐτὰ δὲν ἔχουν σημασία... Μὲ λέν Γιούγκερμαν. Βασίλη Γιούγκερμαν.

— Καὶ μένα Βούλα Παπαδέλη.

Τῆς ἔσφιξε τὸ χερί δυνατά.

— Χαίρω πολὺ... Πραγματικά χαίρω πολὺ... Μὲ συγχωρεῖτε πού φέρθηκα κάπως παράφωνα... Καληνύχτα σας.

Κι' ἀφήνοντάς τὴν, ἐξακολούθησε τὸ δρόμο μόνος του. Ἐνῶ ἡ μικρὴ ἔμεινε ἀκίνητη, ξαφνιασμένη, ἀκλουθώντας τὴν ψηλὴ σιλουέττα του μὲ δλάνοιχα μάτια.

Βρῆκε τὴν κάμαρά του, ὅπως πάντα, συγυρισμένη, πεντακάθαρη, κι' ἀναστέναξε μὲ ἀνακούφιση ἀνάμεσα στοὺς τέσσερους τοίχους τοῦ λημεριοῦ του. Μαγειρέψε τὸ πρόχειρο φαί του, τὸ γεύτηκε, κι' ἐπειδὴ ἡ νύχτα ἦταν γλυκεία, κάπνισε τὸ τσιγάρο του στὸ μπαλκόνι. Ἡ ψυχικὴ ἡρεμία τοῦ ἀπογέματος ἐξακολουθοῦσε ἀτάραχη. Δυναμωμένη μὲ κάποιο αἶσθημα ἀπαλότητας, ἴσως γλυκύτητας.

Καὶ σὰν τέλειωσε τὸ τσιγάρο, μπῆκε στὴν κάμαρά του. Ξαπλώθηκε στὴν πολυθρόνα, κι' ἄνοιξε τὸ « Νησί τῶν Πιγκουίνων » στὴ σημαδεμένη σελίδα.

(Ἀκολουθεῖ)

ΝΕΟΙ ΠΟΙΗΤΑΙ

Ο ΚΑΛΑΜΕΝΙΟΣ ΑΥΛΟΣ

“Έναν καλαμένιο αὐλό μ’ ἀσημένιους ἤχους
ἄφησες στὰ χέρια μου, Μοῖρα τρυφερή,
κί’ εἶμαι ἓνα μικρὸ παιδί πού κλειστό σέ τοίχους
μῆτε ν’ ἀνασάνει δέ μπορεῖ...”

Τ’ ἀγεράκι τοῦ βουνοῦ πάνω ἀπ’ τὰ μαλλιά μου
σκόρπισε καλόβολο τὴ δροσιά τῆς γῆς·
σπαταλοῦσα ὀλημερίς τὰ τρελλὰ φιλιὰ μου
στὰ χλωμά χειλάκια τῆς αὐγῆς!

Καὶ σύ, Μοῖρα, εἶχες φανεῖ δροσερὴ σάν αὖρα,
ξωτική σὰ λούλουδο τοῦ χρυσοῦ Ἀπριλιοῦ,
τὶς στιγμές πού εἶχαν φανεῖ γύρω μου ὅλα μαῦρα
δίχως τὴ λαχτάρω τοῦ φιλιοῦ.

Ξέπλεκα εἶχες τὰ μαλλιά καὶ φτερά στοὺς ὦμους,
τὸ ψηλὸ σου μέτωπο ξάστερη ὁμορφιά!
Διάβαινες περαστική κι’ ἀπ’ τοὺς ξένους δρόμους
ἦρθες νὰ μοῦ κάνεις συντροφιά...

Ἀπ’ τὴν ἀκροποταμιά, μ’ ἀνοιχτὴ παλάμη,
— κεῖ πού ἀγάπες ἔχασα κι’ ὅλο τὶς ζητῶ —
διάλεξες καὶ μοῦκοψες τὸ μικρὸ καλάμι
καὶ μοῦ τῶδωσες νὰ τὸ κρατῶ...

“Ἐφυγες χωρὶς μιλιὰ· συμβουλές δὲν εἶπες
καὶ μὲ τ’ ἀκροδάχτυλα τώρα προσπαθῶ,
μιὰ ν’ ἀνοίγω μιὰ νὰ κλειῶ τὶς μικρές του τρύπες
κι’ ἀπ’ τὴ μελωδία του νὰ μεθῶ...”

Τ’ ἀκουσαν τ’ ἄλλα παιδιά καὶ μὲ καταφρόνια
σείστηκαν στὰ μέτωπα τὰ σγουρά μαλλιά.
Μὲ δειλιάζουν μὲ φωνές μουσικὲς τ’ ἀηδόνια
καὶ μὲ περιπαίζουν τὰ πουλιά...

Μὲ τὸν καλαμένιο αὐλό, τραγουδάκια χίλια
δῶσαν στὴν ἀνάσα μου φλόγα ὀρμητική.
Μοιάζουν μὲ πεντάγραμμο τὰ χλωμά μου χεῖλια
κι’ ἡ ψυχὴ μου μοιάζει Μουσική!...

ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΗΔΟΝΟΠΟΥΛΟΣ

Τὸ Δεκαπενθήμερον

ΠΕΡΙ ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

ΚΑΙ ΤΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Βαλκανικοὶ ἢ Μεσογειακοί :

Ὁ γιουγκοσλαβὸς διανοούμενος Μπόγδαν Ράδισα, ποῦ ἔζησε χρόνια ἀνάμεσά μας ὡς ἀνταποκριτὴς τοῦ ἐπισήμου γιουγκοσλαβικοῦ τηλεγραφικοῦ πρακτορείου "Αβαλα καὶ ποῦ ἀφῆσε στὸν κύκλο μας τὴν ἐντύπωση ἐνὸς ζωντανοῦ, συγχρονισμένου καὶ καθολικοῦ πνεύματος μὲ γερό σλαβικό κορμὸ καὶ λεπτὴ λατινικὴ ἀνθήση, ἀνέλαβε τὴν εὐρύτερη καὶ σημαντικώτερη ἔρευνα ποῦ ἔγινε ἰσάμε σήμερα : ἀνέλαβε νὰ ζητήσει ἀπὸ πνευματικούς ἀντιπροσώπους κάθε εὐρωπαϊκοῦ κράτους τὶς γνώμες τους γιὰ ζητήματα μεγάλου, γενικοῦ καὶ ἐπίκαιρου ἐνδιαφέροντος (ὅπως π.χ. τί ἀντιπροσωπεύει γι' αὐτοὺς ἡ Εὐρώπη, ἂν διατρέχει κίνδυνον ὁ εὐρωπαϊκὸς πολιτισμός, ποῖος πρέπει νάναί ὁ ρόλος τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου μέσα στὴ σημερινὴ σύγχυση τοῦ κόσμου) καί, εἰδικά, γιὰ ζητήματα σχετικὰ μὲ τὶς ῥῶσες τους, — ἀνάλογον μὲ τὰ πρῶτα περιεχόμενον κι' ἴσης σημασίας.

Τὶς γνώμες αὐτὰς ὁ Μπόγδαν Ράδισα θὰ τὶς συγκεντρώσει σ' ἓνα βιβλίον μὲ τὸν τίτλον «Συνουμιλίες μὲ τὴν Εὐρώπην», ποῦ θὰ κυκλοφορήσῃ γαλλικά καὶ ποῦ ἡ φύση του καὶ τὸ ἐνδιαφέρον του τὸ προσορίζουν νὰ γενικεύσῃ καὶ νὰ συμπληρῇ τὰ περιόρημα «Entretiens sur l'Avenir de l'Esprit Européen» ποῦ δημοσίευσε, πρὶν λίγα χρόνια, τὸ Διεθνὲς Ἰνστιτούτον Πνευματικῆς Συνεργασίας ποῦ λειτουργεῖ ὑπὸ τὴ σκέπη τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν.

Κάνοντάς μου τὴν τιμὴ νὰ μὲ συμπεριλάβει στοὺς διανοούμενους τῶν ὁποίων ζηταίε τὶς γνώμες, ὁ Ράδισα μοῦ ἀπέτεινε, ἀνάμεσα σ' ἄλλα, καὶ τὰ ἑξῆς τρία ἐρωτήματα ποῦ μᾶς ἀφοροῦν εἰδικά :

α) Τί εἶναι ἡ Ἑλλάδα στὴ βαθύτερὴ τῆς ὑπόστασις : βαλκανικὴ ἢ μεσογειακὴ ;

β) Τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα ἔλκεται ἀπὸ τὴ βαλκανικὴ ἢ ἀπὸ τὴ Μεσόγειον ;

γ) Ὑπάρχει δῶμα βαλκανικὸ καὶ μεσογειακὸ στὸ πνεῦμα καὶ τὴν ψυχὴ τῶν Νεοελλήνων ;

Ὁμολογῶ ὅτι σταμάτησα μὲρὸς στὰ ἐρωτήματα αὐτὰ ἀμήχανος καὶ κάπως ντροπισμένος. "Αν κι' "Ελλήνας, καὶ μάλιστα "Ελληνας διανοούμενος, δὲν εἶχα ποτὲ ἀπασχολήσει σοβαρὰ τὴ σκέψη μου μὲ τὰ ζητήματα ποῦ, θίγουν — καὶ ποῦ ἐν τούτοις εἶναι βασικὰ γιὰ μᾶς ἐνδιαφέροντος, ἀφοῦ ἀνάγονται στὴν ἰδίαν τὴν ἐνότητά μας ὡς λαοῦ, — ὥστε νάμαι σὲ θέση νὰ δώσω μιὰ προσωπικὴ καὶ μελετημένη ἀπάντη-

ση. "Απ' τ' ἄλλο μέρος, ἀναζητώντας στὴ μνήμη μου ἂν τὰ ζητήματα αὐτὰ ἀπασχόλησαν ἄλλους, ἂν, ὅπως συμβαίνει σ' ἄλλους λαοὺς μὲ ζητήματα ἀνάλογα, ἀπέτελεσαν θέμα εἰδικῶν κι' ἐξονυχιστικῶν μελετῶν, δὲν μπόρεσα νὰ ἀνασύρω ἀπ' αὐτὴν παρὰ μόνο τὸ ἔργο ἐνὸς δικοῦ μας καὶ τὶς λίγες σελίδες ἐνὸς ξένου : τὸ «Νεοελληνικὴ κοινωνία καὶ οἰκονομία» τοῦ Δ. Δανιηλίδου καὶ τὶς σελίδες ποῦ μᾶς ἀφιέρωσε ὁ Κάϊζεβλινγκ στὴ «Φασματώδη ἀνάλυση τῆς Εὐρώπης».

Εἶναι γιὰτὶ ἡ μνήμη μου εἶναι ἀδύνατη ἢ γιὰτὶ, πραγματικά, τίποτ' ἄλλο τὸ σχετικὸ δὲν ἔχει γραφῆι ;

"Αν, ὅπως νομίζω, συμβαίνει τὸ δεύτερον, δὲν εἶναι μιὰ εὐκαιρία, μιὰ ὥραϊα εὐκαιρία, τὰ τρία αὐτὰ ἐρωτήματα ποῦ μοῦ βάθει ὁ Ράδισα νὰ τὰ βάλλει κάποιος σ' ὅλη τὴ νεοελληνικὴ «διάνοση», — νὰ γίνῃ, δηλαδή, μιὰ μεγάλη σὲ μᾶς ἔρευνα γιὰ νὰ ἐξεταστῇ ἂν, κι' ὡς πὺς σημείω, εἴμαστε Βαλκάνιοι ἢ Μεσογειακοί, ποῖο εἶναι τὸ περιεχόμενον τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ ἄλλου ὁρον κι' ἂν ἡ διυκλότητα — ἡ ὁ διχασμός — ποῦ (γιὰ νὰ μοῦ βάλλῃ τὸ ἐρώτημα) φαίνεται νὰ παρατήρησε σὲ μᾶς ὁ Ράδισα «διὰν ζοῦσε μεταξύ μας, ἀποτελεῖ πραγματικὰ ἓνα «δῶμα» γιὰ μᾶς ἢ, ἀπεναντίας, πλουτισμό ;

Τί λέει γιὰ μιὰ τέτοιαν ἔρευνα ὁ φίλος μου Πέτρος Χάρης ; Δὲ θὰ μπορούσε, καὶ δὲ θὰ πρεπε, νὰ τὴν ἀναλάβαινε ἡ «Νέα Ἑστία» ;

ΚΩΣΤΑΣ ΟΥΡΑΝΗΣ

Μία Πανελληνίως Καλλιτεχνικὴ

Ἐκθεσίς τὸ 1888

Στὰ 1888 εἶχε ὁργανωθεῖ στὸ Ζάππειον μιὰ πανελληνίως γενικὴ Ἐκθεσὴ Γεωργικῶν καὶ Βιομηχανικῶν προϊόντων μὲ τὴν ὀνομασίαν Καλῶν Τεχνῶν.

Τρεῖς μεγάλες αἰθούσες τοῦ Μεγάρου διετέθησαν γιὰ τὰ τετρακόσια ἔργα Ζωγραφικῆς, Γλυπτικῆς, Ξυλογραφίας καὶ Ξυλογλυπτικῆς, ποῦ ἀντιπροσώπευαν τὰ γνωστότερα ὀνόματα τῶν Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Ὁ Νικόλαος Γύζης, ὁ Νικηφ. Λύτρας, ὁ Π. Δεμπέσης, ὁ Κ. Βολονάκης, ὁ Γ. Ἰακωβίδης, ὁ Πανταζής, ὁ Χ. Παχῆς, ὁ Γ. Ροῖλός, ὁ Β. Λάντας, ὁ Ἰ. Δούκας, ὁ Β. Μποκατάμπος, ὁ Ἰ. Οἰκονόμου, ὁ Ἰάκωβος Ρίζος, ὁ Θεοδ. Πάλλης, οἱ Γεώργ. καὶ Λάζαρος Βιτάλαιοι, ὁ Ἰ. Βιτσάρος, ὁ Γ. Βροῦτος, ὁ Α. Δρόσης, ὁ Αἰάλαρος Σῶρος, καὶ οἱ ἐπιζώντες κ.κ. Ὁδ. Φωκᾶς, Γ. Μπονάρος, Ἀγγελος Γιαλλινῶς καὶ Β. Κοντόπουλος εἶναι στὸν κατάλογο μεταξύ τῶν ἑκατὸν εἰκοσι ἐκθετῶν τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς ἐκθέσεως.

Βέβαια, τὰ περισσότερα ὀνόματα τῶν ζωγράφων καὶ γλυπτῶν ποὺ ἔλαβαν μέρος σ' αὐτὴ τὴν ἐκθεσὶ μᾶς εἶναι σήμερα ἄγνωστα. Ἐξαιρεση ἀποτελοῦν ὁ Α. Καλούδης, ποὺ διετέλεσε καθηγητὴς τῆς Σχολῆς Καλῶν Τεχνῶν, γνωστὸς γιὰ τὴν εἰδικότητά του στὴν ἀπεικόνιση κουραμπιέδων καὶ ἄλλων ζαχαρωτῶν, ὁ πολυσχιδὴς ζωγράφος καὶ θεολόγος Ἐμμ. Λαμπάκης, ἰδρυτὴς τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου, ὁ θαλασσογράφος Λίμ. Προσαλέντης, ὁ ἐγκατεστημένος στὴν Αἰγυπτο Τοιρῳγῆς, ὁ προσωπογράφος Ξυδιάς, ὁ καθηγητὴς τῆς καλλιτεχνικῆς σχολῆς Κερκύρας Σαμαρτζῆς, ὁ κοφάλαος Βαρβέρης καὶ ὁ γλύπτης Ξεναῖδης. Πολλοὶ ἦταν ἀπλῶς ἐρασιτέχνες, μετὰ δὲ τῶν ὁποίων εἶχαμε τὴν εὐχάριστη ἐκπληξὴ ν' ἀνακαλύψουμε τὸν ὀνομαστὸ Ἀθηναιογράφου καὶ σεβαστὸ φίλου κ. Δημ. Γρ. Καμπούρογλου, ποὺ ἐξέθετε μιά προσωπογραφία. Τὸ ποσοστὸ ὅμως τῶν καλλιτεχνῶν, ποὺ τὸ ἔργο τους ἐπέζησε, εἶναι σημαντικό.

Γνωστὴς ἐπίσης κυρίως τῆς ἀθηναϊκῆς κοινωνίας, ὅπως οἱ κόρες τοῦ καθηγητοῦ Σαριπόλου Ἀθηνᾶ Λίβα, Μαρία Κόκκαλη καὶ Ἀντωνίνα Φέριπου, οἱ κυρίως Ἑλένη Κανταντζόγλου, Αἰκατερίνη Ζλατάνου, Θάλεια Ἀθηνογένης καὶ Ἀγγελικὴ Ἐμπεδοκλέους, μετέχουν σ' αὐτὴ τὴν ἐκθεσὶ μὲ τοὺς ἐρασιτέχνες Κ. Μέρλεν καὶ Α. Βούρο καὶ τὸ γνωστὸ γιὰ τὰ λουκούλια γεύματα ποὺ παρέθετε δὲ φίλους του καλλιτέχνες γιατροὺ τοῦ Βασ. Ναυτικοῦ Κ. Γιαννακόπουλου.

Εἶναι φυσικὸ νὰ μᾶς φαίνονται σήμερα κομικοὶ οἱ τίτλοι τῶν ἔργων στὴν ὑπερκαθαρεύουσα: «Τὸ ὦν τοῦ Πάσχα», «Ἰα τρίχροα», «Ὁνάριον», «Ἀνθοθεσία ἀμυγδαλῆς», «Ἐν νυκτὶ», «Ἐν τῷ δάσει», «Ἐν θαλάσῃ» κ.τ.λ. Αὐτὸ ὅμως εἶναι κάτι ποὺ διορθώνεται, ἀρκεῖ τὸ ἔργο νὰ μὴ βουλιάξει στὴ θάλασσα τοῦ χρόνου.

Εὐτυχῶς, πολλὰ εἶναι τὰ ἔργα τῆς Ἐκθέσεως τοῦ 1888 ποὺ στολίζουν σήμερα τὴν Ἐθνικὴ μᾶς Πινακοθήκη καὶ ἄλλες ἰδιωτικὲς συλλογὲς καὶ ποὺ θεωροῦνται τὰ πολυτιμότερα δημιουργήματα τῆς Νεοελληνικῆς Τέχνης.

Παραθέτουμε ὁλόκληρο τὸν κατάλογο τῶν ἐκθετῶν καὶ γιὰ τοὺς ἀναγνώστες τῆς «Νέας Ἑστίας» ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ σπανιότητα τοῦ δοκουμένου γιὰ ὅσους ἀσχολοῦνται εἰδικώτερα μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς Νεοελληνικῆς Τέχνης.

ΕΚΘΕΤΑΙ

Α' Ζωγραφικῇ.

Ἀβλυχος
Ἀθηνογένης Θάλεια
Ἀθηνογένης Κλεονίχη
Ἀλβέρτος Ν.
Ἀμοιραδάκη Μαριάννα
Ἀντωνιάδης Ἀ.
Ἀσπιώτης Νικ.
Βαλιέρη Ἀννίνα
Βαρβέρης Νέστορ

Βαρούχας Ἀ.
Βάχ Καίτη
Βοκατοιάμπης Βιτσέντος
Βολονάκης Κ.: «Ἀλιεῖς ἀναπαύμενοι», «Ἀλιεῖς ἐπιδιορθοῦντες τὰ δίχτυα», «Ὁ λιμὴν Πειραιῶς»
Βούρος Ἀ.
Γαλάσσης Λουδοβίκος
Γενναδίου Κλεονίχη
Γεωργαντᾶς Δ.
Γεωργαντᾶς Θ.
Γιαλλινᾶς Ἀγγελος
Γιαννακόπουλος Κ.
Γιαννόπουλος Σπ.
Γραμανδάνης Γ.
Γύσης Νικόλαος: «Τὸ παραμῦθι τῆς μάμμης», «Ἑλληνικὸν σχολεῖον ἐν καιρῷ δουλείας», «Ἀποστήθις μαθήματος», «Ὁ μακαρίτης Χρῆστος», «Ὁ ἀρραβὼν»
Δαμίρης Ἀλ.
Δανιὴλ Ἱεροδιάκονος
Δεκαβάλλας Ἡλ.
Δούκας Ἰ.
Δράκος Θ.
Ἐμπεδοκλέους Ἀλεξάνδρα
Ἐμπεδοκλέους Δ.
Εἰσπρατίου Κωνστ.
Ζιλιερὸν
Ἰακωβίδης Γεωργ.: «Εὐάρεστος ἀνάγκωσις», «Τὸ κτένισμα», «Προσωπογραφία»
Καλογῆρου Ἰ.
Καλούδης Ἀ.
Κάλφογλου Μαρία ἐκ Μαγχεστρίας
Καμπανάκης Π.
Καμπούρογλου Δ. Γρ.: «Προσωπογραφία»
Κανταντζόγλου Ἑλένη
Κένδε
Κεσίσογλου Ἐ.
Κόκκαλη Μαρία
Κοιμότης Εὐστ.
Κοντόπουλος Β.
Κουτσογιαννόπουλος Θ.
Κυριαδου Καλλιόπη
Κυρίτης Ν.
Λαμπάκης Ἐμμ.: «Ὁνάριον»
Λάντσος Βιντσέντος
Λάντσας Α.
Λάντσας Στέφ.
Λεμπέσης Π.: «Γέρων χωρικός», «Ἐν εὐθυμίᾳ», «Σαλαμινία χωρική», «Ἀνάπαυσις»
Λίβα Ἀθηνᾶ
Λύτρας Νικήτ.: «Τὸ ὦν τοῦ Πάσχα», «Ἡ μελλόνυμφος», «Ἡ κλεμμένη», «Αὐτοπροσωπογραφία», «Τὰ κάλαντα», «Μετὰ τὴν πειρατείαν», «Τὸ μαγειρεῖον», «Ἡ ὁραφή», «Τὸ μοιρολόγι», «Καθ' ὁδόν», «Τὸ φίλημα», «Ὁ κακὸς ἔγγονος»
Μαυρογορδάτου Φανή
Μαυρογένης Γ. ἐκ Κερκύρας
Μέρλεν Κ.: «Καλὴ μέρα σας»
Μεταξᾶς Ἀγγελος
Μικέλης Ἀνδ.
Μπεσᾶ Μελανία

Συδίας Ν.
Οικονόμος Γ.
Οικονόμου Ι.: «Εἰς ἐρασιτέχνης», «Ὁ ἀ-
ράτης».
Πανταζής: «Τὰ λουτρά τῆς Ὁσάνδης».
Παρώδης Ἀγγελος ἐκ Μαγγελτρίας
Παπαδάκης Ἑμμ.
Παπαδημητρίου Ι.
Παπαδοπούλου Ἀριάδνη
Παπαδοπούλου Ἀσπασία
Πασχαλίδης Ἀ.
Παχῆς Χ.: «Αἱ Σουλιώτισσαι».
Πιέρης Μάρκος
Πιζάνης Σπ.
Πολιτάκη Εὐτέρπη
Πολιτάκης Π.
Προσαλέντης Αἰμ.
Ράλλης Θεόδωρος: «Ἡ ἔγερσις Μεγαρίτιδος»,
«Ἡ νυκτερεία τοῦ πασσά τῆς Ταγκέρης».
Ραυτόπουλος Κ.
Ρίζος Ἰάκωβος
Ροῦλος Γεώργ.: «Αἰτοπροσωπογραφία καὶ διά-
φοροι προσωπογραφίαι».
Σαμαριτζής Γ.
Σάμης Βασ.
Σιγάλας Μιχ.
Ταβελουδή Μαρία
Τσιριγώτης
Τσόλα Ζωή
Τσορώνης Σόλ.
Φαρμακίδης Ν.
Φέρμπος Ἀντωνίνα
Φωκᾶς Ὁδ.: «Ὁ γῆρος τῆς Ἀκροπόλεως», «Τὸ
Τζάμιον», «Ἡ πύλη τῆς ἀγορᾶς», «Ὁ Ναὸς
τοῦ Αἰδίου».
Κα Χατζηλαζάρου
Ψύχα Ἰουλία.

Β'. Γλυπτική

Βιτάλης Γ.: Ἀνδριάς Γλάδστονος (ἐκ μαρμά-
ρου), Προτομή Βύρωνος, Κανάρης.
Βιτάλης Λάζαρος: Μαρμάρινον σύμπλεγμα, Νι-
κοτσάρας, Ἀνάγλυφα, Προτομή Κοραΐ.
Βιτσάρης Ι.: Προτομή Μίνδλερ, Ἀνάγλυφα,
Προτομή Παπαδάκη, Ἀγγελος ἐπὶ τάφου, Ἀ-
νάγλυφον περιφανὲς μικρᾶς.
Βροῦτος Γεώργ.: Ἡ θρησκεία, Ἡ ἐπιστήμη,
Οἱ Θεοί, Ἀχιλλεύς, Πάρις, Ἡ Ἥχώ, Νάρ-
κισσος, Ἀσκληπιός, Ὑγεία (ἀνάγλυφα).
Γενναδίου Κλεονίκη: Προτομή Κάνιγγος.
Δρόσης Λεωνίδας: Προτομή.
Ἐμπειδοκλέους Ἀγγελ.: Προτομή, Ἀφροδίτη
καὶ Ἔρως.
Κάλλος Εὐάγγελος: Πάρις.
Καρακασάνης Ι.: Προτομαί.
Λαμπαδῆτης Ι.: Αἵμων καὶ Ἀντιγόνη.
Μαράτος Α.: Προτομή.
Μαράτου Σοφία: Ἀνάγλυφον.
Μαρμαρινός Ι.: Σύμπλεγμα.
Μπονάνος Γεώργ.: Ὁ Ἕλλην ἐν δουλείᾳ, δύο
προτομαί, Κανάρης, Πάρις.
Ξενάκης Γ.: Προτομαί.
Ρήγος Ἰάκωβος: Χωρικὴ (ἀγαλμάτιον), Ζεῦπέ-

κης (ἀνάγλυφον), Ἀχθοφόρος (ἀγαλμα), Δερβί-
σης προσευχόμενος.
Στουπατζής: Προτομή Γουλιέλμου
Σώχος Λάζαρος: Προτομαί.

Γ'. Συλογλυπτική - Συλογραφία

Καμπανάκης Π.: Ἅγιος Γεώργιος.
Πέπας Α. ἐξ Αἰγίνης: Ἀγιογραφίαι συλογυ-
πτικαί.
Πλατῆς: Συλογλυπτικὴ ἀγιογραφία.
Πρινάρης Β.: Συλογραφία Παρθενῶνος.
Οικονόμος Γ.

«Ὅπως βλέπει ὁ ἀναγνώστης, ἡ ἐξόρμηση αὐ-
τῇ τῆς πρώτης γενεᾶς τῶν καλλιτεχνῶν μας ἐ-
δωσε ἔργα, ποῦ καὶ ἐπέδρασαν στοὺς νεωτέρους
καὶ θὰ μείνουν στὴν ἱστορία τῆς ἐλληνικῆς
τέχνης.

Φ. ΡΩΚ

Τὰ Μέγαρα καὶ οἱ Ἀλβανοὶ

Φίλη «Νέα Ἑστία»,

Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 208 τεῦχος σου τῆς 15 Αὐ-
γούστου 1935 (τόμ. ΙΗ' σελ. 760), ὁ κ. Ν. Δ. Κα-
λογερόπουλος, προσπαθῶν νὰ δώσῃ εἰς τὴν μελέ-
την του «Βυζαντινὰ μνημεῖα Μεγαρικῆς» συντο-
μωτάτην, ὅπως λέγει, εἰκόνα ἱστορικὴν τῶν Με-
γάρων κατὰ τὴν πρωτοχριστιανικὴν καὶ μεσαιω-
νικὴν ἐποχὴν, πρὶν ἢ ἀναπτύξῃ τὸ ἀπασχολοῦν
αὐτὸν θέμα, προσθέτει μετὰ τῶν ἄλλων τὰ ἐ-
ξῆς: «Κατὰ δὲ τὸν χρόνον τῆς Τουρκοκρατίας, ἡ
περιοχὴ τῶν Μεγάρων οὐδόλως κατεκλύσθη ὑπὸ
τῶν Ἀλβανῶν, διότι οἱ Δερβινοχωρίται, ἥτοι οἱ
φύλακες τῶν Δερβινίων, τῶν διαβάσεων δηλαδὴ,
ἦσαν ἄγρυπνοι φρουροὶ τῆς Μεγαρικῆς. Ἀπὸ
τῶν Ὀνείων ὁρέων καὶ τοῦ Κιθαιρώνος καὶ
ἀπὸ τῆς Περαχώρας καὶ τῶν Γερανείων, ὁ ἀλβα-
νικὸς κόσμος δὲν ἤδυνήθη νὰ διέλθῃ ὁμαδικῶς.
Μόνον περὶ τὴν Κινέτταν ὄκησαν ποιμένες τι-
νές, ἀλλ' ἐλάχιστοι. Τοῦτο ἄλλως τε πιστοῦται
καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι εἰς τὴν περιόχην τῶν Με-
γάρων δὲν ὑπάρχει τὸ σύμβολον τῶν Ἀλβανῶν, ἡ
Ἁγία Παρασκευή, παρὰ μόνον εἰς ναῖδριον με-
ταγενέστερον.»

Ταῦτα, ἃς μᾶς ἐπιτραπῇ νὰ εἰπώμεν, δὲν συμ-
φωνοῦν πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἀκρίβειαν. Διότι ἐκ
τῆς ἱστορίας εἶναι γνωστὰ τὰ ἑξῆς:

α) «Ὅτι ἡ ἐν τῇ Ἀττικῇ καὶ Μεγαρίδι μόνιμος
ἐγκατάστασις τῶν Ἀλβανῶν συνέβη πολὺ πρὶ
τῆς Τουρκοκρατίας (1), ἥδη ἀπὸ τοῦ 1382, ἐξη-
κολούθησε δὲ καὶ εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους μέ-
χει τοῦ 1425, τοῦτέστιν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν Κα-
ταλωνῶν μέχρι τοῦ Ἀντωνίου Α' Ἀτσαγιώλου (2).

(1) Τὰ Μέγαρα κατελήφθησαν, ὡς γνωστόν, ὑπὸ
τῶν Τούρκων τὸ 1846 διὰ τοῦ Ὁμέρ, στρατηγοῦ τοῦ
Μεχμέτ Β'.

(2) Σ. Λάμπρου, Ἡ ὀνοματολογία τῆς Ἀττικῆς
καὶ ἡ εἰς τὴν χώραν ἐποικήσις τῶν Ἀλβανῶν. Ἐν
ἐπετηρίδι τοῦ Πανεπιστοῦ, τ. Α' σ. 156-192. Τοῦ αὐ-
τοῦ, ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, τ. 5' (1908) σ. 645, 661.
Μ. Λαμπρινίδου, ἱστορικαὶ σελίδες (1320-1821):
Οἱ Ἀλβανοὶ κατὰ τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ τὴν Πε-

β') "Οτι ἡ εἰς τὴν Ἑλλάδα γενικῶς καθόδος καὶ ἡ ἐν αὐτῇ ἐγκατάστασις τῶν Ἀλβανῶν ἐγένετο κατὰ διαλείμματα ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΔ' αἰῶνος μ.Χ. μέχρι τῶν μέσων περιῖπου τοῦ ΙΕ', ἥτοι ἀπὸ τοῦ 1320 - 1460 (*). Τινὲς ὁμῶς συγγραφεῖς, ὅπως λ. χ. ὁ Γ. Χατζηδάκης (*), ὁ Ἀδ. Ἀδριανίου (*), ὁ Π. Καραλίδης (*), δέχονται ὅτι ἡ ἐν Ἑλλάδι ἐποικήσις τῶν Ἀλβανῶν ἤρξατο ἤδη ἀπὸ τοῦ ΙΙ' αἰῶνος. Δεδομένου δὲ ὅτι ἐκ τῆς φρασεως τοῦ κ. Ν. Κ. «κατὰ τὸν χρόνον τῆς Τουρκοκρατίας . . . οἱ Δερβενχωρίται, ἥτοι οἱ φύλακες τῶν Δερβενίων, τῶν διαβάσεων δηλαδὴ, ἦσαν ἀγρυπνοὶ φρουροὶ τῆς Μεγαρικῆς» πρέπει εὐλόγως νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ὁ χρόνος εἶναι ὁ μετὰ τὴν ἀναγνώρισιν τῶν ἀρματολικίων ὑπὸ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, συνάγεται ὅτι ἀπὸ τῆς πρώτης ἐγκαταστάσεως τῶν Ἀλβανῶν ἐν τῇ Ἀττικῇ καὶ Μεγαρίδι μέχρι τοῦ χρόνου, καθ' ὃν νομίζει ὁ κ. Κ. ὅτι κατεκλύσθησαν αἱ χώραι αὐταὶ ὑπὸ τῶν εἰρημένων μεταναστῶν, παρήλθον τουλάχιστον 2-3 αἰῶνες, διότι καὶ μὲν δὲν εἶναι βεβαιωμένον χρονικῶς πότε ἀκριβῶς οἱ Τούρκοι ἀνεγνώρισαν τὸ ἀρματολικὸν ὡς θεσμὸν τοπικῆς ἀστυνομίας καὶ φρουρήσεως τῶν διόδων (*), οἱ πλείστοι (*) ὁμῶς δέχονται

λοπόννησον (1907), σ. 7. τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Ναυπλία (1898), σ. 118. Κ. Ἀμάντου, Οἱ βόρειοι γείτονες τῆς Ἑλλάδος (1923), σ. 141. Τοῦ αὐτοῦ, Ἑλληνικὴ ἱστορία, σ. 111. Κ. Παπαρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, τ. Ε' (ἐκδ. 5^η 1930) σ. 227, 233. Κ. Καραφύλας, Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων (1933), σ. 161, 173. Ίω. Σταματίου, Ἡ Σφαίρα καὶ ὁ Πόρος (1937), σ. 91, 94. Μ. Ε. Α. Ε. (ἀρθρ. Ἀ. Σ. Ἀρβανιτοπούλου) τ. Α' σ. 708, (ἀρθρ. Ν. Α. Βέν.) τ. Ε' σ. 293. Μ. Ε. Α. Ε. (ἀρθρ. Κ. Ἀμάντου) τ. Γ' σ. 415, (ἀρθρ. Γ. Δ. Κορομηλά) τ. Γ' σ. 816. Ἀγγ. Ἀ. Ἀγγέλου, Ἡ ἀλβανικὴ γλῶσσα εἰς τὴν ὑπαίθρου Ἀττικοβοιωτίαν. Ἐν ἔφημ. «Ὑπαίθρου Ἀττικοβοιωτίας» τοῦ Δεκεμβρ. 1937, ἀρ. φύλλ. 7, σ. 4γ-ε. Γ. Δ. Κορομηλάς, Φλουαρία—Περὶ ἀρματολικίων. Ἐν ἔφημ. «Καθημερινῇ» τῆς 24 Ἰανουαρ. 1938, ἀρ. φύλλ. 7736 σ. 1ε.

(*) Βλέπε τὴν προηγουμένην βιβλιογραφίαν, ἐν ἣ γίνεται λόγος καὶ γενικῶς περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐποικήσεως τῶν Ἀλβανῶν, προσέτι δὲ καὶ: Θ. Ν. Φιλαδέλφειος, Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων, τ. Α' σ. 134 ὅπου σμ. 1. Τ. Κανδῆλῳρου, Ἱστορία τῆς Γορτυνίας (1898), σ. 93 κέξ., 105 κέξ. Ch. Diehl - E. Καψαμπέλη, Ἱστορία τοῦ βυζαντινοῦ κράτους (1923), σ. 246. Α. Χωραφᾶ, Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἀυτοκρατορίας (ἐκδ. Δ' 1925), σ. 217-218. «Ἐλευθερουδάκης», Παγκόσμιος Ἱστορία, τ. 2α' σ. 308-309. Σ. Βουτυρά, Λεξικὸν Ἱστορίας καὶ Γεωγραφίας, τ. Α' σ. 491. Φ. Μιχαλοπούλου, Ἡ νεοελληνικὴ παράδοσις, ἐφημ. «Καθημερινῆς», φιλολογικὰ φύλλα ἀρ. 5282-5283 (12 Ὀκτωβρίου 1936-25 Ἰανουαρίου 1937). Π. Μαγιάκου, Σλαῦοι-Ἀλβανοί, ἐφημ. «Καθημερινῆς», 16 Νοεμβρίου 1936.

(*) Γ. Χατζηδάκης, Σύστημα Ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης (1915), σ. 18 ὅπου σμ. (*). Ἀδ. Ἀδριανίου, Βυζαντινὴ καὶ Εὐρωπαϊκὴ Ἱστορία (ἐκδ. Γ' 1935), σ. 214-215.

(*) Π. Καραλίδης, Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων μέχρι τῆς βασιλείας Γεωργίου τοῦ Α' (1925) σ. 69-70.

(*) Πλὴν ἐννοεῖται τῶν ἐπὶ Μουράτ Β' κατὰ τὴν Πύλιν καὶ τὸ Ἀργυροκάστρον καὶ τοῦ ἐν ἔτει 1489 εἰς τὰ στενὰ τοῦ Ὀλύμπου ἰδρυθέντων.

(*) Πρβλ. Ε. Νεμέας, Μελέται καὶ ἀναμνησεῖς ἐκ τῆς Ἑλλάδος (1878), σ. 116-118. Κ. Παπαρηγοπούλου, ἐνθ' ἄνωτέρω, τ. Εβ' σ. 135-136. Δ. Α. Κόκκινον, Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπαναστάσις, τ. Α' (1931) σ. 36-37.

ὅτι τοῦτο συνέβη ἐπὶ Σουλεϊμάν τοῦ Μεγαλοπρεποῦς (1520-1566), ἐνθ' ἄλλοι, ὅπως ὁ κ. Φ. Μιχαλόπουλος, κατὰ τὸ δεύτερον ἡμῖς τοῦ ΙΖ' αἰῶνος (*). Λέγομεν ὅτι παρήλθον «τουλάχιστον» 2-3 αἰῶνες, διότι δύναται τις νὰ ἐκλάβῃ εὐλόγως τὸ ἀνωτέρω καταχωρισθὲν ἀπόσπασμα ὡς ὑποδηλοῦν τὴν ἐπὶ τῆς Ἐπαναστάσεως τῶν Ὀρλώφ ἀλβανικὴν (τουρκαλβανικὴν) κατὰ τῆς Πελοποννήσου ἐπιδρομὴν, ὅποτε ὁ χρόνος ἀπὸ τοῦ 1382 μέχρι τοῦ 1770 πληροῖ σχεδὸν τέσσαρας αἰῶνας.

γ') Ὅτι ἡ ἐν τῇ Ἀττικῇ καὶ Μεγαρίδι ἐγκατάστασις τῶν Ἀλβανῶν ἐγένετο κατόπιν προσκλήσεως τῶν ὑπὸ τῶν Καταλανῶν ἀρχόντων καὶ τῶν Ἀσασιωλῶν, ἵνα χρησιμοποιοῦνται ὑπ' αὐτῶν ὡς μισθοφόροι στρατιῶται, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ ἡ χώρα εἶχεν ἀνάγκην γεωργῶν καὶ ποιμένων, καὶ οὐχὶ κατὰ τὰς διαφόρους ἐναντίον τῆς Πελοποννήσου ἐπιδρομάς τῶν εἰς ὑστερωτέρους χρόνους (*).

δ') Ὅτι οἱ Ἀλβανοί, οὐ μόνον οἱ κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' ἐπιδραμόντες εἰς τὴν Πελοπόννησον ὡς πολεμικὰ στίφη, ἀλλὰ καὶ οἱ ὡς μισθοφόροι πολεμισταὶ καὶ γεωργοὶ καὶ κτηνοτρόφοι ἐποικισθέντες ἐν αὐτῇ ἀπὸ τοῦ 1368 (ἐπὶ τοῦ δεσπότη τοῦ Μυστρᾶ Μανουῆλ τοῦ Καντακουζηνοῦ) μέχρι τοῦ 1460 διὰ τῶν στενῶν τῆς Μεγαρικῆς (Κίθαιρων, Ὄνεα ὄρη, Γεράνεια) διήλθον οἱ πλείστοι καὶ δὴ ὁμαδικῶς, ἀφοῦ ἀναφέρεται ὅτι κατὰ τὴν δευτέραν ἐποικήσιν ἐπὶ τοῦ Θεοδώρου Παλαιολόγου Α' (1380) οἱ Ἀλβανοὶ ἀνῆλθον εἰς ἐκάστὴν χιλιάδα, εἶχον δὲ μεθ' ἑαυτῶν καὶ τὴν οἰκοσκευὴν τῶν καὶ τὰ ὥσα τῶν (*).

ε') Ὅτι Δερβενχωρίται δὲν ἐκαλοῦντο μόνον οἱ ἐντεταλμένοι τὴν φρουρῆσιν τῶν Δερβενίων, τῶν στενῶν δηλαδὴ διαβάσεων τῆς Μεγαρικῆς, ἀλλὰ καὶ ὅλοι γενικῶς οἱ κάτοικοι τῶν περὶ αὐτὰ χωρίων Μεγάρων, Βιλλίων, Κουντούρων, Μπίσσις καὶ Περαχώρας (*).

(*) Φ. Μιχαλοπούλου, ἐνθ' ἄνωτέρω, φύλλ. 5358, 28 Δεκεμβρίου 1936. Πρβλ. καὶ C. Fauriel, Chants Populaires de la Grèce moderne, τ. Α' (Paris 1824), Discours préliminaire σ. XCIII-XCVIII.

(*) Βλέπε τὰς ἀνωτέρω ὑπ' ἀριθ. 2 καὶ 3 παραπομπάς. Σημειῶνω ἀκόμη συντόμως, ὅτι ἐσφαλμένα ἔγραψε σχετικῶς καὶ ὁ κ. Μελ. Α. Μπενάρδης εἰς τὰ «Ψήγματα Μεγαρικῶν Α'», σ. 171 (18ε) «Ἐστὶν ΚΒ'», 258, σ. 1433 ὅπου σμ. 8), ὅτι δηλαδὴ οἱ Ἀλβανοὶ διήλθον διὰ τῶν Μεγάρων καὶ δὲν ἐγκατεστάθησαν ἐν αὐτοῖς παρὰ κατὰ τὰς διαφόρους ἐναντίον τῆς Πελοποννήσου ἐπιδρομάς τῶν ἀπὸ τοῦ 1769 καὶ ἐφεξῆς.

(*) Αἱ τελευταῖαι καθόδοι τῶν Ἀλβανῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐγέναν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ θρυλικοῦ ἥρωος αὐτῶν Σκεντερβέη καὶ τὴν σκληρὰν βίωσιν τῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ὅτι δὲ οἱ εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐλθόντες Ἀλβανοὶ διήλθον διὰ τῆς Μεγαρικῆς καὶ τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου, 18ε καὶ Σ. Λάμπρου, Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, τ. Γ' σ. 705. Περὶ δὲ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κατὰ τὴν δευτέραν ἐποικήσιν πρβλ. βίωσ. Φ. Μιχαλοπούλου ἐν «Καθημερινῇ» 26 Ὀκτωβρίου 1936, ἀρ. φύλλ. 5296, σ. 4β.

(*) Πρβλ. προχέτως Ἀ. Α. Χατζηνάνργουρον, Σπετωτικά, τ. Α' (1861) σ. 485. Δ. Α. Κόκκινον, ἐνθ' ἄνω, τ. Α' σ. 433. Μ. Ν. Bouillet, Λεξικὸν Ἱστορίας, Γεωγρ., Μυθολ., Βιογρ., τ. Α' σ. 1046. Δ. Γρ. Καμπούρογλου ἐν Μ. Ε. Α. Ε., τ. Δ' σ. 391. Ἀνώνυμον (Χ), αὐτόθι, τ. Θ' σ. 249. Ί. Σαρρῆν ἐν Μ. Ε. Ε., τ.

στ') Ὅτι ἡ μὴ ἐγκατάστασις Ἀλβανῶν ἐν τῇ περιοχῇ τῶν Μεγάρων δὲν ὀφείλεται εἰς τὴν ἄγρυπνον φρουρήσιν τῆς Μεγαρικῆς ὑπὸ τῶν Δερβενοχωριτῶν, συμφωνῶς ἄλλως τε καὶ πρὸς ὅσα ἐπομὲν ἀνωτέρω. Θὰ παρουσιάσωμεν δὲ τῷ ὄντι κομμάτια δεχόμενοι τὸ ἀντίθετον, διότι τότε οἱ πλὴν τῶν Μεγαρέων Δερβενοχωριταὶ Ἀλβανοὶ ὄντες κατὰ τὸν ἐποικισμὸν τῶν θὰ θεωρηθοῦν ἐμποδίζοντες ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως.

ζ') Γράφον ὁ κ. Ν. Κ. ὅτι «ἡ μὴ ἐγκατάστασις Ἀλβανῶν ἐν τῇ περιοχῇ τῶν Μεγάρων πιστοῦται καὶ ἀπὸ τοῦ γεγονότος, ὅτι αὐτόθι «δὲν ὑπάρχει τὸ σύμβολον τῶν Ἀλβανῶν, ἡ Ἀγία Παρασκευή, παρὰ μόνον εἰς ναῖδριον μεταγενέστερον», ἔρχεται εἰς ἀντίφασιν πρὸς ἑαυτὸν ὅσον ἀφορᾷ εἰς ὅσα ἄλλοτε ἐγράψεν εἰς τὴν «Τουριστικὴν Ἑλλάδα» (Μάρτιος 1933, ἀρ. φύλλ. 29, σελ. 82, εἰς τὸ ἄρθρον «Περὶ τῆς Ἀττικῆς»): «... καὶ οἱ Ἀλβανοὶ ἀκόμη — λέγει — ἐνῶ περιέλαβον πᾶσαν τὴν Μεγαρικὴν, Σαλαμίνα, Ἀττικὴν εἰς τὴν προσπάθειαν αὐτῶν τὴν ἐποικιστικὴν, μόνον τὰ Μέγαρα δὲν ἐπλησίασαν, διὸ καὶ ἐν Μεγάροις οὐδόλως ὑπάρχουν Ἀλβανοί. Παράδοξον ὅμως εἶναι ὅτι παρ' ὅλα ταῦτα ἀπαντοῦν τῆς προστάτιδος τῶν Ἀλβανῶν Ἀγίας Παρασκευῆς πολλὰ εἰκόνες ἐν Μεγαρικοῖς ναοῖς, καθὼς ἐπίσης καὶ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, πολὺ προγενέστεροι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος...». Πῶς ἀκριβῶς ἔχει τὸ ζήτημα τοῦτο τῶν εἰκόνων δὲν σκοποῦμεν νὰ ἐξετάσωμεν ἐνταῦθα.

η') Γράφον ὁ αὐτὸς ὅτι ἐξ ὅλης τῆς περιοχῆς τῶν Μεγάρων «μόνον περὶ τὴν Κινέτταν ὦκησαν ποιμένες τινὲς Ἀλβανοί, ἀλλ' ἐλάχιστοι», δὲν ἀναφέρει πόθεν ἤρυσθη τὴν πληροφορίαν. Ὅπως δὲ ὅμως, ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι οἱ ἀλβανόφωνοι Κινετιῶται ἦσαν καὶ ποιμένες, ἀλλὰ πρὸ πάντων γεωργοί, καὶ ὅτι Ἀλβανοὶ κατήκταν καὶ εἰς τὰ τοὺς βορείως πρόποδας τῆς Γερανείας Μάξι (Τριπολιτσάκον). Ἐπὶ τῆς σημερινῆς ὁμοῦ γενεᾶς οἱ Μαξιῶται σχεδὸν ἐξηλληνίσθησαν ἕνεκα τῆς ἐπικοινωνίας τῶν πρὸς τοὺς περὶ τὸ Μάξι μεγάλως ἐπεκταθέντας Μεγαρεῖς (13).

Τίνες τέλος ἦσαν καθ' ἡμᾶς οἱ λόγοι, διὰ τοὺς ὁποίους δὲν ἐγκατεστάθησαν ἐν Μεγάροις Ἀλβανοί, ἐλπίζομεν ὅτι θὰ γράψωμεν ἄλλοτε ὀλίγα σχετικᾶ.

Αὐτὰ τὰ ὀλίγα σὲ παρακαλῶ νὰ δημοσιεύσῃς πρὸς ἐπανάρθωσιν τῶν ἀνακριβειῶν, αἱ ὁποῖαι, ἂν δὲν ἀποδεικνύουν ἄγνοαν ὁρισμῶν διηρημένων ἱστορικῶν γεγονότων, μαρτυροῦν πάντως ἀσύμφωνον προχειρότητα. «Ἀν θέλωμεν ν' ἀναφέρωμεν, ἔστω καὶ παρεμπιπτόντως

καὶ συντόμως, παρὰ τὸ ἀπασχολοῦν ἡμᾶς θέμα, τὴν ἱστορίαν πόλεως τινος, ὀφείλομεν προηγουμένως νὰ ὑποβαλλώμεθα εἰς τὸν κόπον τῆς μελέτης τῶν σχετικῶν συγγραμμάτων, ἢ τοῦλάχιστον τοῦ νὰ συμβουλευώμεθα αὐτάς, καὶ νὰ μὴ ἐπαφιέμεθα τυχὸν εἰς τὴν μνήμην μας καὶ νὰ γράψωμεν εἰκὴ καὶ ἐξ ὑπογυίου οὐχὶ περὶ ἀγνώστων καὶ ἀσημάντων ζητημάτων, ἀλλὰ περὶ θεμάτων γνωστῶν καὶ σπουδαιωτάτων διὰ τὸν ἐθνολογικὸν χαρακτῆρα τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς.

Με φίλιν

ΙΩ. Α. ΟΙΚΟΝΟΜΟΠΟΥΛΟΣ

Τὸ παράπονον τοῦ κύκνου

Ἀγαπητὴ «Νέα Ἑστία»,

Ὁ κ. Β. Ἰσχυρίζεται στὸ τελευταῖον τεύχος σου πὼς μεταχειρίζομαι ἀνύπαρχτες καὶ κακοφτιαγμένες λέξεις (πετράδινες, λαλέδινες, ἀχάτωνες), καθὼς καὶ τὴ λέξη ἀβρόζους! (ὅπου βάξει καὶ ἓνα θαυμαστικό). Καὶ ἡ λέξη, βέβαια ἀβρόζους μὲ θαυμαστικό, ὅπως καὶ μιὰ ἀχάτωνες μὲ ἐρωτηματικὸ σ' ἓνα ἀρθράκι τοῦ ποιητῆ Μαλακάση στὸ «Νέο Κράτος», εἶναι ἀνύπαρχτες, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχουν στὸ ποιημὰ μου. Ὑπάρχει ἡ λέξη «ἀβρόζους», πού τόσο ὁ κ. Β. ὅσο καὶ ὁ κ. Π. βρίσκουν ἀνύπαρχτη καὶ φτιαγμένη. Διψοῦμαι, ἀληθινά, πού δὲν τὴν ἔχω φτιάξει ἐγὼ τὴ λέξη αὐτή, γιατί μὲ πρόλαβε κάποιος ἄλλος λεξιθῆρας καὶ κατασκευαστὴς λέξεων, πρὶν ἀπὸ δυόμισι χιλιάδες χρόνια, πού κι' αὐτὸν τὸν ἔχουν κοροϊδεύει στὴν ἐποχὴ του γιὰ τὰ αὐθαίρετα κατασκευάσματά του, ὁ Διοσχόλος, ὁ πιὸ ἀληθινὸς ποιητὴς γιὰ μένα καὶ ὁ μόνος πού τρέμω μπροστά του. Ἀπὸ τὸν ἴδιο πῆρα καὶ τὴ λέξη «ἐχθρόξενος», πού τὴ μεταχειρίστηκα ἄλλοι καὶ πέρασε ἀπαράτηρητη. Λέξεις πού ταιριάζουν μὲ τὸ σημερινὸ γλωσσικὸ αἰσθημα.

Ἡ λέξη «γλυκοπερίπλοκη» εἶναι βυζαντινὴ δημοτικὴ, ὠραιότατη, καὶ δὲν εἶναι καμωμένη κατ' ἀναλογία μὲ τὸ «σφιγγοπερίπλοκη» τοῦ Γρυπάρη. Στὴ φράση «ρόδου μνημικοῦ» βάξει ἄλλο ἓνα θαυμαστικό ὁ κ. Β. Ἐδῶ ὅμως δὲν πρόκειται γιὰ ἀπλὸ φτιάσιμο λέξεων, καὶ θάπρεπε νὰ βγάλω στὴ μέση αἰσθητικὰ ζητήματα, πού οὔτε ὀρεξὴ ἔχω, οὔτε καιρὸ. Ὅσο γιὰ τίς λέξεις «ἀχάτωνες», «πετράδινες», «λαλέδινες», δικαίωμα του εἶναι νὰ μὴ τοῦ ἀρέσουν. Ὁ ποιητὴς ὅσῳτος ἔχει κι' αὐτὸς τὸ δικαίωμα νὰ δημιουργεῖ τὴν ἐκφρασὴ του, νὰ λυγίζει καὶ νὰ προεκτείνει τίς λέξεις, ἀλλίως ἢ γλώσσα μὲνι στάσιμη κι' ὁ ποιητὴς δὲν μπορεῖ νὰ δώσει τὴν ἀληθινὴν εἰκόνα τῆς ψυχῆς του, τὸν παλμό του. Τώρα, ἀπ' αὐτὰ πού φτιάχνει, ἂν μένει καὶ τὸ ἓνα δέκατο ἀκόμα, πάλι κέρδος εἶναι. Ἐκεῖνο πού μ' εὐχαριστεῖ, εἶναι πὼς πολλὰς ἄλλες ἀκούστηκαν εὐχάριστα καὶ πέρασαν ἀπαράτηρες. Αὐτὸ θὰ πῇ πὼς ἦταν πετυχημένες, ὅπως καὶ μερικὲς ἄλλες πού ἔφτιασα στὰ πρῶτα μου ποιήματα ἢ ἐββαλὰ πρῶτος στὰ νεοελληνικά κι' ἔμειναν ἀπαράιτες.

Τώρα, ἂν μερικὲς λέξεις χτυποῦν ἄσχημα στ' αὐτιά, ὡς εἶναι βέβαιος πὼς ὕστερα ἀπὸ ἓνα-δυὸ

Θ' σ. 50. Γ. Δ. Κορομηλᾶν, αὐτόθι, τ. 15' σ. 816. «Νέα Ἑστία» 15 Σεπτεμβρίου 1937 (ΚΒ', 258, σ. 1431 ἀρ. 7).

(13) Πρέπει νὰ σημειωθῇ, ὅτι οἱ Ἀλβανοὶ οὗτοι ἐξ ἀρχῆς κατέκταν εἰς τὸ Κατόντι, μικρὸν χωρίον ἡμισίαν ὠραν δυτικῶς τοῦ Μαζίου, καὶ ὅτι κατὰ τοὺς ὑστερότερους χρόνους ἐγκατέλειψαν αὐτὸ ἕνεκα τῆς αὐτοῦ σπάνους ὕδατος καὶ ἔκτισαν τὸ Μάξι, ὅπου ἔδρυν μὲν ὕδωρ, ἀλλὰ καὶ κλίμα νοσώδες, τὸ ὁποῖον ἐτυράννει καὶ τυράννει αὐτοὺς διὰ τῆς ἐλονοσίας.

γενεές θα γίνουν ευπρόσδεκτες και απαραίτητες.

Και τώρα ας έρθουμε στο σπουδαιότερο μέρος της επιστολής. 'Ο κ. Β. κατηγορεί, τόσο έμένα όσο και τον κριτικό σας κ. Κλ. Παράσχο, που παίνεσε το στίχο μου:

κάτασπρος κύκνος πέταγε
γλυκά λαλώντας στα ύψη,

πώς κ' οι δυο έχουμε μεσάνυχτα από ζωολογία, γιατί κατά τη ζωολογία, που έχει πάντα στο προσκεφάλι του ο κ. Β., ο κύκνος ούτε λαλεί ούτε πετάει. Για να βγάλει ολότελα τ' απλута μας στη φόρα, φέρνει και μάρτυρες τον Πλίνιο και το Βιργίλιο. Έπειδή πρόκειται για καθαρό ποίημα, τον Πλίνιο τον αφήνω κατά μέρος κι' έρχομαι στο Βιργίλιο. Σ' αυτόν ο κ. Β. στέκεται με ιδιαίτερο θαυμασμό, τον ονομάζει αληθινόν ποιητή, που λέει όλη την αλήθεια και που δεν κάνει όπως οι μυθολόγοι και ψευτές αρχαίοι Έλληνες, που έπλασαν το άνυπαρκτο «κύκνειο άσμα». Έτσι με γλυτώνει από τον κόπο να αναφέρω το μύθο του 'Απόλλωνα που γύριζε στη Δήλο από τους 'Υπερβόρειους κάθε άνοιξη με άρμα που τώσερναν κύκνοι. 'Υποθέτω ότι πετούσαν, γιατί εκείνη την εποχή δεν ύπηρχαν ούτε τραίνα να φορτωθούν, κι' αν έρχονταν με τα πόδια σειστοί και λυγιστοί, σε βαριά στεγανόνοδα που ήταν, δε θάφταναν στην Ελλάδα ούτε το χειμώνα.

Αν και δεν αναφέρει ο κ. Β. (ο καθηγητής που ύποπτευομαι) σε ποιο μέρος το λέει ο Βιργίλιος, που έπρεπε να το κάνει σαν επιστήμονας, ωστόσο έγω τον πιστεύω δίχως συζήτηση. Πιστεύω δηλαδή πως ο Βιργίλιος λέει ότι ο κύκνος ούτε πετάει, ούτε λαλεί, και πως βγάζει κάποτε κάτι στριγγές φωνές. Καλά να του κάνουν, λοιπόν, οι μεταγενέστεροι, του άθλιου, που τον ονόμασαν «Κύκνο της Μάντουας», γιατί ύστερα μάλιστα από την περιγραφή που έδωσε ο ίδιος, τον παρόμοισαν με το στεγανόποδο αυτό, το βαρύ και δυσκίνητο ζώο, που βγάζει μονάχα άγριες τοιριγματιές αποκρουστικές και δεν έχει καμμία σχέση με τους τραγουδιστάδες του αιδέ-ρα. Πώς λοιπόν ο κ. Β. μπορεί να θεωρεί αληθινόν ποιητή τον «Κύκνο της Μάντουας», αφού τον κατάντησε σ' αυτά τα χάλια;

Για να γλυτώσω ωστόσο ολότελα τον κριτικό μου από την κατηγορία πως δε διαβάζει ζωολογία όταν γράφει τα κριτικά άρθρα του για ποίηση, προσθέτω: Το μέρος του «'Απολλώνιου», όπου αναφέρεται ο στίχος αυτός, είναι το τέλος του όνειρου της μάννας του 'Απολλώνιου, που το είδε την ώρα που ήταν έτοιμόγεννη. Είδε πως το παιδί που γεννοόσε έγινε έξαφνα κύκνος και πέταξε λαλώντας προς τα ύψη.

Μου φαίνεται πως στον ύπνο μου μπορώ να βλέπω πολλά παράξενα πράματα που δε συμφωνούν με τη ζωολογία, και όχι μονάχα ένα στεγανόποδο, αλλά και αυτόν ακόμα τον κ. Β. να πετάει.

Το ότι ύπάρχει μια βαθύτερη συμβολική έννοια στα όνειρα, που μαντεύουν την αληθινή

ουσία των πραγμάτων και δίνουν μύριες άναποκρίσεις των αισθήσεων, μύριες αναλογίες έννοιών, τα στοιχεία δηλαδή του αληθινού λυρισμού, αυτά για το ρεαλιστή και λογικευόμενο κ. Β. δεν έχουν καμμία σημασία και είναι έξω από την αληθινή ποίησή του.

Ο κ. Β. έρχεται να σκοτώσει το Μύθο. Έγώ όχι μονάχα να φτιάσω νέους, αλλά προσπαθώ και να δώσω μια μυθική σκέψη. Είχε δικίο λοιπόν ο κ. Β. να ξεχύσει όλη την κακία του εναντίον μου και να χτυπήσει τους στίχους μου σύμφωνα με την αντίληψή του. Τί του έφταιξε όμως ο άθώος κύκνος, και θέλησε να σκοτώσει το μύθο του και να τον χαρακτηρίσει ως «άσχημο ψέμμα»;

Με τιμή
ΑΠ. ΜΕΛΑΧΡΙΝΟΣ

'Η εικονογράφησης του τεύχους.

Οι «Ψαράδες» του W. Borowski, που δημοσιεύονται έκτος κειμένου σ' αυτό το τεύχος, είναι από την Πολωνική Έκθεση που έγινε στο Ζάμπκο. Το διήγημα «Στο πέραςμα του ρυακιού» εικονογράφησε ο κ. Σπ. Γιάνναρης. Τα δεκαπέντε σκίτσα που συνοδεύουν το άρθρο «Ταξιδεύοντας στο Βορρά» είναι της κ. 'Αθηνάς Ταρσούλη. 'Η εικόνα του διηγήματος «'Αγωνία» έγινε από τον κ. Γιάννη 'Αστεριάδη και του μυθιστορήματος «Γιούγκερμαν» από τον κ. Σπ. Βασιλείου.

ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

"Ένα ανέκδοτο γράμμα του Βαλχωρίτη (*)

"Ένα μέρος της άλληλογραφίας Βαλχωρίτη-Λασκαράτου τυπώθηκε ήδη στη Βιβλιοθήκη Μαρασλή (1). Το γράμμα όμως που τυπώνεται παρακάτω παραλείφτηκε τότε, αν και χρονολογικά ανήκει στη σειρά εκείνη. Κι' αυτό είν' ένας λόγος που βλέπει το φως.

Είναι όμως κι' ένας άλλος λόγος: "Ενώ στ' άλλα του γράμματα — όσα δηλαδή δημοσιεύθηκαν — ο Βαλχωρίτης Γεράσιμος Λασκαράτος επεκτείνεται σ' άλλα θέματα έκτος από την πολιτική, σ' αυτό, βρίσκοντας άφορητή από μια ερώτηση του φίλου του γραμμένη στα πεταχτά, εκθέτει την πίστη του σ' ένα έπιμαχο ζήτημα της εποχής εκείνης: την εθνική αποκατάσταση των Έρτανήσων. Βέβαια, από ένα γράμμα δεν είναι δυνατό ούτε πρόκει να κρίνεται ιστορικά μια

(*) Το γράμμα αυτό, μαζί με άλλα, μου το παραχώρησε το περασμένο καλοκαίρι ο γιός του Λασκαράτου σεβαστός πρεσβύτες Γεράσιμος Λασκαράτος.

(1) Άριστοτέλους Βαλχωρίτου Βίος και Έργα, τ. Α', έν 'Αθήναις 1938 (στο κεφ. «Άλληλογραφία μετά του 'Ανδρέου Λασκαράτου»). *Ηδη ο Παλαμάς παρατήρησε «πως δε θα είναι ολόκληρη ή άλληλογραφία» («Ο Νουμάς», 2 'Ιαν. 1911, σ. 10).

ζωὴ ὁλάκερη. Θεώρησα ὅμως καλὸ νὰ τὸ δημοσιέψω, γιὰτὶ μέσ' ἀπὸ τὶς γραμμὲς του εἶδα νὰ ὑψώνεται μιὰ ἡθικὴ φυσιογνωμία, ἕνας ἀγέρωχος ἐνθουσιασμός, ἕνας «άνθρωπος».

Τὸ γράμμα τοῦτο, σταλμένο ἀπὸ τὴν Κέρκυρα μὲ ἡμερομηνία 10 Ἀπριλίου 1863 Ν.⁽²⁾, εἶναι ἀπάντησις σὲ ἄλλο τοῦ Λασκαράτου ἀπὸ τὴν Κεφαλονιά μὲ ἡμερομηνία 5 Ἀπριλίου⁽³⁾. Εἶναι γνωστὸ πὼς ὁ Λασκαράτος, ἀνήκοντας στὸ κόμμα τῶν μεταρρυθμιστῶν δὲν ἔβρισκε συμφέρουσα τὴν ἔνωση καὶ στάθηκε φοβερὸς πολέμιος τῶν ριζοσπαστῶν. Ἰδιότροπος κι' ἐδῶ ὅπως σ' ὅλα του, εἶχε βέβαια τοὺς λόγους του. Στὸ γράμμα του λοιπὸν ἐκείνο ὁ Λασκαράτος τελείωνε μὲ τὴν ἐξῆς ἀποστροφὴν: «Α proposito — πιστεύεις ἐσὺ τὴν ἔνωση; Ἐγώ — γιὰ μὲ — δὲν πιστεύω, γιὰ νὰ μὴ γελοιάσῃς. Κάθε πού ἐπίστεψα, ἐγελάστηκα. Σοῦ γράφω τοῦτο τὸ ὑστερο, γιὰτὶ ἀκούω σὲ τὴν ἄλλη κάμαρα πού συζητοῦνε τὴν ἔνωση.»

Καὶ σ' αὐτὰ ἀπαντᾷ ὁ Βαλαωρίτης⁽⁴⁾:

Κέρκυρα 10 Ἀπριλίου 1863 Ν.

Ἀγαπητέ μου Ἀνδρέα,

Νερὸ κι' ἄλατι! Νερὸ κι' ἄλατι! Οὐτε ἐφαντάστηκα ποτε ὅτι εἶχες κατὰ νοῦ νὰ μὲ πειράξῃς οὔτε γράφοντάς σου τὴν ὑστερή μου ἐπιστολὴ ἐστοχάστηκά ποτε νὰ σοῦ ἀνταποδώσω τὴν πείραξιν. Σὲ ἀγαπῶ καὶ σὲ σέβομαι καὶ ταῖς παρατήρησάς σου ταῖς δέχομαι πάντοτε μὲ εὐχαρίστησι ἔστω καὶ ὅταν δὲν ταῖς παραδέχομαι⁽⁵⁾.

Ἐλαβα τὸ «Λύχνω» σου καὶ σὲ εὐχαριστῶ πολύ, διότι δὲν ἤθελα νὰ μοῦ λείπῃ τὸ ἀξιόλογο ἐκείνο ἔργον σου. Ἄν ὁ ἀδελφός μου⁽⁶⁾ δὲν σοῦ ἀποκρίθηκε, τοῦτο θὰ ἐξυνέβηκε, διότι καὶ ἐκεῖ ἦτον ὁ κόσμος ἄνου κατὰ διὰ τὴν ἔνωσιν καὶ διὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Βασιλέως ἀπὸ τὴν ὁποίαν φαίνεται ὅτι κρέμεται ἡ πραγματοποίησις τῆς.

Ἐγώ, φίλε μου, τὴν πιστεύω, διότι πάντοτε τὴν ἐπίστευσα. Ὅταν ἐμβῆκα εἰς τὸ πολιτικὸ τὸ στάδιο, μολοντί πολλοὶ ἀπὸ τὴν οἰκογένειάν μου ἦσαν εἰς τὰ πράγματα, μολοντοῦτο, δὲν ἐδίστασα νὰ προσκολλημὰ μὲ ὅλη μου τὴν ψυχὴν

εἰς ἓ μίαν ἰδέαν ὅπου μοῦ ἀνοίγε τὴν καρδίαν καὶ μὲ ἀνεσθίκενε ὀλίγο ἀπὸ τὴν Ἰονικὴν μᾶς λάσπην.

Ἐμποροῦσα ἀπλώνοντας τὸ χέρι εἰς τοὺς ἀφεντάδες μας νὰ ἀπολαύσω ὅτι ἤθελα, ἔμποροῦσα, ἂν δὲν ἐπιθυμοῦσα δι' ἐμέ, νὰ ἐπιτύχω διὰ τοὺς συγγενεῖς καὶ τοὺς φίλους μου προβιβασιμὸς καὶ θέσεις. Ἀλλὰ τὰ ἐκλότιστα ὅλα διὰ νὰ μείνω ὅλος ἀφιερωμένος εἰς τὴν ἰδέαν μου.

Ἡ ἔνωσις γιὰ μὲ δὲν ἦτο σύνθημα ἀντιπολιτεύσεως ἢ νὰ εἰπῶ καλῆτερα, δὲν ἦτο τὸ μετερίζι ἀπ' ὀπίσω ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἤθελα νὰ κρυφθῶ, γιὰ νὰ τουφεκίζω χωρὶς κίνδυνον τὴν προστασίαν. Δὲν ἦτο, γιὰ νὰ ξεγελάω τὸν κόσμον καὶ νὰ κλέφτω ψήφους, διότι ὅλοι γνωρίζουν ὅτι ἐζημιώθησαν πολλὰ συμφέροντά μου ἀπὸ τὸν καιρὸ ὅπου εἶμαι ἀντιπρόσωπος. Πρόσθεσε ὅτι εἰς τὴν Πατρίδα μου (καὶ τοῦτο τὸ ἀποδεικνύει ἡ τελευταία ἐκλογὴ μου, διότι ἐμείνα πέμπτος) δὲν ἀξίζει αὐτὴ ἡ δημοκρατία.

Ἡ ἔνωσις γιὰ μὲ ἦτο ἕνα ὄνειρον χρυσό, ὅπου ἐβάλθην νὰ τὸ κυνηγήσω μὲ ὄλαις μου ταῖς δυνάμεις ἕως ὅτου νὰ τὸ ἰδῶ κατορθωμένο.

Τὴν πιστεύω λοιπὸν καὶ τὴν πιστεύω τελειωμένην, ὅχι μόνον διότι τὴν προτείνει ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις⁽⁷⁾, ἀλλὰ διότι, καθὼς ἤλθαν τὰ πράγματα, ἡ προστασία δὲν ἡμπορεῖ πλέον νὰ ζῇ εἰς τὰ χρώματα μας.

Τὴν περασμένην Δευτέραν ἐγίνε ἐδῶ μία μεγάλη ἐπίδειξις, ἡ ὁποία σὲ κάθε ἄλλῃ περιστάσει ἤθελε χαρακτηρισθῇ ὡς ἐπαναστάσις. Ἀἰσχύαι τοῦ Κράτους κρύβονταὶ σὰν ταῖς νυχτερίδες καὶ ὁ ἀρμολύτης καθ' ἡμέραν καταπίνει φαρμακερὰ ποτήρια. Ἐγὼ ἔσερνα τὸ χορὸν τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ τυφλωμένος ἀπὸ τὸν ἐνθουσιασμό μου ἔκαμα ἕνα βῆμα, ὅπου ὀλίγους χρόνους προτιέτερα ἂν ἤθελα τὸ κάμη, βεβαίως μὲ ἔφερνε ἴσα ἴσα εἰς τὴν φούρκα. Ἐκίρην ἐνώπιον δώδεκα χιλιάδων λαοῦ, ὅλου τοῦ κλήρου, καὶ τῶν ἀντιπροσώπων, βασιλεῖα τῆς Ἑπτανήσου τὸν Γεώργιον τῆς Δανίας καὶ τὴν ἔνωσιν τελειωμένην ἐν πράγματι⁽⁸⁾ ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην.

Πίστεψε λοιπὸν καὶ σύ, ἀγαπητέ μου Ἀνδρέα, διότι ἡ πίστις θὰ σὲ κάμῃ νὰ εἰσαὶ ὠφέλιμος εἰς τὸ δυστυχισμένο τὸ ἔθνος μας. Ἐχομε μεγάλην χρεια ἀπὸ ἀνθρώπους τίμιους καὶ μὲ πολιτικὸ θάρρος καὶ πρέπει κι' ἐσὺ νὰ δώσῃς τὸν ὁ-

(2) Ν. — Ἔτος νέον, τὸ σημερινὸ «νέον ἡμερολόγιον».

(3) *Ο. π. σ. 529-531.

(4) Τὸ γράμμα τυπώνεται ὅπως εἶναι καὶ μόνον διορθώσαντα τὰ ὀφάναρα ὀρθογραφικὰ λάθη.

(5) Προηγούμενος εἶχαν ἀλλάξει δυὸ-τρία γράμματα, ὅπου ὁ Λασκαράτος τοῦ ζήτοῦσε τὰ χειρόγραφα τῶν ποιημάτων του (ποῦ βρίσκονταν στὰ χεῖρα τοῦ Βαλαωρίτη) κι' ὁ Βαλαωρίτης ἀρνεῖται γὰ τοῦ τὰ στείλει φοβούμενος μήπως τὰ χαλάσει μὲ τὶς διορθώσεις τῶν ἀσέμων. Ὁ Λασκαράτος τοῦ χοντρομίλησε κάπως μὰ στὸ γράμμα του τῆς 5 Ἀπριλ. τοῦ γράφει: «Ἄν εἰς τὸ ἀπερασμένο μου γράμμα ἐνομιλῃσθῃς προσβλημένος, σὲ βεβαίως ὅτι σκοπὸς μου δὲν ἦταν νὰ σοῦ εἰπῶ πρᾶγμα δυσάρεστον. Συμπάθησέ με, ἀλλὰ σὲ παρακαλῶ μὴν πέρνης ποτὲ τὰ λόγια μου σὲ κακὸ» (δ. π. σ. 530). Ἀπάντησιν σ' αὐτὰ εἶναι ὁλος ὁ πρῶτος παράγραφος τοῦ γράμματος τοῦ Βαλαωρίτη.

(6) Ξενοφὼν Βαλαωρίτης, ἀδελφὸς τοῦ ποιητῆ, πού τοῦ ἀφιέρωσε καὶ τὸ «Σήμαντρο». Ἐμενε τότε στὴ Λευκάδα.

(7) Ἡ Β' Ἐθνοσυνέλευσις τῆς Ἀθήνας ἀνακήρυξε στὶς 22 Ἰαν. 1863 βασιλεῖαν τῆς Ἑλλάδος τὸ δευτερο γιὸ τῆς Βικτωρίας. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ἐκ τῶν βασιλευσάντων οἶκων τῶν τριῶν εὐεργετῶν τῆς Ἑλλάδος δυνάμειον ἀπεκλείοντο ν' ἀποδεχθῶσι ποτὲ τὴν Ἑλληνικὴν στέμνιν, ἡ Ἀνασσα διὰ τοῦ ἐναρκτήριου λόγου εἰς τὸ Ἀγγλικὸν Κοινοβούλιον ἐκφράσασα τὰς ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς εὐχαριστίας, καὶ ὁποδηλώσασα ὅτι ἐδεῖ νὰ γίνῃ νέα ἐκλογὴ, προσέθετο: «Ἐάν καὶ ἡ Ἰωνικὴ Πολιτεία ὀριστικῶς ἐκφράσῃ τὴν ἐκκλιν ὅπως ἡ Ἑπτανήσος ἐνωθῇ μετὰ τῆς Ἑλλάδος, προθύμως ἡ Ἀνασσα θὰ προεκάλεε τὴν ἀναθεώρησιν τῆς συνθήκης τοῦ 1815, δι' ἧς αἱ Ἰόνιοι νῆσοι συνέστησαν εἰς Κράτος ὅπου τὴν Ἀγγλικὴν προστασίαν» (Ἀ. Μ. Ἰδρωμένος, Πολιτικὴ ἱστορία τῆς Ἑπτανήσου κλπ., Κερκύρα 1889, σ. 139).

(8) Πρῶτα εἶχε γράψῃ «ἐν δικαίῳ» κι' ὕστερα διορθῶσε «ἐν πράγματι».

βολό σου. Ἡ δημοκοπία ἀπουκάτου ἀπὸ τὴν προστασία ἴσως ἦτον ἀναγκαῖο κακό, διότι ἂν ὄχι ἄλλο τοῦλάχιστο μὲ αὐτὴν ἐγλήτωνε ἓνα μέρος τοῦ λαοῦ καὶ δὲν ἔπρεπε στὰ δίκτυα ὅπου ὁλοτριγυρὰ του ἐδίδχαναν ἄλλοι γιὰ νὰ τὸν ψαρεύουν. Ἀλλὰ ἡ δημοκοπία, τώρα ὅπου θὰ ἐνωθῶμε μὲ τ' ἀδελφία μας, εἶναι σκουληκι ὅπου πρέπει νὰ τὸ σκωτσοπατήσωμε (sic) ὅλοι, χωρὶς εὐσπλαχνία, μὴ μᾶς ἔμπη στὰ κόκκαλα καὶ μᾶς τὰ σαράβωσι.

Θέλω γράφει σήμερα εἰς τὸν ἀδελφὸ μου νὰ προσπαθῇ τὸ γληγορώτερον νὰ δώσῃ τὰ ἀντίτυπά σου. Πολὺ μοῦ κακοφαίνεται ὅπου ἀπὸ τὰ «Μνημόσυνα» δὲν μοῦ ἔμεινε οὔτε ἓνα ἀντίτυπο γιὰ νὰ σοῦ τὸ στείλω.

Τὸ ποιηματάκι ὅπου ἐτύπωσα καὶ ὅπου σοῦ ἐσωκλείω ἐλπίζω νὰ σὲ καταπείσῃ γιὰ ὅσα παραπάνου σοῦ ἔγραψα διὰ τὴν Ἐνωσι καὶ πὼς ἐγὼ ἔβλεπα τὸ μέγαλό τουτο ζήτημα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὅπου τὸ ἀγκάλιασα.

Σὲ γλυκοφιλῶ

ὁ φίλος σου

Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης.»

Αὐτὸ εἶναι τὸ γράμμα. Γεμάτο πίστη, πολιτισμὸ καὶ παρηγοσία. Ὁ Βαλαωρίτης διαφωνεῖ ριζικὰ μὲ τὸ φίλο του. Ἀλλὰ μὲ πόση εὐγένεια καὶ μὲ τί θάρρος! Τὸν ἐχτιμάει καὶ τὸν θέλει γιὰ σύμμαχο. Φροντίζει ὅμως ἀμέσως-ἀμέσως νὰ ξεκαθαρίσῃ καὶ τὴ θέση του. Μὲ τὸ μέτωπο ψηλὰ ὁ ποιητὴς τοῦ «Φωτεινοῦ» καὶ τ' «Ἀστραπόγιαννου» μιλεῖ χωρὶς φόβο καὶ χωρὶς πάθος. Εἶναι ἀγωνιστὴς καὶ ἔχει τὸ θάρρος τῆς γνώμης του. Σαρκαίνει μὲ τὴν «Ἰονικὴ μας λάσπη», κλωτοσκατεῖ τὴ δημοκοπία, καὶ ὅταν δικαιολογεῖ τὴν πίστη του, ἀνάβει καὶ ἐνθουσιάζεται. Κι' ὁ ἐνθουσιασμοῦ του ξεχειλίζει μὲ υπέρσυχες γραμμὲς ἡθικῆς ἀγερωχίας (9).

Καὶ τώρα χρειάζεται μιὰ ἐξηγήσιον.

Ἡ «περασμένη Δευτέρα» ποῦ ἀναφέρει ὁ Βαλαωρίτης ἦταν ἡ 25 Μαρτίου, καθὼς βγαίνει ἀπὸ τὴν ἡμερομηνίαν. Ἡ ἐθνικὴ γιορτὴ ἐκείνο τὸ χρόνον (1863) γιορτάστηκε μὲ ἐξαιρετικὰς ἐκδηλώσεις σ' ὅλα τὰ Ἐφτάνησα. Γιὰ τὸ γιορτασμὸ στὴ Ζάκυνθο βλ. τὴν ἐφημερίδα τοῦ Κ. Λομβάρδου «Φωνὴ τοῦ Ἰονίου καὶ Ρήγας» ἀρ. 114 (27 Μαρτ. 1863). Στὴν Κέρκυρα φαίνεται πὼς ἐγίνε διαδήλωση μ' ἐπικεφαλῆς τὸν Ἀ. Βαλαωρίτη — καθὼς συνάγεται ἀπὸ τὰ γραφόμενα του («ἐγὼ ἔσερα τὸ χορὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην...» κλπ.). Ἀπὸ τὴ «Φωνὴ

τοῦ Ἰονίου καὶ Ρήγας» τῆς 3 Ἀπριλ. 1863, σ. 4, μαθαίνουμε ὅτι «τὰ τῆς ἐθνικῆς ἐορτῆς ἐν Κερκύρα περιέγραψεν ἡ «Ἀναγέννησις» (ὄργανο τοῦ ὁμωνύμου συλλόγου, ποῦ ὑπῆρχε στὴν Κέρκυρα). Δυστυχῶς ὅμως τὴν «Ἀναγέννησι» δὲν τὴ βροῖκα στὶς βιβλιοθήκας τῆς Ἀθήνας. Οὔτε καὶ στὴν Κέρκυρα ὑπάρχει, καθὼς τελευταῖα μ' ἐπληροφόρησε μὲ γράμμα του ὁ διευθυντὴς τῆς ἐκεῖ βιβλιοθήκης κ. Κ. Σολδάτος (10).

Ἡ ἴδια «Ἀναγέννησις» θὰ μᾶς βοηθούσε νὰ ἐξακριβώσουμε ποῖο εἶναι τὸ ποίημα ποῦ ὑπαίνισται ὁ Βαλαωρίτης στὸ τέλος τοῦ γράμματός του. Δύο μπορεῖ νὰ εἶναι: ἡ «Ὁ βράχος καὶ τὸ κῆμα» (τὸ πιθανώτερον), ἢ ἡ «Εἰκοστὴ πέμπτῃ Μαρτίου».

Γιὰ τὸ πρῶτο ἔχουμε δύο μαρτυρίες ποῦ μᾶς πεῖθουν: α) Πρὶν ἀπὸ τὸ «Βράχο καὶ τὸ κῆμα» προτάσσονται δύο γράμματα μεταξὺ Βαλαωρίτη καὶ συλλόγου: «Ἡ Ἀναγέννησις». Ὁ Βαλαωρίτης ἔστειλε στὸν συλλόγον τὸ «Βράχο καὶ τὸ κῆμα». Ὁ Πρόεδρος τοῦ συλλόγου, στὴν ἀπάντησή του μὲ ἡμερομηνία 22 Μαρτίου 1863 Ε. Ε. (11), γνωστοποιεῖ στὸν ποιητὴ ἀπόφασιν τοῦ συλλόγου νὰ δημοσιευτὴ τὸ ποίημα στὴν «Ἀναγέννησι» («Βίος καὶ Ἔργα» τ. Β', σ. 136). β) Ὁ Ἰ. Βαλαωρίτης («Βίος καὶ Ἔργα» τ. Α', σ. 75) γράφει: «Δύνатаι τις νὰ ἀναλογισθῇ μετὰ πόσου ἐνθουσιασμοῦ ἐωρτάσθη ἐν Ἐπτανήσῳ ἡ 25 Μαρτίου 1863 [γιορτὴ 1863], τὴν ἐθνικὴν δὲ ἐορτὴν ἐξέμνησε καὶ ἡ Μοῦσα τοῦ ποιητοῦ διὰ τοῦ πλήρους δυνάμεως καὶ ἐξάρσεως ποιήματος. Ὁ βράχος καὶ τὸ κῆμα», ὅπερ δὲν ὑπῆρχε κατώτερον τῶν περιστάσεων».

Γιὰ τὸ δεύτερον, ἂν ἐξαίρεσουμε τὸν τίτλον τοῦ καὶ μιὰ πληροφορίαν τοῦ κ. Φ. Μιχαλόπουλου, πὼς δημοσιεύθηκε στὰ 1863 (βλ. ἐφημ. «Καθημερινὴ» 18 Ὀκτωβρ. 1937, σ. 3), τίποτ' ἄλλο δὲ μᾶς πεῖθει.

ΓΙΩΡΓΟΣ Γ. ΑΛΙΣΑΝΤΡΑΤΟΣ

Η ΜΟΥΣΙΚΗ

Ἡ «Λειτουργία σὲ οἱ ἔλασσον» τοῦ Μπάχ

Οἱ συναυλίες τῶν συνδρομητῶν τῆς Συμφωνικῆς ὁρχήστρας τοῦ Ὁδείου Ἀθηνῶν ἐκλείσαν ἐφέτος μὲ τὴν ἐκτέλεσιν, στὴν τελευταία (8η) τῶν συναυλιῶν, αὐτῶν, τῆς «Λειτουργίας σὲ οἱ ἔλασσον» τοῦ Μπάχ. Ἐκτελεστοῖ ἡ Χορωδία Ἀθηνῶν, ἡ Συμφωνικὴ ὁρχήστρα τοῦ Ὁδείου Ἀθηνῶν, οἱ κυρίες Μ. Φλερί καὶ Ν. Φραγγιά-Σπηλιοπούλου καὶ οἱ κ.κ. Α. Δελένδας καὶ Κ. Πέρσης (σολίστ), ὑπὸ τὴ διεύθυνσιν τοῦ κ. Φ. Οἰκονομίδου.

Ἦταν ἡ πρώτη, ἴσως, φορὰ, ποῦ ἡ Χορωδία

(9) Ὁ Παλαμᾶς, μιλώντας σὲ μιὰ διάλεξιν τοῦ στὴ «Φοιτητικὴ Συντροφία» γιὰ τὰ γράμματα μεταξὺ Βαλαωρίτη καὶ Λασκαράτου, γράφει: «Σὰς συσταίνω νὰ τὰ διαβάσετε. Θὰ δῇτε, μὲ προστά σας νὰ σὰς ξανοίγουνται σὰ χεροπισπαστὲς οἱ καρδιές δύο ἀνθρώπων ποῦ ἀντιπροσωπεύουν μιὰ περίοδον τῆς διανοητικῆς ἱστορίας μας. ἔτσι ἀφρόντιστ' ἀλληλογραφώντας ὁ καθένας θὰ σὰς δώσῃ μιὰ ἰδέαν τοῦ χαρακτήρα του, μιὰ εἰκόνα τῆς ψυχῆς του πιστότερη καὶ καθαρότερη κ' ἀπὸ τὴν ἰδέαν καὶ ἀπὸ τὴν ψυχὴν ποὺ ἀγωνιζόμενος νὰ αἰστανθοῦμε καὶ νὰ δράσουμε. Φάγοντας μέσα στὰ καθεαυτοῦ λογοτεχνήματά τους» (κ' Ὁ Νουμάς, 2 Ἰαν. 1911, σ. 10).

(10) Πρέπει καὶ δημόσια νὰ εὐχαριστήσω τὸν κ. Κ. Σολδάτο γιὰ τὴν προθυμίαν καὶ τὴ φροντίδα του νὰ μ' ἐξυπηρετήσῃ. Καθὼς εἶδα τώρα τελευταῖα, στὴ βιβλιοθήκῃ τῆς Βουλῆς βρίσκονται καμιά δεκάρι σκορπία φύλλα «Ἀναγέννησις», ὅχι ὅμως καὶ ἐκείνο ποῦ μᾶς ἐνδιαιφέρει.

(11) Ε. Ε. = ἔτος ἑλληνικό, «καλιὸ ἡμερολόγιον».

Ἀθηνῶν παρουσίασε ἕνα τέτοιο σφιχτοδεμένο καὶ ὁμοιογενὲς σύνολο. Βέβαια, ἔλειπε ἡ πλαστικότητα ἐκείνη, ἰδίως στὶς φωνές, πού δίνει τὴ λάμψη σ' ἕνα γορῳδιακὸ σύνολο καὶ πού μεταδίδει ἄμεσες συγκινήσεις μὲ τὸ ἀνάγλυφο καὶ βαθὺ τῆς ἐκτελέσεως· ἐπίσης ἀπὸ ἀπόψεως χρωματισμοῦ ἡ ἐκτέλεσις ἦταν κάπως ἀδύνατη· δὲν ἀκούσαμε ἕνα «πιανίσιμο» πραγματικόν. Ἐν τούτοις, ὅλ' αὐτὰ μπροστὰ στὸ κατόρθωμα νὰ ἐκτελεσθῇ ἕνα τέτοιο δυσχερέστατο ἔργο μὲ τόση ἀκρίβεια, τέτοιο ὥρατο σύνολο καὶ τόση ἀνεσία, καταντᾷ ν' ἀποτελοῦν λεπτομέρειες δευτερευούσης σημασίας. Ἡ κεντρικὴ γραμμὴ τοῦ ἀριστουργήματος αὐτοῦ δόθηκε ἀπόλυτα, πρᾶγμα πού τιμᾷ τὴ χορῳδία μας καὶ τὸν κ. Οἰκονομίδη, τὸ δημιουργὸν καὶ ἀκάματο διευθυντὴ τῆς, γιὰ τὴν πραγματικὴ ἐργασία καὶ τὰ λαμπρότατα ἀποτελέσματά της.

Δυστυχῶς τὸ ἔργο αὐτὸ παίχθηκε μιά μόνον φορὰ, ἐνὺ θάπρεπε νὰ τ' ἀκούσῃ ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερος κόσμος, κυρίως γιὰ τὸ βαθύτερο περιεχόμενόν του καὶ τὴ θέσι του ἀνάμεσα στὰ ἔργα ἐκείνα τῶν μεγάλων, τῶν ἀθάνατων μέσα στοὺς αἰῶνες πνευμάτων, πού χαρίζουν στὴν ἀνθρωπότητα μνημεῖα αἰώνια, μνημεῖα πού ἀποτελοῦν τὸ καταστάλαγμα τῶν τάσεων, τῶν ἰδεῶν, τῶν φιλοσοφικῶν δοξασιῶν καὶ θρησκευτικῶν πεποιθήσεων τῶν ἀνθρώπων, τῶν φυλῶν, τῶν ἐθνότητων.

Ἦνας διαμαρτυρούμενος γράφει μιά λειτουργία γιὰ τὴν Καθολικὴ Ἐκκλησία γιὰ νὰ ὑμῳθῇ στὰ οὐράνια τί; Ὅχι ὁ ὕμνος τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ὅχι ὁ ὕμνος ἑνὸς δόγματος, ἀλλὰ ἕνας ὕμνος τῶν ἀνθρώπων, *δλων τῶν ἀνθρώπων*, στὸν Θεόν, στὸ Ὑπέρτατο Ὄν, στὸ Δημιουργὸ τοῦ Σύμπαντος.

Στὴ «Λειτουργία σὲ οἱ ἔλασσον» τοῦ Μπάχ δὲν ὑπάρχουν καθολικοὶ, δὲν ὑπάρχουν διαμαρτυρόμενοι. Ὑπάρχουν *ἄνθρωποι*, πού ἐνωμένοι ὁμοῦν, ἰκετεύουν μὲ τὸν ἴδιον παλμὸν τῆς καρδιάς καὶ τὴν ἴδια θέρη τὸ Θεόν.

Ποτὲ μουσικοὶ ἤχοι καὶ ἀρμονίες δὲν ἐκλείσαν τόσες ἀνώτερες σκέψεις, τόσες ἀλήθειες, τέτοια φιλοσοφία, ἀλλὰ καὶ τόσο δραματικὸ πάθος, ὅσο τὸ δημιούργημα αὐτὸ ἑνὸς μεγάλου καὶ πραγματικοῦ Χριστιανοῦ, ἑνὸς Χριστιανοῦ πού εἶχε φωτισθῇ πραγματικὰ ἀπ' τὰ ὑψηλὰ διδάγματα τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς θρησκείας τῆς Ἀγάπης καὶ τῆς Συγγνώμης.

Ποτὲ δημιούργημα μὲ τόσο βαθὺ περιεχόμενον δὲν ὑπῆρξε ἀντικειμενικότερο, ἀλλὰ καὶ τόσο ὑποκειμενικὸ συνάμα, ποτὲ ἔργο ἀνθρώπου δὲν ἔκλεισε μὲ περισσότερη ἰσορροπία τὰ δύο αὐτὰ στοιχεῖα· τὸ ὑποκειμενικὸ καὶ τὸ ἀντικειμενικόν, ἀπ' τὴ λειτουργία αὐτὴ τοῦ Ἰωάννου Σεβαστιανοῦ Μπάχ.

Εἶναι αὐτὴ ἡ κατ' ἐξοχὴν μουσικὴ, πού βοηθεῖ τὸν ἄνθρωπον ν' ἀνακαλύψῃ τὸ θεῖο μέσα του, νὰ μεταρσιωθῇ καὶ ν' ἀνεῖσῃ τὰ φωτεινὰ οὐράνια.

Εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν μουσικὴ αὐτὴ, πού χαρίζει τὴ γαλήνη στὴν κουρασμένη καὶ πονεμένη ψυχὴ ἡ μουσικὴ τῆς καρδιάς καὶ τῆς εἰρήνης.

Συναυλίες κλπ.

Οἱ δύο συναυλίες τοῦ ὑπὸ τοῦ Ὁδείου Ἀθηνῶν προκληθέντος Κουίντέτου Πνευστῶν Ὁργάνων Πράγας (ἡ μία μὲ τὴ σύμπραξι τῆς Συμφωνικῆς μας ὀρχήστρας) ἀπέτελεσαν μίαν ἀναμφισβήτητη ἐπιτυχία ἀπὸ κάθε πλευρᾶ καὶ ἀπέδειξαν τί μποροῦν νὰ δώσουν τὰ ὄργανα αὐτὰ ὡς «σολίστ», ὅταν οἱ ἐκτελεστοὶ εἶναι εὐσυνείδητοι καὶ καλοὶ.

Ἐντύπῳσι ἀμέσως κάνει στὸ Κουίντέτο αὐτό, πού ἀποτελεῖται ἀπ' τοὺς κ. κ. Ρ. Χέρτλ (φλάουτο), Δρ. Β. Σμέτατσεκ (δύπλε), Β. Ρίχα (κλαρίνο), Ο. Προχάτσκα (κόρνο) καὶ Κ. Μπίντλο (φαγκότο), ἡ ἀπόλυτη ἰσορροπία καὶ ὁμοιογένεια τοῦ συνόλου, καθὼς καὶ ἡ λαμπρὴ ἡχητικότης του. Πράγματι, οἱ καλλιτέχναι αὐτοὶ ἔχουν ὥρατο, εὐγενὴ καὶ καθαρὸ ἦχο, πρᾶγμα πού ἀποτελεῖ τὴ βάσι τῆς καλῆς ἐκτελέσεως ἑνὸς πνευστοῦ ὄργανου· λαμπρὲς οἱ ἀναπνοαὲς των καὶ οἱ φράσεις των. Ἐκ παραλλήλου, στὶς δύο αὐτὲς συναυλίες οἱ καλλιτέχνες ἀπεκάλυψαν τὴ μεγάλη μουσικότητά των καὶ τὴν πραγματικὴν τὸν ἀντίληψι. Μὲ πόση λεπτότητα, εὐγένεια καὶ χάρι ἐπαῖξαν Μότσαρτ, μὲ πόση ἔκφρασι καὶ τέχνη μέσα στὸ πλαίσιο τῆς πραγματικῆς μουσικῆς καὶ τῆς ὀρθῆς ἐρμηνείας, ἔργα Μπετόβεν, Φάιρστερ, Μπλουμπερ, Ραϊσά κλπ. Οἱ πιὸ δύσκολοι καὶ ἰδιότροποι ρυθμοὶ ἐξετελοῦντο καὶ ἀπεδίδοντο μὲ τέτοια ἀκρίβεια καὶ ἀνεσία, ὥστε τίποτε νὰ μὴ χάνεται ἀπὸ τὴν ὁμορφίαν καὶ τὴν ἰσορροπία τοῦ συνόλου.

Μιά παρένθεσι πρέπει νὰ ἀνοίξουμε στὴ συναυλία τοῦ Κουίντέτου αὐτοῦ, πού δόθηκε μὲ τὴ σύμπραξι τῆς Συμφωνικῆς Ὁρχήστρας. Σ' αὐτὴν παίχθηκε γιὰ πρώτη φορὰ ἡ «Εἰσαγωγὴ σ' ἕνα δράμα» τοῦ κ. Α. Εὐαγγελάτου. Ἡ συμφωνικὴ αὐτὴ σελίδα τοῦ Ἑλλήνος συνθέτου, γραμμὴν μὲ πνοή, μὲ τέχνη καὶ αὐθορμητισμό, ἀποτελεῖ μιά λαμπρὴ ἐκδήλωσι τῆς συγχρόνου ἑλληνικῆς δημιουργίας στὸ πεδίο τῆς Τέχνης τῶν ἡχῶν. Εἶναι μιά σελίδα πού κλείνει πραγματικὴ συγκίνησι καὶ ζωὴ τίποτε τὸ βεβιασμένον, τὸ ψεύτικο καὶ τὸ κούφιο· ἡ ἀναμφισβήτητη τέχνη, πού τὴ χαρακτηρίζει, ἀποτελεῖ ἐδῶ τὸ μέσον καὶ ὅχι τὸν σκοπὸ καὶ αὐτό, νομίζομε, ἀρκεῖ, γιὰ νὰ μπορέσωμε νὰ πούμε πὼς ἡ σύνθεσις αὐτὴ θὰ ζήσῃ. Ἡ ὀρχήστρα ὑπὸ τὸν κ. Οἰκονομίδη τὴν ἐξετέλεσε καλὰ.

Πραγματικὸ ἐνδιαφέρον παρουσίασε τὸ ρεσιτάλ τῆς κ. Κάκκας Σκληροῦ στὰ «Ὀλύμπια». Ὅπως πέρουν, ἔτσι καὶ φέτος ἡ ἐκλεκτὴ καλλιτέχνις μᾶς ἔδωσε ἕνα πρόγραμμα μουσικώτατο μὲ τραγούδια τοῦ Μότσαρτ, «λίντε» τοῦ Σούμαν, τοῦ Ρέγκερ κλπ. Δυστυχῶς στὸν τόπο μας ἀκόμα δὲν ἔχει καλλιεργηθῇ συστηματικὰ τὸ «λίντε», τὸ λεπτότατο καὶ βαθύτατο τοῦτο εἶδος τῆς μουσικῆς, πού τόσα ἀπαιτεῖ ἀπ' τὸν καλλιτέχνη. Ἡ κ. Σκληροῦ εἶναι μιά κατ' ἐξοχὴν μουσικὴ φύσις, στὴν ὁποία τὸ «λίντε» ἀπεκάλυψε τὴν ὁμορφίαν καὶ τὰ μάγια του· τὸ «εἶδος» αὐτὸ μίλησε βαθεῖα στὴν ψυχὴ τῆς

καλλιτέχνης, που έγινε μία λαμπρή έρμηνευτική του. Με πόση λεπτότητα, μουσικότητα και αντίληψη, με πόσο αίσθημα αλλά και σκέψιμα τραγούδησε ή κ. Σκληρού τα «λίντερ» του προγράμματός της, όπως επίσης και τη μουσική του Μότσαρτ, του Χάιντν, καθώς και τα ελληνικά τραγούδια των Καλομοίρη, Πετρίδη κλπ. Ειδικότερα, δίπλα στα «λίντερ» ή εκλεκτή καλλιτέχνις με την απαλή και διαυγή φωνή της έρμηνεύει κατά τρόπο εξαιρετικό και τη μουσική του Μότσαρτ. Καμιά προσπάθεια επιδείξεως, τίποτε που να μη καθρεφτίζει εύγενεια στο τραγούδι της.

ΔΗΜ. ΧΑΜΟΥΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΞΕΝΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

ΓΑΛΛΙΑ

Roger Vercel : «Croisière blanche». — Louis Réau : «L'Europe Française au Siècle des Lumières». — Henri d'Alméras. — Ειδήσεις.

Ο Roger Vercel, που πήρε πρό έτών το βραβείο Γκονκούρ, κι' είναι γνωστός στους αναγνώστες της «Νέας Έστιας», δημοσιεύει εντυπώσεις πρόσφατου ταξιδιού του στις άρκτικές περιοχές με τον τίτλο «Croisière blanche»⁽¹⁾. Είναι ένα βιβλίο επαγωγό, ενδιαφέρον στις λεπτομέρειες, που μάς δίνει μία ζωντανή εικόνα των μακρινών περιοχών της Ίσλανδίας και του Σπίτμπεργκ, και που περιγράφει σε ώριμες σελίδες τα έθιμα των πληθυσμών που ζουν, σάν αποτραβηγμένοι από τον υπόλοιπο πολιτισμένο κόσμο, κοντά στον Πόλο, με την αιώνια λευκότητα των πάγων τον. Καλά πληροφορημένος, κάποτε γεμάτος χιούμορ, όξυς στις παρατηρήσεις του, ο συγγραφέας προσκαλεί τον αναγνώστη να κάμει μαζί του ένα γοητευτικό ταξίδι, όπου, μαζί με την ιδιαίτερη ευχαρίστηση που θα αισθανθώ, θα έχω την ευκαιρία και να μορφωθώ, γνωρίζοντας πράγματα και ανθρώπους με διαφορετική ίσως νοοτροπία, μά συμπαθητικούς και ενδιαφέροντας.

* *

Αν το βιβλίο του Vercel μάς μεταφέρει με τη φαντασία στις άρκτικές χώρες, το περιπεπαιδαστο πράγματι έργο του Louis Réau «L'Europe Française au Siècle des Lumières»⁽²⁾ μάς κεντρίζει για ένα άλλο είδος ταξίδι, πνευματικό καθαρά, τούτη τη φορά. Ο συγγραφέας, γνωστός έπιστήμονας, διευθυντής του Γαλλικού Ίνστιτούτου της Βιέννης, μέσα στις υπεργιακές σελίδες της έργασίας του, αναπτύσσει τη μεγάλη, την άναμφισβήτητη επίδραση του γαλλικού πνεύματος σ' όλη την Ευρώπη, και ιδιαίτερα στη Γερμανία, κατά τον ΙΖ' αιώνα, με

παραδείγματα παρμένα από την ιστορία και με ντοκουμέντα που μαρτυρούν πόσο εδυνείδιστα εργάστηκε. Έργο μακρής πνοής κι' επίμονης μελέτης, δείχνει καθαρά πόσο την έποχήν εκείνη ή Ευρώπη ολόκληρη παρουσίαζε μία θαυμαστή πνευματική ένότητα στη φιλολογική και καλλιτεχνική της συνολική έκδηλωση. Και τούτο, αποκλειστικά χάρις στο γαλλικό πνεύμα, που γίνεται έτσι ο άξονας ενός άνωτερου πολιτισμού. Η ποίηση δίνει τότε τα πιο σημαντικά έργα, και το θέατρο προπάντων, ακολουθώντας τα κλασικά πρότυπα, πλουτίζεται από άριστουργήματα που παραμένουν και σήμερα αθάνατα. Η γαλλική γλώσσα περιβάλλεται με φωτιστέφανο και αναγνωρίζεται έπίσημα ως γλώσσα της διπλωματίας. Οι ξένοι ιδίως γοητεύονται σε τέτοιο βαθμό από την πνευματική γαλλική παραγωγή, και ύφίστανται τέτοια βαθειά επίδραση, που ο Ίταλός άββας Βενούτι δέ θα διστάσει να γράψει ένα Ιταλικό ποίημα με το χαρακτηριστικό τίτλο «Ο φιλολογικός θρίαμβος της Γαλλίας». Όπου τον σχολιάζει μ' αυτά τα λόγια : «Τό φθινόπωρο δέν έχει τόσα φύλλα, όσες άρετές έχουν οί γάλλοι συγγραφείς. Ο Ποσειδών δέν έχει τόσα κοχύλια σά βάθη της θάλασσας, όσα έξαιρετικά πνεύματα έχει ή Γαλλία σά στήθη της». Είναι ή έποχή όπου ο Γκρίμι γράφει τα γράμμάτα του γαλλικά, όπου τα σύνορα μεταξύ Γερμανίας και Γαλλίας καταργούνται από καλλιτεχνικής άπόψεως, όπου στο Βερολίνο και στη Βιέννη ξαναβρίσκει κανείς την παρισινή ατμόσφαιρα. Όλα τα ευρωπαϊκά κράτη, κατά τους χρόνους εκείνους, έχουν μία ψυχή, ένα πνεύμα, το γαλλικό, και ό πολιτισμός, σημαντικός στις πολιτισμικές έκδηλώσεις του, παρά τις διαφορές των φυλών, έχει τη γαλλική σφραγίδα.

Ο κ. Louis Réau έξηγει διά μακρών και με φωτεινά παραδείγματα, όρθες παρατηρήσεις και συμπεράσματα την επίδραση αυτή του γαλλικού πνεύματος, και τό ωραίο βιβλίο του αξίζει να διαβασθί και να μελετηθί άπ' όλους εκείνους που ενδιαφέρονται για την ιστορία του πολιτισμού μας ανάμεσα στους αιώνες.

* *

Απέθανε ο Henri d'Alméras, γνωστός ως συγγραφέας ιστορικών βιβλίων. Πολυγράφος και προικισμένος με φαντασία, μελέτησε την έπαναστατική περίοδο της Γαλλίας κι' έδωσε άρκετούς τόμους, καλογραμμένους και γραφικούς, για τους ήρωες που έδρασαν κατά τα χρόνια αυτής της νέας διαμορφώσεως, κοινωνικής και πολιτικής, του γαλλικού έθνους. Αφίνει ένα βιβλίο άνέκδοτο και τελειωμένο με τον τίτλο «Γύρω άπ' τό Ροβεσπιέρρο». Ζούσε τελευταία αποτραβηγμένος από τον κόσμο και την κίνηση, σ' ένα κελλί της Chartreuse στο Villeneuve-Lez-Avignon.

* *

(1) Albin Michel, édit. Paris.

(2) Albin Michel, édit. Paris.

* * * * * Έπειτα από πεισματικών έξλογικών άγώνα,

Μία σκηνή από τη « Ζακυνθινή Σερενάτα » του κ. Διονυσίου Ρώμα.

ἐξελέγη καὶ πάλι Πρόεδρος τῆς « Société des Gens de Lettres » ὁ γνωστός μυθιστοριογράφος κ. Jean Vignaud.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Σὲ προηγούμενο σημείωμα ἔκανα λόγο γιὰ τρία βιβλία πού καθρεφτίζουν ὡς ἓνα βαθμὸ τῇ γραμμῇ πού ἀκολουθεῖ ἡ σύγχρονη γερμανικὴ σκέψη στὴν περιοχή τοῦ πεζοῦ λόγου. Μίλησα ἀκόμη γιὰ τὸν κεντρικὸ καὶ οὐσιαστικὸ ἐκεῖνο πυρῆνα πού τροφοδοτεῖ, ὀργανώνει καὶ σπρώχνει τὴ σκέψη στὸ ἀνοιγμά φαρδειῶν προσοπτικῶν καὶ γενικώτερων πνευματικῶν θεωρήσεων.

Ἐξ ἀφορμῆς ἑνὸς σύντομου μονοφραστικοῦ παραλληλισμοῦ ἀνάμεσα στὶς σύγχρονες τοῦτες κατευθύνσεις καὶ στὸ ρομαντικὸν αἶώνα τοῦ γερμανικοῦ πατριωτισμοῦ τῶν Κλάϊστ, Σλέγκελ καὶ Ἀρντ, ἀνάγκη νὰ προσθέσω ἐδῶ πὺς οἱ δύο αὐτὲς ἐποχὲς ἀπέχουν, ἢ μὴ ἀπὸ τὴν ἄλλη, ὅσο ἀπέχει καὶ τὸ πνεῦμα τους. Ὅμως, θὰ ἦταν σφάλμα ἂν γάτω ἀπ' τὸ ρεαλισμὸ καὶ ἀντικειμενικὸ γενεραλισμὸ τῶν συγκαιριῶν τάσεων, δὲν ἐβλέπαμε τὸν κοινὸ κρῖκο πού συνάπτει ἐσωτερικὰ δύο καιροὺς πανόμοιους στὸν « κλειστὸ », στὸ « γερμανιστικὸ » θὰ ἔλεγα χαρακτηῖρα τους.

Δὲν πρέπει μονάχα νὰ ὑποτεθῇ πὺς μπορεῖ νὰ γίνῃ ὁ ἴδιος λόγος καὶ γιὰ τὰ προϊόντα τῆς σκέψης αὐτῶν τῶν καιρῶν. Ὅσο, ὅ,τι ὑπάρχει καὶ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, εἶναι ἡ ἀνησυχία καὶ ἡ

ἀναζήτησις, λάτ - μοτίβ ὄλων τῶν πνευματικῶν περιόδων τῆς φαινομένης αὐτῆς χώρας.

Καὶ αὐτὸς ὁ κλασικισμὸς τῆς — χροσθῆ ἀληθινὰ ἐποχῇ τῶν γερμανικῶν γραμμάτων — δὲν ἦταν ποτὲ τέτοιος μὲ τὴν « κλασικὴ » τοῦ ἔθνους. Γι' αὐτὸ οἱ γερμανοὶ δὲ μιλοῦν ποτέ, ὅπως οἱ ἄλλοι λαοί, γιὰ κλασικὴ φιλολογία, ἀλλὰ γιὰ κλασικορομαντικὴ, ὅρος πιδ σωστός καὶ ἀληθινὸς ἱστορικὰ καὶ αἰσθητικὰ.

Ἀκόμα, δὲν πρέπει νὰ ὑποθέσουμε πὺς τὸ ρεῦμα αὐτὸ τοῦ ἐπικοῦ ἢ καλλίτερον τοῦ μαζικοῦ πνευματικοῦ δυναμισμοῦ, εἶναι ἱκανὸ νὰ σβύσῃ ἀπὸ τὴ μιά στιγμή ὡς τὴν ἄλλη ὑπολείμματα, καθὼς θὰ τὸ νόμαζαν οἱ ἴδιοι, παλιῶν παραδοσιακῶν κατευθύνσεων, πού μπορεῖ νὰ βρισκονται ἐξω ἀπὸ τὴν « ἐποχὴ », μὰ ποτὲ ἐξω ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο. Τέτοια ἀντιφατικὰ παραδείγματα ἔχουμε σὲ ὅλες τὶς ἐποχὲς. Γι' αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ μᾶς φαίνεται παράξενο πὺς κάτω ἀπὸ γενικώτερα προστάγματα καὶ συνθήματα, μποροῦν νὰ ἀντικρύσουν ἐλεύθερα τὸ πὺς ἔργα πού θὰ εἶχαν πιδ πολὺ τὴ θέση τους κοντὰ στὸ « Βέρθερο » ἢ στὰ « Γράμματα σὲ μιά φίλη » τοῦ Χούμπολντ.

Μὰ τὸ ξαναλέω, στὴν οὐσία τοῦ καιροῦ κλείνεται πάντα τὸ ἄτομο πού πραγματώνει μὲ κάποια ἐλευθερία τὸν ἑαυτὸ του καὶ πού γι' αὐτὸ ἀκριβῶς λέγεται ἄτομο.

Σὲ τέτοιες « πολεμικὲς » στιγμὲς ὁ ὑποκειμενισμὸς, ξένο, στὴν ἐπιφάνεια μονάχα, στοιχεῖο γιὰ τὸ σύνολο τῶν κατευθύνσεων, μπαίνει στὴν ὑψη-

ρεσία αυτού του συνόλου, μα και μένει όχι σπάνια έξω απ' αυτό.

Στην περίπτωση τούτης γράφονται βιβλία εξομολογητικά, επιστολικά, που είναι μακριά ίσως απ' την εποχή, μα όχι και από τον άνθρωπο.

Ένα τέτοιο βιβλίο, που έχουμε να μάς θυμίσει πώς η «έπιστολή» δεν ήταν ποτέ προνόμιο των χρόνων του Γκαίτε και της Κυρίας φόν Στάιν, είναι «Τα ποτάμια της Αγάπης» («Ströme der Liebe»), που το τύπωσε και το κυκλοφόρησε ο Λεοπόλδος Κλότς στη Λειψία. Όταν πρωτοβγήκε το βιβλίο αυτό, η κριτική, καθώς ήταν έπιμενο, μίλησε με αρκετές επιφυλάξεις, όχι τόσο για τη λογοτεχνική του αξία, που την αναγνώρισε ανεπιφύλακτα, όσο για το τεχνικό κάδρο που μέσα του γύρισε να κλείσει τη σκέψη του ο ποιητής.

Όστόσο, η κριτική, η καλλίτερα μιά μερίδα της κριτικής, καθώς αργότερα μαθεύτηκε, δεν πρόσεξε το γεγονός πως αυτό το βιβλίο δεν ήταν, όπως νομίστηκε, ένα «επιστολικό είδος» à la Χούμπολτ ή Κυρία ντε Σεβινιέ, αλλά μιά αυθεντική «άλληλογραφία» ανάμεσα σε δυο ανθρώπους που τους ένωσε μιά μεγάλη φιλία και μιά υπέροχη πίστη στα πνευματικά ιδανικά τους. Δεν ξέρουμε ως πόσο είναι σίγουρη η αυθεντικότητα όλων αυτών των επιστολών, γιατί δεν αποκαλείται πολλές απ' αυτές να είναι φιλολογικές «έριτρες», όμως, έτσι κι' αλλιώς, διαπιστώνεται ένας λογοτεχνικός χαρακτήρας, μιά αρχή ύφους που δίνει στα γράμματα τούτα μιά θέση δίπλα στα καλά κείμενα του γερμανικού λόγου. Είναι φανερό άλλωστε η πρόθεση των ανθρώπων που ανταλλάξαν αυτά τα γράμματα, πρόθεση που δεν πάει να εξαφανιστεί, κάτω από ένα φιλολογικό αποτέλεσμα, το καθαρό ψυχικό ενδιαφέρον που μπορούν να έχουν εξομολογήσεις αυτού του είδους.

Πρόκειται λοιπόν για το βιβλίο «δυο ανθρώπων» και όχι στενά για ένα «Briefwechsel», βιβλίο που καθρεφτίζει την πνευματική προσωπικότητα μιάς γυναίκας, της δοκτορίνας Hedwig Hehl, που πέθανε το 1934, και του συγχρονου ζωγράφου Eugen Binnai από το Μόναχο. Οι επιστολές γράφτηκαν μέσ' στην τετραετία του 1930-34 και μπορεί να πη κανείς πως γεμίζουν δολάκληρη αυτή τη ζωή των τεσσάρων χρόνων χωρίς ολότελα να την εξαντλούν. Γιατί φαίνεται καθαρά πόσα θα είχαν να πουν ακόμα οι δυο αυτοί άνθρωποι, αν δεν είχαν έλθει φανικά ο θάνατος να μη ανάμεσα στο τραγούδι τους και να σταματήσει το ποτάμι της αγάπης τους. Αληθινά, αυτός είναι ο τίτλος που έπρεπε να σφραγίσει τη μελωδία των ανθρώπων που ζήτησαν κάτω από σκληρά χρόνια να τραγουδήσουν μαζί την ψυχική τους ιστορία.

«Κατά το πρωί» («Gegen Morgen») είναι ο τίτλος του νέου ρομάντσου του Peter Stuehlen που το κυκλοφορεί ο βερολινέζικος οίκος Krueger. Ένα βιβλίο από 250 σελίδες, όπου ο συγγραφέας περιγράφει τη ζωή μιάς οικογένειας στα

μεταπολεμικά χρόνια στο Μαύρο Δρυμό. Το βιβλίο είναι το τρίτο μέρος της τριλογίας που άρχισε με το «Από το Μαύρο Δρυμό» και το «Από Γονιούς και Παιδιά», δυο μυθιστορήματα που έδωσαν στο συγγραφέα μιάν απ' τις πρώτες θέσεις στη σύγχρονη γερμανική πεζογραφία, και ειδικά στο είδος του οικογενειακού ρομάντσου (Familienroman).

Ο ίδιος έδωσε και μιάν ιστορική πραγματεία των χρόνων 1830-1850 και 1870-1914.

Στο ίδιο μυθιστόρημα θαυμάζουμε την ισορροπηση των εσωτερικών και εξωτερικών στοιχείων του έργου, που δείχνει συνθετική ικανότητα, και τους χαρακτηρισ.

Το σημερινό σημείωμα το αφιέρωσα αποκλειστικά στον πεζό λόγο. Είναι άλλωστε το είδος που παρουσιάζει μεγαλύτερη ανάπτυξη, γιατί εκφράζει πλατύτερα και καθολικότερα τα πεπωμένα μιάς κοινής που κατέβηκε πάνοπλη στο στίβο των κοινωνικών και πνευματικών της διεκδικήσεων.

Σε άλλο σημείωμα θα μιλήσω κάπως και για τις λυρικές προσοφάσεις που φανερώνονται συχνά με απαιτήσεις.

Τελειώνοντας, θ' αναφέρω ακόμα μιά λαμπρή εργασία του αισθητικού Oskar Walzel με τον τίτλο «Ποίηση και Αντιποίηση» («Poesie und Nichtpoesie»). Ο συγγραφέας θέτει ξανά τα αισθητικά προβλήματα που απασχόλησαν την κριτική απ' τον Δέσινγκ και τους ρομαντικούς ίσαμε σήμερα. Συνοψίζοντας, λέει πως είναι δύσκολο να μεταβάλει κριτήρια ένας κόσμος που συνήθισε να βλέπει κάτω από μέτρα τώων αιώνων. Πώς ν' αλλάξει κανείς στάση από τη μιά μέρα ως την άλλη; Πώς να σάλευει κανείς τους ογκολίθους; Όστόσο, ο γερμανικός κλασικορομαντισμός είδε πολλά λάθη της παλιάς αισθητικής, πήρε στάση κριτική απέναντι στο «νέο», έβαλε τα θεμέλια μιάς καινούργιας αισθητικής, φυλάχτηκε—αν και δεν το πέτυχε πάντα—να μην πέσει σε νέα λάθη, άλλωστε τότε το «παλιό» κρατούσε ακόμα γερά και το «νέο» δεν είχε ξεπεράσει τα πρώτα βήματα.

Προχωρώντας, λέει πως όλο και βλέπει δυο περιστατικά με κέρδος για την έρευνα των αισθητικών προβλημάτων: Τη «λέξη» (Wort) του Γκαίτε και το «εβρημα» (Fund) του Φρειδερίκου Σλέγκελ.

Η αληθινή ποίηση προϋποθέτει κλειστή «κοσμική» θεώρηση του ποιητή. Αυτό που είπε ο Γκαίτε αντιπροσωπεύει πραγματικά ένα ρομαντικό σαν το Νοβάλις, παρατηρεί ο συγγραφέας. Και συνεχίζει: «Το γενικό πρέπει να χωράει στο άτομικό. Το όλο στο μέρος. Στη γκαίτη τούτη αρχή βασίστηκε ο Σέλλινγκ και διατύπωσε τον ιδιονόμο: Το όλο πρέπει να γίνεται ένα με το μέρος (das Allgemeine soll mit dem Besonderen absolut eins sein). Ολόκληρη η κατοπινή ιστορία της αισθητικής δικαιώνει τον όρισμό τούτο».

ΓΙΑΝΝΗΣ Γ. ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗΣ

ΑΜΕΡΙΚΗ

Με τὴν πρωτοχρονιά ἄρχισε στὴν Ἀμερική καινούργια συζήτηση γιὰ τὸν ποιητὴ Walt Whitman (1819-1892), ποὺ ἡ ζωὴ του εἶναι ἓνα παραμῦθι, ἢ καλύτερα ἓνα μυθιστόρημα. Ξεκίνησε στὴ ζωὴ σὲ ἡλικία μόλις δεκαετῶν ἑτῶν, ἀγωνίστηκε, γιὰ νὰ φτάσῃ, γιὰ νὰ μείνῃ ἔπειτα παράλυτος καὶ μὲ μόνες ἀκέραιες τὶς πνευματικές του δυνάμεις.

Ἀφορμὴ στὴ συζήτηση αὐτὴ ἔδωσε μιὰ καινούργια ἔκδοση τῆς ποιητικῆς του συλλογῆς «Φύλλα Χλόης». Εἶναι ἡ συλλογὴ ποὺ τὸν ἀνάδειξε ποιητὴ τραγῶν, ἀλλ' ἠρπαιετὴ, καὶ ποὺ μ' αὐτὴν ἐχάραξε τὰ φιλολογικὰ ὄρια τῆς φαντασίας του. Τὰ ὄνειρα τοῦ Whitman δὲν κλείνουν στους τοίχους μιᾶς βιβλιοθήκης. Ἡ οἰκουμένη, ὅπως τὴ βλέπει ὁ καθαρόαιμος αὐτὸς ἀμερικανὸς ποιητὴς, ὑπερβαίνει τὰ ὄρια τῶν κοινῶν ἀντιλήψεων. Δεῖτε σ' ἓνα τραγοῦδι του: «Ἐλα, μοῦ εἶπε ἡ Μοῦσα, τραγοῦδισέ μου ἓνα τραγοῦδι, ποὺ κανένας ποιητὴς δὲν τραγοῦδῃσε, τραγοῦδισέ μου τὸ Σῶμπαν.»

Ὅπως παρατηρεῖ ἓνας κριτικὸς τοῦ ἔργου του, στὸν Whitman ἐφαρμόζεται, ἀπόλυτα, μιὰ σελίδα τοῦ «Ἐμερσον, ποὺ φαίνεται νάναι γι' αὐτὸν προφητικὴ. Ἡ σελίδα εἶναι στὴ μελέτῃ τοῦ «Ἐμερσον «Ὁ ποιητής». Ὁ μέγας φιλόσοφος σκιαγραφεῖ ἓναν ποιητὴ ἰδεώδη καὶ ἐθνικὸ, «ποὺ ὁ λόγος του θ' ἀπλώνονταν ὅπως ἡ φύση, ποὺ θὰ χρησιμοποιούσε ποιητικὰ σχήματα ὅχι γι' αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ τὰ σχήματα, ἀλλὰ γιὰ τὴ ζωὴ.» «Δὲν εἶχαμε ἀκόμα στὴν Ἀμερική, ἐξακολουθεῖ ὁ «Ἐμερσον, μιὰ διάνοια ποὺ νὰ νοιώσῃ τὴν ἀξία τῶν ἀπαράμιλλων δυνατοτήτων μας, ποὺ νὰ ἰδῇ τὴν σκληρότητα καὶ τὸν ὕλισμό τῆς ἐποχῆς μας μὴν ἀλλῇ ὅνῃ τῶν θεῶν, ποὺ τόσο θαυμάζει στον «Ὁμηρο... Τὰ καράβια ποὺ σχιζοῦν τὰ ποτάμια μας, οἱ ρήτορες μας καὶ ἡ πολιτικὴ τους, οἱ ἀγροὶ μας, οἱ ἐρυθροχρῶνες μας, τὰ πλοῖα μας... Τὸ ἐμπόριο τοῦ Βορρᾶ, οἱ φυτεῖες τοῦ Νότου, ἡ ἐκχέρωση τῆς Δυτικῆς Ἀμερικῆς, τὸ Ὁρεγκον, τὸ Τέξας, δὲν τραγοῦδῇθηκαν ἀκόμα. Κι' ὅμως, στὰ μάτια μας ἡ Ἀμερική εἶναι ἓνα τραγοῦδι» ἡ ἐκτασὴ τῆς ἡ γεωγραφικῆς θαμπώνει τὴ φαντασίαν» δὲ θὰ περιμένη ἐπὶ πολλὸν τὸν ποιητὴ της... Καὶ σὰ νάχε νοιώσῃ τὴν προφητεία του νὰ πραγματοποιητῇ καὶ νὰ προβάλλῃ ὁ ποιητὴς μὲ τὰ «Φύλλα Χλόης», ὁ «Ἐμερσον ἦταν ἀπὸ τοὺς πρώτους — καὶ σπάνιους μαζί — ποὺ χαιρέτησαν τὸν ποιητὴ «ποὺ ἀρχίζει τὴ μεγάλη του σταδιοδρομία», — πρὸς τιμωρία του ἄλλωστε, γιατί Whitman, χωρὶς νὰ τὸν ρωτήσῃ, ἔσπευσε νὰ τυπώσῃ τὸ ἐγκώμιό του στὸ ξωφύλλο τοῦ βιβλίου του.

Ἡ ποιητικὴ πρωτοτυπία τοῦ Whitman ἔγκειται στὸ γεγονός ὅτι στὸ δέκατο ἑνάτο αἰῶνα ξαναβρῆκε, ὅχι ρητορικὰ καὶ «ἐσκεμμένα», σὲ μιὰ χώρα μὲ προχωρημένο πολιτισμὸ, τὴν πρωτόγονο ποίηση. Εἶχε, ἀληθινὰ, ὁ Whitman, ὁ ἐκ γενετῆς αὐτὸς κουάκερος, τὴν ψυχὴ ἑνὸς «πριμιτίφ». Γεννημένος στὸ Ἀδγκ — Ἀϊλαντ, στὸ ἀ-

κρογιαλὶ τῆς «πολύβουνης θάλασσας», σχεδὸν δὲ φοίτησε καθόλου σὲ σχολεῖο. Σ' ὅλη του τὴ ζωὴ προτίμησε ἀπὸ τὰ βιβλία τὴν ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τὴν πραγματικότητα. Σχαινόταν τὸ ρομαντισμὸ, ποὺ ἤθελε νὰ τὸν ἀντικαταστήσῃ μὲ ὅ,τι αὐτὸς νόμιζε «κοσμικόν». Ἀντὶ νὰ γράφῃ παθητικὲς ἐρωτικὲς ἱστορίες σ' ἓνα δωμάτιο μὲ παλαιὰ ἐπιπλά, ἢ νὰ μεταμορφώσῃ σὲ τέλειους σύγχρονους ἐρωτευμένους καὶ ἐραστές τοὺς «ἱππότες τῆς Στρογγύλης Τραπεζῆς», ἔγινε ἐργάτης καὶ τραγοῦδιστὴς πλανόδιος. Ἐγινε κατόπιν τυπογράφος, δάσκαλος, δημοσιογράφος, ξυλουργός, ἔπειτα ποιητής, δανδῆς, ποὺ κυκλοφοροῦσε στους μεγάλους δρόμους τῆς Νέας Ὑόρκης μὲ περιέργια καὶ χτυπητὰ κοστούμια. Κι' ὅπως παρατηρεῖ ἀκόμα ὁ ἴδιος κριτικὸς του ποὺ ἀνέφερα παραπάνω, ἀντὶ ἄλλου, τὰ τραγοῦδια του θάπρεπε νὰ χύνουν τὸν τίτλο «Τραγοῦδια τῶν δρόμων καὶ τῶν δασῶν». Ὁ Whitman ξαναβρῆκε τὸν πανθεῖσμό τῶν πρωτογόνων ποιητῶν καὶ ἡ ψυχὴ του πῆρε κάτι ἀπὸ τὴν πυθαγορικὴ φιλοσοφία. Μόνο ἂς μὴ φαντασθῇ κανεὶς πὼς ἡ μεταμόρφωσις αὐτὴ ἦταν ἓνας φιλολογικὸς ντελεταντισμὸς καὶ τίποτ' ἄλλο. Ὁ Whitman, ὁ ἀντιπροσωπευτικότερος τῶν ἀμερικανῶν ποιητῶν, ἦταν ὁ πιὸ αὐθόρμητος ἄνθρωπος. Καὶ θὰ τὸν παρανοοῦσε κι' αὐτὸν καὶ τὴν ἀπεραντὴ καὶ παρθένον ἀκόμα σὲ πλείστες ἐκδηλώσεις πατρίδα του.

Ὁ Whitman φαίνεται νὰ βρίσκεται, διαρκῶς, σὲ θάμβος. «Ὅλα γι' αὐτὸν εἶναι θαύματα. Διαβάζοντάς τον, νομίζει κανεὶς ὅτι γιὰ πρώτη φορὰ ὁ ποιητὴς αὐτὸς ἀνακαλύπτει τὸν κόσμον. Τὸν βλέπει «στὴν καλωσύνη καὶ στὴν ἀρχικὴ του ὁμορφίαν ἓνα μέγα ὁλοστρόγγυλο θαῦμα νὰ κυλᾷ στὸν οὐρανόν... στὸ σύμπαν ὅπου ὅλα εἶναι στὴ θέσῃ τους καὶ σὲ τάξιν...»

«Φαντάζομαι, τραγοῦδα, πὼς ἀξίζει γιὰ τὸ φύλλο τοῦ χορταριοῦ νὰ ταξιδέψῃ κανεὶς σ' ἀστέρια — τὸ μυρμηγκὶ εἶναι κι' αὐτὸ τέλειον καὶ τὸ αὐτὸ ἑνὸς τρυποκάρυδου εἶναι ἓνα ἀσημαντὸ ἀριστοῦργημα — καὶ μιὰ ἀναρριχτήτικὴ μουριά θὰ στολίσῃ τὰ σαλόνια τοῦ οὐρανοῦ... Ἐνα ποντίκι εἶναι κι' αὐτὸ μόνο ἓνα θαῦμα ἱκανὸ νὰ συγκινήσῃ φάλαγγες ἀπίστων». Τὸ κακὸ δὲν ὑπάρχει γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ Whitman, ὅλα τὰ πράγματα εἶναι γι' αὐτὸν ὅμοια καὶ ἴσα: «Τὸ κάθε τι, τραγοῦδα, μοῦ φαίνεται καλόν. Καμμιά δὲ βλέπω ἀτέλεια στὸ Σῶμπαν.» «Τὸ περισσότερο ἀξιοπαρατήρητο πρᾶγμα, γράφει ὁ φιλόσοφος Οὐίλλιαμ Τζαίμς, εἶναι ἡ παντελὴς ἀνυπαρξία ἀντιφάσεων στὴν ψυχὴ του». Ἐκεῖνο ποὺ ζητοῦσε ἦταν νὰ φέρῃ τὸν ἄνθρωπο σὲ πλήρη ἁρμονία μὲ τὸ Σῶμπαν, ὅπως ἦταν ὁ ἴδιος. Σ' ἓνα ἀπὸ τὰ ποιήματά του, ποὺ θυμίζουν, σ' ἓναν ἄλλο ρυθμό, τοὺς ψαλμοὺς τοῦ Ἀγίου Φραγκίσκου τῆς Ἀσσίζης, καλεῖ τὰ πλάσματα νὰ τοὺς μιλήσῃ, σὰ νάταν ἀδελφοὶ του καὶ ἀδελφές του. Κυριεύεται στὸ ἀντίκρουσμά τους ἀπὸ ἱερὸ παραλήρημα. Συγχέει τὰ πάντα, συγχέεται μὲ τὰ πάντα, εἶναι τὸ πᾶν:

«Μοῦ φαίνεται, κηρύττει, πὼς ἐνσαρκώνω τοὺς βράχους, τὸ κάρβουνο, τὴ χλόη, τοὺς καρπούς, τοὺς σπόρους, τὶς ἐδῶδες ρίζες, καὶ

πὺς προσωποποιῶ τετράποδα καὶ πουλιά».

Στὸ «Τραγοῦδι τοῦ ἑαυτοῦ μου» γίνεται τὸ κέντρο τοῦ κόσμου. Συγκαλεῖ ὅλα τὰ ὄντα καί, καθὼς παρελαύνουν, τὰ δέχεται καὶ τὰ χρωματίζει ποιητικὰ: Καὶ ἡ δύναμή του νὰ ὑποκαθίσταται εἶναι καταπληκτική:

«Ἡ ἀγωνία μου, λέει, εἶναι ἀναπόσπαστη ἀπὸ τὴν ψυχὴ μου. Δὲ ρωτᾷ τὸν πληγωμένο τί αἰσθάνεται; εἶμαι ὁ ἴδιος πληγωμένος.»

Θ' ἀπαιτοῦσε πολὺ χῶρο καὶ νὰ συνόψιζα ἀπλῶς ὅσα γράφτηκαν γιὰ τὴ νέα ἔκδοσις τῶν «Φύλλων τῆς Χλόης». Ὁ Whitman ὁ καλλιτέχνης, ὁ Whitman ὁ στρατιώτης, περνοῦν στὰ ἄρθρα καὶ τὶς μελέτες ποὺ δημοσιεύθηκαν. Καλύτερα ὅμως ἀπ' ὅλα ζωγραφίζουν τὸν Whitman τὰ λόγια τοῦ Οὐίλλισμ Τζαίμς, ποὺ τὸν τάσσει ἀνάμεσα στοὺς προφήτες τῆς θρησκείας. Ἡ ποίηση εἶναι προπαντὸς ἀποκάλυψη, ἐμπνευση, ἔκστασις καὶ ἐνόρασις. Ὁ Whitman ἦταν μαζί Προφήτης καὶ Βίβλος. Ἡ Βίβλος τῆς ἀπολύτου αἰσιοδοξίας. Κανεῖς καλύτερα ἀπὸ αὐτὸν δὲν ξέρει, μὲ μιὰ λέξη, μ' ἓνα στίχο, νὰ μᾶς ἀνοίγῃ τοὺς εὐρύτερους ὁρίζοντες.

ΧΡ. Ε.Μ. ΑΓΓΕΛΟΜΑΤΗΣ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Ἀριστοτέλους: «Περὶ ποιητικῆς» (Μετάφρασις ὑπὸ Σίμου Μενάρδου. Εἰσαγωγή, κείμενον καὶ ἐρμηνεία ὑπὸ Ἰ. Συκουτρῆ).

Μὲ τὶς θεωρίες τῶν ἀρχαίων γιὰ τὰ διάφορα λογοτεχνικά εἶδη εἶχαν ἀσχοληθῇ καὶ παλαιότερα, προτοῦ ἀκόμη ἀρχίσῃ νὰ ἀσχολεῖται μὲ τὴν «Ποιητικὴν» τοῦ Ἀριστοτέλους, σὲ διάφορα εἰδικὰ δημοσιεύματά του, ὁ Ἰωάννης Συκουτρῆς. Γιὰ τὴν ἐπιστολογραφίαν τῶν ἀρχαίων εἶχε γράψῃ ἤδη σὲ γερμανικὰ περιοδικὰ ἐκτενεῖς ιστορικὰ καὶ συστηματικὰ μελέτες, ὥστε, ὡς πρὸς τὴ μέθοδο τῶν προβλημάτων τῆς «Ποιητικῆς», ἡ πρωτοβουλία τῆς Ἀκαδημίας δὲν τὸν εἶχε βροῖ καθόλου ἀπροετοίμαστο. Ἡ συστηματικοποίησις τῆς θεωρίας γιὰ ἓνα λογοτεχνικὸ εἶδος, ἡ ιστορικὴ τῆς τοποθέτησις, ὁ συσχετισμὸς τῆς μὲ συγχεκριμένα παραδείγματα τοῦ λογοτεχνικοῦ εἶδους, ἡ ιστορικὴ τῆς ἐξέλιξις, ὁ ἐντοπισμὸς τῆς μέσας σὺν ὅλῳ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ θεωρητικοῦ ποὺ ἐμελετοῦσε, ὅλα τοῦ ἦσαν ἤδη γνωστά, ὅπως τὸ δείχνει ἡ ὑποδειγματικὴ του ἐργασία, γιὰ τὴν ἐπιστολογραφίαν τῶν ἀρχαίων, ἡ δημοσιευμένη στὴν Ἑγκυκλοπαιδεία τοῦ Pauly Wissowa — Kroll.

Ἀπροετοίμαστο δὲν τὸν βροῖκε ἐπίσης οὔτε ἡ προβληματικότης τῆς ἀξίας τῶν θεωριῶν τοῦ Ἀριστοτέλους γιὰ τὴν ἐποχὴ μας: Γνωρίζοντας τὴ σύγχρονη λογοτεχνία, τὴν ἑλληνικὴ καὶ τὴν ξένη, ὅσο κανένας ἄλλος Ἕλλην φιλόλογος, καὶ παρακολουθώντας τὴν ἐξέλιξί της, — ἐξέλιξις καθαρῶς, ὡς πρὸς τὴ μορφή τουλάχιστον, ἀντι-

κλασσική, — ἔζησε βαθύτατα τὸ ἐρώτημα, ἂν ἔχουν καὶ τί ἀξίαν ἔχουν γιὰ τὴν ἐποχὴ μας οἱ κλασσικοὶ κανόνες καὶ ἡ διδαχὴ τοῦ Ἀριστοτέλους, — γενικώτερα ἡ κλασσικὴ τεχνικὴ. Μὲ τὴ μοναδικὴ δύναμι ποὺ εἶχε, νὰ ζῇ τὴν ἱστορίαν σὰν παρὸν, τὸ περασμένο σὰν τώρα καὶ τὸ ξένο σὰν κάτι δικό του βαθύτατα, πολὺ γρήγορα ὅχι μοναχὰ σὰν πρόβλημα ἐπιστημονικόν, — ἀλλὰ βαθύτερ' ἀκόμη, σὰν πρόβλημα ἠθικόν, σὰν πρόβλημα δικό του, ἔθεσε τὸ ἐρώτημα τοῦ τί ἀξίζει ἡ ἀρχαιότης — ἀνάμεσα στ' ἄλλα ὡς λογοτεχνία καὶ ὡς θεωρία τῆς λογοτεχνίας, ὡς αἰσθητική.

Ἔτσι ἐπιστημονικὴ μοναδικὴ πείρα καὶ ἡ συναισθητικὴ τοῦ χρέους του ὡς κλασσικοῦ φιλόλογου τὸν ἐβοήθησαν μαζί νὰ μᾶς χαρίσῃ τὸ βιβλίον, ποὺ χωρὶς κανένα δισταγμὸ καὶ χωρὶς καμμιὰν ἐπιφύλαξιν, θὰ πρέπῃ νὰ χαρακτηρίσῃ ἀπερίφραστα ὡς τὸ δεύτερον, μετὰ τὸ «Συμπόσιον», ἀριστοῦργημα τῆς κλασσικῆς φιλολογίας στὴν νέαν Ἑλλάδα, — ἀριστοῦργημα ὅμως μοιραῖο, σταλμένο τώρα σὲ μᾶς ἀπὸ τὴν ἄλλην οὔχην.

Ἐκτὸς ἀπ' τὴ μετάφρασιν, ἡ ὁποία ἀνήκει στὸν Σίμο Μενάρδο, ἡ κριτικὴ ἔκδοσις τοῦ κειμένου, τὰ ἐρμηνευτικὰ σημειώματα καὶ ἡ εἰσαγωγὴ ἀνήκουν ἐξ ὁλοκλήρου στὸν Ἰωάννη Συκουτρῆ. Μὲ τὴν μελέτῃ τῆς «Ποιητικῆς» ὁ Σίμος Μενάρδος εἶχαν ἀρχίσῃ ν' ἀσχολεῖται ἀπὸ πολλὰ χρόνια πρίν, ἀλλὰ τὴν ἐρμηνευτικὴν ἔκδοσιν, ποὺ ἐτοίμαζε, τὴν ἐματαιώσαν τελικῶς οἱ πολλαπλὲς ἀσχολίαι τοῦ στῆ γραμματεία τῆς Ἀκαδημίας, ἡ πολὺχρονὴ του ἀσθένεια, ἡ ἀπαισιοδοξία, ποὺ τὸν ἐκυριαρχήσῃ στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του, καὶ ὁ θάνατος. Ὁ Ἰωάννης Συκουτρῆς, πάντοτε βαθύτατα προσωπικός, δὲν ἦταν φυσικὰ ὁ κατάλληλος νὰ ἐπεξεργασθῇ τὰ κατάλοιπα τρίτου, ἀλλὰ ἡ λατρεία του πρὸς τὴ μορφή τοῦ Μενάρδου τὸν ἐβοήθησε νὰ ὑποβληθῇ σ' αὐτὴ τὴ θυσία καὶ νὰ ξεχωρίσῃ τελικῶς, κατάλληλα γιὰ δημοσίευσιν, τὴ μετάφρασιν τῆς «Ποιητικῆς», μερικὰς ἐρμηνευτικὰς σημειώσεις καὶ διορθώσεις ὅκτω ἐφθαρμένων χωρίων. Τὴ μέθοδο τῆς ἐπεξεργασίας τῶν καταλοίπων τὴν περιγράφει ὁ ἴδιος διεξοδικὰ (σ. 268 - 282), ὥστε νὰ μὴ χρειάζεται γι' αὐτὴν νὰ γίνῃ ἰδιαίτερος λόγος ἐδῶ.

Ἡ μετάφρασις τοῦ Μενάρδου, παρ' ὅλες τὶς ἐπεμβάσεις τοῦ Συκουτρῆ, εἶναι ἀρκετὰ δυσκίνητη, ἴσως γιὰτὶ παρακολουθεῖ περισσύτερον ἀπ' ὅσο θὰ ἔπρεπε τὴ φραστικὴ διατύπωσιν τοῦ κειμένου (χωρὶς συγχρόνως νὰ ἔχῃ καὶ τὴν ὑποδειγματικὴν του συντομία), μένοντας ἔτσι πιὸ κοντὰ στὸν τύπο τῆς σχολικῆς μεταφράσεως παρὰ τῆς δημιουργικῆς ἀποδόσεώς του.

Ἡ μετάπτωσις ἀπὸ τὴν καθαρεύουσαν στὸν ἀρχαϊσμὸ εἶναι φυσικὰ εὐκολώτατη, καὶ ὁ Μενάρδος δὲν τὴν ἀποφεύγει, οὔτε στὴ λεκτικὴ διατύπωσιν (οὐδέ... τινῶν ἐκ τῶν τοιούτων... ψογερά ποιήματα... ἀτεχνότατον... ἐν ταῖς ἄλλαις τέχναις... κατὰ μέρος ἕκαστον κτλ.),

οὔτε, περισσότερο ἀκόμη, στὴ σύνταξι (π.χ. τὸ 1,7 ὁλόκληρο, III, 3 ὁλόκλ., IV, 8 κτλ.) ἡ συχνότατη μάλιστα τοποθέτησις τῆς κυρίας προτάσεως στὸ τέλος εἶναι πολὺ κοιναστική. Ἡ καθαρῶς αὐτῆς μεταφράσεως κατὰ τὰ ἄλλα ἀκολουθεῖ τὸν ὀργανισμό τῆς Ἀκαδημίας, ἀξιοπρόσεκτον ὅμως εἶναι, ὅτι ταιριάζει κιόλα ἐδῶ στὸ κάπως ξηρὸ καὶ σχολαστικὸ ἀριστοτελικὸ ὕφος — ὕφος ἐπιστημονικοῦ συγγράμματος καὶ ὄχι αἰσθητικῆς πραγματείας. Φυσικὰ, ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τῆς γλώσσας τῶν μεταφράσεων τοῦ Συκουτρῆ, εὐκίνητη καὶ πλαστικὴ καθαρῶς, πού διασπᾷ συχνότατα τὴ γραμματικὴ συνέπεια, στὴν προσπάθεια νὰ ξαναπλάσῃ σὲ μετάφρασι τὸ κείμενον ἀξέριον, μέσ' ἀπὸ τὸ περιεχόμενο καὶ ὄχι τὴ λέξι τοῦ ἀρχαίου.

Ὅπως δὴ ποτε, ἡ μετάφρασις τοῦ Μενάρδου ἔχει τὸ μεγάλον χάρισμα νὰ σπάζῃ τὴν πυκνότητα τῆς διατυπώσεως τοῦ κειμένου καὶ, μὲ ἀνάλυσι τῆς ἀρχαίας φράσεως, ν' ἀποδίδῃ σαφέστερα τὸ περιεχόμενο, πού, ὅπως δίνεται ἀπ' τὸν Ἀριστοτέλη, εἶναι πράγματι δυσκολώτατο. Πολὺ ὑποβοηθητικὸς σ' αὐτὸ εἶναι καὶ οἱ παρενθέσεις, πού χρησιμοποιοῦνται συχνότατα γιὰ νὰ συμπληρῶνουν ἐν τῇ φραστικῇ διατύπωσι. Κάποτε ὅμως γίνονται ὑπερβολικὰ πολλὰς (π.χ. σ. 52, 62, 64 κ.ά.). Μὲ δὲ αὐτὰ τὰ μέσα μοῖρε νὰ μὴν ἐπιτυγχάνεται βέβαια αἰσθητικὴ τελειότητα, πραγματοποιεῖται ὅμως ἀπὸ τὴν ἰδίαν ἀπόδοσις τῶν νοημάτων, πού ἀποτελοῦν ἄλλωστε τὸ μοναδικὸ περιεχόμενο ἐνὸς ἐπιστημονικοῦ ἔργου, ὅπως ἡ «Ποιητικὴ». Ὁ ἀναγνώστης, πού δὲν θὰ μπορούσε νὰ μελετήσῃ τὸ ἀριστοτελικὸν κείμενον ἀπ' εὐθείας, θὰ βρῇ στὴ μετάφρασι τοῦ Μενάρδου τὸ νεοελληνικὸν τὸ ἀντίστοιχο, τουλάχιστον ὡς πρὸς τὰ νοήματα τοῦ κειμένου, ἀκόμη καὶ τὰ πλέον λεπτά. Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀποψὶ ἡ μετάφρασις ἀνταποκρίνεται πράγματι τελείως στὸ σκοπὸ τῆς.

Στὴν ἀποκατάστασι τοῦ κειμένου ὁ Ἰωάννης Συκουτρῆς ἀκολουθεῖ τὴν ἀρχή, πού ἀνέπτυξε καὶ ἐπραγματοποίησεν ἤδη σὲ ὅλα τὰ κριτικὰ δημοσιεύματά του, διεξοδικώτερον μάλιστα στὸ «Συμπόσιον» (πρβλ. ἐκδ. «Συμπόσιον» 7*). Στερίζεται κατ' ἀρχὴν ἀποκλειστικὰ στὴν παράδοσι καὶ τὴν ἐγκαταλείπει μόνον, ὅπου τὸ νόημα ἢ προφανὴς γλωσσικὴ ἀνωμαλία τὸν ἀναγκάζουν. Αὐτὸ τὸν βοηθεῖ νὰ εἶναι συντηρητικώτερος ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἐκδότας στὴν παραδοχὴ νέων γραφῶν, ἂν καὶ ὁ ἴδιος ἀναπτύσσει πόσες δυσκολίας παρουσιάζει ἡ μέθοδος αὐτὴ εἰδικῶς στὴν «Ποιητικὴ» τοῦ Ἀριστοτέλους, ἡ χειρόγραφος παράδοσις τῆς ὁποίας δὲν εἶναι καθόλου καλὴ (πρβλ. σ. 6*).

Οἱ προσωπικὲς του τροποποιήσεις στὴν παραδεδομένη μορφή τοῦ κειμένου εἶναι συνολικῶς 24, ἐλάχιστες ὅμως ἀπ' αὐτὰς εἰσάγει στὸ κείμενον, πιστὸς καὶ ἐδῶ στὴν μέθοδο, πού τὸν ὁποῖαν ἐργάστηκε στὸ «Συμπόσιον» καὶ στὸν Δημοσθένει. Χαρακτηριστικὰ δείγματα τῆς μεθοδικῆς ἐργασίας του καὶ τοῦ ἐξυτάτου αἰσθηματος τῆς ἀρχαίας γλώσσας εἶναι ἡ ὀριστικὴ ἀποκατάστασις τοῦ 1452a6 κ.ε. μὲ μόνον τὴν ἀλλαγὴν στίξεως, ἐκεῖ ὅπου ἐξ ἄλλοι φιλόλογοι εἶχαν δώσει ἀφθονα δειγμάτων κριτικῆς κακοποιή-

σεως τοῦ κειμένου («locum multifarie vexatum interpunxit Sykutris», γράφει ὁ ἴδιος μὲ τὸ ἄλλησμονότο λεπτότατο χιούμορ του). — ἡ προσπάθειά του στὰ χωρία 1447b3 καὶ 1452a6 νὰ φτάσῃ στὸ ἑλληνικὸ πρωτότυπο τῆς ἀραβικῆς μεταφράσεως, διὰ μέσου τῆς λατινικῆς ἀπόδοσός τῆς, ἀνεπηρέαστος ἀπὸ ἀντίθετες γνώμες τοῦ μεγαλυτέρου μελετητοῦ τῆς, τοῦ Tkatsch, — ἡ αἰσθησις τῆς γλωσσικῆς ἀνωμαλίας στὰ 1450b16, 1452a13, 1456a4 κ.ά., ἐκεῖ ὅπου οἱ ἄλλοι ἐκδότες δὲν ἔβλεπαν τίποτε τὸ ἐσφαλμένο. Πόσο προάγει τὸ ἀριστοτελικὸν κείμενον ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν μεταξὺ τῶν παραδεδομένων γραφῶν ἢ τῶν διορθώσεων ἀπὸ φιλόλογους δὲν εἶναι σὲ θέσι νὰ κρίνῃ — ἐλπίζω ἄλλωστε ὅτι πολὺ γρήγορα θὰ δημοσιευθοῦν οἱ ἀναμενόμενες κριτικὲς τοῦ Gudeman, τοῦ Lobel καὶ τοῦ Umberto Galli, τῶν μόνων ἀρμοδίων. Εὐκόλως ὅμως εἶναι νὰ διαπιστωθῇ ἡ ἀνεξαρτησία του ἀπὸ ὁλόκληρην τὴν κριτικὴν ἐργασίαν πού ἔχει γίνῃ ὡς τώρα στὸ κείμενον, καὶ μάλιστα σὲ πρόσφατες ἐκδόσεις τῆς «Ποιητικῆς» — ἡ στὸ σχηματισμὸ τοῦ τελικοῦ κειμένου, ἀλλὰ καὶ ὡς τὴν τελευταίαν ἀκόμη περίπτωσι στίξεως. Γιὰ τὴν ἐργασίαν αὐτὴ χρειάστηκε φυσικὰ ἄπειρος πλοῦτος παραλλήλων χωρίων, ὀξύτατο γλωσσικὸν αἰσθημα, γνώσις τῆς γλώσσας καὶ κριτικὴ εὐφυΐα, πού κρύβονται τώρα μετριοφρόνα στίς λίγες ὑποσελίδες γραμμῆς τοῦ κριτικοῦ ὑπομνήματος τοῦ κειμένου. Καὶ νομίζω ὅτι δὲν πρέπει νὰ παρέλθῃ ἀπαρητήρητη ἡ βαθύτατα ἠθικὴ αὐτῆς στάσις Ἑλληνος φιλόλογου: Ἔως τώρα, ὅλοι οἱ κλασσικοὶ φιλόλογοι τῆς Ἑλλάδος, ὡς κριτικὸν κείμενον, μᾶς ἐσυνήθισαν σὲ πολυσελίδες «κριτικὰς καὶ ἐρμηνευτικὰς παρατηρήσεις», πού συζητοῦν, μὲ ἀνιερὴ φορετικότητα καὶ ἐπιδειξὶν εὐκόλης σοφίας, κάποιο ἀσήμαντο πρόβλημα γραμματικὸ ἢ κριτικὸ ἀσημάντων κειμένων, ἀλεξανδρινῶν π.χ. ἐπιγραμμάτων ἢ ἀρχαίων ἱατρῶν, καὶ πού καταλήγουν συνήθως, ὅσοι ἀπὸ πολυσελίδες περιπλανήσεις, στὴν μετάθεσι μιᾶς λέξεως ἢ στὴν προσθήκην κάποιας τελείας. Κριτικὸς κείμενον ὑπῆρξε καὶ ὁ Ἰωάννης Συκουτρῆς. Στὴν ἐκδοσί τῆς «Ποιητικῆς» ἐχρειάστηκε ν' ἀντιμετώπισῃ 1000 περίπου κριτικὰ προβλήματα (ὅσα δὲν ἀντιμετώπισαν σὲ ὅλες μαζί τις μελέτες τῶν οἱ κλασσικοὶ φιλόλογοι τῆς Ἑλλάδος, πού παρουσιάζονται ὅμως ὡς κριτικὲς ἀθροιστικῆς), καὶ αὐτὰ ὄχι σὲ ἀσήμαντον ἢ σὲ εὐκόλο κείμενον, ἀλλὰ σὲ κείμενον τοῦ Ἀριστοτέλους. Γιὰ τὴν τεράστιαν ὅμως ἐργασίαν, πού καταβλήθηκε, ὁ μόνος τώρα μάρτυς εἶναι τὸ κριτικὸν ὑπόμνημα τοῦ κειμένου: Ἀλλὰ ἡ μικρὴ του ἐκτάσις δὲν τὸ ἐμποδίζει καθόλου νὰ εἶναι, ὡς πρὸς τὴν μέθοδο καὶ ὡς πρὸς τὴν γνώσιν τῆς γλώσσας, ἡ σοβαρότερη κριτικὴ ἐργασία, πού ἔχει γίνῃ ὡς τώρα ἀπὸ Ἑλλήνων φιλόλογον γιὰ τὴν ἀποκατάστασι συνεχοῦς πεζοῦ ἀρχαίου κειμένου.

Τὸ ἐρμηνευτικὸν ὑπόμνημα εἶναι διεξοδικὸ καὶ σχεδὸν ἐξαντλητικὸ πρὸς πληροφορίας: «Ἀλλὰ φυσικὰ δὲν πρόκειται νὰ μετρηθῇ ἡ ἀξία του μὲ τὴν ἔκτασιν του, — καὶ νὰ εἰποῦμε, ὅπως εἶπαν γιὰ τὸ «Συμπόσιον», ὅτι εἶναι πολὺ διεξοδικό, ἐπομένως... δὲν ἔχει καμμιὰν ἀξίαν. «Ἡ «Ποιητική», γράφει στὸν πρόλογό του ὁ Ἰωάννης Σκουρτζής, εἶναι ἔν' ἀπὸ τὰ δυσκολώτερα βιβλία τῆς Ἀρχαϊότητος. Τὸ σύντομον καὶ πολλάκις ἀφοριστικὸν ὕψος τῆς, ἡ χρήσις ὅρων μὴ ἐρμηνευομένων, ἡ ἀποτόμως πολλάκις μεταπηδῶσα σειρὰ σκέψεων τοῦ συγγραφέως, αἱ πολυάριθμοι ὑποδηλώσεις προσώπων καὶ πραγμάτων, τὰ ὅποια προϋπέθετεν ἐκεῖνος γνωστὰ εἰς τοὺς ἀκροατὰς του — ὅλ' αὐτὰ χρειάζονται ἀκριβῆ ἐρμηνείαν.»

Ἰδιαίτερος θὰ ἤθελα νὰ ἐπιμείνω στὴν **εἰσαγωγή**, ποὺ ἡμιτελής καθὼς ἔμεινε καὶ δύσκολη καθὼς εἶναι, χρειάζεται ξεχωριστὴ προσοχή: Χαρακτηριστικὸν πρῶτα εἶναι ὅτι ἔχει γραφῇ μὲ πολὺ περισσώτερη συνθετικὴν ὁρμήν ἀπὸ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ «Συμποσίου»: ὁ λόγος ἀσφαλῶς εἶναι ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης παρακολουθεῖ τὸ ἐπιστημονικὸ πρόβλημά του καθαρῶς ἐπαγωγικά, καὶ ἐπιβάλλει ἔτσι στὸν ἐρμηνευτὴ τοῦ κείμενου τὴν ἀνακατασκευὴν ὁλόκληρης τῆς λογικῆς του πορείας, κατὰ τὸν ἀντίστροφον δρόμον, παραγωγικά. Μὲ τὴ βοήθειαν ἄλλων ἀριστοτελικῶν χωρίων, ἀφθόνων συγγραμμάτων πρὸς σύγχρονους καλλιτεχνικὰς περιπτώσεις, διαρκῆ ἀναφορὰ στὸν Πλάτωνα, μὲ συγχρονισμένην ὁρολογία φιλοσοφικὴ καὶ αἰσθητικὴ, ἀντὶ νὰ μᾶς δώσῃ ὁ Σκουρτζής μιὰ ξηρὴ περιγραφή τοῦ περιεχομένου, μᾶς προσφέρει μελέτην, ἐμβαθύνειν ἱστορικὴ καὶ φιλοσοφικὴ, ἀληθινὴν ἀναδημιουργίαν τοῦ ἀριστοτελικοῦ Λόγου.

Ἄν καὶ ὅμως μελέτη, πάντως δὲν χάνει τὸν χαρακτήρα συνθετικῆς ἀναλύσεως τοῦ κείμενου, ποὺ τὸ παρακολουθεῖ ἀπλῶς καὶ τὸ ἀναπτύσσει, χωρὶς νὰ διασπᾶται πρὸς θέματα ζωτικωτάτου ἐνδιαφέροντος καθ' ἑαυτὰ, ποὺ δὲν συνδέονται ὅμως ἄμεσα μὲ τὸ κείμενον τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἀπ' αὐτὴν ἄλλωστε τὴν ἀπομὴν εἶναι βαθύτατα ὀδυνηρό, ὅτι ὁ Σκουρτζής δὲν πρόφθυσεν νὰ περατώσῃ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς εἰσαγωγῆς: Ἐρμηνευτικὰ ἔργα ὅπως τὸ «Συμπόσιον», ἡ ὅπως οἱ 146 σελίδες τῆς εἰσαγωγῆς στὴν «Ποιητική», δὲν ἔχουμε πολλὰ στὴν Ἑλλάδα (1).

(1) Καὶ ὅμως: «Ὅπως ἀπεκάλυψεν ὁ διελκτής κ. Νάσος Δετῳρτζής στὸ φιλολογικὸ μνημόσυνο τοῦ Ἰωάννου Σκουρτζή στὴς 29 Μαρτίου, τὸ «Συμπόσιον» πρόκειται νὰ ἐκδοθῇ καὶ πάλιν ἀπ' τὴν Ἀκαδημία, μὲ περικοπές, ποὺ ὅχι μόνον δείχνουν τοῦλάχιστον ἀσέβεια σ' ἐκεῖνον, ποὺ ὀπῆρξεν ὁ μεγαλύτερος φιλόλογος τῆς νεωτέρας «Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ ἀπελιπιστὴν ἑλληνικῶν δυνάμεων ἀντιστάσεως κατὰ τῆς δημοκρατίας τῶν ἀνευθύνων. Τόσον εὐκόλως λοιπὸν ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν θὰ ὑποχωρήσῃ στὰ πνευματικὰ καὶ ἠθικὰς μηδενικά, ποὺ ὀπῆρξεν καὶ ἐξέτελεσαν τὸν χειρότερον πνευματικὸν ἀγῶνα τῆς νεωτέρας «Ἑλλάδος; Σήμερα εἶναι ὅλα γνωστὰ: Ποιοὶ ἦσαν στὰ παρασκήνιόν τοῦ ἀγῶνος, γιὰτὶ ἦσαν, πῶς καὶ πότε ἐφρόντισαν νὰ πολεμήσουν ἐκεῖνον, ποὺ δὲν ἦσαν ἀξίον οὐδὲ τὸν ἑαυτὰ τῶν ὑποδημάτων του λῦσαι. Ὁ Ἰωάννης Σκουρτζής

Ἡ ἀνάλυσις ἀρχίζει ἀπὸ τοὺς γενικοὺς χαρακτηρισμοὺς τῆς ποιήσεως (I Περὶ ποιήσεως γενικῶς) καὶ φτάνει ἕως τὸν τέταρτον παράγραφον τοῦ δευτέρου μέρους (II Περὶ τραγωδίας). Στούς τρεῖς πρώτους παραγράφους ἀναλύονται ὁ ὁρισμὸς καὶ τὰ μέρη τῆς τραγωδίας, ὁ μῦθος καὶ τὰ εἶδη τοῦ μῦθου. Τέταρτος παράγραφος στὸ κείμενον εἶναι «Τὸ ἔργον τῆς τραγωδίας», ποὺ περιλαμβάνει τὸ νόημα τοῦ τραγικοῦ ἥρωος, τὴν ἐξέλιξιν τοῦ μέσα στὴν τραγωδίαν καὶ «Τὰ φοβερά καὶ ἐλεεινὰ» — τὴν κάθαρσιν τοῦ τραγικοῦ πόνου. Ἡ ἀνάλυσις τοῦ Σκουρτζή διακόπτεται ἀκριβῶς στὸ τέλος τῆς τρίτης παραγράφου. Οἱ ἐλάχιστοι ὑπαινιγμοί, ποὺ ὑπάρχουν σκόρπιοι σ' ὅλο τὸ βιβλίον, μᾶς καθιστοῦν πολὺ δύσκολη τὴν προσπάθειαν ν' ἀνασυνθέσουμε τίς γνώμες του γιὰ τὸ οὐσιαστικώτατον αὐτὸ σημεῖον τοῦ ἀριστοτελικοῦ ἔργου. Φαίνεται πάντως ὅτι ὁ Σκουρτζής δὲν συμφωνοῦσε μὲ τὸν τρόπο, ποὺ ἐξετάζει ὁ Ἀριστοτέλης τὸ πρόβλημα τοῦ τραγικοῦ — πρόβλημα βιοθεωρίας καὶ πίστεως, ὅχι, ὅπως τὸ εἶδεν ὁ Ἀριστοτέλης, δραματικὸ καὶ θεατρικὸ (σ. 128*2). Κυρίαρχοις μορφῇ στὴν ψυχὴ τοῦ ἥρωος τῆς τραγωδίας εἶναι ἡ μοῖρα — ὅχι ἡ τύχη (πρβλ. 131*, 145* κ. ἀ.) καὶ θεμελιώδης τοῦ ἀρετῆ ἡ ἐλευθερία. Γιὰ νὰ ζήσῃ τὴ ζωὴν τοῦ ἥρωος διαλέγει, ὑπὸ τὴν ἀπόλυτην εὐθύνην του, ἀνάμεσα στὶς ἀπειρες δυνατότητες ποὺ τοῦ παρέχει ἡ ζωὴ, τὴ μιὰ καὶ μόνη δυνατότητα, ποὺ χρειάζεται ἡ ψυχὴ του. Ἐλευθερος θὰ ἦταν ὁποιαδήποτε ἄλλη νὰ διάλεγε: Ἄλλ' ἀπὸ τὴ στιγμήν ποῦ τὴ διάλεξε, χρέος του εἶναι νὰ τὴν τραβήξῃ μέχρι τοῦ τέλους. Ἐλευθερος ἔτσι ὁ τραγικὸς ἥρωος δὲν εἶναι μὲ προστὰ στὴ μοῖραν τοῦ ἐλευθεροῦ ὅμως εἶναι στὸν τὸ ὅποιο, ποῦ θὰ τὴν ἀντικρύσῃ, στὸν παλμὸν ποῦ θὰ δονῇ, ἀπὸ τὴ στιγμήν αὐτὴν ὡς τὸ θάνατον, τὴ ζωὴν του (πρβλ. σ. 73*, 126*, 145* κ. ἀ.). Ἐτεῖ εἶδε τὸν τύπον τοῦ τραγικοῦ ὁ Σκουρτζής, ὅπως φαίνεται κυρίως ἀπὸ διάφορα σημεῖα τῆς εἰσαγωγῆς καὶ ὅπως ξέρω ἀπὸ τίς πανεπιστημιακὰς του παραδόσεις. Ἀλλὰ φυσικὰ ἡ ἀνασύνθεσις αὐτὴ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ κινή ἀκόμη πρὸς ὀδυνηρὴν τὴν ἑλλειψιν τοῦ σχετικοῦ κεφαλαίου ἀπ' τὴν εἰσαγωγή. Γιατὶ ὁ Σκουρτζής θὰ μπορούσε νὰ φτάσῃ ὡς τὴ ρίζαν τοῦ τραγικοῦ καὶ νὰ μᾶς τὸ ἀποκαλύψῃ μὲ τὴ συγκλονιστικὴν ἐκείνη δόνησιν, ποὺ συνώδευε πάντα ὅτι ἐκεῖνος ἀπεκάλυπτε μὲ τὴ δική του, τὴν προσωπικὴν ἀγωνίαν. Ὅπως ὅποτε, καὶ ἐπὶ ὅπως μένει ἡ εἰσαγωγή, ἀποτελεῖ τὴν πρώτην οὐσιαστικὴν ἀνάλυσιν αἰσθητικῶν καὶ ἱστορικῶν ἀρχαίων κειμένων, ποὺ γίνεσθαι στὴν Ἑλλάδα. Ὅ,τι θὰ ἔπρεπε ξεχωριστὰ νὰ ἐξαρθῇ, εἶναι ἡ συγχρονισμένη — στὴν ὁρολογία καὶ στὴ συστηματικὴ τῆς διατύπωσιν — ἐρμηνεία, ποὺ ξεπερνάει τὸ

ὅχι μόνον μὲ τὴν ἀγάπην του, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ θετικὸν τοῦ ἔργου ἐπανειλημμένως ἐτίμησε τὴν Ἀκαδημία. Χρέος τῆς εἶναι τῶρα νὰ τὸν τιμῇσθαι καὶ αὐτὴ, τιμῶντας συγχρόνως καὶ ἑαυτὴν καὶ γενικώτερα τὴν ἐπιστήμην τῆς χώρας: Τὸ «Συμπόσιον» πρέπει νὰ ἐπανεκδοθῇ ἀκέραιον, χωρὶς οὐδὲ μιὰ λέξιν νὰ μεταβληθῇ ἢ νὰ περικοπῇ!

γράμμα του κειμένου, γιὰ νὰ τὸ φέρῃ πὶο κοντὰ στὴ σκέψι καὶ στὸ αἶσθημα τῆς ἐποχῆς μας, χωρὶς νὰ τὸ προδίδῃ συγχρόνως καθόλου. Τὰ συγκεκριμένα παραδείγματα ἀπ' τὴν ἀρχαία λογοτεχνία, ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ Ἀριστοτέλης γιὰ νὰ διασαφήσῃ τὴν σκέψι του, τὰ συμπληρώνουν στὴν ἀνάλυσι τοῦ Συκουτρῆ ἀφθονοὶ περιπτώσεις τῆς σύγχρονης λογοτεχνίας, — ξεχωριστὰ ἀπὸ τὸν Cæthe καὶ τὸν Shakespeare, ποὺ τοὺς ἀγάπησε καὶ τοὺς ἐγνώρισεν ὁ Συκουτρῆς ὅσο καὶ τοὺς ἀρχαίους.

Νὰ καθορίσω τὰ σημεῖα, στὰ ὁποῖα προάγειται ἡ ἐρευνα τῆς «Ποιητικῆς» χάρις στὴν εἰσαγωγή τοῦ Συκουτρῆ, δὲν εἶμαι φυσικὰ ὁ ἀρμόδιος. Σὲ μερικὰ μέρη, ποὺ μοῦ ἦσαν κάπως ἀπὸ πρὶν γνωστά, ὅπως στὴ σχέσι τοῦ Πλάτωνος μετὰ τὴν ποίησι, μπορῶ νὰ διαπιστώσω ὅτι ὁ Ἰωάννης Συκουτρῆς ξέρει πολὺ πὶο οὐσιαστικὰ καὶ ἔχει ζήσει βαθύτερα τὸ πρόβλημα, ἀπὸ ὅλους τοὺς παλαιότερους ἢ σύγχρονους φιλολόγους, ὅπως π.χ. τὸν Stählin, τὸν Gadamer ἢ τὸν Colin. Γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ἀλλοιωσὲ ἀξία τῆς ἐκδόσεως θὰ μιλήσουν σὲ λίγο οἱ ἔξοιοι ἐδικοί, μετὰ ἀρμοδιότητα καὶ μετὰ κύρος. Γιὰ μᾶς ὅμως ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα, τὸ ἔργο τοῦ Συκουτρῆ, — ὁλόκληρη ἡ φιλολογικὴ ἐργασία του, — κατὰ πρὶν πᾶν ἀπὸ ἐπιστημονικὸ γεγονός, εἶναι γεγονὸς βαθύτατα πνευματικὸ καὶ ἠθικόν. Πῆρε τὴν κλασσικὴ φιλολογία ἀπὸ τὰ χεῖρα δασκάλων καὶ σὲ λίγα χρόνια τὴν ὕψωσε καὶ τὴ μετέβαλε σὲ πυρῆνα ζωῆς καὶ σὲ πηγὴν Ἀληθείας, — μετέβαλε τὸν κλασσικὸν λόγον σὲ Λόγον θεμελιωτικὸ τῆς ἰδίας τῆς ψυχῆς καὶ τῆς ζωῆς μας. Τοὺς ἀρχαίους νὰ ζοῦν ὄχι στὸ περιθώριον καὶ σὲ «ἐπιστημονικά» βιβλία, ἀλλὰ δίπλα μας καὶ μέσα στὴν ψυχὴ μας, νὰ βαθαίνουν μετὰ τὴν ἀγωνία τους τὸν δικὸν μας ἀγῶνα, νὰ διορθαίνων τὴ ζωὴ καὶ τὴ σκέψι μας μετὰ τὸν δικὸν τους Λόγον. Ἀπὸ τὴν ἀποψιν αὐτῇ, καὶ ἡ «Ποιητικὴ», ποὺ ξεφυλλίζουμε σήμερα, δὲν εἶναι μοναχῇ ἡ ἐπιστημονικὴ ἐκδοσις ἐνὸς ἐπιστημονικοῦ δοκιμίου. Τόσο μόνον οὔτε ὁ Συκουτρῆς ἦταν ἐκεῖνος ποὺ θὰ τὸ προσέφερε, οὔτε καὶ ἦταν ὁ σκοπὸς του.

Ὁ Ἀριστοτέλης γράφει τὸ βιβλίον του κυριεμένος ἀπὸ πικρὴ νοσταλγία: Ζῇ σὲ μιὰν ἐποχῇ, ποὺ ἀρχίζει πιά νὰ σπάξῃ τὸν κλασσικὸν κανόνα στὴν τέχνη τῆς καὶ στὴ ζωὴ τῆς, ποὺ ἀρχίζει νὰ λησμονῇ τὸν γνήσιον ἑλληνικὸν λόγον. Νοσταλγὸς «τῆς παλαιᾶς ἐκείνης εὐδαιμονίας», ὁ ἐπιστήμων, ὁ δάσκαλος, ὁ κάποτε σχολαστικὸς Ἀριστοτέλης στρέφεται πρὸς τὴν περασμένην ἐκείνην ἐποχὴ καὶ τὴ μελέτῃ, τὴν κατακτᾷ, τὴν γνωρίζει: «Ἀλλὰ δὲν τὴ γνωρίζει μονάχα. Στους συγχρόνους του λογοτέχνους ζητεῖ νὰ προβάλῃ καὶ νὰ τοὺς ἀποκαλύψῃ τὸ μυστικόν της, γιὰ νὰ τοὺς λυτρώσῃ ἀπὸ τ' ἄσκοπα περιπλανήματα καὶ τοὺς τυχοδιωκτισμούς των. Εἶναι ἴσως ἄσκοπος ὁ πόνος του καὶ ὁ σκοπὸς του ρωμαντικὸς. Ἡ λογοτεχνία τοῦ 5. αἰῶνος ἔχει περάσει ἀνεπιστρέπτει, καὶ τώρα ἡ μοῖρα τοῦ καροῦ προετοιμάζει τὴν ὑποταγὴν τοῦ Λόγου καὶ τῆς Ὁμορφίᾳς στους ἀνατολίτες. Ποιὸς

ὅμως σήμερ' ἀπὸ μᾶς θὰ ἔλεγε τὸν κόπο τοῦ Ἀριστοτέλους χαμένο, ὅταν μᾶς εἶναι πιά γνωστὴ ἡ τεράστια ἀνθρωπιστικὴ δύναμις, ποὺ ἐξασκήθηκε ἀπὸ τὸ μικρὸν τοῦ αὐτοῦ βιβλίου;

Τὴν ἀνθρωπιστικὴν αὐτὴ δύναμι τοῦ «Περὶ ποιητικῆς» τοῦ Ἀριστοτέλους ἐξήγησε νὰ ζωντανέψῃ ἀνάμεσά μας μετὰ τὴν ἐρμηνεία του ὁ Ἰωάννης Συκουτρῆς. Στὰ κηρύγματα καὶ στίς θεωρίες, ποὺ ἀπειλοῦν σήμερα τὴ λογοτεχνικὴ παράδοσι καὶ τὴ ζωὴ τῆς νέας Ἑλλάδος, ζητεῖ νὰ ἀντιτάξῃ τὴν θεωρίαν τοῦ κλασσικισμοῦ καὶ τὴ βαθύτατην ἀπολογία τῆς ἀπ' τὸν Ἀριστοτέλη: Στους «συρρεαλισμούς», στους «ντανταϊσμούς» καὶ τοὺς ἄλλους σύγχρονους πιθηκισμούς μας δίπλα, ὑπάρχει ἡ θεωρία τῶρα τῆς κλασσικῆς ἀρμονίας, μετὰ τὴν ἀνθρωπιστικὴ τῆς δύναμι καὶ τὴν πνευματικὴ τιμιότητά της. Νὰ τὴν ἀκολουθήσῃ καὶ νὰ τὴν παραδεχθῇ ἡ νέα μας λογοτεχνία, θὰ εἶναι ἄλλος νέος τρόπος πιθηκισμοῦ: Νὰ τὴν ἀναχωρεῖς ὅμως καὶ νὰ τὴν συντῇξῃ μέσῃ της, κρατώντας ἀπ' αὐτὴν μόνο τὰ αἰώνια καὶ γονιμοποιᾶ τῆς στοιχεῖα — αὐτὸ θὰ ἦταν τὸ ὀρειότερον ὄνειρον τοῦ φιλολόγου, αὐτὸ ὑπῆρξεν ἡ βαθύτατα ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ πρόθεσις τοῦ Ἰωάννου Συκουτρῆ.

ΒΑΣ. ΛΑΟΥΡΑΣ

Γ. Φτέρη: «Ἡ Θρυλικὴ ζωὴ τοῦ στρατηγοῦ Βούρβαχ».

Ὁ κ. Γ. Φτέρης δὲν εἶνε ἱστορικὸς ἐρευνητῆς ὑπὸ τὴν στενὴν ἐννοίαν τῆς λέξεως. Εἶνε δημοσιογράφος, λόγιος, ζήσας ἐπὶ πολλὰ χρόνια εἰς τὴν Εὐρώπῃν, ἀποκτησας διὰ τῆς μελέτης καὶ τῆς ἐπαφῆς πρὸς εὐρύτερον περιβάλλον γνώσεις, κρίσιν, ὕψος. Καὶ τὰ τρία αὐτὰ στοιχεῖα, ἀπαραίτητα διὰ κάθε γράφοντα, καὶ εἰδικώτερον διὰ κάθε ἱστοριογράφοντα, ἔστω καὶ μὴ ἱστορικὸν ἐξ ἐπαγγέλματος, ἀνευρίσκομεν εἰς τὸ ἔργον του αὐτοῦ. Ὁ συγγραφεὺς συνέλεξεν ἐπιμελῶς ἀπὸ συγγράμματα καὶ ἔγραφα ὅλα τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα ποὺ ἐχρειάζοντο διὰ νὰ δώσῃ μιὰν εἰκόνα ζωντανή, ὅσον καὶ πιστὴ τῆς περιπετειώδους ζωῆς ἐνὸς θρυλικοῦ πολεμιστοῦ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Καὶ ἡ βιογραφία αὐτῆ τοῦ στρατηγοῦ Βούρβαχ, ἂν δὲν ἀπατῶμαι ἡ πρώτη ποὺ γράφεται ἑλληνιστί, παρουσιάζει δι' ἡμᾶς ἐπὶ πλέον ἐνδιαφέρον ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ὁ ἥρωας αὐτοῦ τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου τοῦ 1870 δὲν εἶνε ἁπλῶς ἑλληνικῆς καταγωγῆς, ἀλλὰ καὶ υἱὸς ἡρώος, πεσόντος διὰ τὴν ἑλευθερίαν μας.

Ὁ συγγραφεὺς, κατὰ λογικωτάτην σειρὰν μεθοδικῆς ἀναπτύξεως, μᾶς δίδει εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔργου τοῦ ἀρκετὰ διαφωτιστικὰς εἰδήσεις περὶ τῶν ἀμέσων προγόνων τοῦ στρατηγοῦ Βούρβαχ καὶ τῶν περιστάσεων ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐγκατέλειψαν τὴν Κεφαλληνίαν διὰ νὰ ἐγκατασταθῶν εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ νὰ δράσων ἡρωϊκῶς μέσα εἰς τὸ πλάσιον τῆς Ναπολεονεῖδος ἐποποιίας. Ὁ πάππος του, Σωτήρης Βούρβαχης, Κεφαλονίτης θαλασσόλυκος, ἀπὸ τὸ Μπερσὺτι ὡς τὴ Μαύρην θάλασσαν, περνώντας τὴν Ἀττάλεια, τὴ Σμύρνη, τὸ Αἶβαλῃ, καὶ ἀπὸ τὴ Μαύρην θάλασσαν

στην ξρμη Ἑλλάδα, εἶχε διπλωρῶσει ὅλους τοὺς κάβους με κάθε καιρό, κ' εἶχε χορῶσει σ' ὅλα τὰ μπουγάκια πού κατεβάζουν στο Ἀρχιπέλαγος». Ὁ «καπετάν Γραικός», ὅπως ἦτο γνωστός εἰς τοὺς ξένους, συνεδέθη διὰ φιλίας εἰς τὴν Μασσαλίαν με τὸν πλούσιον μεγαλέμπορον Κλαρύ καὶ μέσω αὐτοῦ ἐγνωρίσθη με τὴν οἰκογένειαν τῶν Βοναπαρτίων, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ Ἰωσήφ εἶχε λάβει σύζυγον τὴν κόρην τοῦ Κλαρύ. Ἡ γνωριμία αὐτὴ ἐγένεν ἀφορμὴ νὰ ἐκλεγῇ ὁ Βούρβαχης διὰ νὰ διασπῇ τὴν πολιτοκτητικὴν ζώνην τοῦ Ἀγγλικοῦ στόλου, νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ νὰ εἰδοποιήσῃ τὸν στρατηγὸν Βονοπάρτην ἐκ μέρους τῆς οἰκογενείας του, ὅτι εἶνε ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Γαλλίαν ἀμέσως, διαφορετικὰ τὸ Διευθυντήριο καὶ οἱ ἀντίπαλοι του καὶ θὰ ἐξεμνηδένιζαν τὴν δύναμιν του καὶ θὰ ἐχάνατο γιὰ πάντα ἡ εὐκαιρία καταλήψεως τῆς ἐξουσίας. Ὁ Βούρβαχης κατ' ὀρθὴν νὰ εἰσέλθῃ με τὸ καΐκι του εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἀλεξάνδρειας καὶ ἐνεχειρίσει τὰ ἐμπιστευτικὰ γράμματα εἰς τὸν Ναπολέοντα, ὁ ὁποῖος ἔσπευσε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Αἴγυπτον. Ἀν ὁ Βούρβαχης δὲν ἐδέχτο τὴν τὸσον ἐπικίνδυνον αὐτὴν ἀποστολήν, ἢ ἂν δὲν κατόρθωνε, μετὴν ἐπιτηδειότητα τοῦ Ἑλλήνος κουρσάρου, νὰ διαφύγῃ ἀπὸ τοὺς Ἀγγλους, ἴσως νὰ ἦτο πλέον ἀργὰ διὰ τὸ πραξικόπημα, τὸ ὁποῖον ἔθεσεν τὴν Γαλλίαν εἰς τὰ χεῖρα τοῦ δαιμονίου στρατηγὰ του καὶ τοῦ ἡνοῖξε τὸν καταπληκτικὸν δρόμον πρὸς τὴν κυριαρχον τῆς Εὐρώπης αὐτοκρατορίαν. Ὁ κ. Φτέρης, εἰσηγητικῶς βέβαια ἀσχολούμενος μετὰ τὸ θέμα αὐτό, περιορίζεται νὰ παραθέσῃ μίαν ἐπιστολὴν τοῦ Ναυάρχου Μπρυνέξ, μὴ παραθέτον οὐτε παραπέμπων εἰς πειστικώτερα καὶ διαφωτιστικώτερα ἄλλα ἱστορικὰ στοιχεῖα. Θὰ ἤξιζεν ὅμως νὰ γίνονιν εἰδικαὶ ἱστορικαὶ ἐρευναι καὶ νὰ γραφῇ μία εἰδικὴ μονογραφία περὶ τῶν περιπετειῶν τῆς ζωῆς τοῦ παραδόξου αὐτοῦ Ἑλλήνος θαλασσομάχου, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε μέχρις ἐνός σημείου συντελεστής τῆς δόξης τοῦ Ναπολέοντος καὶ ὅλων τῶν μετέπειτα γεγονότων πού ἀνεστάντων ἀλόκληρον τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἥπειρον.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει, τὸ κατόρθωμα αὐτοῦ τοῦ Σωτήρη Βούρβαχ, τὸ ὁποῖον ἀλλοστε τοῦ ἐστοίχισε, κατὰ τὴν ἀναχώρησιν, αἰχμαλωσίαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ πολλὰ βάσανα, τοῦ ἔδωκε τίτλους εὐγνωμοσύνης πλησίον τῆς οἰκογενείας Βοναπάρτου. Τοῦ ἐδόθη τῆς φιλίας τοῦ γαλλοῦ καὶ τὸ ἕνα ἀπὸ τὰ παιδιὰ του, ὁ Διονύσιος Βούρβαχης, εἰσῆλθεν εἰς τὴν στρατιωτικὴν σχολήν, ἐνὸς τὸ ἄλλο ἐστάλη πρόξενος εἰς τὴν πατρίδα του Κεφαλληνίαν.

Ὁ Διονύσιος Βούρβαχης, νεαρὸς ἀξιωματικὸς, ἠκολούθησε τὸν Ἰωσήφ Βοναπάρτην, ὁ ὁποῖος διετήρει τὴν ἀνάμνησιν τῆς φιλίας τοῦ πατρὸς του, εἰς τὴν Νεάπολιν καὶ κατόπιν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου καὶ ἔλαβε σύζυγον μίαν Ἰσπανίδα. Ἐρχεται ἡ ὑποχώρησις τῆς Ρωσίας, ἡ ἥττα, τὸ Φονταίνεμπλό, ἡ νῆσος Ἐλβα. Οἱ Βουρβῶνοι δὲν ἱκανοποιοῦνται, ἐνεργοῦν νὰ συλληφθῇ, ὁ Ναπολέων, νὰ φυλακισθῇ, νὰ τουφεκισθῇ, ἢ νὰ σταλῇ δέσμιος εἰς κάποιο μακρυνὸ νησί τοῦ Εἰ-

ρηνικοῦ. Οἱ σύμμαχοι ἀρχίζουν νὰ τὸ συζητοῦν σοβαρά. Ἡ οἰκογένεια τοῦ Βοναπάρτου τὰ πληροφορεῖται ὅλα καὶ θέλει νὰ εἰδοποιήσῃ τὸν Ναπολέοντα ἐφ' ὅσον εἶνε ἀκόμη καιρὸς. Καὶ ἰδοὺ, εἰς τὴν ἐπικίνδυνον αὐτὴν ἀποστολήν, ὅπως ἄλλοτε ὁ πατέρας του εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, χρησιμοποιεῖται ὁ Διονύσιος Βούρβαχης. Μετὰ τὸ Βαρτελώ, ὅπου ἐπολέμησεν ἡρωϊκῶς ὡς συνταγματάρχης, γίνεται ὁ στόχος τῶν Βουρβωνικῶν καὶ φονεύει εἰς μοναμαχίαν ἕνα ἀξιωματικόν, ὁ ὁποῖος τὸν προσέβαλε. Ἄλλοτε εἰς τὰς φυλακάς, ἄλλοτε ὑπὸ περιορισμόν, ὑποφέρει τὰ πάνδεινα, καὶ χωρὶς πόρους μεταναστεύει εἰς τὴν πατρίδα τῆς συζύγου του Ἰσπανίαν. Ἐκεῖ πληροφορεῖται τὴν ἐκρηξίν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ ἑλληνικὴ ψυχὴ του ξυπνᾷ μαζί μετὰ τὸ αἰσθημα τῆς ἐλευθερίας ἐνός καταδυναστευομένου λαοῦ. Ἐπιστρέφει εἰς τὴν Γαλλίαν, ἀναμνηστικὰ μετὰ ἐνθουσιασμόν εἰς τὴν κίνησιν τῶν φιλελληνικῶν κομιτῶν, κάνει τὸν κήρυκα τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἔθνους τῆς καταγωγῆς του. Ἡ γαλλικὴ κυβερνήσις τοῦ ἀρνέεται τὸν βαθμὸν τοῦ συνταγματάρχου, πού τοῦ εἶχεν ἀφαιρέσει καὶ τὸν ὁποῖον ἐκλιπαρεῖ μόνον διὰ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ πολεμῇσῃ μετὰ τὸν κύριον τοῦ παλαιοῦ Γάλλου ἀξιωματικοῦ. Ἐρχεται τότε ὡς ἄπολες ἐθελοντῆς καὶ τίθεται εἰς τὴν διάθεσιν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, προσφέρων τὸ αἷμα του ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας. Τοῦ δίδεται ἡ ἀδεία νὰ στρατολογήσῃ ἕνα ἐθελοντικὸν σῶμα καὶ φθάνει εἰς τὴν Ἑλευσίνα πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἐκστρατείας τοῦ Καραϊσκάκη εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὁ Κιουταχὴς τοῦ ἐπιτίθεται μετὰ ὅλον τὸν ὄγκον τῶν δυνάμεων του. Ὁ Βούρβαχης δὲν ἐννοεῖ τὰ ὑποχώρησιν καὶ πίπτει ὡς ἥρως ἀνάμεσα εἰς τὰ παληκάκια του. Καὶ ἡ ἀφήγησις αὐτὴ τοῦ κ. Φτέρη, παρὰ τὴν δραματικότητά της, εἶναι κατ' ἀνάγκην ὑπερβολικὰ σύντομος. Ὅπως ὅμως καὶ διὰ τὸν πατέρα του, καὶ δι' αὐτὸν θὰ ἔπρεπε νὰ γραφῇ μία εἰδικὴ μονογραφία κατόπιν σοβαρῆς ἐρευνῆς τὸσον τῶν γαλλικῶν ἀρχείων, ὅσον καὶ ἐκείνων τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἰδιαίτε- ρως τὰ περιστατικά, ὑπὸ τὰ ὁποῖα ἐγκατελείφθη εἰς τὸ Καματερό τὸ σῶμα τοῦ Βούρβαχ καὶ ἐσφαγίσθη, δὲν ἔχουν ἀκόμη διασαφηνισθῇ, αἱ δὲ πληροφορίες τῶν χρονογράφων καὶ ἀπομνημονευματογράφων τοῦ ἁγῶνος εἶναι ἀντιφατικά.

Υἱὸς λοιπὸν τοῦ Κεφαλονίτου αὐτοῦ βετεράνου τῆς Ναπολεοντείου ἐποποιίας καὶ ἥρωος τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ὑπῆρξεν ὁ στρατηγὸς Κάρολος Βούρβαχης, τὴν ἔνδοξον ζωὴν τοῦ ὁποίου ἀνέλαβε νὰ μᾶς ἀφηγηθῇ ὁ κ. Γ. Φτέρης. Ἀπὸ τοῦ σημείου αὐτοῦ ἡ ἀφήγησις του, χωρὶς νὰ ἐξέρχεται ἀπὸ τὸ λογοτεχνικὸν πλαίσιον, διὰ τὸ ὁποῖον αἱ παραπομπαὶ καὶ τὰ κείμενα ἀποτελοῦν μειονεκτικὸν φόντον, καθίσταται διαφωτιστικὴ, πειστικὴ, εἰς μερικά σημεῖα δραματικὴ. Ἡ θρυλικὴ σταδιοδρομία τοῦ στρατηγικοῦ Βούρβαχ ἐξαρχετήρησθαι δικαίως ἀπὸ τοῦς Γάλλους ὡς ἡ πλέον ἀνταξία συνέχισις τοῦ Βοναπαρτικοῦ ἔπους. Εἰς ἡλικίαν εἰκοσι μόλις ἐτῶν, τὸ 1836, μετὰ τὸν βαθμὸν τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ ἀποφοίτου τῆς στρατιωτικῆς σχολῆς, ἀποστέλλεται

εἰς τὸ Ἀλγέριον. Ἡ ἡρωϊκὴ δρᾶσις τοῦ ἀρχίζει εὐθὺς ἀμέσως. Κατακτὰ ραγδαίως τοὺς στρατιωτικοὺς βαθμοὺς εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν, ὅπου καταπλήσσει ἀνωτέρους καὶ κατωτέρους μὲ τὰς στρατηγικὰς τοῦ ἱκανότητος καὶ μὲ τὸ θάρρος ποῦ ἀντικρούει ὅλους τοὺς κινδύνους. Ἐνῶ οἱ περισσώτεροι ἄλλοι στρατιωτικοὶ περνοῦν εὐχάριστα τὰς ἡμέρας τῶν εἰς τὰ ἐπαρχιακὰ συντάγματα ἢ εἰς τὸ Παρίσι, αὐτὸς, καβάλα στὸ ἄλογό του, συντρίβει κάθε ἀντίστασιν τῶν Ἀλγερινῶν, ἐφορᾷ διαρκῶς πρὸς τὰ ἐμπρός, καταλαμβάνει φρούρια καὶ ἀπρόσιτα βουνά, προχωρεῖ ἕως τὴν Σαχάραν, θέτει τὰ θεμέλια τῆς ἀποικιακῆς δυνάμεως τῆς Γαλλίας. Τὰ ἀνδραγαθήματα τοῦ εἶναι ἀναριθμητά, ἔγιναν θρύλοι, οἱ ὅποιοι σώζονται ἀκόμῃ εἰς τὰ στόματα τῶν Ἀλγερινῶν. Εἰς τὴν Γαλλίαν ἀντιχεῖ τὸ ὄνομά του ὡς θηλυτικοῦ ἥρωος καὶ εἰς ὅλας τὰς συγκεντρώσεις ἀντιχεῖ τὸ τραγοῦδι « Στὸν παλῆκαρά τὸν Μπουρ πακί ».

Ὅταν ὁ Ναπολέων Γ' κατέλαβε τὴν ἀρχὴν καὶ ἀνεκρηρύχθη αὐτοκράτωρ, ἐζήτησε κοντὰ του τὸν ἡρωϊκὸν πολεμιστὴν, ὁ ὁποῖος ἄλλωστε ἀπὸ οἰκογενειακῶν παραδόσεων δὲν ἤμπορούσε παρὰ νὰ εἶναι ἀφωσιωμένος εἰς τὴν δυναστείαν τοῦ. Ἀλλ' ἡ τρυφερά ἀτιμωμένη αὐτῆς αὐτῆς τοῦ Κερμαϊκοῦ δὲν ἤρμοζε καὶ πολὺ εἰς τὸν χαλύβδινον στρατιώτην. Δὲν ἐγκαταλείπει τὸ Ἀλγέριον παρὰ τὸ 1851 (συνταγματάρχης ἤδη ἀπὸ τριετίας καὶ εἰς ἡλικίαν τριανταεξῶν ἐτῶν), διὰ νὰ μεταβῇ μὲ τὸ σύνταγμα του κατ' εὐθείαν εἰς τὴν Κριμαίαν, ὅπου μὲ τοὺς ζουάβους τοῦ θαυματουργεῖ. Κατατροπώνει ἐπανεπιλημμένους τοὺς Ρώσους καὶ σώζει μιαν ὁλόκληρον στρατίαν ἀπὸ τὴν καταστροφὴν. Ἐπιστρέφει εἰς τὴν Γαλλίαν μὲ νέας δόξας, μὲ βαρὺ τραῦμα εἰς τὸ στήθος καὶ μὲ τὸν βαθμὸν στρατηγοῦ εἰς ἡλικίαν τριανταοκτὼ μὲν ἐτῶν. Ὁ πόλεμος τῆς Ἰταλίας τὸν εὐρίσκει καὶ πάλιν εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν. Ἐπιτέλους, τὸ 1865, ὀνομάζεται ὑπασιπότης τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἀρχηγὸς τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς, ἐνῶ ἡ ἀδελφὴ του γίνεται κυρία ἐπὶ τῶν τιμῶν τῆς αὐτοκρατείας Εὐγενίας.

Τὰ πέντε τελευταῖα χρόνια τῆς αὐτοκρατορίας εἶναι διὰ τὴν οἰκογένειαν Βούρβαρη χρόνια δυνάμει καὶ αἰγλῆς. Ἀλλ' ὁ ἔγγονος τοῦ Κεφαλαίνιτου καπετάνιου καὶ ἥρωος τῶν κορυφαίων τοῦ Ἀλγερίου καὶ τῆς Κριμαίας δὲν κατώρθωσε ποτὲ νὰ χωνέσῃ τὴν χλιδὴν τοῦ Κερμαϊκοῦ, παρὰ τὰς περιποιήσεις τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ζεύγους καὶ τὸν γενικὸν σεβασμὸν ποῦ ἀπολαμβάνει. Διψᾷ πάντα πεδία μαχῶν, πολεμικὰς δάφνας. Κατὰ τινας ἱστορικοὺς, ὑπῆρξεν ἀπὸ τοὺς ὑποκινητὰς τῆς ἀδιαλλάκτου στάσεως τοῦ αὐτοκράτορος, εἰς τὸν ὅποιον ἐχρησίμευεν ὡς σύμβουλος, ἐν πάσῃ περιπτώσει, ταχθεὶς ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς μὲ τὸ μέρος τῆς Εὐγενίας, δὲν ἔκαμε τίποτε διὰ νὰ ἀποσοβίσῃ τὸν παράφρονά αὐτὸν πόλεμον τοῦ 1870 ἐναντίον τοῦ πρωσικοῦ κολοσσοῦ. Ἐστερεῖτο εὐρυτέρου πολιτικοῦ πνεύματος, ἥτο ὑπὲρ πᾶν ἄλλο στρατιωτικῆς. Καὶ ὡς στρατιώτης, κατὰ τὸν γαλλογεωμα-

νικὸν πόλεμον τοῦ 1870 ἐξετέλεσε μέχρι κεραίας τὸ καθήκον του, ἐξελιχθεὶς εἰς πρωταγωνιστὴν τῆς φοβερᾶς ἐκείνης διὰ τὴν Γαλλίαν τραγωδίας.

Ἐγκλεισθεὶς εἰς τὸ Μὲτς ἐξ αἰτίας τῆς ὑπόπτου στάσεως τοῦ στρατάρχου Μπαζαίν, διαφυγὼν πρὸς τὴν Ἀγγλίαν, ἀλλ' ἀρνηθεὶς νὰ γίνῃ ὄργανον τῶν μηχανορραφῶν τοῦ Βίσμαρκ πρὸς ὅπ' εὐθείας διαπραγματεύσεις εἰρήνης μὲ τὴν ἔξοριστον Εὐγενίαν, ἐσπευσε πρὸς τὰς ἐκτὸς τῶν πολιτοκυμμένων Παρισίων γαλλικὰς ἐπαρχίας, εἰς τὰς ὁποίας ὁ Γαμβέττα τοῦ ἀνέβασεν ἀμέσως τὴν ἀπεγνωσμένην ἄμυναν. Παρὰ τὰ αἰσθηματὰ τοῦ ἀφωσιωσέως πρὸς τὴν δυναστείαν τῶν Βοναπαρτῶν, ὑπηρετεῖ εἰλικρινῶς τὴν δημοκρατικὴν Γαλλίαν καὶ ὑπερασπίζει βῆμα πρὸς βῆμα τὸ ἔδαφος τῆς πατρίδος του. Διὰ μιάν στιγμὴν, αἱ ἀναπετρούμεναι ἐλπίδες τῶν Γάλλων στηρίζονται εἰς αὐτὸν καὶ οἱ Πρώσοι ἀρχίζουν ν' ἀνησυχῶν. Ἀλλ' οἱ ἡρωϊκοὶ καὶ ἡ στρατηγικὴ μεγαλοφυΐα δὲν ὤφελυν πλέον εἰς τίποτε. Αἱ γερμανικαὶ στρατιά εἶναι ἀνεξάντλητοι καὶ καλῶς ἐφοδιασμένοι, ἐνῶ αὐτὸς δὲν διαθέτει παρὰ παλιὰ κανόνια, ἔλκεϊνὰ ὅπλα καὶ νεοσυλλέκτους ἀγυμνάστους, τὸ δὲ χειρότερον, εὐρίσκεται χωρὶς μέσα ἀνεφοδιασμοῦ. Τὸ μόνον ποῦ κατορθώνει εἶναι ν' ἀπασχολῇ διαρκῶς τὸν ἀντίπαλον καὶ νὰ διαφεύγῃ τὸν φοβερὸν κίνδυνον τῆς αἰχμαλωσίας ἢ τῆς καταστροφῆς. Πολεμᾷ μὲ λύσσην, ἐνθυμεῖται τὸ παλὸν παλῆκαρι τοῦ Ἀλγερίου καὶ οἶπτεται στὴν πρώτην γραμμὴ τοῦ πυρός, ὡς νὰ θέλῃ νὰ τελειώσῃ τὸ ἡρωϊκὸν του στάδιον μὲ ἓνα ἡρωϊκὸν θάνατον, πρὶν προλάβουν καὶ ἰδοῦν τὰ μάτια του τὴν συνολικὴν καταστροφὴν. Ἀλλ' ὁ θάνατος τοῦ ἀρνεῖται αὐτὴ τὴν χάριν, καὶ ὁ Βούρβαχης, μὲ τὸν κατακερματισμένον καὶ ἐξηντημένον ἀπὸ τὰς κακουχίας στρατὸ τοῦ, ἐξακολουθεῖ τὸν ἀπεγνωσμένον ἀγῶνα, ἕως ὅτου εὐρίσκειται ἀποκλεισμένος εἰς τὰ ὑψώματα τῶν Ἀλπεων, κατὰ τὴν Μπεζανσόν. Δὲν τοῦ μένουν παρὰ τρεῖς λύσεις: ἢ νὰ αἰχμαλωτισθῇ, ἢ νὰ διέλθῃ τὰ σύνορα καὶ νὰ καταφύγῃ μὲ τὴν στρατίαν του εἰς τὸ Ἑλβετικὸν ἔδαφος, ἢ νὰ πολεμήσῃ μέχρις ἐσχάτων διὰ νὰ θυσιασθῶν ὅλοι μέχρις ἐνός ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς τιμῆς. Αὐτὸς προσωπικῶς θέλει τὴν τρίτην λύσιν, ἀλλ' ὁ τελειῶς ἀποσυμπεριλαμβόμενος στρατὸς τοῦ εἶναι ἀνίκανος πλέον νὰ ριθῇ καὶ ἓνα ντουφέκι. Καὶ ὁ ἡρωϊκὸς στρατιώτης, ποῦ δὲν ἔννοε νὰ ἀμαυρώσῃ τὸ θηρυκὸν του στάδιον μὲ αἰχμαλωσίαν ἢ προσφυγὴν εἰς ξένον ἔδαφος, δοκιμάζει νὰ τερματίσῃ μόνος του τὸν βίον του. Ἐσώθη ὡς ἐκ θαύματος χάρις εἰς τὴν μοναδικὴν διὰπλάνον τοῦ κρανίου του, ἡ σκληρότης τοῦ ὁποίου ἔκαμε τὴν σφαῖραν νὰ παρεκκλινῇ ἀπὸ τὴν κατεύθυνσιν τοῦ δεξιοῦ κροτάφου καὶ νὰ τὸν τραυματίσῃ ἁπλῶς. Ἡ ἀποδεκτικὴν στρατιὰ σῶζεται εἰς τὴν Ἑλβετίαν, ἐνῶ ἐν τῷ μεταξύ ἡ Γαλλία, ἐξηντημένη, κλίνει τὸ γόνυ εἰς τοὺς ὄρους τοῦ Βίσμαρκ καὶ συνάπτεται ἡ ἀνακωχή. Οὐσιαστικῶς, μολονδὶ παρέμεινεν ἐν ὑπηρεσίᾳ δέκα ἀκόμῃ χρόνια, τὸ θηρυκὸν στάδιον τοῦ Βούρβαχη τερματίζεται μὲ τὴν σφαῖραν ποῦ ἐφύτευσε εἰς τὸ κρανίον του διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴν ταπείνωσιν. Ἐξῆς μέχρι

τοῦ 1897, ἀποσυρθεῖς εἰς τὴν κομόπολιν τῆς Μπαγιόν, διάγων λιτὴν καὶ ταπεινὴν ζωὴν, ἃν καὶ δὲν ἔπαισε νὰ εἶναι δημοφιλὴς εἰς ὅλην τὴν Γαλλίαν. Εἰς τὴν γενέτειράν του Πῶ ἔχει στηθῇ ὁ ἀνδρὶὰς του πρὸς ἀποθανάτισιν τῆς δόξης του «ἐκ μέρους τῆς πόλεως τῶν Παρισίων, τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ στρατοῦ».

Αὕτῃ εἶναι ἡ δραματικὴ ἐποποιία τῆς ζωῆς ἐνὸς Ἑλλήνου τὴν καταγωγὴν καὶ υἱοῦ ἥρωος τῆς ἐλευθερίας μας, Θρυλικοῦ στρατιώτου τῆς Γαλλίας. Ὁ κ. Γ. Φτέρης μᾶς τὴν ἀφηγεῖται, συνδυάζων τὴν πειστικότητα τῶν αὐθεντικῶν ἱστορικῶν στοιχείων μετ' ἀριστοτεχνικὴν ἱκανότητα ἀφηγήσεως. Θὰ ἡδύνατο ἴσως νὰ παρατηρηθῇ ὅτι τὸ ὅλον ἔργον παρουσιάζει κάποιαν ἀνισότητα τοποθετήσεως τοῦ θέματος ἐντὸς τοῦ ἱστορικοῦ τοῦ πλαισίου, δεδομένου, ὅτι τὸ πλαίσιον αὐτὸ (πόλεμοι τοῦ Μ. Ναπολέοντος, Ἰωσήφιν, Ἐλβα, Βατερλώ, αὐτὴ τοῦ Κεραμεικοῦ ἐπὶ Ναπολέοντος τοῦ Γ', Γαλλογερμανικὸς πόλεμος κλπ.) καταλαμβάνει τὸ ἥμισυ περιόλου τοῦ ὅλου ἔργου. Ἀλλὰ προφανῶς ὁ συγγραφεὺς, ἀπευθυνόμενος εἰς τὸ πολὺ κοινόν, ἐπεξήγησε νὰ τοῦ παρόσης συγχρόνως μίαν εὐχάριστον εὐρυτέραν ἀφήγησιν, ἡ ὁποία καθιστᾷ ἐλκυστικώτερον καὶ τὸ εἰδικὸν θέμα του. Ὁρισμένως ἐπίσης ἀντιρροήσεις θὰ εἶχομεν διὰ τὴν χρησιμοποίησιν ξένων λέξεων ἐκεῖ ὅπου ἔχομεν ὠραίας Ἑλληνικάς. Ἐπὶ παραδείγματι, διατὶ «μπαβούρα» καὶ ὄχι ἡ ὠραία λαϊκὴ καὶ ἑλληνικώτατη «παλγκαριά»; Ἀλλὰ γενικῶς ἡ γλῶσσα τοῦ κ. Φτέρης εἶναι κατεργασμένη φιλολογικῶς καὶ προσδίδει ἀνθρωπινὸν πού κατέχει βαθυτέρα τὴν δημοτικὴν, τὸ δὲ ὕψος του εἶναι ἀνεπιτήδευτον καὶ ἀναπαυστικόν.

ΑΠ. Β. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ

Τίμου Μαλάνου: «*Ένας Ἠγῆσιακὸς*» (Συμβολὴ στὴ μελέτη τοῦ Καρυωτάκη).

Ἡ πρόσφατη ἔκδοσις τῶν «Ἀπάντων» τοῦ Καρυωτάκη ἔδωκε ἀφορμὴν στὸν βιογράφο τοῦ Καβάφη, τὸν κ. Τίμο Μαλάνο, νὰ γράψῃ γιὰ τὸν ποιητὴ τῶν «Ἐλεγείων καὶ Σατυρῶν» μίαν μελέτη, ὅπου ἂν δὲν χοιμίζεται τίποτε οὐσιαστικὰ καινούργιον γιὰ τὴν ἐξήγησιν τοῦ ψυχολογικοῦ προβλήματος τοῦ Καρυωτάκη, ἀντικρύζονται ὅμως μερικὰ ἀπὸ τὰ γνωστὰ δεδομένα τοῦ προβλήματος αὐτοῦ, πρὸς προσεκτικὰ καὶ πιὸ συστηματικὰ παρ' ὅσο εἶχε γίνῃ ὡς τώρα. Ὁ κ. Μαλάνος, στηριζόμενος στὴ μελέτη τῶν «Ἀπάντων» καὶ σὲ μερικὰς προσωπικὰς πρὸς αὐτὸν ἀνακρινώσεις τοῦ κ. Κουράκου, φίλου στενοῦ τοῦ Καρυωτάκη, καὶ ἔχοντας, φυσικὰ, ὑπ' ὄψιν του καὶ ὅτι γράφτηκε γιὰ τὸν ποιητὴ, φτάνει στὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ ψυχολογικὸ πρόβλημα, πού μᾶς προβάλλει ἡ σύντομη ζωὴ τοῦ Καρυωτάκη, δὲν πῆρε τὴν τελειωτικὴν του ἀπάντησιν. Φροῦδιστὴς, τὴν ἐξήγησιν τοῦ προβλήματος αὐτοῦ τὴν γυρεύει ὁ κ. Μαλάνος στὸ κέντρο τοῦ ψυχικοῦ βίου, στὸν ἔρωτα. Καὶ ἡ ἔρευνά του τὸν ὀδηγεῖ σὲ διαπιστώσεις πού ρίχνουν, πιστεύει, καινούργιο, ἂν ὄχι τελειωτικὸ

φῶς, γιὰ τὴν ἐρμηνεύει τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Καρυωτάκη καὶ τῶν ἀμοιβαίων τους σχέσεων. Ὁ τρόπος, ὅστόσο, ἡ μᾶλλον τὰ στοιχεῖα πού χρησιμοποιεῖ ὁ ἀλεξανδρινὸς κριτικὸς γιὰ νὰ φτάσῃ στὶς διαπιστώσεις του, εἶναι, τὰ περισσότερα, συζητήσιμα, καὶ ὄχι, συνεπῶς, πειστικὰ τὰ συμπεράσματά του.

Καὶ πρῶτα — πρῶτα, ὁ κ. Μαλάνος δίνει περισσότερη ἀπ' ὅση ἐπιτρέπεται βαρύτητα σὲ ἀνακρινώσεις προφορικὰς, ἀναγκαστικὰ ἀνεξέλεγκτες, ἀπὸ προέρχονται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀπὸ ἓνα μονάχα ἄτομο, καὶ ἀπὸ ξέροντες πόσο ἡ λειτουργία τῆς μνήμης, οἱ ἰδιαιτέρες κάθε στιγμὴ ψυχικὰς καταστάσεις, οἱ προσδιοριζόμενες ἀπὸ ἓνα σωρὸν παράγοντες, ἐπηρεάζουν τὶς προφορικὰς αὐτὰς μαρτυρίες. Ἡ Μαρία Πολυδούρη — μετ' ἣν ὁποῖαν εἶχε κάποιο δεσμό, ἀγωνιστοὶ τί εἶδους, ὁ Καρυωτάκης — μιλοῦσε στὴ φίλῃ της δ. Ἀθανασούλα, μετ' αὐτὴν γιὰ τὴν ἀδιαφορίαν πού τῆς ἔδειχνε — πού ἔδειχνε στὴν Πολυδούρη — ὁ ποιητής, καὶ «πὺ ἐφτανε σὲ τέτοιο σημεῖο, ὥστε νὰ τὸν θεωρῇ ὅλος διόλου ἀπαθὴς στὶς γυναῖκες». Στὴν ἴδια τὴν Πολυδούρη ὁ Καρυωτάκης ἐξομολογήθηκε κάποτε ὅτι ἦταν ἀρρωστος καὶ ὅτι «ἐπρεπε νὰ πάψῃ ν' ἀποβλέπῃ σ' αὐτόν», σὰ σὲ φίλο βέβαια, φαντάζομαι, καὶ ὄχι σὰ σὲ σύζυγο. Ὁ βιογράφος καὶ στενότητος φίλος του, ἔξ ἄλλου, ὁ κ. Χ. Σακελλαριάδης, βεβαιώνει, στὴ βιογραφία πού ἔγραψε γιὰ τὰ «Ἀπαντα» ὅτι «γενικὰ ἡ γυναῖκα δὲν ἔπαιξε ρόλο στὴ ζωὴ» τοῦ Καρυωτάκη. Ἀπὸ τὶς μαρτυρίες αὐτὰς, καὶ ἀπὸ τὴ μελέτη τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Καρυωτάκη, ὁ κ. Μαλάνος δὲ συμπεραίνει μονάχα ὅτι ὁ ποιητὴς τῶν «Ἐλεγείων» ἔπασχε ἀπὸ μιὰ ψυχικὴ ἀδυναμία νὰ δοθῇ στὸν ἔρωτα, («μακάρι νὰ μπορούσα ν' ἀγαπήσω» δὲν θάμουν ἔτσι πού εἶμαι), ἀλλὰ προχωρεῖ καὶ σὲ κάτι πιὸ τολμηρὸ. Μήπως, ἀναρωτῆται, ὁ δανδισμὸς του (μὰ ὁ Καρυωτάκης, γιὰ τὸ Θεό, δὲν ἦταν δανδὴς!), συνδυαζόμενος μετ' τὴ στάση του ἀπέναντι στὶς γυναῖκες, σκέπαζε «μὴν ἐρωτικὴ ἐλαττωματικότητα»; Καὶ μήπως οἱ λόγοι — λόγοι καθαρὰ σεξουαλικοί, γι' αὐτὸ δὲν ἔχει καμμίαν ἀμφιβολίαν ὁ κ. Μαλάνος — πού ἔκταναν τὸν Καρυωτάκη «νὰ κόβῃ μετ' ἐξομολογῶν ἀπροσδόκητα τὶς σχέσεις», ἦταν «οἱ ἴδιοι λόγοι πού ὤθησαν τὸν Μπωντλαίρ, — ἀπὸ ἐπὶ τέσσερα ἢ πέντε χρόνια ἔστανε στὴν κ. Σαρπατιὲ ποιητὴ ἀνώνυμα, ὅπου τὴν ἔκρινε μετ' ὅσον πιὸ διάπυρο ἔρωτα, ὅταν τῆς ἀποκαλύφτηκε, κ' ἐκείνη θῆλπε, συγχινημένη ἀπὸ τέτοια λατρεία, νὰ δώσῃ πιὸ οὐσιαστικὸ χαρακτηριστὴρ στὴ σχέση τους, ὁ ποιητὴς τραβήχτηκε, μὴ στέργοντας νὰ δεχθῇ τὴν προσφορά; Ἀνάμεσα στὴν «περίπτωσιν» Μπωντλαίρ καὶ στὴν «περίπτωσιν» Καρυωτάκη, ὁ κ. Μαλάνος βρίσκει μεγάλη καὶ ἀναντίρροπὴν συγγένειαν, ἐκτὸς ἀπὸ κείνην πού τοὺς δημιουργεῖ ἡ κοινὴ τους σωματικὴ ἀρρώστεια, γιὰ τὴν ὁποίαν, ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἑλληνα ποιητὴ (βασίζόμενος σὲ μιὰ πληροφορία τοῦ κ. Κουράκου, ὅτι ἀγόραζαν συχνὰ μαζί φάρμακα γιὰ τὴν ἀρρώστειαν τοῦ Καρυ-

οπάκη), δὲ φαίνεται νὰ ἔχῃ καμὴν ἀμφιβολία. Ἡ περιφρόνηση τοῦ Καρυωτάκη πρὸς τὶς γυναῖκες νομίζει ὁ κ. Μαλάνος ὅτι ὀφείλεται στὸ φόβο πού τοῦ ἐνέπνεε τὸ πάθος τους, δηλαδὴ, μὲ λόγια πῶς καθαρά, στὴν ἀνάγκη πού κατὰ πᾶσαν πιθανότητα θὰ βρισκόταν, σ' ὀρισμένη στιγμή, νὰ συνδεθῇ καὶ σωματικά μαζί τους. Τούτῃ ἡ ἐλαττωματικότητα, ἡ σωματικὴ, πού, μαζί μὲ τὶς ψυχικὲς, τοῦ κλείνει τὴν «ἐξοδο» πρὸς τὴν ἀγάπην, εἶναι κ' ἓνα ἀπὸ τὰ κυριώτερα — ἂν ὅχι τὸ πρῶτο — αἷτιο πού δὲν τὸν ἀφίνουν νὰ αἰστανθῇ τὸν ἑαυτό του σὲ ἁρμονία μὲ τὴν πραγματικότητα, — σὰν ἓνας ποιητὴς, ἀκόμα κι' ὅταν ἔχει τὴν ψυχικὴ καὶ τὴ σωματικὴ ἰσορροπία ἐνὸς Goethe, ἐνὸς Hugo, ἐνὸς Χουίτμαν ἢ κ' ἐνὸς Αἰσχύλου, νὰ μπορῇ νὰ βρῶσκειται σὲ ἁρμονία μὲ καμιά πραγματικότητα, ἔξω ἀπὸ τὴ δική του.

Ἡ μεῖωση τούτῃ τῆς ζωϊκῆς φλόγας δὲ νομίζει πὼς εἶναι ἐρωτικὴ μόνο στὸν Καρυωτάκη ὁ κ. Μαλάνος, ἀλλὰ πιστεύει — καὶ σ' αὐτὸ κανένας δὲ διαφωνεῖ, ἂν περιορίσουμε τὸ πρᾶγμα στὴν ψυχὴ καὶ στὸ πνεῦμα — πὼς ἦταν γενικὴ. Μὲ μιὰ χαμηλὴ φλόγα καὶ μ' ἓνα ἀόριστο στὴν ἀρχὴ καὶ ὕστερα συνειδητοποιημένο αἰσθημα μειονεγκλιότητος, ξεκίνησε ὁ Καρυωτάκης κατὰ τὸν κ. Μαλάνο, πού στὸ ζήτημα τοῦτο συμπίπτει μὲ ὅλους, γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς ζωῆς. Ὁ νεοροπόλος, ἀπὸ τὰ πρῶτα πληγώματα, γίνεται καὶ ἀναλυτὴς, καὶ ἀπὸ τότε, κάθε «ἐξόδος» του εἶναι μιὰ ἀποτυχία πού τὴν ἐκμεταλλεύεται ἐναντίον του ἡ ἀναλυτικὴ του φαντασία. Μὰ ἡ ἀρχὴ τοῦ δράματός του βρίσκεται μέσα του. Μιὰ ὁργανικὴ ἀνεπάρκεια α, ἐπιδεινωμένη ἀπὸ τὴν ἀρρώστειαν, καὶ ταυτόχρονα ἀπὸ μιὰν ὀλέθρια ἀναλυτικὴ φαντασία, κάνουν ν' ἀποτυγχάνῃ κάθε του ἐξόδος, κάθε του προσπάθεια γιὰ «φυγὴν», γεννοῦν μέσα του τὸ κεντρί τῆς σάτυρας, πού στρέφεται καὶ πρὸς τὸν ἑαυτό του καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους, καί, τέλος, σὰ σὲ μόνῃ λύση, μὴν ἐξοδο, μόνῃ φυγῇ, τὸν φέρνουν στὸ θάνατο, τὸ δόσιμο στὸν ὅποιον, ἄλλωστε, εἶναι, κατὰ τὴν ψυχὴν ἀνάλυσιν, λέει ὁ κ. Μαλάνος, τὸ ἰσοδύναμο κάποτε ἐνὸς ὄργασμου.

Γιὰ ἄνθρωπο μὲ ζωὴ τόσο βαρεῖα καὶ ἐπιμονα δραματικὴ, πού ἀναγκαστικά, ὅπου καὶ ἂν γύριζε, ἀντίκριζε τὸ φάσμα τοῦ ἑαυτοῦ του, ἡ τέχνη δὲ μπορούσε νὰ εἶναι ἓνα ἀνυπερβόλου αἰσθητικὸν παιχνίδι, ἓνας κόσμος πού τὸν δημιουργεῖ γιὰ τὸν ἑαυτό του ὁ καλλιτέχνης καὶ ὅπου δεσπόζει σὰν Κύριος καὶ Θεός, παρὰ ἡ ἀπόλυτη ἐκφραση τῆς ψυχικῆς του ἱστορίας, αἷμα ἀπ' τὸ αἷμα του. Πραγματικά, ὅπως παρατηρεῖ ὁ κ. Μαλάνος, καὶ ὅπως παρατήρησαν καὶ ἄλλοι πρὶν ἀπ' αὐτόν, στὸν Καρυωτάκη ὁ ταυτισμὸς ποιητῇ καὶ ἀνθρώπῳ εἶναι ἀπόλυτος. Ἡ τέχνη του εἶναι φανερὴ αὐτοβιογραφία, κι' ὅχι ὡς ἓνα σημεῖο μονάχα, ὅπως θέλει ὁ κ. Μαλάνος, ἀλλὰ πέρα ὡς πέρα. Καὶ ἂν ὁ τόσο ὑποκειμενικὸς αὐτὸς ποιητὴς ἔχυπνε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ἔχυνά τέτοιον ἀντίλαλο μέσα μας, τοῦτο ὀφείλεται στὸ ὅτι ὅλοι οἱ ὁμοίως ψυχικότητας μὲ τὸν Καρυωτάκη σύγχρονοι καὶ νεώτεροί του,

καὶ ὅχι μονάχα οἱ «νικημένοι» τῆς ζωῆς, μὰ καὶ οἱ σκεπτικοί, καὶ οἱ νιχιλιστὲς καὶ οἱ ἀπαισιοδόξοι, πού τόσο πλεονάζουν στὴν ἐποχὴ μας, βρῆκαν στὸ ἔργο του τὴν ἐκφραση τοῦ δράματος τῶν καὶ θαύμασαν στὴν ὑστατη πράξιν του ἓνα ἡρωϊσμό, συνεπῆ καὶ μὲ τὴ δική τους βιοθεωρία, στὸν ὅποιον ὁμως, ὥστόσο, δὲν ἔχουν αὐτοὶ τὸ θάρρος νὰ ὑψωθοῦν.

Ἀλλὰ καὶ στὴν καθαντό, ἀνεξάρτητα ἀπὸ κάθε ἄλλη σημασία τῆς, καθαρὴ καλλιτεχνικὴ τῆς ἀξία, ὀφείλει τὴν ἀπήχηση πού εἶχε καὶ ἔχει ἡ ποίησις τοῦ Καρυωτάκη. Δὲ νομίζω, ὅπως ὁ κ. Μαλάνος, ὅτι ἂν ζοῦσε ὁ Καρυωτάκης, δὲ θὰ εἶχε τίποτε τὸ οὐσιαστικὸ νὰ προσθέσῃ στὸ ἔργο του. Ἰσα - ἴσα, πιστεύω ὅτι ποιητὴς μὲ τόσο γνήσιο καὶ βαθύ ἀνθρώπινο αἰσθημα, καὶ τόσο καλλιτέχνης, καὶ ἀπὸ ἐνστικτο καὶ ἀπὸ τάση καὶ ἀπὸ ἀγωγή, δὲν ἦταν δυνατόν, στὰ τριάντα δύο χρόνια πού πέθανε, νὰ εἶχε σταματήσει ψυχικά καὶ πνευματικά, ἀλλ' ὅτι ἦταν ἱκανὸς νὰ πλουτιστῇ, νὰ πλατύνῃ ἀπὸ κάθε ἀποψη, ἀκόμα καὶ νὰ μεταμορφωθῇ. Γι' αὐτὸ μαρτυροῦν τὰ πεζογραφήματά του, ὅπου βλέπει κανεὶς τὴν πρόοδο τόσο αἰσθητά, καὶ μερικὰ, τὰ ὠραιότερά του ποιήματα, φανερά ἀνώτερα ἀπὸ τ' ἄλλα, ὅπου μαντεύουμε ἱκανότητες πού δὲ μπορούμε νὰ ξέρομε ὡς πού θὰ τὸν ἐφεραν, ἂν τὶς καλλιέργουσε.

ΚΛΕΩΝ ΠΑΡΑΣΧΟΣ

α' Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Κρητικῶν Σπουδῶν (τόμος Α').

Ἕνας τόμος ἀπὸ ἐξακόσιες πενήντα μεγάλες σελίδες, καλὰ συγγραμμένους, μὲ προσοχὴ τυπωμένους καὶ μὲ χαρακτηριστικὰ φωτογραφίες, σπάνια ἐγγραφα καὶ σχεδιάσματα εἰκονογραφημένους, ἔρχεται ν' ἀνταποκριθῇ σὲ μιὰν ἀπ' τὶς πιὸ ἐπείγουσας ἀνάγκας τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς στὴν εὐρύτερῃ τῆς ἐννοια, δηλαδὴ τοῦ κύκλου τῶν μελετῶν καὶ τῶν προσπαθειῶν πού θέλουν νὰ περιλάβουν, νὰ ἐρευνήσουν καὶ νὰ κατατάξουν ὅτι στάθμη πραγματικὰ ἡρωϊκὴ πράξιν, ἀξιόλογη πνευματικὴ ἐργασία ἡ γνήσια λαϊκὴ ἐκδήλωση, καὶ καταστάλαξε σ' αὐτὸ πού λέμε ἐθνικὴ συνείδηση καὶ ἱστορία ἐνὸς τόπου. Εἶναι ἡ «Ἐπετηρὶς τῆς Ἑταιρείας Κρητικῶν Σπουδῶν», καρπὸς ἀνότερου πατριωτισμοῦ καὶ ἀποτελέσματος σοβαρῶν ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν. Καὶ στὴν πρώτη μας αὐτὴ ἐντύπωση θὰ ἔπρεπε νὰ μείνουμε καὶ νὰ τὴ δικαιολογήσουμε μὲ τὴν ἀνάλυσιν τῶν κυριωτέρων τουλάχιστον περιεχομένων τοῦ τόμου, ἂν μιὰ ἀσυγκράτητη πνευματικὴ χαρὰ δὲ μᾶς πλημύριζε καὶ δὲ μᾶς ἔφερνε σὲ γενικώτερους στοχασμούς. Παρόμοιες ἐργασίαι ἔχουν, βέβαια, νὰ παρουσιάσουν ἀρκετὲς ἄλλες ὁργανώσεις καὶ ἄτομα. Καὶ θὰ ἦταν ἔξω ἀπὸ τὴν πνευματικὴν μας κίνησιν ὅποιος ἀγνοοῦσε τὰ «Ἠπειρωτικά», τὰ Θεσσαλικά», τὰ «Θρακικά», τὰ «Μικρασιατικά Χρονικά», τὸ «Ἀρχεῖον Πόντου», καὶ δὲν εἶχε πεισθῇ ὅτι καθένα εἶναι κι' ἀπὸ μιὰ πολύτιμη συμβολὴ γιὰ τὴ διάδοσιν, τὴν ὀρθὴν ἐκτίμησιν

καὶ τὴν καλὴν χρησιμοποίησιν ὧν ἐκείνων τῶν στοιχείων πού ἀποτελοῦν τὸ παρελθὸν ἐνὸς ἔθνους καὶ γίνονται οἱ ρίζες, φανεροὲς καὶ κρυφές, τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντός του. Ὁ πρῶτος ὁμῶς αὐτὸς τόμος τῆς «Ἐπετηρίδος τῆς Ἑταιρείας Κρητικῶν Σπουδῶν», χωρὶς νὰ ἔχῃ διαφοροετικούς σκοποὺς καὶ χωρὶς νὰ διατυπώῃ περισσότερες ἀξιώσεις, στέκεται μόνος καὶ ξεχωριστός. Εἶναι, βέβαια, ἡ συγκρότησις, ὅπως ἔλεγα, καὶ ἡ ἐμφάνισίς του πού κερδίζουν ἀμέσως τὸν ἀναγνώστη. Περισσότερο ὁμῶς εἶναι τὸ θέμα του. Ἐνα θέμα πελώριο καὶ μοναδικὸ στὴν ἱστορία τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἓνα θέμα πού προκαλεῖ μεγάλους ἐνθουσιασμούς καὶ βαθεῖς συγκινήσεις, ἓνα θέμα πού σὲ κυριεύει ἀμέσως, σὲ γυρίζει σὲ πολλὰς καὶ ποικίλες ἐποχές, καὶ σοὺ παρουσιάζει τὸν ἄνθρωπο σὲ μερικὰ ἀπὸ τὰ ἔργα του πού δικαιολογοῦν τὴν παρουσία του στὴ γῆ καὶ κάνουν φανερὴ τὴν ὑπαρξὴν τοῦ Θεοῦ. Ἡ Κρήτη, μὴ τέρας μεγάλων πολιτισμῶν καὶ γῆ πού τὴν ἔκαμαν ἱερὰ πρωτάκουστοὶ ἠρωϊσμοὶ καὶ ἀσύλληπτες θυσίες, προσφέρει στὸ μελετητὴ ἀφθονο ὕλικὸ καὶ τὸν τοποθετεῖ σὲ ἔδαφος πού τὸν βοηθεῖ κάθε στιγμή νὰ συνθέσῃ ἓνα τραγούδι. Γιατὶ τραγούδι δὲν εἶναι μόνον οἱ μετρημένες καὶ ὁμοιοκατάληκτες φράσεις, ἀλλὰ καὶ κάθε ἐπιστημονικὴ ἐργασία, φιλολογικὴ ἢ ἄλλη, πού ἐξηγεῖ καὶ φωτίζει μιὰν ὁποιαδήποτε ἐκδήλωσιν ἐνὸς λαοῦ πού εἶχε πάντα περίσσεια ζωῆς καὶ δὲν τὴν ἐκράτησε ποτὲ κλεισμένη στὰ στήθη του, μὰ τὴν ἄφησε νὰ ξεχυθῇ καὶ νὰ γίνῃ ὥραία πράξις σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς δράσεως. Καὶ ἡ περίσσεια αὐτῆς τῆς ζωῆς ξεχειλίζει στὴν Κρήτη ὅσο σὲ λίγους ἄλλους ἑλληνικοὺς τόπους. Ἦταν μιὰ ψυχικὴ δύναμις ἡ Κρήτη μέσα στὸ ἔθνος. Ἦταν ἡ «πολύτιμος κόρη», ὅπως τὴν ὀνομάζει μὲ δικαιολογημένη συγκίνηση ὁ σεβαστὸς καθηγητὴς κ. Γεώργιος Ν. Χατζιδάκης, ἡ «χιλιετηρίδων ὧν κοινωνικόν, πολιτικόν, ἔθνικόν καὶ καθ' ὅλου ἱστορικὸν βίον ἀριθμοῦσα μεγαλόννησος Κρήτη, ἡ ἔνδοξος μέν, ἀλλ' ἄμα ἐπὶ μήκιστον δεινοπαθίσασα», πού «ὑποταχθεῖσα ἐπὶ ἐπτακόσια περίπου ἔτη εἰς ξένους, Ἐνετοὺς καὶ εἰτα Τούρκους, κατωκτητάς, οὐδέποτε ὑπέκυψεν, ἀλλ' ἐπάλασε δι' ἀδιαιτέων σκληρῶν καὶ αἱματηρῶν ἀγώνων διὰ τὸ ὄνειρον τῆς Ἐλευθερίας».

Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει μόνον τὸ «θέμα». Ὑπάρχουν καὶ ἐκεῖνοι πού θὰ μπορέσουν νὰ τὸ χρησιμοποιοῦν. Καὶ οἱ ἄξιοι δὲν εἶναι μόνον τέκνα τοῦ ἠρωϊκοῦ νησιοῦ. Οἱ ἐπιστήμονες, οἱ λογοτέχνες καὶ οἱ καλλιτέχνες πού ἐμπνεύσθηκαν ἀπὸ τὴν Κρήτη ἢ ἐργάστηκαν γιὰ τὴν Κρήτη, χωρὶς νὰ ἔχουν μαζί τῆς ἰδιαίτερου δεσμούς, εἶναι πολλοὶ, δικοὶ μας καὶ ξένοι. Καὶ προπάντων εἶναι πολλοὶ ὁ θαυμασμός, πού ἔδωσε καὶ δίνει σοβαρὲς πνευματικὲς καὶ καλλιτεχνικὰς ἐργασίες. Ὁρίστε μερικὰς ἀπ' ὅσες ἀποτελοῦν τὰ κυριώτερα περιεχόμενα τοῦ πρώτου τόμου τῆς «Ἐπετηρίδος τῆς Ἑταιρείας Κρητικῶν Σπουδῶν» καὶ

δείχνουν τὴν αὐστηρότητα, ἀλλὰ καὶ τὴς προθέσεις τῆς συντακτικῆς τῆς ἐπιτροπῆς: Τιμοθέου Βενέρη: «Νεόφυτος ὁ Πατελλάρος, ὁ πρῶτος μητροπολίτης Κρήτης μετὰ τὴν κατάκτησιν αὐτῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων», Μ. Γεδεών: «Κύριλλος ὁ Λούκαρις», Ἰ. Καλιτσουνάκης: «Αἱ περὶ τῆς Κρήτης ἐν τῇ Δυτικῇ Εὐρώπῃ εἰδήσεις ἐκπνεύσεως τῆς Ἐνετοκρατίας ἐν τῇ νήσῳ», Ν. Καλομενοπούλου: «Ἡ Κρήτη κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους», Π. Ρεδιάδης: «Μανουὴλ Βερνάρδος ὁ Κρής», Ἀ. Κύρου: «Ἡ πνευματικὴ ἀχμὴ τῆς Κρήτης κατὰ τὸν 16' καὶ 17' αἰῶνα», Γ. Μέγα: «Ἡ Κρητικὴ λαογραφία καὶ ἡ συμβολὴ τῶν διδασκάλων εἰς αὐτήν», Α. Ζώνη: «Κρήτες ἐν Ζακύνθῳ», Ν. Τωμαδάκης: «Συμβολὴ εἰς τὴν βιβλιογραφίαν τῶν Κρητικῶν Ἐπαναστάσεων», Α' Βιβλιογραφία ἀναφερομένη εἰς τὰ γεγονότα τῶν ἐτῶν 1895, 1896, 1897 καὶ 1898», Μ. Πρωτοψάλτης: «Ἡ Κρητικὴ Ἐανάστασις τοῦ 1821. Ὑπομνήματα Μιχ. Ἀφεντούλιεφ πρὸς Ἰωάν. Κωλέττην», Ε. Lüdtke: «Κρητικὰ τραγούδια», Ἀγαθ. Σηρουχάκης: «Τὸ ἐμπόριον τῆς Βενετίας μετὰ τῆς Ἀνατολῆς κατὰ τὸν Μεσαίωνα, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐμπορικῶν καταλόγων τοῦ Βαρθ. Πάξη», Γ. Κουρμούλης: «Φωνητικὰ τῆς Κρητικῆς διαλέκτου». Ποικίλα, ὅπως βλέπει ὁ ἀναγνώστης, περιεχόμενα, ὑποταγμένα σ' ἓνα μόνον περιορισμό: οἱ μελέτες πού δημοσιεύονται στίς σελίδες τῆς «Ἐπετηρίδος», δὲν πρέπει ν' ἀναφέρονται σὲ θέματα πού ἀνήκουν σὲ περιοδικοὺς πρὶν ἀπὸ τὴν Ἀραβικὴν κατάκτησιν τῆς Κρήτης (824 μ. Χ.). Καὶ ὁ περιορισμὸς αὐτὸς δικαιολογεῖται ἀπὸ τὸν ἀκαδημαϊκὸ κ. Ἰ. Καλιτσουνάκη, πού προλογίζει τὸν πρῶτον τόμον τῆς «Ἐπετηρίδος», μὲ τὴν ὀρθὴ παρατήρησιν ὅτι «ἡ ἀρχαία καὶ ἀρχαιότερα τῆς νήσου ἱστορία ἐξετάζεται ἤδη ὑπὸ ξένων ἐπιστημόνων εἰς πλείστα ξένα καὶ ἡμέτερα περιοδικὰ, καὶ εἰς πλείστα δὲ ξενόγλωσσα βιβλία ἐξητάσθη καὶ ἐξετάζεται ἡ σχαλία ἱστορία καὶ ἀρχαιολογία τῆς νήσου, καθὼς καὶ ἡ ἱστορία τῶν περὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ἡμετέρας χριστιανικῆς χρονολογίας χρόνων».

Πρέπει ἀκόμα νὰ σημειωθῇ, ὅτι γιὰ τὴ συνέχισιν τῆς ἐργασίας αὐτῆς, πού ἔκαμε τὴν ἱκανοποιητικώτερον πρώτην ἐμφάνισιν, ὑπάρχουν οἱ βασικώτερες ἐγγυήσεις: τὸ ἀπέραντο, τὸ πλούσιο «θέμα» πού θέλει νὰ ἐξετάσῃ ἡ Ἑταιρεία Κρητικῶν Σπουδῶν στίς σελίδες τῆς «Ἐπετηρίδος» τῆς, ἡ συντακτικὴ τῆς ἐπιτροπεία, πού τὴν ἀποτελοῦν οἱ κ.κ. Ἰ. Καλιτσουνάκης, Γ. Ζομπανάκης, Γ. Κουρμούλης καὶ ἡ κ. Μαρία Ἀμαριώτου, ἀλλὰ καὶ ἡ συμμετοχὴ στὴν ἐκτελεστικὴ ἐπιτροπεία ἐκλεκτῶν ἀνθρώπων, ὅπως τοῦ κ. Ἐμ. Τσουδεροῦ, πού ἔχουν καὶ τὴν τόλμην καὶ τὴν δύναμιν νὰ πραγματοποιοῦν τὰ ὠραία ἔργα. Αἰσθάνεσθαι στήν «Ἐπετηρίδα» αὐτὴν τὸν ἐνθουσιασμό, τὸ σύστημα καὶ τὴν ἀσφάλειαν. Τὶς κυριώτερες προϋποθέσεις τῆς ἐπιτυχίας.

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

Γιώργου Π. Μουτάφη: «Νησιώτικες αγάπες», διπράκτο ήθογραφικό σκίτσος. — Τάκη Μαυροκέφαλου: «Παιδί και Τέχνη».

Ο συγγραφέας που έγραψε τις «Νησιώτικες αγάπες» θα είναι πολύ νέος και δε θα έχει δει πολλές φορές να παίζουν θέατρο. Ακόμα, προφανώς, δε θα διάβασε άλλο συγγραφέα παρά τον κ. Ξερόπουλο, και στις λιγοστές παραστάσεις που θα είδε, οι μικροί θίασοι θα παίζανε ήθογραφίες μόνο.

Γιατί άλλως δεν εξηγείται η λεπτομέρεια που μ' αυτήν γράφει τις σκηνογραφικές του σημειώσεις, ούτε το ότι στα 1938 ζητάει να κάνει εντύπωση ένας ήρωάς του με το να μιλάει χιώτικα (Μιχές) και να αισθάνεται, ότι και ο Ανάδοδος της «Μαρούλας», όταν πρωτοήρθε στην Αθήνα. Και άλλο ένα πρόσωπο την Ατακμία τη λέει «άνατιμία», κι αυτό είναι ήθογραφικό τερτίπι ξεπερασμένο πιά. που δε χαρίζει τίποτα στον πιθανό θεατή, γιατί κάτι τέτοια τα έχουμε πιά ξεσκολήσει.

Είναι παρατηρημένο το περίεργο γεγονός πόσο η ρουτίνα γράφεται πολύ εύκολα και πόσο η δημιουργημένη παράδοση κυριαρχεί και οδηγεί τους αρχάριους, αλλά, δυστυχώς, καμιά φορά και τους φτασμένους.

Στο τέλος του έργου, ακόμη, υπάρχει και κάτι σαν «αποθέωση», όπως λεγανε στα πολύ παλιά δράματα τα περιπετειώδη, που ωστόσο στεκόνταν πολύ καλά στη σκηνή.

Το «σύγχρονο» έκφραζεται στις «Νησιώτικες αγάπες» με κάτι χαβιάριες που ακούγονται απ' έξω και μ' ένα ταγκό — άποπειρα ταγκό — που είναι γραμμένο σε πολύ κακούς στίχους, ενώ γράφονται άπειρα τέτοια κάθε μέρα και λαός ολόκληρος στο θέατρο, στα κέντρα, στα υπαίθρια βαριετέ λέει και ξαναλέει ταγκό. Δηλαδή έχει δημιουργηθεί μια συγκεκριμένη μορφή για τα ταγκό, και δεν είναι δύσκολο να γράψει κανείς τουλάχιστον τα κουπλέ και το ρεφρέν καλά. Τώρα, τι θέλει ένα ταγκό σ' ένα δράμα, το αυτό εξηγείται με τη σκέψη ότι τόσα γραμμόφωνα και τόσα μεγάφωνα δεν μπορεί παρά τέλος πάντων κι' αυτά να έχουν μια επίδραση σε όλο το νησί όπου μένει ο συγγραφέας (Χίος).

Οπότε φαίνεται ότι ξεχωρίζει ο νέος τα όρια του δράματος από τη φάρσα, — το αούνδετο: «φίδια, ήμεντες» είναι τοπική έκφραση της φάρσας, και μάλιστα της φάρσας της μπουφας που δε γράφεται πιά.

Και μαζί στις δεκάδες σελίδες ο συγγραφέας έχει έγκυριασπείρει άφθονους μονόλογους και δε θα κάνει το συνειδητό, να καταδικάσει ανεξέταστο τον μονόλογο, παρά θα σημειώσει πως οι μονόλογοι του δεν παράγουν τη δράση, όπως γίνεται στα μεγάλα πρότυπα («Άρλετ»), τη σταματούν μόνο, και ο συγγραφέας δεν ξέρει καθόλου τη θέση του ζητήματος αυτού.

Στις λίγες πάλι σελίδες του παρουσιάζει δυο υποθέσεις, δυο έρωτες, κι' αν αυτό ανταποκρίνεται ίσως στον τίτλο, που είναι στον πληθυντικό, πάλι δε θα έπρεπε να το ξανακάνει.

Ο κύριος ήρωας, ο Γιάγκος, είναι αθάνατος, βρίζει τη θεία του, εύχεται ολόψυχα το θάνατό της, και όμως η ερωμένη του τον βροίκει θανάσιμα, ο συγγραφέας δίνει την ευνοια του σ' αυτόν, στο τέλος σαν κουτοί εκείνοι, που αυτός τους κοροϊδεύει, του δίνουν χρυσάφι και νόφη, βραβεύεται με άλλα λόγια η κακία.

Ξέρω πόσο μαγευτικό πράμα είναι το θέατρο και βλέπω πόσο θα νοιώσει ο συγγραφέας ότι έχω άδικο. Ο ίδιος όμως θα πεισθεί σε λίγον καιρό πως δε φτάνει μια υπόθεσή μας άτομική για να γίνει έργο Τέχνης, και πως το θέατρο είναι περισσότερο τεχνική, θα έλεγα, και θέλει καιρό, πολλών καιρών και πάρα πολλών κόπο, μελέτη και αδιάλειπτη φρόιτη στις παραστάσεις. Σέβομαι βαθιά τον κόπο που κάνει ο άνθρωπος, αλλά είμαστε υποχρεωμένοι να λέμε στους νεότερους μας, πως όμα τουλάχιστον λείπει εντελώς η τεχνική κατάρτιση, να υπάρχει μονάχα μια ιδεούλα, μια ψυχική καλλιέργεια, μια άνταση... Δεν τιμά την έννοια «άνθρωπος», το να πιάνει κανείς την πέννα χωρίς να ξέρει την ευθύνη που έχει.

Ο κ. Τ. Μαυροκέφαλος, γνωστός στην περιοχή των γραφόντων, ζει στο Θέατρο σαν επαγγελματίας, γράφει θεατρικά έργα που έχουν παιχθεί, και βυθίζει πιά σταθερά. Στο σύντομο βιβλίο του έχει τρία παιδικά θεατρικά έργα και τρία ποιήματα, κατάλληλα για άπαγγελια σε σχολεία.

Τα μικρά θεατρικά του έργα είναι γραμμένα με πολλή άνεση, μ' ευσυνείδητα, και μπορούν να παιχθούν από μικρά παιδιά χωρίς να τα δυσκολέψουν. Βέβαια, το πρόβλημα του να γράψει κανείς θεατρικά έργα για παιδιά, χωρίς «καλωσύνη», χωρίς «γλυκύ», είναι, φαίνεται, πολύ δύσκολο να λυθεί, ο κ. Μαυροκέφαλος όμως είχε σκοπό του να γράψει ευχάριστο διάλογο, ήρεμα αισθήματα, και γενικά να δώσει μια βοήθεια στο να παιχθούν σε σχολικές εορτές δυο-τρία κομμάτια που, αν δεν κάνουν τίποτ' άλλο, είναι γραμμένα με καλόν τρόπο πάνω στα καθιερωμένα καλούπια που σχημάτισε για τα παιδικά θεατρικά έργα η κοινή αντίληψη των ανθρώπων που τα διδάσκουν και που τα γράφουν.

Ό,τι λείπει από τις «Νησιώτικες αγάπες», η τεχνική επίγνωση, υπάρχει άφθονη στο βιβλίο του κ. Μαυροκέφαλου. Αν ο νέος που έγραψε το πρώτο κάνει τη σύγκριση, θα δει ότι, όμα γράφει κανείς με στρωμένο τρόπο, κερδίζει τη χώρα όσοι τον διαβάζουν να μπορούν να αισθανθούν την ευτυχία να το διαπιστώσουν και να το τονίσουν.

Κι' αυτό κάτι είναι, όταν δεν μπορεί να πάρει τίποτ' άλλο.

ΓΙΑΝ. ΣΙΑΔΕΡΗΣ

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Φώτος Πολίτης: «Εκλογή από το έργο του. Είκοσι χρόνια κριτικής». Τόμος Α'. Έκδοτ. οίκος Ή. Α. Κολάφου και Σία Α.Ε. Δρ. 75.

*Επετηρίς Ἑταιρείας Κρητικῶν Σπουδῶν. Τόμος Α'. Δρ. 250.

Δημ. Α. Ζώτου: «Ἡ δικαιοσύνη εἰς τὸ κράτος τοῦ Ἀλφ. Παῦσά» Δρ. 50.

Τάκης Μαυροκέφαλου: «Παῖδι καὶ τέχνη». Παιδικὸ θέατρο. Δρ. 33.

Χρυσάνθη Ζιτσαία: «Χίμαιρες». Ποιήματα. Νίκου Β. Σφυρόερα: «Πύρεθρα». Ποιήματα. Δρ. 30.

Κωνστ. Ι. Βουρβέρη: «Αἱ ἱστορικαὶ γνώσεις τοῦ Πλάτωνος. Α' Βαρβαρικά».

Κωνστ. Ι. Βουρβέρη: «Ὁ ἔθνικὸς καὶ ἀνθρωπιστικὸς χαρακτὴρ τῆς Μέσης Παιδείας».

Konst. J. Vourveris: «Platon und die Barbaren».

Γ. Σ. Φραγκοῦδη: «Ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμισις».

*Ἐνιαία γλῶσσα καὶ παιδονομία.

Μήτσου Τσιάνη: «Ἐκκλήνημα». Ποιήματα. Δρ. 15.

*Ἀρὴ Δικταίου: «Ὁ ἀντιφαιτικὸς ἄνθρωπος».

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΚΙ' ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Εἰς τὴν «Ἐλευθέριον Βῆμα» (2 Μαΐου) ὁ κ. Κ. Θ. Δημαρὰς δίδει μίαν γενικὴν εἰκόνα τῆς ὁργανώσεως τῶν «Ὁμάδων τῆς Ὁμοφροσύνης», ἐξ ἀφορμῆς τῆς τελευταίας ὀλιγοήμερου παραμονῆς εἰς τὰς Ἀθήνας τοῦ ἱδρυτοῦ καὶ ἐμψυχωτοῦ τῶν κ. Φράγκ. Μπουσκίαν, καθορίζει τοὺς σκοποὺς καὶ τὴν μέθοδον τῆς ἐπιδιώξεως αὐτῶν καὶ καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι «οἱ ἐποχὴ ὅπου ἡ ὅλη γυμνάζεται μετὰ τὴν ὕλην, ὁ ὀρθολογισμὸς μετὰ τὸν ὀρθολογισμὸν, ὁ ἐὺρεθικὸς τὸ πνεῦμα μὴ μὴλὴρ λόγια καινούρια, λόγια ἀτομικῆς καὶ ὁμαδικῆς ἀνανεώσεως, τὸ ὅτι εὐρεθῆκα χιλιάδες ἄνθρωποι νὰ τὸ ἀκούσῃ, ἀποτελεῖ ἓνα πραγματικὸ γεγονός πού ἐπιτρέπει καθελπίδα».

— Εἰς τὴν αὐτὴν ἐφημερίδα (8 Μαΐου) ἐντυπώσεως τοῦ κ. Ζαχ. Παπαντωνίου ἀπὸ τὴν Ρώμην καὶ ἀπὸ τὴν μεγάλην συρροὴν πιστῶν πού παρατηρεῖται εἰς τὴν αἰωνίαν πόλιν κατὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ Πάσχα.

— Εἰς τὴν «Καθημερινήν» ἡ κατὰ δευτέραν φιλολογικὴ σελίς, εἰς τὴν ὅποιαν εἶναι τακτικὴ ἡ κριτικὴ τῶν νέων βιβλίων ἀπὸ τὸν κ. Αἰμ. Χουρμούζη, συζητᾷται ἡ μελέτη τῆς κ. Ἀθαν. Μαγιακού περὶ ἀγγλικὸν θέατρον καὶ δημοσιεύονται στίχοι τοῦ κ. Α. Παυλίδου, τὸ διήγημα τοῦ κ. Ἀλ. Λιδωρίκη «Τρεῖς Πρωτομαγιάς...» καὶ ἡ μελέτη τοῦ κ. Φ. Μιχαλοπούλου «Τὰ Ἀμπελάκια, ὁ πρῶτος συνεταιρισμὸς τῆς Εὐρώπης».

— Εἰς τὴν «Πρωτάν» (2 Μαΐου) ἐνδιαφέρουσαι σκέψεις τοῦ κ. Α. Κουκούλα περὶ τοῦ ἔργου τέχνης καὶ τῶν προϋποθέσεων διὰ τὴν γένεσιν αὐτοῦ.

— Εἰς τὴν «Ἀθηναϊκὰ Νέα» (2 Μαΐου) ὁ κ. Γρ. Ξενοπούλου, συμφωνῶν μετὰ τὰς ἀπψεις Βέλγου κριτικοῦ, ἱσχυρίζομεν ὅτι ὁ 19ος αἰὼν ὑπῆρξε ὁ τελευταῖος τῆς μεγάλης ἀκμῆς τῆς τέχνης εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ὅτι κατὰ τὸν 20όν ἤρξεν ἡ παρακμὴ, ὑποστηρίζει ὅτι αἱ παρατηρήσεις αὗται ἱσχύουν καὶ διὰ τὴν νέαν ἑλληνικὴν λογοτεχνίαν, ἡ ὅποια «τὸν περασμένον αἰῶνα εἶχε σχετικῶς μίαν ἀνθισσιν, μίαν ἀκμὴν, πού ἤρθε τὴν κατιοῦσα μετὰ τὴν εἰσοδὸν τοῦ 20οῦ...» Διὰ τὸ θέατρον μόνον διατυπώνει μερικὰς ἐπιφυλάξεις, ἀλλὰ καὶ πάλιν εἰς τὴν νεωτέραν θεατρικὴν μᾶς παραγωγὴν βλέπει μᾶλλον μίαν φαινομενικὴν ἀκμὴν.

— Εἰς τὴν «Μακεδονίαν» (9 Μαΐου) ἐνδιαφέρων ἀρθρον τοῦ κ. Π. Στῆσινοπούλου περὶ συρραλισμοῦ.

— Τὸ τρίτον τεῦχος τῆς τριμηνιαίας τουριστικῆς ἐκδόσεως τοῦ «Γυμνουρείου» τύπου καὶ Τουρισμοῦ «En Grèce», πλουσιώτατον εἰς ὁραίας καὶ χαρακτηριστικὰς εἰκόνας, ἀλλὰ καὶ ἀριώτερον εἰς γενικὴν συγκρίτησιν. Συμπεριλαμβάνεται μετὰ ἀρθρων τῶν, ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἑλληνικὴν φύσιν, τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα καὶ τὴν σημερινὴν Ἑλλάδα, οἱ κ. κ. Ἀνδρέας Μπυρέρ, Β. Ντεννὰ, Α. ντὲ Ρίντερ, Ἀγγ. Σικελιανός, Ζαχ. Παπαντωνίου καὶ ἡ κ. Ἀθηνᾶ Ταρσούλη.

— Εἰς τὴν «Παιδαγωγικὴν» (τεῦχος Μαρτίου) καὶ εἰς ἑκτένες κριτικὰς σημειώσεις, ἐλέγχεται ἀπὸ τὸν κ. Θ. Ξοῦνη τὸ βιβλίον τοῦ κ. Γ. Ἀποστολάκη «Ὁ Κρυσταλλάκη καὶ τὸ δημοτικὸν τραγούδι» καὶ χαρακτηρίζεται ὡς ἀρνητικὴ καὶ ἀγνοῶν ἡ ὅλη κριτικὴ ἐργασία τοῦ. Θερμὴ ἐπιδόκιμασία τοῦ ἐλέγχου αὐτοῦ εἰς

τὸ «Ἐλευθέριον Βῆμα» (29 Ἀπριλ.) ἀπὸ τὸν κ. Μιχ. Ροῦσσιν, ὁ ὁποῖος ἔθεσε «ζήτημα Ἀποστολάκη», μετὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ βιβλίου του περὶ Κρυσταλλάκη καὶ τῆς μελέτης τοῦ μαθητοῦ τοῦ κ. Φωρμύρης περὶ Μαβίλη, καὶ ἐξήγησε τὸν κολασμὸν ἐνὸς ἀνόφελου καὶ βλαβεροῦ, ὅπως τὸν ὀνομάζει ὁ κ. Ξοῦνης, καθηγητοῦ.

— Εἰς τὴν «Πνευματικὴν Ζωὴν» (φύλλον 25 Ἀπριλ.) στίχοι καὶ πεζὰ τῶν κ. κ. Μ. Νικολαΐδη, Γ. Χατζήλη, Γ. Πράτσικα, Γρ. Σπατάλη, Γ. Δούρα, Κ. Ἀλέξη κ.ά. Ἐπίσης, εὐμενέσταται κρίσεις διὰ τὸν ΚΒ' τόμον τῆς «Νέας Ἑστίας», αἱ ὁποῖαι ἔχουν ὅλους ἰδιαίτερον ἀξίαν, ὡς προερχόμεναι, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ ἀπὸ τῶν δυναμένων νὰ γνωρίζουν μετὰ τοὺς καὶ πόσους μὲν ὁμοῦ ἐκδίδεται ἓνα λογοτεχνικὸν περιοδικόν:

«Βλέπουμε ἐδῶ μπροστὰ μᾶς τὸν ΚΒ' τόμο τῆς «Νέας Ἑστίας». Δὲν μᾶς εἶναι βέβαια ἀγνωστὰ τὰ τεύχη τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ, πού τὸ παρακολουθοῦμε πάντα μετὰ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν ἐκτίμησιν πού τοῦ ἀξίζει. Ἀλλὰ εἶται συγκεντρωμένα πού τὰ βλέπουμε τώρα σ' αὐτὸν τὸν ὁγκώδη τόμο τῶν δύο χιλιάδων σελίδων, πού, παρ' ὅλα τὰ ὄγκα του, δὲν ἀντιπροσωπεύει παρά ἕξ μόνον μῆνας ζωῆς τοῦ περιοδικοῦ, δὲν μποροῦμε νὰ συγκρατήσουμε ἓνα αἰσθηματικὸν θαύμασμά τοῦ γιὰ τὴν μεγάλην δουλειὰ πού ἐκδηλώνει, μεγάλην δὲ μόνον ποσοτικὰ, ἀλλὰ καὶ ποιοτικὰ, μεγάλην σὲ μόχθο καὶ σὲ ἀγῶνα—ἐναντὶ ἀγῶνα σαφῶς, συστηματικῶς καὶ ἐντόνως γιὰ τὴν πνευματικὴν προκοπὴ τοῦ τόπου. Χωρὶς νὰ θέλουμε νὰ κάνουμε συναδελφικὰς ἀβρότητες, ἐθεωρήσαμε καθήκον μας, ὅτι ἄνθρωποι πού ἀπὸ ἀνάλογη πείρα εἴμαστε ἐν θέσει νὰ ξερνοῦμε τὸ βάρος, τὴν εὐθύνη καὶ τὸν κόπο μῆς τέτοιας προσπάθειας, νὰ τονίσουμε τὴν σημασίαν καὶ τὴν ἀξίαν τῆς καὶ νὰ ἐκφράσουμε τὴν ἐλκικρινὴ μὲν ἐκτίμησιν».

*Ἐλάρουμεν, ἀκόμη, «Ἐκκλησίαν», «Ἐκπαιδευτικὰ Χρονικά», «Εὐρώπην», «Μακεδονικὴν Ἠχὴν» Βεροῖας, «Ἀγῶνα» Κυπαρισσίας, «Ἐρευνᾶν» Αἰγίου, «Κέρκυραν», «Νεολόγον» καὶ «Μωραῖαν» Τριπόλεως, «Ἐλευθερίαν» Λαρίσης, «Χαράν τῶν Παιδιῶν», «Δελτίον» Ἰ. Μητροπόλεως Μηθύνης, «Θεσσαφικὸν Δελτίον», «Συζητήσιον», «Κυκλαδικὰ Νέα», «Ἀγυπτιώτην Ἑλλήνα», «Ποντιακὰ Φύλλα», «Ἀγ. Σιών», «Τὸ Σχολεῖόν μας» τῶν Ἐκπαιδευτηρίων Μίνας Ἀηδοπούλου, «Κυνουριακὴν Ἐπιθεώρησιν», «Ἐβδομάδα» κλπ. κλπ. Ω.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

*Ἀπέθανε ὁ γνωστὸς Ἰταλὸς ἐλληνιστὴς καὶ ὁργανωτὴς παραστάσεων ἀρχαίων δραμάτων εἰς Συρακοῦσας Ἐκτὸρ Ρομανόλι. Περὶ τοῦ ἔργου καὶ τῆς δράσεώς του εἰς τὸ προσεχές.

— Τὴν 30ην Ἀπριλίου ἀπέθανε ὁ διευθυντὴς τῆς «Ἀκροπόλεως» καὶ ἐκ τῶν ἱκανωτέρων Ἑλλήνων δημοσιογράφων Γεώργιος Βουτιανός.

— Εἰς τὴν Βέροian ἀπέθανε, νέος ἀκόμη, ὁ διηγηματογράφος Κώστας Τσιτσέλης, συγγραφεὺς τῶν «Μακεδονικῶν Εἰκόνων» καὶ τοῦ «Ξερριζώματος».

— Τὸ φιλολογικὸν τμήμα τοῦ «Πειρατικοῦ Συνδέσμου» ὁργανώσας «Ἐβδομάδα Γρηγορίου Ξενοπούλου», καθ' ἣν ὥμλησαν ὁ τιμώμενος περὶ διασκευαστικῆς τέχνης καὶ ὁ κ. Δημ. Μπόγρης μετὰ θέμα «Ὁ Γρηγ. Ξενοπούλος», καὶ ἐπαχθῆ ὑπὸ τοῦ θύσαν Κοτοπούλη ἡ «Στέλλα Βιολάντη». Ὁλόκληρος ὁ ἑορτασμός ἐγένετο εἰς τὴν αἰθούσαν Βαρόνου Κίμωνος Ράλλη.

— Τὴν 10ην τρέχοντος, εἰς τὴν «Στέγην Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν» ὥμλησαν ὁ πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας Λογοτεχνῶν κ. Μ. Μακαλάκης περὶ Κονδυλάκη.

— Ἀπὸ 29 Ἀπριλίου εἰς τὸ Δημοτικὸν Θέατρον τῆς γειτονίας Ἐκθεσὶς Καλλιτεχνῶν Πειραιῶς ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Διῶ.

— Ἀπὸ 6-21 Μαΐου εἰς τὴν αἰθούσαν τοῦ βιβλιοπωλείου Ἐλευθερουδάκη ἔκθεσις τῆς ζωγραφῆς κ. Μαρίας Χαϊκᾶλη-Σκαράτου.

— Ἀπὸ 15-22 Μαΐου ἔκθεσις ἑλληνικοῦ βιβλίου εἰς τὴν λέσχην Κωνσταντινουπολιτῶν Καλλιθέας ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Δημάρχου κ. Ἰ. Ἀραπάκη. Ὁργανωτικὴ ἐπιτροπὴ: οἱ κ. κ. Ἰ. Γρυπάρης, Σ. Σκίτης, Γ. Χατζήνης, Γ. Πράτσικα, Μ. Νικολαΐδης, Κ.

Αλέπης, Γ. Μυλωνογιάννης καὶ ἡ κ. Σοφία Μαυρο-
εἰδή - Παπαδάκη.

Τὴν 7ην Μαΐου εἰς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἐται-
ρεῖαν διὰλέξει τῆς κ. Νίκης Πέρδικα με θέμα ἡ "Ἀπὸ
τὴν μεσαιωνικὴν Σκῆδρον".

Τὴν 28ην Ἀπριλίου ὠμίλησε εἰς τὸν Ἐθνικόν
σάλωνα περὶ Βουλγαρικῆς φιλολογίας τὸ Γάλλος συγ-
γραφεὺς καὶ διευθυντὴς τοῦ ἐν Σόφια Γαλλικοῦ Ἰν-
στιτούτου κ. G. Hataian.

Τὴν 3ην Μαΐου εἰς τὸ Ὡδεῖον Ἀθηνῶν ἡ κ.
Σοφία Κενταύρου - Οἰκονομίδου ἐξετέλεσε ἔργα
Μπάγ, Χαϊνιελ καὶ Μόσαρτ, συνοδευομένη εἰς τὸ
πᾶν ἀπὸ τὸν κ. Δ. Μακρῆν. Πρὸ ἐκστάτης ἐκτελέ-
σεως σύντομος ὁμιλία τοῦ κ. Ἰ. Οἰκονομίδου.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

12 Μαΐου

Ὁ Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου κ. Σωκρ. Β. Κου-
γέας, δι' ἐπιστολῆς τοῦ ληθαίουσιν εἰς τὸ προη-
γούμενον τεύχος μας εἶχεν ἡδὲ ἐκτυπώσῃ, μᾶς ση-
μειώνει ὅτι εἰς τὴν ὁμιλίαν τοῦ Ὁ. Ἰωάννης Σύ-
κουτρῆς οὗ φιλόλογος, ποὺ ἐδημοσίευσεν εἰς τὴν
ἡμερᾶς "Ἐστία" τῆς 15 Ἀπριλίου (ἀρ. 272), καὶ εἰς
τὴν σελίδα 513, στήλη β', στίχοι 16-17, παρελείφθη
ἀπὸ τυπογραφικῆν ἀβλεψίαν ὁλόκληρος φράσις. Τὸ
πλήρες κείμενον ἔχει ὡς ἑξῆς: "... ἐπικαλούμενος
καὶ δι' αὐτὸν τὸν στίχον τοῦ Ἀριστοτέλους
προκειμένου περὶ τοῦ προσφιλῆς τοῦ Πλάτωνος, ..."

Ἐπίσης, ὁ κ. Παν. Λεκατσάκης μᾶς σημειώνει εἰς
τὸ τεύχος 272 τὰ ἑξῆς: α') εἰς τὴν ἐπιστολὴν τῆς
σελ. 557 καὶ εἰς τὸν στ. 42 τῆς β' στήλης, τὸ «φθάνου-
ν» νὰ διορθωθῇ «φθάνον», καὶ β') εἰς τὴν βιβλι-
ογραφίαν τοῦ τῶν σελ. 572-573 καὶ εἰς τὴν σελ. 573,
στήλη α', στ. 35, τὸ «καρπούς» νὰ διορθωθῇ «κάμ-
πους».

Τέλος, ὁ κ. Γεώργιος Ἀνδρόνικος, δι' ἐκτενέως
ἐπιστολῆς τοῦ, ἀνασκαύει τὰ ἀπὸ τοῦ κ. Β. γρα-
φόμενα (τεύχος 273, σελ. 627-628), σημειῶναι λεπτο-
μερῶς τὰ ἑξῆς: α') Ὅτι ὁ κύκνος εἶναι μὲν «στεγα-
νόποδος», ποὺ «περπατᾷ ἀργὰ καὶ βαρεῖα», τοῦτο
ὅμως δὲν τοῦ ἀποκλείει καὶ νὰ πετᾷ. Ὁ ἄγριος
κύκνος, γράφει ὁ κ. Γ. Ἀνδρ., εἶναι πούλι ἀποδημη-
τικὸ, ποὺ σὺς βαρεῖς ἰδίως χειμῶνες φεύγει ἀπὸ
τῆς βορείου τοῦ πατρίδος γιὰ ζεστότερος τόπος...
οἱ φοιτητοὶ τοῦ φάνουν τὰ δύο-δύο μίση μέτρα
καὶ τὸ πέταγμα τοῦ εἶναι γρήγορον καὶ τὴς πύ-
πολλὰς φορὲς φησὶ. β') Ὅτι σπανιότερον εἶδος κύ-
κνου, ὁ «κύκνος ὁ ἄγριος ἢ μουσικός» τῆς ζωολο-
γίας καὶ ὁ «ντάλας» τὸν κυνηγῶν, μικρότερος τοῦ
κοινοῦ κύκνου καὶ αὐτὸς κατάλευκος, ἔχει «φωνή
γλυκείαν» ποὺ ἀκούγεται περὶφωρᾶ, ἰδίως ὅταν περᾶ
κοπάδι. Κατὰ τοὺς εἰδικούς, «τὸ λάλημα τοῦ κύ-
κνου αὐτοῦ μοιάζει μὲ τὸν ἦχο ἀσημένιου κουδου-
νίου» (Pallas). Τὸ δὲ «κύκνειον ἄσμα» δὲν εἶναι πα-
ρὰ τὸ παράπονον τῶν ἐξηγητῶν καὶ καὶ ἐτοιμοθα-
νῶτων κύκνων, ὅταν, κατὰ τὸν βαρὺν χειμῶνα τῆς
πατρίδος τῶν τὰ νερὰ παγώνουν, αὐτοὶ δὲν εὐρί-
σκουν τροφήν καὶ δὲν ἔχουν δυνάμει νὰ πετάξουν
πρὸς θερμότερα κλίματα (Schilling).

κ. Ν. Στρ. Ἐνταῦθα. Δυστυχῶς, δὲν θὰ μπορέσω-
με νὰ σᾶς εὐχαριστήσωμε. Λόγω τῶν ἔργων ἀπὸ
τὰς ἐκθέσεις καὶ τῆς εἰκονογραφήσεως τῶν δημοσι-
ευμένων μυθιστορημάτων, διηγημάτων κλπ., δὲν ὀ-
πάρχει χώρος διὰ φωτογραφίας ἑλληνικῶν τοπίων.

κ. Κλ. Μ. Καὶ τὸ ἀποσταλὲν καὶ τὰ εὐρισκόμενα
εἰς χεῖρας σας μέτρα. Ἄς περιμένωμε νεώτερος,
— καὶ καλύτερος, ἐλπίσμεν.— στίχους σας.— κ. Ἰ.
Γκρ. Ἀγαλιάνδα. Ἀδυστυχῶς, ἡ μεσολάβησις. Ἀντικει-
ται ἐντελὲς εἰς τὰς συνηθείας μας.— κ. Φίλ. Ποντ.
Ρόδον. Εὐχόμεθα κάθε εὐτυχίαν.— κ. Ἀρ. Δικτ.
Ἐλπίσμεν, εἰς τὸ ἐρχόμενον.— Ἀβρ. Ν. Π. Ἀγκυ-
ραν. Θερμῶς εὐχαριστοῦμεν.— κ. Ἰ. Ἀ. Οἰκ. Σοφὰ
τὰ σχόλια, ἀλλ' ἡ μετάφρασις χωρὶς αἰδητικήν ἄ-
ξιαν. Πιστὴ ἴσως, ἀλλὰ στερεωμένη καὶ τῆς ποιητι-
κῆς διορθώσεως καὶ τῆς ἰδιαζούσης ἐκείνης πνευματι-
κότητος, ποὺ διαπνέει τὰ γυνωμικά ποιήματα, ἀρχαῖα
καὶ νέα.— Κ. Μαρ. Ἡ «Γιαννιώτικη ἠθογραφία» ὡ-
ραία ὅσο ἔπος ὅπου καὶ περιγραφῆς. Ἡ πλοκή
ὅμως ὀστερὴ. Ἡ ὀπότερις ἔχει τὸ ἀπίθανον τῆς
ποιητικῆς ὑπερβολῆς, ἀσυμβιβάστου μετὰ τὴν πεζο-

γραφίαν.— κ. Ἰ. Ἀγγ. Ἐνταῦθα. Καὶ σῆς γρά-
φετε μὲ κεφί. Πρέπει νὰ σᾶς ἐπιποθεῖ ὅμως ὅτι ἡ
ἀφήγησίς σας εἶναι κάπως φορτωμένη μὲ λεπτομε-
ρείας, δὲν ἔχει γοργότητα, καὶ, μ' ὅλον τὸν λογι-
σμόν τοῦ ἀφηγουμένου, τίποτε τὸ παράδοξον, ἐκ-
τὸς τῆς τελευταίας σκηνῆς, καὶ εἶναι πράγματι
τὸ ὠραιότερον μέρος.— κ. Στ. Κ. Πειραιᾶ. Δὲν
εἶναι, φανταζόμεθα, δυνατόν νὰ διαφεύγῃ ἀπὸ σᾶς
ἡ ἔννοια τοῦ στιχογραφικοῦ ρυθμοῦ, ἀφοῦ φαίνεται
τόσο προικισμένος, γενικῶς, μὲ ποιητικὴν αἰσθη-
σιν. Διὰ τοῖς λοιπὸν νὰ παρουσιάσῃ αὐτὴν τὴν ἀρρυθμίαν
τὸ «Ποῦ εἰμαι ἀρρωστημένος», ἄρτιον κατὰ πάντα
τὰ λοιπὰ στοιχεία; Τὸ ἄλλο τὸ κρατοῦμεν.— κ.
Γ. Ἀλφ. Ἐνταῦθα. Ὁρατο τὸ περιεχόμενον (ὀμι-
λοῦμεν γιὰ τὸ «κρέμωμα»), ὅπου εἶναι σαφές. Ἀλλ'
εἶναι συχνὰ ἀσαφές (β' στροφή π.χ.), ἡ δὲ γλῶσσα
δὲν ὁμοιάζει καθόλου μὲ τὴν φυσικὴν, μὲ αὐτὴν
τοῦ ὁμιλοῦμεν. Σᾶς χρειάζεται ἀσκήσις.— κ. Κ.
Ἀνδρῶν. Βέροιαν. ἔχετε ὀριανόμας τὴν ποιητικὴν
φλέβα. Γι' αὐτὸ καὶ δικαιώθετα νὰ περιμένωμε
κάτι ἀνώτερον ἀπὸ σᾶς. Τὸ σημερινὸν ὁμοιάζει
συγγένειαν δύο θεμάτων. Μὲ μόνον τὸ θέμα
«Καρτερώντας τὴν ἀνοίξιν» θὰ ἐκάνετε κατὰ καλὴν
τέχνην.— κ. Μιχ. Ν. Καβάλλαν. Ὑπὸ στιχογραφικῆν
ἐποψίν, θέλωμεν κατὰ περισσώτερον. Κάποιον ρυθμὸν
πιο ἐκδηλῶν, κάποιαν ρυθμικὴν πίο συμμετρικὴν.
Κατὰ τὰ λοιπὰ, ἀρκετὰ καλόν, ἂν καὶ διὰ πάντοτε
πρωτότυπον.— κ. Ν. Α. Μαλαχά. Ἐνταῦθα. Τόσο μόνον.— κ. Χρ. Δ. Κέρκυραν. Καλὰ στιχογραφήματα,
ἀλλὰ καὶ ἡ ποιητικὴ τὸν καὶ τὸ περιεχόμενον τὸν,
ἀρκετὰ γνωρίμα, δὲν προσθέτουν τίποτε εἰς τὴν
γνωστὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ θέματος.— κ. Τασ. Παν.
Κέρκυραν. Καὶ γιὰ σᾶς τὰ ἴδια θὰ εἴχαμε νὰ ποῦ-
με, μολονότι τὸ «Ἀπόμει» παρουσιάζεται κάπως ἀνώ-
τερον. Θὰ παρακολουθήσωμεν μὲ συμπάθειαν τὴν
ἐξέλιξιν σας.— δ. Δ. Παν.. Ἐνταῦθα. Εὐχαριστοῦ-
μεν γιὰ τὰ καλὰ σας λόγια καὶ ἀπορροῦμεν γι' αὐτὰ,
ἀφοῦ γράφετε τόσο καλοὺς στίχους, νὰ ἐπιμένετε
νὰ ἐμφανίζετε ὡς τώρα εἰς τὰ περιοδικὰ μὲ τὸ
σπουδαίον ἐνδεὲς εἶδος τοῦ «στοχασμοῦ» καὶ τοῦ «πε-
ρὶ τραγουδιοῦ», ποὺ σπαίλει ἐπρόσθεσαν κατὰ
βιώσιμον εἰς τὴν φιλολογίαν, καὶ ποὺ οἱ νέοι θὰ
ἐπρεπε νὰ τὸ θεωροῦν ὡς ἕνα ὁλόκληρον κατήφο-
ρον, πραγματικὴν ἀποδύσασιν τῆς πλαστικῆς δυνά-
μεως τοῦ νοῦ. Ὁπωσδήποτε, ἡ «Νέα Ἐστία» θ' ἔ-
φανη, φυσικὰ, καὶ μετὰ τοὺς στίχους σας ἀόστηρο-
τέρα... Ἀπὸ τὸ «Ταξίδι» μᾶς ἄρσαν οἱ τέσσαρες
τελευταῖοι, ἡ «Χρυσὴ καντήλα» ἔχει συλλαβικάς
ἀνωμαλίας καὶ, ἄλλωστε, δὲν λέγει πολλά νέα
πράγματα. Εἰς τὸ «Χωρὶς τίτλον», ποὺ εἶναι τὸ κα-
λύτερον, ἐναλλάσσονται δεύτερον μὲ πρῶτον πρόσω-
πον — ὁ ποιητὴς μὲ κάποιον ἄλλον — κατὰ τρόπον
κάπως ἀσαφῆ. Εἶναι στίχοι γενικοί, γυνωμικοί, ἀπο-
φθεγματικοί; Ἡ παρόμοις πρὸς ἀτόλμων καὶ σκε-
πτικιστῶν ἐρρατην; Μόνον εἶσι ἐξηγουμένοι οἱ δύο
τελευταῖοι. Πῆτε μας.— κ. Γ. Δεσφρ., Κύμην. Δὲν
ἠμποροῦμεν νὰ διακρίνωμεν ἀκόμη τίποτε...
Χρειάζεται ἐργασία. Ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὴν ἴσως δὲν
ἐπείσθη ἡ σίγη. Συμπληρώσατε πρῶτα τὴν μορφὴν
ἐν σας.— κ. Γ. Π. Καρδίτσαν. Κάτι ὁμοῖον θὰ ἔ-
πρεπε νὰ εἰποῦμε καὶ σὲ σᾶς. Ὑπάρχει μία ποιη-
τικὴ πνοή, ἕνας συγκεκριμένος λυρικός τόνος, ἀλλὰ,
Θεέ μου! τόση ἀσάφεια, τόσα πηδηματὰ εἰς τὰ νοή-
ματα! — κ. Ν. Μ. Σαρμ. Ἐνταῦθα. Πείρωμεν τὰ
λόγια σας σὰς σφοδρά. Ἀλλὰ τί νομίζετε εἰς ὑμῶν
τὰ βγῆ, ἂν προσθέσετε κατὰ ἀσπιδαντὸν μέσα
εἰς τὸν κόσμον τῶν ἀσπιδαντῶν καὶ τῶν λησμονη-
μένων; Θὰ λησθήτε κάποτε τὸν χαμένον χρόνον σας.
Ὁπωσδήποτε, ἡ «Βροχρὴ μέρα» εἶναι τὸ καλύτερον
ἀπὸ τὰ τρία καὶ τὴν κρατοῦμεν.— κ. Γ. Μ. Περ.
Πειραιᾶ. ἔχετε «μὴ σὸ νόημα», εἶναι φανερό.
Κρατοῦμε καὶ τὰ τρία, γιὰ νὰ διαλέξωμε κάποτε κά-
ποιο.— κ. Μ. Φρ. Οἱ «Ἐλπίδες» εἰς τὰ δύο τρί-
τα τοῦ τέλους ἔχουν παραδόξως ἀρρυθμὸν καὶ
ἀκανόνιστον τὴν στιχογραφίαν.— κ. Γ. Βαλα., Αἰ-
γίου. Ἀρκετὰ καλὰ καμωμένο, ἀλλ' ἕνα παρνασαι-
κὸ σονέτο μὲ θέμα ἀπὸ τὰ κλασικά, ὡς ἂν τὸ ση-
μεῖον σας, ἀπαιτεῖ κατὰ περισσώτερον: δύνει
φαντασίαν, πρωτοτυπίαν... — κ. Ἀντ. Βουσιρ. Ἐν-
ταῦθα. Καὶ πάλιν διχ. ἀγαπᾷτε φίλε καὶ ποιητὰ
Ἄλλ' ὅς σας τὰ ποῦμε πὺ συγκεκριμένα. Ἡ κάποιος
στίχους, τὴν ὀργήν μου τὴν νέα — τὴ δύνασται ἀ-
πόρρομος ὁ πόνος — σταλιά, σταλιά τὴν πίκρα τοῦ
μου χύνει... Ἀδόκιμος ποιητικὴ εἰκὼν. Ὁ πόνος

δὲν δύνασται τὴν ὄψιν, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν. Δὲν εἶναι ἀπρόσμενος, ἀφοῦ ἔχει τὴν σαφή του αἰτίαν, διατυπωμένην ὀλίγον κατατῆρῳ. Καὶ πῶς «χύνει τὴν πικρά του σταλιά - σταλιά» ἐπάνω στὴν ὄψιν; Εἶναι κάτι πλαστικῶς ἀσύλληπτον. «Στοῦ τρίτου σου τῆ θέα»: κακὴ ἡ ἔκφρασις. Τὸ σου εἶναι περιττόν. Καὶ οὕτω καθεξῆς. . . Ἡ «Παράκληση» ἡμποροῦσε νὰ ἦταν εἰς τὸ ἥμιον συντομωτέρα. — κ. Η. Κοκ. Τὸ «Λεύκωμα» ἔχει δροσερὴ φαντασία καὶ μερικὰ ἀπρόσδοκῆτες πρωτοτυπίες. Ἀλλὰ τὸ ἠθέλαμεν ἐπιγραμματικώτερον, πυκνότερον. Ἔτσι γράφονται παρόμοια τοιήματα. — κ. Στ. Στ., Πειραιᾶ. Καλὸ, ἀλλὰ μόνον ὡς πρώτη ἐντύπωσις ἀπὸ ἑνὸς ὠρισμένου πλαισίου. Δὲν ὑπάρχει ἀραγε ἐκεῖ μέσα κάτι ποῦ νὰ σὰς ἔκαμεν ἰδιαίτερον ἐντύπωσιν, κάποια λεπτομέρεια περισσότερον προσωπικῇ; Νομίζομεν ναι. Χρειαζεται ὅμως περισσότερα συγκენტρώσεις, περισσότερα περισυλλογὴ πρὶν πιάσετε τὴν πέννα στὸ χέρι, ἢ τοῦλάχιστον πρὶν τὴν ἀφήσετε ἀπὸ τὸ χέρι. — κ. Ἡρ. Π., Ληζοῦρι. Ἐνα τόσο χαριτωμένο ποιηματάκι, δίχως καμμιὰ προηγουμένη παρασκευή, μὰς ἐμβάλλει εἰς σκέψεις διὰ τὴν πατρότητά του καὶ διὰ τὴν πρωτοτυπίαν του. Ὅπως δὴποτε, ὅς τὸ ἐξηγήσωμεν μετὰ τὴν ἀτμόσφαιραν τῆς ποιητικῆς παραδόσεως ποῦ πνέει γενικῶς εἰς τὴν Ἑπτάνησον. Φυσικά, τὸ κρατοῦμε. — κ. Π. Ἀνδρ. Ὁμολογοῦμεν διὰ τὴν ἐννοήσωμεν περὶ τίνος πρόκειται εἰς τοὺς «Βωμούς». Ἡ «Ἀκροστιχίδα», κάπως πτωχὴ. Τὸ «Λουλοῦδι ἀνθοῦσε» ἀπομένει χωρὶς τέλος, χωρὶς ἐπισφράγισμα. Τὸ «Ἀστὲρι φωτεινὸς» τολμηρότατον, μέχρις ὑπερβολῆς, εἰς τὴν ποιητικὴν φαντασίαν. Ἡ «Ἀρετὴ» ἀνήκει εἰς τεχνοτροπίαν ἀσύγχρονον διὰ σήμερον, τοῦλάχιστον διὰ φιλολογικὸν περιοδικόν (ἄλλο ἂν δι' ἀναγνωστικὸν βιβλίον). Ἡ «Μάγισσα» μόλις θίγει τὸ θέμα της. Τὸ ἴδιο καὶ τὸ «Πᾶσι ἡ μέρα». Τί νὰ σὰς εἰποῦμε; Περιμένομε καὶ ἄλλην «φουρνιά» καὶ βλέπομεν. . . — κ. Ξ. Λ., Λευκωσίαν. Τὸ κρατοῦμεν, μετὰ τὴν ἐλπίδα διὰ μέχρι τῆς στιγμῆς τῆς δημοσιεύσεώς του, θὰ τὸ ἀντικαταστήσῃ μετὰ κάτι ἀνώτερον, προσωπικώτερον. — κ. Γ. Νομ. Εἶναι τέτοιο τὸ σκίτημα ποῦ δονεῖ τὴν ἀρχὴν τοῦ «Ἠρθεῖς ξανά» καὶ τόσον ἀγνὸν τὸ ποιητι-

κὸν φῶς εἰς ὠρισμένας λεπτομερείας τῆς τελευταίας στροφῆς, ὥστε ἐπεριμένωμε κατὰ ἀνώτερον ἀπὸ τὸ σύνολον. Ὅπως δὴποτε, εἶναι ὥρσιον καὶ τὸ κρατοῦμεν. Ὅσο γὰρ τὸ «Μὰ εἴτε ἂν ζῶ», τὸ βρίσκουμε ὡσαν ἀπομίμησιν τοῦ ἱστορικοῦ ἐκείνου συνέτου τοῦ ρωμαντικοῦ Arvens, ἐξαραιωμένου μετὰ περιγραφὰς ποῦ δὲν τοῦ προσθέτουν τίποτε: αὐτὸ δὲν θὰ τὸ κρατήσωμεν. Καὶ ἀπὸ τὸ πρῶτο ὅμως καὶ ἀπὸ τὸ δεύτερον, φαίνεται ὅτις γεννημένως ποιητὴς. Τὸ μέλλον θὰ τὸ δείξῃ. — κ. Σ. Α. Α., Βόλον. Σὰς παραπέμπομεν εἰς διττὴ εἴκαμεν ἀνωτέρω πρὸς τὴν δ. Δ. Π. Λυποῦμεθα εἰλικρινῶς διὰ τὸν κόπον ποῦ ἐκάματε, γράφοντας μετὰ τόσην ἐπιμέλειαν τὰς δέκα μεγάλας πυκνογραφημένας σὰς σελίδας. . . Ὑπάρχει βεβαίως πολὺς στοχασμὸς εἰς τὴν «Libido», ἀπαισιόδοξος ἀλλὰ καὶ ἀρκετὰ μονότονος, ἐξαιρέσει ὠρισμένων σκέψεων ποῦ ἀναπνεύσθαι ὡς φωτεινὰ σημεῖα. Ἀλλ' ὁ στοχασμὸς εἶναι κάτι συζητήσιμον εἰς τὴν λογοτεχνίαν. Εἰς τὴν λογογραφίαν, χρειάζεται ἡ δράσις: εἰς τὴν ποίησιν ἡ εἰκὼν. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἀνεξίτητον διδάγμα ὅλων τῶν δοκιμῶν ἔργων, τῶν ξένων ὅσον καὶ τῶν ἐλληνικῶν. Πρέπει λοιπὸν νὰ μὰς συγχωρήσῃτε νὰ σὰς εἰποῦμε καθαρά, ὅτι, ἂν δὲν αἰσθάνεσθε νὰ κινήσῃτε μέσα σας ἡ δραματικὴ φαντασία, τὸ καλύτερον εἶναι ν' ἀφήσῃτε τὸ διήγημα. Γίνετε κριτικὸς, γίνετε penseur! Ἀλλὰ καὶ πάλιν, ὀλιγώτερον ἀναλυτικὸς, ὀλιγώτερον ὑποκειμενικὸς, καὶ μετὰ τὰ μάτια ἀνοιχτὰ πρὸς τὰ συγκεκριμένα, πρὸς τὴν ζωὴν! — δ. Ἀνν. Ἀγγ. Ἐνταῦθα. Τὸ γράμμα σας, ἀφελὲς καὶ εἰλικρινές, εἶναι ἄξιον πολλῆς συμπαιδείας. Γενικά πράγματα δὲν ἡμποροῦμεν βεβαίαν νὰ σὰς εἰποῦμε ἀπ' οὐτὴν τὴν στήλην. Διαβάζετε τὴν «Νέαν Ἑστία» καὶ θὰ τὰ ἰδῇτε, σιγὰ - σιγὰ, ἐφηρμοσμένα. Ἀλλὰ διὰ τὰ ποιήματα ποῦ μὰς στέλλετε, τί κρίνουν νὰ κάμωμεν; Φαίνεται καυριολεκτικὰ «πελαγωγμένη» μέσα εἰς τεχνοτροπίαν καὶ εἰς θέματα ποῦ ἦδη σὰς ἐκούρασαν καὶ ποῦ ὁλοένα σὰς ἐκτρέπουν ἀπὸ τὴν «εὐθεΐαν» ὁδόν. Τί ποιήματα ἀραγε διαβάζετε; Ἐχάθησαν λίγα κανονικὰ παγμάτα, ὀλίγοι (ἔστω, γιὰ τὴν ἀρχὴ) «στίχοι στρωτοὶ τοῦ Πολέμου», ὅπως λέγει ὁ κ. Παπαντωνίου;

H «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ»

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ ΠΡΟΣΕΧΩΣ

ΓΙΑΝΝΗ Γ. ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗ

Ο ΜΥΘΟΣ ΤΩΝ ΣΤΑΓΟΝΩΝ

❧ AD LIBIDUM ❧

ΠΟΙΗΜΑ

ΑΘΗΝΑΙ

ΕΚΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ:

ΦΩΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ

ΕΚΛΟΓΗ

ΑΠΟ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ

[ΕΙΚΟΣΙ ΧΡΟΝΙΑ ΚΡΙΤΙΚΗΣ]

Α' ΤΟΜΟΣ

(1914-1927)

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",

ΙΩΑΝ. Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & ΣΙΑΣ Α.Ε.

ΤΙΜΗ ΔΡΧ. 75

διὰ τὰς ἐπαρχίας, δρχ. 85.